

บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการ
รับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

นายกัมปนาท ระมั่ง



การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

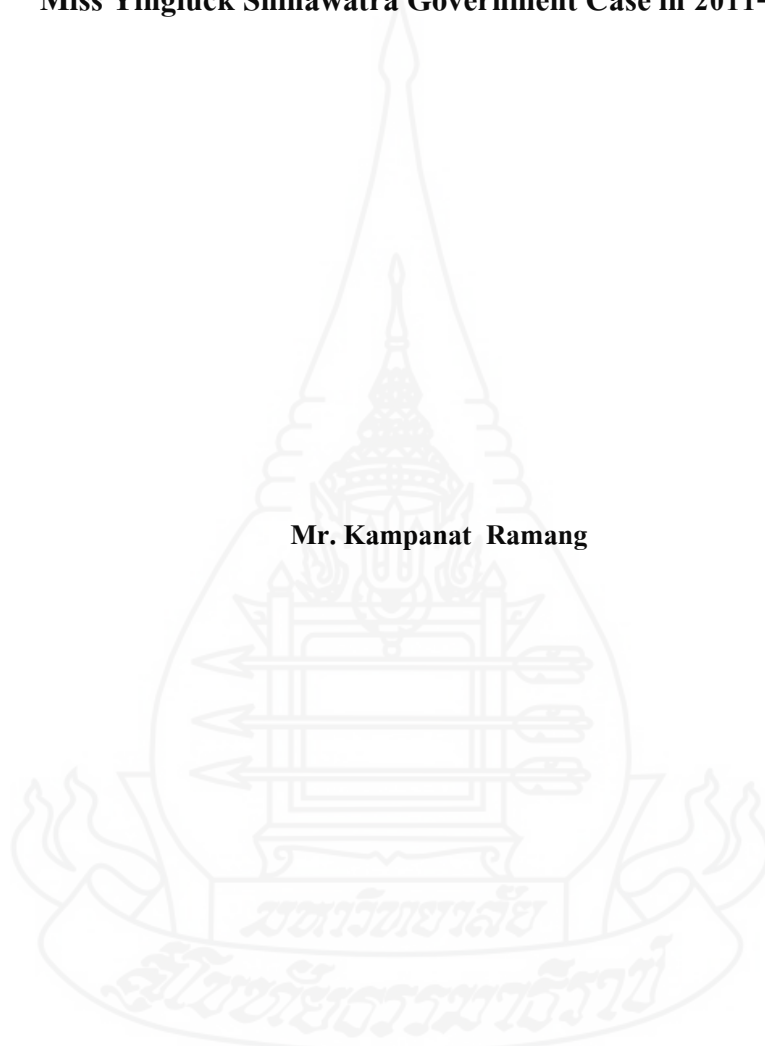
วิชาเอกการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2559

The Role of Social Media in Monitoring Rice Mortgage Scheme

Miss Yingluck Shinawatra Government Case in 2011-2014.

Mr. Kampanat Ramang



An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2016

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ
โครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร
พ.ศ. 2554-2557

ชื่อและนามสกุล นายกัมปนาท ระมั่ง

วิชาเอก การเมืองการปกครอง

สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนศักดิ์ สายจำปา

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ



ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนศักดิ์ สายจำปา)



กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ยุทธพร อิศรชัย)



(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ นิยมไทย)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนศักดิ์ สายจำปาม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำการศึกษาค้นคว้าอิสระครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความผู้แสดงความคิดเห็น และผู้ให้ข้อมูลต่างๆบนสื่อสังคมออนไลน์ และขอขอบพระคุณบุคคลต่างๆให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบ พระคุณ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เพื่อนักศึกษา ตลอดจนผู้เขียนหนังสือ และบทความต่าง ๆ ที่ให้ความรู้แก่ผู้เขียนจนสามารถให้การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

กัมปนาท ระมั่ง

ธันวาคม 2559



ชื่อการศึกษา **คั่นคว่ำอิสระ** บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการ

รับจํานำเข้า ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

ผู้ศึกษา นายกัมปนาท ธรรมัง **รหัสนักศึกษา** 2578001717 **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนศักดิ์ สายจําปา **ปีการศึกษา** 2559

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 (2) การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 และ (3) ข้อจํากัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

วิธีดำเนินการวิจัย ศึกษาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์โดยมีประชากรวิจัย ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดให้บริการพื้นที่การสนทนาทางการเมืองและบุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า (1) บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันในการรับจํานำเข้า มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารการทุจริตในโครงการดังกล่าวตามสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เว็บบล็อก ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊กและยูทูป ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีสองลักษณะคือ ลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงให้การสนับสนุนโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงต่อต้านโครงการรับจํานำเข้า (2) ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตรับจํานำเข้าที่มีการเผยแพร่และส่งต่อกันมาทางเฟซบุ๊ก และยูทูป เมื่อมีการส่งต่อข้อมูลเกี่ยวกับโครงการรับจํานำเข้าในสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นและเกิดการเรียกร้องให้เกษตรกรออกมาชุมนุมกดดันรัฐบาลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จนนำไปสู่การเชื่อมโยงให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองแบบออฟไลน์ (3) มีข้อจํากัดในการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ข้อมูลมีความหลากหลายทำให้อุปสรรคเป็นจริงจนเกิดความสับสน

คำสำคัญ บทบาท สื่อสังคมออนไลน์ การเคลื่อนไหวทางทางการเมือง รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร
โครงการรับจํานำเข้า

Independent Study title: The Role of Social Media in Monitoring Rice Mortgage Scheme
Miss Yingluck Shinawatra Government Case in 2011-2014.

Author: Mr. Kampanat Ramang; **ID:** 2578001717; **Degree:** Master of Political Science;

Independent Study advisor: Dr. Thanasak Saijumba, Assistant Professor;

Academic year: 2016

Abstract

The objectives of this research are threefold: (1) to study the role of social media in monitoring rice mortgage scheme under Yingluck's Government from 2011 to 2014; (2) to examine the relationship between online social media and offline society participation in monitoring rice mortgage scheme; and (3) to determine the limitation of online social media in monitoring rice mortgage scheme.

Qualitative approach was applied in this research. Data collection was gathered from literature review, observation and interview. The research population included; social media, which provided online communication space to discuss about political issues; interpersonal communication, and online political news, in order to exchange opinions about the issue on monitoring rice mortgage scheme. Then, the qualitative data were analyzed through content and descriptive analyses.

This research finds that the role of social media was to present information on corruption of rice mortgage scheme through social media such as Weblog, Twitter, Facebook, and YouTube. There were two types of social media users including user who support the rice mortgage scheme through social media and who are against. Most of the social media users received and shared the information on corruption of rice mortgage scheme through Facebook and YouTube. After the information on corruption of rice mortgage scheme was widely shared on social media, the information of online social media transferred to offline society participation resulting in the farmer put pressure on the Thailand's government. The limitation of online social media was an information overload leading to further confusion.

Keywords: Role, Online social media, Political movement, Yingluck Government,
Rice mortgage scheme

สารบัญ

| | หน้า |
|--|------|
| บทคัดย่อภาษาไทย | ง |
| บทคัดย่อภาษาอังกฤษ | จ |
| กิตติกรรมประกาศ | ฉ |
| สารบัญตาราง | ฅ |
| สารบัญภาพ | ญ |
| บทที่ 1 บทนำ | 1 |
| ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา | 1 |
| วัตถุประสงค์ของการวิจัย | 3 |
| กรอบแนวคิดการวิจัย | 4 |
| ขอบเขตการวิจัย | 5 |
| ศัพท์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา | 6 |
| ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย | 7 |
| บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง | 8 |
| แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง | 8 |
| แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง | 20 |
| แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ | 39 |
| แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบดิจิทัล | 41 |
| แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสารบนสื่อสังคมออนไลน์ | 46 |
| บริบทโครงการรับจำนำข้าว | 55 |
| งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง | 79 |
| บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย | 85 |
| ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง | 85 |
| เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย | 86 |
| การเก็บรวบรวมข้อมูล | 87 |
| การวิเคราะห์ข้อมูล | 87 |

สารบัญ (ต่อ)

| | หน้า |
|--|------|
| บทที่ 4 ผลการศึกษา | 88 |
| บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ | |
| โครงการรับจํานำเข้ารัฐบาล ยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557 | 88 |
| การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหว | |
| ตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557 | 113 |
| ข้อจํากัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ | |
| โครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557 | 126 |
| บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ | 130 |
| สรุปการวิจัย | 130 |
| อภิปรายผล | 133 |
| ข้อเสนอแนะ | 135 |
| บรรณานุกรม | 137 |
| ภาคผนวก | 143 |
| ก แบบสัมภาษณ์ | 144 |
| ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ | 150 |
| ประวัติผู้ศึกษา | 152 |

ณ

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แสดงผลการจดทะเบียนเกษตรกรของกรมส่งเสริมการเกษตร เทียบกับจำนวน
เกษตรกรที่นำข้าวมาขายให้โครงการรับจำนำตามใบประทวนที่ ธ.ก.ส. ได้รับ 70



สารบัญภาพ

| | หน้า |
|--|------|
| ภาพที่ 2.1 ลักษณะการสื่อสารทางการเมืองแบบสองทาง | 27 |
| ภาพที่ 2.2 แบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองของ Gurevitch & Blumler | 30 |
| ภาพที่ 2.3 รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง | 35 |
| ภาพที่ 2.4 ปริมาณและมูลค่าข่าวในโครงการจํานำ (พฤษภาคม 2557) | 69 |
| ภาพที่ 4.1 การแสดงจำนวนผู้อ่านและผู้ติดตามบล็อก blog/fahsaisai | 89 |
| ภาพที่ 4.2 การแสดงความคิดเห็นของผู้อ่านในบล็อก blog/fahsaisai | 91 |
| ภาพที่ 4.3 การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อสงสัยในการระบายข่าวตามโครงการรับจําข่าว | 91 |
| ภาพที่ 4.4 ผู้เขียนนำข้อความที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โพสต์ในเฟซบุ๊กส่วนตัว มาเผยแพร่ในบล็อก TV24 | 93 |
| ภาพที่ 4.5 ผู้ใช้ชื่อ sermsawat ได้เข้าไปแสดงความคิดเห็นในบล็อกดังกล่าว แต่ถูกลบข้อความทิ้งโดยผู้เขียนบทความ | 94 |
| ภาพที่ 4.6 การสร้างบล็อกเกี่ยวกับโครงการรับจําข่าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในส่วนของเว็บบล็อก ซึ่งมีการสร้างบล็อกเพื่อแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน และรวบรวมคำสัมภาษณ์ของนักวิชาการ คอถัมน์นิสต์ ได้แก่ เปลว สีเงิน | 98 |
| ภาพที่ 4.7 บทกลอนส่อเสียดรัฐบาล | 100 |
| ภาพที่ 4.8 การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการรับจําข่าว | 107 |
| ภาพที่ 4.9 การใช้ทวีตเตอร์ในการสื่อสารการตรวจสอบโครงการรับจําข่าว | 107 |
| ภาพที่ 4.10 การ์ตูนล้อเลียนโครงการรับจําข่าวที่ถูกเชื่อมโยงไปยังทวีตเตอร์ | 108 |
| ภาพที่ 4.11 ทวีตเตอร์มูลนิธิเพื่อคนไทย | 108 |
| ภาพที่ 4.12 ข้อความบรรยายก่อนจะนำเสนอคลิปเปิดโปงกลโกงชาติคดีจําข่าว | 110 |
| ภาพที่ 4.13 เฟซบุ๊กนายกิตติรัตน์ ณ ระนอง ที่แสดงความคิดเห็นว่าโครงการรับจําข่าว เกษตรกรได้ประโยชน์ | 111 |
| ภาพที่ 4.14 ภาพบนเฟซบุ๊กของคุณคำรณ ที่เรียกร้องให้ขานาออกมาเข้าร่วมชุมนุม | 120 |
| ภาพที่ 4.15 แบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีผู้เข้ามาตอบจำนวน 72 คน | 121 |
| ภาพที่ 4.16 คำตอบจากแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เคยออกมาเข้าร่วมชุมนุม | 121 |
| ภาพที่ 4.17 ภาพบนเฟซบุ๊กของสำนักข่าวไทยพีบีเอส | 122 |
| ภาพที่ 4.18 ภาพการแสดงความคิดเห็นส่วนหนึ่งบนเฟซบุ๊กของสำนักไทยพีบีเอส | 123 |

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากอดีตถึงปัจจุบัน เกษตรกรไทยถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งราคาและปริมาณ โดยโรงสีเป็นผู้กำหนดราคาข้าว ชาวนาไม่สามารถต่อรองราคาข้าวกับโรงสีได้ ที่ผ่านมาการผลิตก็เป็นปัญหาของเกษตรกรเช่นกัน ซึ่งเกิดจากต้นทุนการเพาะปลูก ค่าแรงงานค่าครองชีพ โดยการเพาะปลูกที่ไม่ได้คุณภาพ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงมีราคาแพง รวมถึงขาดเทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิต และต้นทุนการผลิตสูง ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สิน รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องมีการทบทวนการกำหนดนโยบายและกลไกด้านตลาดให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาการค้าข้าวที่ตกต่ำ โดยเฉพาะปัญหาการค้าข้าวจากกลุ่มสมาคมโรงสีข้าว สมาคมผู้ส่งออกข้าว และสมาคมชาวนาไทย เนื่องจากเป็นกลไกการตลาดและการยกระดับราคาสินค้าเกษตรที่สำคัญของประเทศ ประกอบกับประเทศไทยไม่สามารถกำหนดราคาข้าวในตลาดโลกได้ ทั้งที่เป็นประเทศที่ส่งออกข้าวมากที่สุดประเทศหนึ่ง ผลพวงที่มาจากความขัดแย้งทางสังคม ระหว่างเกษตรกรกับพ่อค้าคนกลางหรือโรงสีข้าว พ่อค้าคนกลางหรือโรงสีข้าวกับผู้ส่งออกข้าว เช่น การเปิดทำข้าวแย่งลูกค้าหรือเกษตรกร โดยให้ราคาที่สูงกว่าความเป็นจริง เป็นต้น ปัญหาการค้าข้าวเป็นปัญหาใหญ่ของชาวนาทุกยุคทุกสมัยในทุกๆ ปี ชาวนาจะออกมาเรียกร้องต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือในการพยุงราคาข้าว เนื่องจากถูกพ่อค้าที่มารับซื้อให้ราคาต่ำกว่าต้นทุนการผลิต สมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ช่วยเหลือเกษตรกรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากดัชนีรายได้เกษตรกรปี พ.ศ. 2552-2553 จาก -8.26 เป็น 24.87 (ประชาติปัทม์, 2553) โดยการประกันราคา ซึ่งเป็นการกำหนดราคาขั้นสูงในการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกร หากเกษตรกรไม่สามารถจำหน่ายข้าวในตลาดในราคาดังกล่าวได้ รัฐบาลจะต้องชดเชยส่วนต่างของราคาดังนั้น โครงการรับจำนำข้าวจึงไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่แต่เป็นโครงการเก่าที่มีทั้งผู้ส่งออกและโรงสีที่มีความเข้าใจ และมีความพร้อมอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว สมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี จึงเห็นว่าการประกันราคาข้าวไม่สามารถช่วยเหลือเกษตรกรได้อย่างแท้จริง จึงเลือกการรับจำนำมาใช้ในการช่วยเหลือเกษตรกร โดยเห็นว่าโครงการรับจำนำข้าวเปลือกเกิดประโยชน์แก่เกษตรกรมากกว่า เพราะมีความเป็นธรรมแก่เกษตรกร และเกษตรกรต้องปลูกข้าวจริงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้าวเปลือก และนำมาซื้อขาย

ข้าวเปลือกตามที่รัฐบาลกำหนด ประกอบกับข้าวเปลือกที่นำมาซื้อขายจะต้องมีคุณภาพ กล่าวคือมีความชื้นไม่มากกว่าร้อยละ 15 ตามที่รัฐบาลกำหนด (คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ, 2555)

ทางด้านพรรคประชาธิปัตย์มองว่า โครงการรับจำนำข้าวเป็นโครงการรับซื้อข้าว โดยรัฐบาลซื้อข้าวมาในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดมากทำให้รัฐบาลต้องแบกรับภาระมาก และโครงการรับจำนำข้าวทำให้เกิดการทุจริตเกิดขึ้น (มติชนออนไลน์, 2557) การทุจริตนั้นมีทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค นโยบายดังกล่าวนำไปสู่ความเสียหายเพราะชาวนาจะเร่งปลูกข้าวมากขึ้นเพื่อนำข้าวไปจำหน่าย ทำให้ปริมาณข้าวมีเพิ่มมากขึ้นจนล้นตลาด ส่งผลให้ราคาข้าวตกต่ำ สอดคล้องกับบทความของ อัมมาร สยามวาลา (2559) นักวิชาการเกียรติคุณ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ที่มองว่า ปัญหาความเดือดร้อนทั้งหมดของชาวนาเกิดจากนโยบายโครงการรับจำนำข้าวที่รัฐบาลไม่สามารถหาเงิน 1.3 แสนล้านบาท มาจ่ายให้กับชาวนาได้ รัฐบาลจึงใจไม่ให้เกิดการลงบัญชี ไม่ต้องการให้เกิดตัวเลขการขายและการระบายข้าว เพราะไม่ต้องการให้มีความโปร่งใส ซึ่งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ส่งหนังสือถึงรัฐบาลพรรคเพื่อไทย เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2555 (เทพกัญญา โคตรนนท์, 2557) วางกรอบการปฏิบัติเพื่อป้องกันมิให้เกิดการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าว หนังสือที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติระบุออกมาและมีผลในเวลาต่อมา ทำให้นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ถูกกล่าวหาว่าละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยปล่อยให้โครงการรับจำนำข้าวดำเนินไปจนเกิดความเสียหาย การกล่าวหาและการไต่สวนในคดีนี้ดำเนินการกันข้ามปี โดยเกิดความแตกต่างทางความคิดในโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร แต่โครงการรับจำนำข้าวก็ยังดำเนินต่อไปจนกระทั่งปลายปี พ.ศ.2555 – ต้นปี พ.ศ.2556 ปรากฏว่าข้าวในโกดังเริ่มล้นตลาดจนกลายเป็นปัญหา และดูเหมือนว่าการชี้แจงและทำความเข้าใจจากฝ่ายรัฐบาลในเรื่องโครงการรับจำนำข้าวไม่ปรากฏข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์การทุจริตของโครงการอย่างกว้างขวาง (มติชนออนไลน์, 2557) ทั้งทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งตีพิมพ์ และขยายตัวไปที่สื่อสังคมออนไลน์ อินเทอร์เน็ต โดยอินเทอร์เน็ตถือว่าเป็นเทคโนโลยีที่สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลให้การสื่อสารของไทยรวมถึงการสื่อสารทางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายประการในสังคมไทย เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตในการระดมคนให้ออกมาชุมนุมของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) เป็นต้น

ระหว่างปี พ.ศ.2554-2557 โครงการจำนำข้าว รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งจากนักวิชาการ นักการเมืองฝ่ายค้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชนทั้งในและนอกประเทศ ประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ ได้แก่ การขาดทุนจำนวนมาก การสร้างภาระหนี้สาธารณะ ผลกระทบต่อคุณภาพข้าวไทย การส่งออก เป็นต้น ประเด็นที่ได้รับความสนใจ

มากที่สุดคงหนีไม่พ้นปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน สื่อมวลชนก็ทำหน้าที่ในการตรวจสอบโดยการนำเสนอข่าวสารการทุจริตคอร์รัปชันต่างๆ ในกระบวนการต่างๆ ของโครงการทำให้เกิดการสื่อสารทางการเมืองอันมากมายเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว มีการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารและชุดค้นข้อมูลรวมทั้งมีการแสดงความคิดเห็นจากฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อย่างเว็บไซต์ของ TV24 สถานีประชาชน ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่นำเสนอข่าวเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในแง่ให้การสนับสนุนโดยนำบทสัมภาษณ์ของเกษตรกรที่เห็นด้วยกับโครงการรับจำนำข้าวมาลงในเว็บไซต์เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558 แต่ไม่มีข้อมูลนำเสนอเกี่ยวกับการทุจริตโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการรับจำนำข้าวอย่างเว็บบล็อก oknation ซึ่งเป็นเว็บบล็อกที่มีผู้นิยมเข้ามาสร้างบทความของตนเองและมีผู้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นจำนวนมากและก็มีผู้เข้าไปติดตามอ่านมากเช่นกัน อีกทั้งยังมีการส่งต่อข้อมูลไปยังสื่อสังคมออนไลน์ชนิดอื่นๆ เห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวที่แตกต่างกัน ผู้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์แต่ละฝ่ายเกิดการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายและนำไปสู่การเรียกร้องให้เกษตรกรออกมาชุมนุมประท้วงรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ไม่สามารถหาเงินมาจ่ายให้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวได้ ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์บนโลกอินเทอร์เน็ตสามารถนำเสนอข้อมูลต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และประชาชนก็เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่าย ซึ่งจากสถิติการใช้อินเทอร์เน็ตในปี 2558 พบว่า มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเปรียบเทียบกับปี 2557 มีแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตโดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 23.7 (จำนวน 14.8 ล้านคน) เป็นร้อยละ 39.3 (จำนวน 24.6 ล้านคน) ในปี 2558 ส่วนกิจกรรมที่ใช้อินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่ใช้มากที่สุดได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) คือ เฟซบุ๊ก, ทวิตเตอร์, กูเกิลพลัส, ไลน์, อินสตาแกรม ร้อยละ 88.6 (สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม, 2558) จะเห็นได้ว่าการใช้อินเทอร์เน็ตในด้านสื่อสังคมออนไลน์เริ่มเพิ่มมากขึ้น จากปัจจัยดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

2.2 เพื่อศึกษาการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

2.3 เพื่อศึกษาข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนบนสื่อสังคมออนไลน์โดยศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการตรวจสอบกรณีโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยใช้กรอบแนวคิดที่ส่งผลให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554 – 2557 มีส่วนร่วมทางการเมืองในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ดังนี้

3.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยบุคคลอาจจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบก็ได้ ซึ่งมีปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ สิ่งเร้าทางการเมือง เช่น การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การได้รับข่าวสารข้อมูล โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ได้ง่าย เป็นต้น ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ทักษะคิด ความเชื่อ การสืบลักษณะนิสัยมาจากครอบครัว ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ กฎกติกาทางการเมือง การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น จากปัจจัยเหล่านี้มีผลให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

3.2 แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง เกี่ยวกับกระบวนการส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ทั้งการพูดการเขียน การแต่งกาย สัญลักษณ์ที่แสดงออกเพื่อให้เกิดการยอมรับ เกิดข้อเสนอแนะ เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในข้อมูลข่าวสารนั้น ศึกษาลักษณะการสื่อสารที่มีผลต่อระบบการเมืองและบทบาทของสื่อมวลชนกับการเมือง เพราะสื่อมวลชนเป็นสื่อกลางในการให้ข้อมูลข่าวสารในด้านต่างๆ สื่อมวลชนทำหน้าที่ตรวจสอบ เสนอความคิดเห็นถ่วงดุลหรือเป็นผู้นำทางความคิดในนโยบายที่มีผลกระทบต่อสังคม เป็นสื่อกลางของการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน นอกจากนี้สื่อมวลชนยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ยกย่องบุคคล หรือทำลายศรัทธาที่มีต่อคนบางคนได้

3.3 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ในการสื่อสารของคนในสังคม ที่ผู้คนเข้ามาแสดงความคิดเห็นหรือแสดงตัวตนให้ผู้อื่นได้รับรู้แลกเปลี่ยน ถกเถียงในประเด็นต่างๆ ได้อย่าง

อิสระเสรี ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่สื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการเข้ามาใช้หรือสร้างความหมายในพื้นที่สื่อที่เป็นพื้นที่สาธารณะ

3.4 แนวคิดประชาธิปไตยแบบดิจิทัล ซึ่งรูปแบบประชาธิปไตยที่หลากหลาย เช่น ประชาธิปไตยทางตรง ประชาธิปไตยแบบผู้แทน ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ผสมผสานให้เกิดประชาธิปไตยแบบดิจิทัล โดยการใช้ข้อมูลหรือการสื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ต เพื่อเพิ่มความร่วมมือในการสื่อสารด้านประชาธิปไตยของประชาชน

3.5 แนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ การสื่อสารข้อมูลทั้งที่เป็นข้อความ ภาพ สัญลักษณ์และเสียงระหว่างเครื่องส่งสารเครื่องหนึ่งไปสู่ยังอีกเครื่องหนึ่งหรือหลายๆ เครื่อง โดยใช้สื่อกลางคือระบบโทรคมนาคม การสื่อสารด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบันคือการสื่อสารในรูปแบบอินเทอร์เน็ต เป็นการสื่อสารผ่านรูปแบบของสื่อประสมที่รวบรวมข้อมูลต่างๆ และแผ่ขยายประเด็นข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและสะดวกง่ายต่อการค้นหา

4. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยกำหนดขอบเขตที่จะทำการศึกษาดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาที่มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลและข่าวสารทางการเมืองที่ปรากฏข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นทางการเมืองที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นสื่อในการตั้งกระทู้และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยเลือกศึกษาข้อมูล ข่าวสาร และความคิดเห็นทางการเมืองที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ ดังนี้

1. เว็บไซต์ ได้แก่ โอเคเนชั่น (Oknation), ทีวี่สี่บีสี่ (TV24), กรุงเทพธุรกิจ (Bangkokbiznews), บล็อกแก๊ง (Bloggang), ผู้จัดการ (Manager), สถานีประชาชน, บล็อกการเมืองไทย
2. ทวิตเตอร์ ได้แก่ ทวิตเตอร์ Hashtag โครงการรับจํานำข้าว, ทวิตเตอร์ Chaturon
3. เฟซบุ๊ก ได้แก่ องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน, Kittiratt Na-Ranong

4. ยูทูป ได้แก่ ที่ต่อต้านการบริหารงานของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, สนับสนุนการบริหารงานของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

4.2 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะข้อมูลและข่าวสารและความคิดเห็นทางการเมืองที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2557

5. ศัพท์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา

5.1 บทบาท หมายถึง การแสดงความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ การชักจูงหรือแบ่งปันข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ถึงการดำเนินการ โครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2557

5.2 สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่างๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ โดยสามารถโต้ตอบ กันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยกันเอง ซึ่งสามารถแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็นประเภทต่างๆ ที่ใช้กันบ่อยๆ คือ บล็อก (Blogging) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

5.3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งประชาชนกระทำโดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล อาจเป็นไปด้วยความสำนึกของตนเองหรือถูกชักจูงให้เข้าร่วมก็ได้

5.4 การสื่อสารทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลติดตามข่าวสารทางการเมือง มีความรู้ทางการเมือง มีการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองรวมถึงการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องในประเด็นทางการเมือง

5.5 โครงการรับจํานำข้าว หมายถึง การรับจํานำไปประทวนของเกษตรกรกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงปี พ.ศ.2554 - 2557 ซึ่งเกษตรกรได้ไปประทวนมาจากการนำข้าวที่ตนมีไปซังและวัดความชื้นข้าวแล้วนำไปส่งมอบให้กับโรงสีที่ร่วมโครงการรับจํานำข้าว ซึ่งเกษตรกรจะนำใบประทวนไปจํานำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์จะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสาร จึงจะโอนเงินให้แก่เกษตรกร

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

6.1 ทราบถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับ
จำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

6.2 ทราบถึงการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหว
ตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

6.3 ทราบถึงข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับ
จำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

6.4 ใช้เป็นข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงในการบริหารงานโครงการของรัฐให้
โปร่งใสโดยใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมือง



บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีรวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย โดยมีหัวข้อดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง
3. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ
4. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบดิจิทัล
5. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารบนสื่อสังคมออนไลน์
6. บริบทโครงการรับจำนำข้าว
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่สำคัญของกระบวนการทางการเมืองและเป็นความจำเป็นสำหรับการเมืองทุกระบบ เนื่องจากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้องและการสนับสนุนจะเป็นสิ่งซึ่งแสดงออกถึงการดำรงอยู่ของระบบการเมืองหรือทำให้ระบบการเมืองอยู่ในสภาวะดุลยภาพได้ หากกระบวนการเมืองปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้วก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในประเทศประชาธิปไตยนั้น นับได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐและตัวผู้บริหารหรือรัฐบาลได้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างไปจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศเผด็จการที่มักเป็นเพียงรูปแบบและเป็นไปเพื่อสนับสนุนระบบการเมืองหรือสอดคล้องกับเจตจำนงของผู้บริหารหรือรัฐบาลเป็นสำคัญ

1.1 ความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ฮันติงตัน และเนลสัน (Huntington และ Nelson อ้างในอมร รักษาสัตย์, 2544: 410) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมที่พลเมืองกระทำเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยกำหนดขอบเขตไว้ว่าเป็นการกระทำกิจกรรมทางการเมืองของคนธรรมดา ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นช่วงๆ ไม่ต่อเนื่องและอาจจะเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น นอกจากนั้นยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้มีความชอบธรรมในการตัดสินใจ แบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดในสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าการกระทำนั้นจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอาจเป็นไปด้วยความสำนึกของตนเองหรือถูกชักจูงให้เข้าร่วมก็ได้

เวอร์บา ไน และคิม (Verba, Nie และ Kim อ้างในอมร รักษาสัตย์, 2544, น. 410) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งประชาชนกระทำ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือภารกิจต่างๆ ที่รัฐบาลจะกระทำ

นอกจากนี้ เวอร์บา ไน และคิม ยังแยกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic participation) กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบพิธีการหรือเพื่อสนับสนุนรัฐ (ceremonial of support participation) ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบแรกจะเน้นที่การกระทำของประชาชนส่วนใหญ่ เพื่อหวังผลและอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบที่สองหมายถึงการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการเฝ้าระดม โดยรัฐ เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมของรัฐซึ่งอาจไม่ได้เป็นไปตามความสมัครใจ

ความหมายต่างๆ ที่กล่าวมานี้สามารถสังเกตได้ว่าจะเน้นการเมืองที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตยผ่านระบบตัวแทน ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การเลือกผู้นำตลอดจนการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งประชาชนจะมีส่วนร่วมได้ก็โดยผ่านกลไกหรือรูปแบบที่รัฐกำหนดขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายเหล่านี้ จึงมีรัฐเป็นศูนย์กลาง

สคราฟ (Scaff อ้างในอมร รักษาสัตย์, 2544, น. 410) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 2 แนวทาง กล่าวคือ แนวทางที่หนึ่ง อธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะการกระทำเพื่อเป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย ซึ่งจะเน้นในความเกี่ยวพันของอิทธิพลและอำนาจเป็นการแบ่งปันอำนาจทางการเมือง การเมืองในที่นี้จึงเป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรทางอำนาจอันทรงคุณค่า ในขณะที่แนวที่สองได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะของการปฏิสังสรรค์ ซึ่งเน้นความคิดในฐานะที่บุคคลเป็นสมาชิกของสังคม เป็นผู้ตระหนักตนในฐานะพลเมืองที่จะต้องมีส่วนร่วมได้รับความเป็นธรรม และมีแนวทางในการปฏิบัติตนต่อส่วนรวมในฐานะพลเมืองดี การเมืองในแนวทางนี้จึงเป็นชุดของกิจกรรมและความสัมพันธ์ ซึ่ง

เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของสังคม ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม และกระตุ้นให้มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน

แนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยซึ่งให้ความหมายของการเมืองไว้ว่า คือ การร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นการเมืองเพื่อความสมัคคีปรองมอดมากกว่าเพื่อการแข่งขัน แยกแยะ ชัดแย้ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายนี้สอดคล้องกับแนวคิด “ประชาสังคม” (อนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540, น. 7)

1.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีหลายประการ โดยบุคคลอาจจะเข้าร่วมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบก็ได้ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลากหลาย

อัลมอนต์และเพาเวลล์ (Almond และ Powell อ้างในธีรยุทธ ทองสุข, 2555, น.13) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ คือ แบบที่ทำกันทั่วไป (conventional) และแบบแตกต่างจากที่ทำกันทั่วไป (unconventional) และในแต่ละรูปแบบได้แบ่งแยกย่อย ดังนี้

แบบที่ทำกันทั่วไป ได้แก่

1. การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
2. การพูดคุยถกเถียงทางการเมือง
3. การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง
4. การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม
5. การติดต่อเป็นส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่

แบบแตกต่างจากที่ทำกันทั่วไป ได้แก่

1. การยื่นข้อเรียกร้อง
2. การเดินขบวนประท้วง
3. การเผชิญหน้าต่อสู้
4. การละเมิดกฎระเบียบของสังคม
5. การใช้ความรุนแรงทางการเมือง การประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและบุคคล
6. สงครามกองโจรและปฏิวัติรัฐประหาร

การจำแนกรูปแบบทางการเมืองในลักษณะแบบที่ทำกันทั่วไป และแบบแตกต่างจากที่ทำกันทั่วไป ตามรูปแบบของ อัลมอนต์และเพาเวลล์ เช่นนี้ กล่าวได้ว่ายังคงมีลักษณะของการยึดรัฐหรือฝ่ายปกครองเป็นศูนย์กลาง โดยเรียกการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นทางการชอบ

ด้วยกฎหมายตามระบบการเมืองว่า แบบที่ทำกันทั่วไป ในขณะที่รูปแบบการมีส่วนร่วมใดที่ไม่เป็นทางการและทำทฤษฎีหรืออำนาจของฝ่ายปกครองเรียกว่า แบบแตกต่างจากที่ทำกันทั่วไป

โดยสรุปแล้วหากพิจารณาแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะพบได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอาจแสดงออกได้ในหลายรูปแบบต่างๆ กันทั้งในความหมายในวงแคบ เช่น รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งเท่านั้น ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสนับสนุนด้านการเงินในการหาเสียง และการไปร่วมชุมนุมฟังการหาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งประเภทหรือรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนออกเป็น 6 รูปแบบด้วยกัน ดังนี้

1. การเลือกตั้ง เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถแยกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์หาเสียงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองออกจากกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นๆ การลงคะแนนเสียงไม่จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารและแรงจูงใจมากเหมือนกิจกรรมทางการเมืองอื่นที่ไปลงคะแนนเสียง ผู้ที่ไปลงคะแนนเสียงอาจไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นก็ได้ ในทางกลับกันผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นในรูปแบบอื่น ก็อาจไม่ไปลงคะแนนเสียงก็ได้

2. การเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและผู้รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นการเข้าร่วมในพรรคการเมืองทั้งในช่วงระหว่างการเลือกตั้งและในการรณรงค์หาเสียง การบริจาคเงินช่วยเหลือแก่พรรคและผู้สมัครรับเลือกตั้ง การชักชวนประชาชนไปลงทะเบียนเพื่อสิทธิในการลงคะแนนเสียง การเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมือง การพยายามชักชวนประชาชนให้ลงคะแนนเสียงแก่พรรคหรือผู้สมัครที่ตนชอบ การลงสมัครรับเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวนี้ เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ขั้นต้นระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ ซึ่งการเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวต้องอาศัยความตื่นตัวและความสนใจอย่างแท้จริง บุคคลที่มีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบนี้ จัดเป็นพวกที่ขึ้นเวทีต่อสู้ทางการเมือง ในขณะที่คนส่วนมากจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้เฝ้าดูคอยตัดสินว่าใครจะเป็นผู้ชนะด้วยการลงคะแนนให้คนที่ตนชอบ

3. การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน เป็นการเข้าร่วมในการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของสังคมหรือร่วมมือกับกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อมีบทบาทเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะหรือติดต่อกับทางราชการในเรื่องปัญหาสังคม ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนจึงเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นสูงและมีระดับความผูกพันทางใจกับชุมชนสูง อย่างไรก็ตามผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนี้แตกต่างจากเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องในพรรคการเมืองและการช่วยรณรงค์หาเสียงน้อยกว่าเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงดังกล่าวมาแล้ว

4. การติดต่อกับทางราชการ เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของบุคคล ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้นเองเท่านั้น เช่น การติดต่อกับราชการเรื่องภาษี การทำถนน การติดต่อขอรับสวัสดิการสังคม ฯลฯ อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางท่านมองว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบนี้ เกือบจะไม่ใช่การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามความหมายที่แท้จริงแต่เป็นเพียงการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบคับแคบ (parochial participation) หรือการติดต่อเฉพาะเรื่อง (particularized contacting) เท่านั้น

5. การเป็นผู้ประท้วง หมายถึง การเข้าร่วมเดินขบวนตามถนนหรือการก่อจลาจลในกรณีที่ทำเป็นเพื่อบังคับให้รัฐเข้าแก้ไขบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเมืองให้ถูกต้อง รวมถึงการประท้วงอย่างแข็งขันและเป็น ไปอย่างเปิดเผยต่อกรณีที่รัฐบาลกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม การให้ความเอาใจใส่กับการชุมนุมประท้วง การเข้าร่วมกลุ่มประท้วงรัฐบาลและการปฏิเสธการยอมรับกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม

6. การเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง หมายถึง การเป็นผู้ติดตามข่าวสารทางการเมือง อยู่เสมอ การส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนให้แก่ผู้นำทางการเมืองเมื่อเขาทำในสิ่งที่ดีและถูกต้อง หรือส่งคำคัดค้านไปให้เมื่อเขากระทำสิ่งที่เลวร้าย การเข้าร่วมอภิปรายทางการเมือง การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่เพื่อนในชุมชนที่อาศัยอยู่ การให้ความสนใจกับทางราชการและการเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ผู้ที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ มักจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง มีความสนใจการเมืองมากและมีความสนใจทางการเมืองมากด้วย ผู้สื่อสารทางการเมืองเหล่านี้จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองหรือผู้รักชาติ แต่จะไม่แสดงออกด้วยกิจกรรมการประท้วง

มิลเบรท และ โกอเอล (Milbrath และ Goel อ้างในภักรินทร์ สว่างดี, 2553, น. 29) ยังอธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมองได้ทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค กล่าวคือ ในระดับมหภาคจะเน้นหน่วยทางสังคมขนาดใหญ่ เช่น ชาติเป็นหน่วยวิเคราะห์ ส่วนระดับจุลภาคเน้นปัจเจกบุคคลและพฤติกรรมด้านการเมืองของเขาเป็นหน่วยวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าทำไมปัจเจกชนหรือกลุ่มชนจึงเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมทางการเมือง เข้าร่วมเพื่ออะไรและอย่างไร โดยทั้งสองท่านจะเน้นการศึกษาระดับจุลภาคมากกว่าระดับมหภาค ตามแนวความคิดของ มิลเบรท และ โกอเอล ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. สิ่งเร้าทางการเมือง (political stimulate) มิลเบรท และ โกอเอล อธิบายว่า ก่อนที่การกระทำทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้นั้นบุคคลจะต้องค่อยๆ ได้รับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม สิ่งเร้าทางการเมืองนี้ เช่น การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การได้รับข่าวสารข้อมูลได้ง่าย หรืออยู่ในองค์กรที่

เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองบางรูปแบบ เป็นต้น ซึ่งทั้งสองได้รวบรวมผลศึกษาของนักวิชาการหลายท่านและในหลายประเทศ พบว่า

- 1) ยิ่งบุคคลที่ได้รับสิ่งเร้าทางการเมืองมากเท่าใด เขายังมีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และจะเข้าร่วมในลักษณะที่ลึกมากขึ้นเท่านั้น
- 2) บุคคลที่เข้ามีส่วนร่วมในการพูดคุยเกี่ยวกับการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ จะมีแนวโน้มว่าจะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นๆ มากกว่าพวกที่ไม่มีการพูดคุยเรื่องการเมือง
- 3) คนชั้นกลางมักจะได้รับสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าชนชั้นกรรมกร
- 4) โดยเหตุที่บุคคลมีแนวโน้มที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่มีระดับการศึกษาเท่าเทียมกัน และโดยเหตุที่บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะเข้าไปเกี่ยวข้องและพูดคุยในเรื่องการเมืองมาก บุคคลที่มีการศึกษาสูงจึงมักพบกับสิ่งเร้าเกี่ยวกับการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีการศึกษาต่ำ
- 5) บุคคลยิ่งพึงพอใจในพรรคการเมืองหรือผู้สมัครใดๆ มักจะมีสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้จะเลือกพรรคใดหรือผู้สมัครคนใด

2. ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) มิลเบรท และ โกลด์ ได้แยกปัจจัยส่วนบุคคลออกเป็น 5 ปัจจัย ได้แก่ ทักษะคติ ความเชื่อ ลักษณะทางบุคลิกภาพ การสืบลักษณะนิสัยมาจากบิดามารดา และความต้องการในเชิงจิตวิทยา อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองได้มีการนำปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวมาทำการศึกษาเพียง 3 ปัจจัยแรกเท่านั้น ส่วนปัจจัยที่เหลือนั้นยังไม่เคยมีการนำมาศึกษาเพราะการวัดเป็นไปได้อย่างยาก ทักษะคติและความเชื่อนี้มักจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับพฤติกรรม ส่วนบุคลิกภาพจะถูกประกอบขึ้นด้วยปัจจัยภูมิหลังหรือป้อนข้อกำหนดต่างๆ ให้เข้าสู่กรอบการรับรู้และแสดงออกมาเป็นความเชื่อหรือทักษะคติทั้งสองได้รวบรวมข้อค้นพบจากการวิจัยหลายผลงาน พบว่า

- 1) บุคคลยิ่งมีความสนใจและห่วงใยเรื่องการเมือง มีแนวโน้มจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น
- 2) บุคคลที่รู้สึกในความสามารถของตน มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้สึกเช่นนี้
- 3) บุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง โดยเฉพาะมีระดับการศึกษาสูง มีแนวโน้มในทางจิตวิทยาว่าจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองมาก
- 4) บุคคลที่มีความผูกพันหรือพึงพอใจในพรรคการเมือง หรือกลุ่มทางการเมืองใดๆ มีแนวโน้มว่าจะกระตือรือร้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง

5) บุคคลที่มีความรู้สึกตระหนักในหน้าที่ของพลเมือง จะมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้สึกเช่นนี้

6) บุคคลที่มีบุคลิกภาพชอบออกสังคมจะมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่อการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่มีบุคลิกภาพชอบออกสังคม

3. สิ่งแวดล้อมทางการเมือง (political setting) สิ่งแวดล้อมทางการเมืองในที่นี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1) กฎกติกาทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง ความถี่ของการเลือกตั้งหรือจำนวนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมีผลกระทบต่อแนวโน้มของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

2) สถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะระบบพรรคการเมือง กล่าวคือ ระบบพรรคการเมืองจะมีผลกระทบต่อแบบแผน และอัตราของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งงานวิจัยหลายงาน พบว่า ยิ่งพรรคการเมืองมีการแข่งขันกันมาก อัตราของการมีส่วนร่วมก็จะยิ่งสูงขึ้น กล่าวคือ การแข่งขันของพรรคการเมืองน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วม โดยการกระตุ้นความสนใจในการรณรงค์หาเสียงและทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความพยายามของปัจเจกบุคคลในการที่จะมีผลกระทบถึงผลที่จะออกมา ซึ่งถ้าการแข่งขันของพรรคการเมืองไม่ทำให้ประชาชนเกิดความสนใจ และไม่เกิดความรู้สึกถึงความมีประสิทธิภาพ การแข่งขันนั้นก็อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

3) ลักษณะของการรณรงค์หาเสียง

อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์แล้วปัจจัยทั้ง 3 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันไม่สามารถแบ่งแยกกันได้อย่างชัดเจน เช่น การพิจารณากฎกติกาทางการเมืองไม่สามารถแยกออกจากสถาบันทางการเมืองได้ และสถาบันการเมืองก็จะเป็นส่วนจัดกิจกรรมในการรณรงค์หาเสียง ต่าง ๆ

4. ตำแหน่งทางสังคม (social position) ตำแหน่งทางสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษารายได้ อาชีพ ถิ่นที่อยู่อาศัย เพศ อายุ ศาสนา เชื้อชาติ ฯลฯ ปัจจัยต่างๆ นี้ เป็นตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณ เนื่องจากเป็นตัวแปรที่สามารถเห็นได้ชัดและวัดได้ง่าย อย่างไรก็ตามตำแหน่งทางสังคมไม่ได้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงแต่จะเป็นตัวแปรที่สนับสนุนตัวแปรทางด้านทัศนคติและบุคลิกภาพทั้งสองได้รวบรวมข้อค้นพบจากการวิจัยหลายผลงาน พบว่า

1) บุคคลที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของสังคม มีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่อยู่ห่างไกล

2) บุคคลที่ยังอยู่ในชนชั้นสูงขึ้นไป มีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่อยู่ในชนชั้นที่ต่ำกว่า

3) บุคคลที่ยังมีการศึกษาสูง มีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีการศึกษาน้อยกว่า

4) บุคคลที่มีฐานะดี มีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีฐานะด้อยกว่า

5) ชาวชนบทมักจะมีทัศนคติทางการเมืองน้อยกว่าชาวเมือง

6) บุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์การ มักจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง

7) ยิ่งบุคคลอาศัยอยู่ในชุมชนใดเป็นเวลานาน เขาก็มีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทน ซึ่งต้องการเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การไปใช้สิทธิหรือออกเสียงเลือกตั้งเป็นการกระทำที่ง่าย ต้องการแรงจูงใจเพียงเล็กน้อย ในบางกรณีประชาชนไปใช้สิทธิหรือออกเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากพื้นฐานของแรงจูงใจมาจากภายในตัวเอง แต่ในบางกรณีการเข้าร่วมทางการเมืองโดยการไปใช้สิทธิหรือออกเสียงเลือกตั้งอาจเนื่องมาจากการปลุกเร้าให้กระทำก็ได้

ดังนั้นแบบแผนของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการเลือกตั้งอาจแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความสำนึกตนเอง (autonomous participation) คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กิจกรรมถูกกำหนดขึ้น โดยตัวของผู้กระทำเองเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกระดม (mobilized participation) หมายถึง การกระทำซึ่งได้รับการจูงใจให้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลโดยปราศจากการสนใจส่วนตัวผู้สมัครหรือพรรคการเมืองหรือไม่จำเป็นจะต้องรู้เรื่องการเมืองหรืออิทธิพลต่อรัฐบาลของการเลือกตั้ง แต่พวกเขากระทำเนื่องจากได้รับคำแนะนำหรือถูกจูงใจด้วยความนับถือ ความจงรักภักดี ความยินยอม ความกลัวผู้นำหรือโดยต้องการผลประโยชน์บางประการ

ในเรื่องนี้ได้มีนักรัฐศาสตร์ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ประชาชนจำนวนหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ เช่น การเลือกตั้ง การเดินขบวนหรือกิจกรรมอื่นๆ ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากความสนใจเป็นส่วนตัวของตนเองในอันที่จะเข้าไปมี

อิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้าร่วมทางการเมืองซึ่งมีฐานะยากจนนั้นมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียงและกิจกรรมอื่นๆ เนื่องจากความกลัวความจงรักภักดีหรือความเคารพนับถือ ต่อผู้นำตามจารีตประเพณี ผู้นำทางศาสนาหรือต้องการผู้อุปถัมภ์ พวกเขามีฐานะยากจนเหล่านี้ไม่ได้สนใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับรัฐบาลและไม่สนใจว่าการกระทำของเขาก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใดๆ ในรัฐบาล

สำหรับนักวิชาการของไทย บุญเรือง บุรณักดิ์ (2529 อ้างถึงใน ชีรายุทธ์ ทองสุข, 2555, น. 14) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและการมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการ คล้ายคลึงกับของ Almond และ Powell โดยยึดถือการยอมรับของสังคมทั่วไป หรือประเทศต่างๆ ทั่วโลกเป็นเกณฑ์

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการ

เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นที่ยอมรับ และนำมาใช้กันโดยทั่วไปในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่

1) การใช้สิทธิและเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชน การเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของชุมชน สังคม และประเทศชาติ การแสดงออกซึ่งความต้องการของประชาชนในเรื่องต่างๆ ซึ่งอาจกระทำได้หลายทาง เช่น การอภิปราย การเขียน และการพิมพ์ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการบริหารงานของรัฐบาลในสมัยปัจจุบัน

2) การรวมกลุ่ม อาจเป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่มีผลประโยชน์อย่างเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ บางกลุ่มอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของสาธารณชนทั่วไป ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองตนเองทั้งสิ้น

3) การจัดตั้งและการเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกัน และมีความต้องการจะจัดให้มีการบริหารประเทศให้เป็นไปตามอุดมการณ์และแนวทางปฏิบัติที่กำหนดได้ ระบบพรรคการเมืองถือว่าเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะและเป็นองค์กรที่ประชาชนสามารถร่วมจัดตั้งขึ้นได้โดยตรง เพื่อความมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริง

4) การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ถือเป็นหน้าที่ของประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงประชาชนต้องการให้ผู้ใดเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตน หรือทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ของปวงชน

5) การช่วยบรรเทาความเสี่ยงในการเลือกตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งมักมีขึ้นเฉพาะในระบอบที่มีการเลือกตั้ง เพราะประชาชนผู้ใดก็ตามที่เป็นสมาชิกหรือให้การสนับสนุนพรรคการเมืองใด ก็ย่อมช่วยบรรเทาความเสี่ยงช่วยพรรคนั้นๆ เพราะต้องการให้พรรคได้รับเสียงข้างมากจะได้จัดตั้งรัฐบาล เพื่อจะนำนโยบายพรรคมาใช้เป็นนโยบายในการบริหารประเทศ

6) การลอบบี้นักการเมือง การที่ประชาชนบุคคลิกชนและพวคองใจนักการเมืองให้กระทำหรือไม่กระทำในสิ่งที่ตนต้องการจะให้บังเกิดขึ้น ซึ่งส่วนมากจะเป็นวิธีที่ประชาชนกระทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ

เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นที่ยอมรับในบางสังคม และไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมได้โดยตรง แต่ก็มีความสำคัญไม่น้อยในการพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 แบบ คือ

1) การเดินขบวนประท้วง เป็นการรวมตัวของประชาชนเพื่อเดินขบวนประท้วงเพื่อแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของรัฐบาล ถือเป็น การแสดงออกซึ่งพลังของประชาชน และมีบทบาทต่อการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองของประเทศไม่น้อยไปกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบอื่นๆ

2) การก่อความวุ่นวายทางการเมือง การก่อความวุ่นวายทางการเมืองส่วนมากมักจะเกิดเพราะมีการปลุกระดมกลุ่มพลังต่างๆ เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มสหภาพแรงงาน กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น โดยส่วนมากจะยกเอาข้อบกพร่องของรัฐบาลขึ้นมาเป็นสาเหตุ ซึ่งเมื่อมีการปลุกระดมก็ย่อมมีพฤติกรรมที่แสดงถึงการต่อต้านการกระทำของรัฐบาลในรูปแบบต่างๆ เช่น การประท้วงนัดหยุดงาน การงดการให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งจะมีผลเสียหายต่อต้านเศรษฐกิจและอื่นๆ จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องหามาตรการมาแก้ไขปัญหานั้น เพื่อจะ ให้สามารถบริหารประเทศไปได้

3) การใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกายและทรัพย์สิน วิธีการแบบนี้เป็นการก่อวินาศกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การลอบวางระเบิดสถานที่สำคัญ การข่มขู่เพื่อให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวเป็นวิธีการที่คนส่วนใหญ่ของประเทศไม่เห็นด้วย แต่เป็นผลกระทบต่อรัฐบาลที่จะต้องดำเนินการในเรื่องนั้นๆ หรืออย่างน้อยก็หันมาสนใจปัญหาและหาทางแก้ไข

4) การปฏิวัติเป็นวิธีการรุนแรงและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองและโครงสร้างของสังคมอย่างรวดเร็ว การมีส่วนร่วมประเภทนี้ถือว่ามีความรุนแรงมากกว่าการมีส่วนร่วมใดๆ ทั้งหมด

1.3 การมีส่วนร่วมทางการเมืองออนไลน์

นฤกุล ศัญญิติเสรี (2555, น. 69) กล่าวถึงลักษณะและรูปแบบของชุมชนไซเบอร์หรือกลุ่มเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนี้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น หรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล

2. ประชาชนสามารถได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย การใช้ชีวิตประจำวันหรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตน หรือชุมชนท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของตนอย่างอิสระต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว

3. รัฐใช้เว็บไซต์เป็นเครื่องมือในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึงเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การวางผังเมือง การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และการออกกฎหมายที่อาจมีผลกระทบต่อส่วนได้เสียสำคัญของประชาชน

4. ประชาชนสามารถเสนอเรื่องร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายในเวลาอันรวดเร็ว

5. ประชาชนสามารถติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผ่านทางเว็บไซต์ หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์

6. การรวมกลุ่มเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (Face book) ทวิตเตอร์ (Twitter) ไฮ5 (Hi5) ฯลฯ โดยไม่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย

การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ไฮ5 ฯลฯ เพื่อทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันภาคประชาชน เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายต่อต้านยาเสพติด เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย อินเทอร์เน็ตมีบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัดในช่วงการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) หรือกลุ่มพันธมิตรกู้ชาติ หรือกลุ่มคนเสื้อเหลืองที่มีบทบาทสำคัญในช่วง พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดยมีการนำเว็บไซต์และเครือข่าย

สังคมออนไลน์มาเป็นหนึ่งในเครื่องมือการชุมนุม ให้ข้อเท็จจริงการถ่ายทอดการชุมนุมผ่านทางเว็บไซต์ ทำให้กลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยมีเครือข่ายเกิดขึ้นทั่วประเทศและต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนชั้นกลาง หรือคนที่มีฐานะร่ำรวย เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ทำให้แนวร่วมหรือประชาชนที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ สามารถติดตามข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา (นุกูล สัญญิตีเสรี, 2555, น. 70) ต่อมาเมื่อมีการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็ได้มีการออกมาชุมนุมประท้วงและเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ (นปก.) ภายหลังจากการรัฐประหาร แต่ได้ยุติการชุมนุมเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2550 หลังจากที่พรรคพลังประชาชนได้รับเลือกเป็นเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร โดยในภายหลังได้กลับมารวมตัวกันอีก เพื่อต่อต้านพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในเดือนพฤษภาคม 2551 แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มคนเสื้อแดงก็มีการนำเว็บไซต์และเครือข่ายสังคมออนไลน์มาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นเดียวกับกลุ่มพันธมิตรฯ ทำให้ประชาชนที่สนับสนุนในแต่ละฝ่ายต่างแสดงออกทางการเมืองได้อย่างอิสระผ่านทางเว็บไซต์และเครือข่ายสังคมออนไลน์

กลุ่มประชาชนเพื่อพิทักษ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หรือเครือข่ายพลเมืองอาสาปกป้องแผ่นดิน หรือที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า “กลุ่มคนเสื้อหลากสี” เป็นตัวอย่างของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากคนที่รู้จักกันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก รวมตัวกันครั้งแรกโดยผู้ที่ใช้เฟซบุ๊กชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มมันใจคนไทยกิน 1 ล้าน ต่อต้านการยุบสภา” ซึ่งเป็นการรวมตัวกันแสดงความเห็นของผู้ที่เล่นเฟซบุ๊กไม่เห็นด้วยกับการชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ แดงทั้งแผ่นดิน พ.ศ.2553 และข้อเสนอที่เรียกร้องให้รัฐบาลยุบสภาในครั้งแรกที่เคลื่อนไหวผ่านเฟซบุ๊กเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2553 มีจำนวนผู้เข้าร่วมในระยะเริ่มแรกประมาณ 2,000 คน และขยายเพิ่มมากขึ้นเป็นสมาชิก 588,467 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 26 กันยายน 2553)

แต่ในการต่อสู้ทางการเมืองหรือการแสดงออกทางการเมืองดังกล่าวในหลายๆ ครั้งได้เล็ดลอดไปมาก จนกลายเป็นการใส่ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน การโฆษณาชวนเชื่อ ประชาชนเกิดความสับสนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือข้อมูลจริง ข้อมูลเท็จ เลือกที่จะเชื่อข้อมูลเฉพาะฝ่ายตนเอง ทำให้เกิดความแตกแยกทางความคิด และแตกสามัคคีอย่างรุนแรง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นสงครามในโลกอินเทอร์เน็ตซึ่งแม้จะไม่มี ความรุนแรงต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินใดๆ เกิดขึ้นในโลกอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นโลกเสมือน แต่ก็ยังเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงจากที่กล่าวแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่าชุมชนไซเบอร์ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นทั้งเครื่องมือขับเคลื่อนประชาธิปไตย และเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการขับเคลื่อนสังคมและนำไปสู่การต่อสู้ทางการเมือง ซึ่งอาจนำไปสู่ทั้งผลดีผลเสีย (นุกูล สัญญิตีเสรี, 2555, น. 71)

กลุ่มทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสสังคม เครือข่ายทั้งสิ้น ซึ่งสังเกตเห็นได้จากการสร้างบล็อกที่มีการตั้งกระทู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของพรรค การโจมตีพรรคการเมืองคู่แข่ง การสำรวจความต้องการของประชาชน การเผยแพร่นโยบายของพรรคและการสร้างกลุ่มผู้ตาม เป็นต้น การดำเนินการดังกล่าวของกลุ่มทางการเมืองนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการสื่อสารผ่านสังคมเครือข่ายที่ส่งผลต่อการดำเนินงานทางการเมืองของสังคมไทยได้อย่างชัดเจน (เศรษฐพงศ์ มะลิวรรณ และอุษา ศิลป์เรืองวิไล, 2553)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง

การติดต่อสื่อสารทางการเมืองเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งของระบบการเมือง (Political System) เนื่องจากการติดต่อสื่อสารนั้นถือเป็นการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของระบบเข้าด้วยกัน ดังนั้น การทำหน้าที่ในส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองจะต้องผ่านขั้นตอนการสื่อสารก่อน

2.1 ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง

พูล (Pool, 1968, pp. 90-92) นักวิชาการทางการเมืองชาวอเมริกันได้อธิบายความหมายของคำว่า การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ทั้งในความหมายกว้างและแคบในความหมายกว้าง การสื่อสารทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมการสื่อสารที่มนุษย์กระทำขึ้นหรือเกิดขึ้นนอกบ้านเรือนของตน การยื่นข้อเรียกร้องระหว่างประเทศหรือการกล่าวคำปราศรัยของนักการเมือง ย่อมหมายถึงการสื่อสารทางการเมือง ส่วนในความหมายแคบ พูล (Pool) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองหมายถึงกิจกรรมใดๆ ของสถาบันเฉพาะ ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการกระจายข้อมูลข่าวสารทางความคิด และทัศนคติอันเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วการศึกษาเรื่องการเมืองมักจะมองการสื่อสารทางการเมืองโดยนัยแห่งความหมายที่แคบนี้ เช่น การศึกษาเรื่องการรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง อาจเน้นในเรื่องการใช้โทรทัศน์ โปสเตอร์ และการกล่าวคำปราศรัยของพรรคและนักการเมือง เป็นต้น

รัชและแอลทอฟฟ์ (Rush and Althoff, 1971, p. 160) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ว่าเป็นการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการเมืองจากส่วนหนึ่งของระบบการเมืองไปยังอีกส่วนหนึ่งของระบบการเมือง และเป็นการถ่ายทอดระหว่างสังคมกับระบบการเมืองด้วย

สติด นิยมญาติ (2524, น. 126 อ้างถึงในเสถียร เชยประทับ, 2551, น. 22-23) ได้ อธิบายเพิ่มเติมในส่วนตามคำจำกัดความของรัฐ และแอล ทอฟฟ์ ในเรื่องความหมายของการสื่อสารทางการเมืองว่า “การสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในสถานะไม่อยู่นิ่งของ

ระบบการเมือง กระบวนการต่างๆ ทางการเมือง เป็นต้นว่าสถานการณ์ทางการเมืองก็ดี การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองก็ดี ตลอดจนการเลือกสรรทางการเมืองก็ดี ต้องพึงพาอาศัยการสื่อสารทางการเมืองทั้งสิ้น ส่วนประกอบของระบบสื่อสารทางการเมือง ประกอบไปด้วย (1) แหล่งที่มาของข่าวสาร (The source of the message) (2) ตัวเนื้อหา (The message) หรือข่าวสาร (3) เส้นทาง (Channels) ที่ข่าวสารถูกส่งออกยังผู้รับ (The audience) และปฏิกิริยาตอบโต้ (Feedback) ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายๆ ก็คือในระบบการสื่อสารทางการเมืองนั้น แหล่งที่มาของข่าวสารอาจจะเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งที่จะเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง ส่วนเนื้อหาหรือข่าวสารก็ได้แก่ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นต่างๆ ที่เขาแสดงออกไป เส้นทางที่ใช้อาจเป็น โทรทัศน์ ผู้รับก็คือสมาชิกของหน่วยเลือกตั้งหรือผู้ที่จะไปเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งของเขาที่บังเอิญฟังรายการโทรทัศน์ และปฏิกิริยาตอบโต้ก็คือ การแสดงความคิดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ของเขา

โดยปกติทั่วไปแล้วส่วนประกอบต่างๆ ของระบบการสื่อสารทางการเมืองไม่จำเป็นต้องเป็น โครงสร้างอันถาวรของระบบการเมืองในขณะเดียวกันหน้าที่องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีความต่อเนื่องกัน และอาจจะผันแปรไปได้ตามสถานการณ์ กล่าวคือในสถานการณ์หนึ่งบุคคลอาจจะทำหน้าที่เป็นแหล่งที่มาของข่าวสาร ในอีกสถานการณ์หนึ่งเขาอาจจะทำหน้าที่เป็นเส้นทางให้ข่าวสารผ่านไปสู่อีกบุคคลอื่นๆ ก็ได้ เหล่านี้เป็นต้น

ในสังคมต่างๆ โครงร่างของการสื่อสารมักจะมีลักษณะซับซ้อนอยู่มากทีเดียว เป็นต้นว่า แหล่งที่เกิดของข่าวสารมีมากมายหลายแหล่ง ผู้รับก็มาจากบุคคลหลายกลุ่มหลายพวก และเส้นทางของการสื่อสารมีมากมายหลายเส้นทางเป็นต้น นอกจากนี้เส้นทางบางเส้นทางก็อาจจะมึลลักษณะเป็นแนวตั้ง เช่น กรณีของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่อยู่ต่างระดับของระบบการเมืองบางทีเส้นทางอาจจะขึ้นไปในแนวนอนในแง่ที่ว่า ผู้ที่สื่อสารอยู่ในระดับของระบบการเมือง บางทีเส้นทางอาจจะขึ้นไปในแนวนอนในแง่ที่ว่าผู้ที่สื่อสารอยู่ในระดับเดียวกันของระบบการเมืองดังจะเห็นได้ว่า ในกรณีของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น แหล่งที่เกิดของข่าวสารของเขาอาจจะเป็นเพื่อนฝูง ผู้ร่วมงาน ผู้บริหาร ผู้สนับสนุนสื่อสารมวลชน ประชาชนทั่วไป เหล่านี้เป็นต้น กลุ่มผู้รับ (Audience) และเส้นทาง (Channels) ของการสื่อสารก็เช่นกัน ประกอบไปด้วยบุคคลหลายกลุ่มและกระบวนการหรือวิธีการต่างๆ มากมาย

พฤทธิสาณ ชุมพล (2540, น. 181) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง คือ กระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทรรศนะและการแสดงความคิดเห็นรวมถึงประสบการณ์เกี่ยวกับการเมือง การสื่อสารทางการเมืองจึงนับเป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารในสังคมการเมือง และทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมการเมืองนั้น

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2545, น. 27) ได้ให้ความหมายการสื่อสารทางการเมืองไว้ว่าเป็นกระบวนการในการชี้แนะ และตรวจสอบพลังความพยายามของมนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา คำนึงถึงพลังของประชาชน การสื่อสารทางการเมืองจึงไม่เชื่อในเรื่องชะตากรรม แต่เชื่อมั่นในความสามารถและการกระทำของมนุษย์ที่อาศัยผลประโยชน์จากธรรมชาติของการเมือง การสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของมนุษย์ที่แสวงหาประโยชน์ เสมือนเกษตรกรอาศัยความสามารถและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตในธรรมชาติ

เดนต์ัน และ วูดเวิร์ด (Denton & Woodward อ้างถึงในเสถียร เชยประทีป, 2551, น. 22-23) ให้ความหมายการสื่อสารทางการเมือง หมายถึง การอภิปรายสาธารณะ (Public discussion) เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะโดยอำนาจที่เป็นทางการที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตัดสินใจในทางนิติบัญญัติและทางการบริหาร ตลอดจนการอนุมัติหรือการลงโทษที่เป็นทางการและยังรวมถึงวาทกรรมทางการเมืองที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารมีเจตนาที่จะมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมทางการเมือง ความสำคัญของการสื่อสารขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ศุภชัย ยาวะประภาส และ ปิยากร หวังมหาพร (2551, น. 11) การสื่อสารทางการเมือง หมายถึง กระบวนการส่งข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐไปยังประชาชนด้วยเหตุผลเพื่อการกล่อมเกลாதองการเมือง การสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมือง การรับทราบการตัดสินใจหรือนโยบาย การชี้แจงข้อเท็จจริงให้กับประชาชนทราบ ตลอดจนการสร้างภาพลักษณ์ให้เกิดขึ้นกับประชาชน

เมื่อพิจารณาความหมายข้างต้น พอจะสรุปความหมายการสื่อสารทางการเมือง หมายถึง กระบวนการส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชนหรือสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมทุกอย่าง ทั้งการพูด การเขียน และรวมไปถึงเรื่องอื่นๆ เช่น การแต่งกาย สัญลักษณ์ทั้งวัจนกรรมและ อวัจนกรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับ เสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ในเนื้อหาสาระของข้อมูลข่าวสารที่ถ่ายทอดออกสู่ประชาชนได้

2.2 ความสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง

ในปัจจุบันมีข่าวสารถูกผลิตขึ้นมาและเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชนในรูปแบบต่างๆ มากมาย การสื่อสารจึงเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นหรือทัศนคติของบุคคลตลอดจนอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ในสังคมได้ ในทำนองเดียวกันการสื่อสารทางการเมืองเองก็เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองด้วยเช่นกันคือ การสื่อสารทางการเมืองจะทำให้ประชาชน

ได้รับรู้ และเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ก็อาจจะก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ และจำเป็นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้ถึงความต้องการของประชาชน และสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง

เสรี วงษ์มณฑา (2537, น. 124) ได้กล่าวถึงการสื่อสารที่มีผลต่อระบบการเมือง ซึ่งสามารถระบุได้ดังนี้

1. เป็นการสร้างความคิดเห็นทางการเมือง การเผยแพร่ การประชุม การอบรม การแจกใบปลิว การติดป้ายประกาศ การแจกแผ่นพับ ข่าว และบทความทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร สามารถที่จะช่วยสร้างสำนึกทางการเมือง ค่านิยมทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองให้แก่ประชาชนได้ การให้ข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาล เหตุผลของการออกกฎหมาย การออกนโยบาย การกำหนดโครงการต่างๆ ขึ้นมา จะทำให้ประชาชนรู้จักรัฐบาลดีขึ้น เข้าใจรัฐบาลดีขึ้น และยอมรับรัฐบาลได้มากขึ้น

ข่าวคราวเกี่ยวกับนักการเมืองจะสร้างความรู้สึกรู้สึกให้แก่ประชาชนว่า ควรจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด อย่างเป็นอยู่ในขณะนี้ มีฝรั่งบางคนเขียนถึงเมืองไทยว่า การเมืองไทยเป็นการเข้าร่วมของผู้ไม่รู้ แต่ผู้รู้ไม่เข้าร่วม (Uninformed participants and information non-participants) นั่นคือคนรู้อะไรดี ๆ มักจะเสื่อมศรัทธาในระบบการเมือง และไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น ไม่ไปเลือกตั้ง แต่คนที่สนใจนั้นเพราะยังไม่รู้อะไรดีนัก จึงยังศรัทธาอยู่ เช่น ชาวนาที่ไปเลือกตั้งกันมาก เป็นต้น

2. สร้างความสนใจทางการเมือง ในสมัยก่อนคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมืองนัก เนื่องจากไม่ได้รับรู้ข่าวสารทางการเมือง ช่องทางในการสื่อสารไม่มีความอิสระเสรีเช่นในปัจจุบัน เข้าถึงนักการเมืองหรือผู้บริหารได้ยาก แต่ในปัจจุบันนี้ข่าวคราวของรัฐบาลมีหลากหลาย จะมีข่าวนักการเมืองให้เห็นทั้งในหนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ทางสื่อต่างๆ อยู่เป็นประจำ จึงมีส่วนทำให้คนในยุคนี้จะสนใจข่าวสารการเมืองเพิ่มมากขึ้น

3. สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง นอกเหนือจากการสร้างความสนใจแล้วการสื่อสารยังถูกนำมาใช้สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองได้อย่างมาก การเผยแพร่ประชาธิปไตยโดยสื่อบุคคลก็ดี โดยสื่อมวลชนก็ดี หรือการนำเสนอพระราชบัญญัติใหม่ที่ประชาชนต้องรับรู้และเข้าใจ เพื่อปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองดีสู่ประชาชนด้วยการสื่อสาร

4. สร้างบทบาททางการเมือง ความสนใจที่ก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติ อันจะนำไปสู่การกำหนดบทบาททางการเมือง ประชาชนในปัจจุบันได้รู้ถึงบทบาท สิทธิ และหน้าที่ของ

คนในฐานะที่เป็นประชาชนดีขึ้น การเขียนจดหมายถึงสื่อมวลชนก็เป็นการแสดงบทบาททางการเมืองการได้รับข่าวสารทำให้เรารู้บทบาททางการเมือง และการแสดงบทบาททางการเมืองก็เป็นการส่งข่าวสารไปยังผู้บริหาร หรือรัฐบาลด้วยเช่นกัน

5. การสื่อสารเป็นการนำเอารัฐบาลเข้าไปอยู่ในบ้านของประชาชน นักรัฐศาสตร์จะมองว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนการสื่อสารทางด้านสื่อมวลชนนั้นจะมีบทบาทสำคัญรองลงมา การที่นักการเมืองได้พบปะพูดคุยกันกับประชาชนนั้นย่อมดีกว่าการที่จะกระจายข่าวสารต่างๆ ออกไปทางสื่อมวลชน แต่ในกรณีที่มีการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่สามารถกระจายไปได้อย่างทั่วถึง สื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการทำให้ประชาชนรู้จักพรรคการเมือง ผู้นำของรัฐบาลและผลงานของรัฐบาล โดยผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารที่รวดเร็ว และทันสมัยในปัจจุบัน

6. การสื่อสารมวลชนทำให้ความสนใจของประชาชนมีลักษณะความเป็นนานาชาติ (Cosmopolitan-Oriented) โดยในปัจจุบันนี้ โทรคมนาคม การส่งข่าวผ่านสัญญาณดาวเทียมทำให้ความสนใจของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป นอกจากการสนใจแต่เพียงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น พวกเขาสนใจสิ่งที่อยู่ไกลตัว มีความคิดที่เป็นสากลกันมากยิ่งขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องหันมาให้ความสนใจกับการสนองตอบความต้องการของประชาชนตามมาตรฐานนานาชาติที่ประชาชนมีโอกาสได้พบเห็น

7. การสื่อสารถูกนำมาใช้ในการรับรองสถานภาพก่อนที่จะเป็นนักการเมือง คนบางคนไม่เป็นที่รู้จักเลย แต่การที่สื่อมวลชนเขียนถึงเขาบ่อยๆ ในวงสนทนามีคนพูดถึงเขาบ่อยๆ คนที่ไม่มีความสำคัญก็มีความสำคัญขึ้น สถานภาพดังกล่าวเป็นอะไรก็จะได้รับการยอมรับขึ้นเพราะฉะนั้นในการเสนอนักการเมืองให้รับใช้ประชาชนนั้น พรรคการเมืองจะสร้างการยอมรับโดยการเสนอบุคคลดังกล่าวนั้นในสื่อมวลชนด้วยความถี่สูง ให้คนได้รู้จักคุณสมบัติและผลงานต่างๆของเขา แม้คนบางคนจะมีผลงานมากกว่าความสามารถสูงกว่า แต่ถ้าไม่ได้รับการเสนอในข่าวของสื่อมวลชน ไม่มีกรกล่าวขวัญถึงคนก็ย่อมไม่ยอมรับสถานภาพ

สมควร กวียะ (2545: 131) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะเป็นเครื่องมือของการเมืองและเศรษฐกิจว่า ดังนี้

1. ถ่ายทอดข่าวสารและความรู้ทางการเมืองโดยผ่านสื่อบุคคล สื่อมวลชนสื่อประเพณี หรือสื่อผสม นักการเมืองที่มีชื่อเสียงต่างได้แสดงให้เห็นให้คุณปัจจุบันเห็นแล้วว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารและความรู้ทางการเมืองที่มีพลัง

2. จัดวางระเบียบวาระเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางการเมืองที่ควรนำมาถกเถียงอภิปราย สื่อมวลชนอาจเบนความสนใจของผู้รับสารได้ ในขณะที่ผู้รับสารโดยทั่วไปมักจะให้ความสนใจ

สนใจกับเรื่องราวที่ตนชอบ หรือประเด็นปัญหาที่ตื้นตันในชีวิตประจำวัน สื่อมวลชนอาจเสนอเน้นประเด็นใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนหันมาสนใจ ยิ่งสื่อมวลชนให้น้ำหนักความสำคัญเรื่องใดมาก ประชาชนก็มักให้ความสำคัญแก่เรื่องนั้นมากขึ้น ไปด้วย

3. การเผยแพร่ปลุกฝังความเชื่อทางการเมือง อาจทำได้โดยการสื่อสารประเภทชักจูงใจและประเภทห้ามปราม หรือทำให้เกรงกลัว การสื่อสารประเภทชักจูงใจเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว เพราะใช้กันแพร่หลายในการพูด การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ แต่การสื่อสารประเภทห้ามปรามยังมีได้ศึกษากันมากนัก ทั้งๆ ที่มีการนำไปปฏิบัติกันมากในวงการเมืองอยู่บ่อยๆ เช่น ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ก็มักจะมีการพูดให้เกรงกลัวไม่ไปลงคะแนนให้กับพรรคอื่น

4. การพัฒนาด้านการเมือง กระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ย่อมจะต้องมีการพัฒนาการเมืองอยู่ด้วย ไม่ใช่มีแต่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น การพัฒนาการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน รวมทั้งการชักชวนโน้มน้าวให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง การสื่อสารทุกประเภทควรที่จะเข้ามาช่วยสังคมประเทศในการสร้างสรรค์บรรยากาศ และความร่วมมืออย่างเต็มที่ในทุกระดับ

จากบทบาทของสื่อมวลชนกับการเมืองดังกล่าวข้างต้น มีความสอดคล้องกับ ลิขิต ธีรเวคิน (2549, น. 264) ที่มองบทบาทของสื่อมวลชนมีผลต่อการพัฒนาระบบการเมือง การพัฒนาระบบประชาธิปไตยจะสมบูรณ์ไม่ได้ถ้าหากขาดสื่อมวลชนที่ดี เพราะสื่อมวลชนที่ดีเป็นสื่อกลางในการให้ข้อมูลข่าวสารในด้านต่างๆ สื่อมวลชนทำหน้าที่ตรวจสอบ เสนอความคิดเห็นถ่วงดุล หรือเป็นผู้นำทางความคิดในนโยบายที่มีผลกระทบต่อสังคม เป็นสื่อกลางของการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน นอกจากนี้สื่อมวลชนยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ยกย่องบุคคล หรือทำลายศรัทธาที่มีต่อคนบางคนได้ สื่อมวลชนจึงมีความเป็นกลางในการเสนอข่าว คนดีก็ต้องยกย่อง คนไม่ดีก็ต้องเผยแพร่ให้ประชาชนได้รับรู้และตัดสินใจทางการเมืองได้ด้วยตัวเอง

นอกจากสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างตัวบุคคลของนักการเมืองให้เป็นที่ยอมรับแล้ว รัฐบาลเองจำเป็นต้องใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการนำเสนอข่าวของรัฐบาลไปสู่ประชาชนไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาล หรือการนำเสนอนโยบายต่างๆ ออกมา หรือแม้กระทั่งการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการรับฟังเสียงสะท้อนกลับจากประชาชนในประเด็นต่างๆ ขณะเดียวกันประชาชนเองก็ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนที่สำคัญประชาชนยังสามารถใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการนำเสนอข้อเรียกร้องต่างๆ ไปยังรัฐบาล หรือหน่วยงานราชการได้ด้วย

นอกจากนี้ ลูเซียน พาย (Lucian W. Pye อ้างถึงในวัฒนา พุทธิงกูรานนท์, 2531, น. 144) ได้พิจารณาบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนาทางการเมือง โดยแบ่งสังคมออกเป็น 3 แบบ

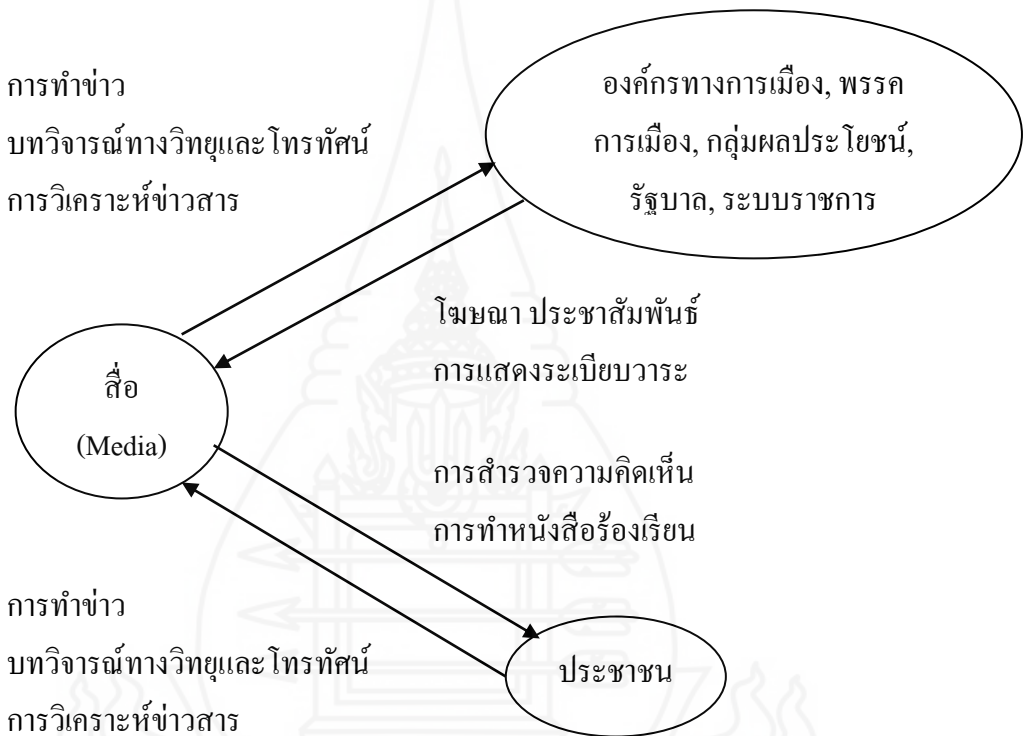
1. สังคมโบราณ (Traditional Society) คือ เป็นสังคมซึ่งระบบการเมืองยังไม่พัฒนาอาจเป็นระบบหัวหน้าเผ่า (Tribal Leader) หรือเจ้าผู้ครองนครหรือราชาธิปไตย หรือคณาธิปไตยซึ่งคงรูปแบบแน่นอน ในสังคมเช่นนี้การสื่อสารทางการเมืองเป็นไปตามระดับสถานะทางการเมืองซึ่งกำหนดแน่นอนตายตัว การถ่ายทอดข่าวสารและความคิดเห็นไปในทางเดียว คือจากเมืองบน (ผู้ครองอำนาจในแผ่นดิน) ลงมาสู่ประชาชน ไม่มีการถ่ายทอดย้อนกลับจากประชาชนไปสู่ผู้กุมอำนาจ ในการปกครองในสังคมแบบนี้ การสื่อสารมวลชนยังไม่กำเนิดขึ้น เพราะมวลชน (Mass) ยังไม่มีสิทธิมีเสียงในทางการเมือง มวลชนมีหน้าที่เพียงรับฟังคำสั่งแกลงการณ์หรือคำสั่งชี้แจงจากรัฐบาลเท่านั้น

2. สังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ในสังคมเช่นนี้ อำนาจทางการเมืองกระจายออกไปสังคมประกอบด้วยกลุ่มชนซึ่งมุ่งปกป้องรักษาสิทธิและผลประโยชน์ของตนเอง อำนาจทางการเมืองอาจเปลี่ยนแปลงได้โดยสันติ การสื่อสารทางการเมืองเป็นไปในลักษณะทิศทางที่สวนกัน คือ ข่าวสารและความคิดเห็นถูกถ่ายทอดจากผู้กุมอำนาจทางการเมืองมาสู่มวลชน และจากมวลชนย้อนกลับ (Feedback) ขึ้นไปสู่เมืองบนอีกครั้งหนึ่งในสังคมเช่นนี้ การสื่อสารมวลชนเป็นสิ่งสำคัญทางการเมืองเพราะเป็นสื่อถ่ายทอดข่าวสาร และเป็นตลาดเสรีของความคิดเห็น

3. สังคมซึ่งกำลังเปลี่ยนรูป (Transitional Society) เป็นสังคมซึ่งอยู่ในระดับระหว่างสังคมโบราณและสังคมสมัยใหม่ คือ สังคมที่กำลังพัฒนาจากสังคมโบราณแต่ยังไม่บรรลุถึงความสำเร็จที่จะเป็นสังคมสมัยใหม่อย่างแท้จริง ในสังคมชนิดนี้ อำนาจทางการเมืองยังไม่กระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างแท้จริง แต่มวลชนเริ่มมีสิทธิมีเสียงในทางการเมือง (Political Participation) ในสังคมเช่นนี้ กลุ่มชนที่สำคัญ คือ ผู้นำสมัยใหม่ซึ่งอาจเป็นผู้ได้รับการศึกษาดูตระหนักในภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้นำสมัยใหม่เหล่านี้เป็นพลังสำคัญในสังคมแบบนี้ เพราะเป็นผู้ผลักดันมวลชนรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น กลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ในสังคมซึ่งกำลังเปลี่ยนรูป การสื่อสารมวลชนเริ่มพุดตัวเกิดขึ้นฉะนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนอาจไม่สมบูรณ์เช่นในสังคมสมัยใหม่ คือ ยังไม่มีการถ่ายทอดสวนทิศทางระหว่างผู้มีอำนาจกับมวลชนอย่างแท้จริง บทบาทของสื่อมวลชนในสังคมเช่นนี้ มักจะเป็นไปในรูปที่ผู้นำจะเป็นผู้ชี้ทางให้ประชาชนเข้าใจในสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สำหรับสื่อมวลชนนั้นก็มีภาระหน้าที่เป็นพิเศษ คือ เป็นผู้นำและผู้สอนให้เข้าใจในบทบาททางการเมืองของตน

หากพิจารณาตามแนวทางทฤษฎีระบบจะพบว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นทั้งปัจจัยนำเข้า (Input) และปัจจัยส่งออก (Output) ของระบบการเมือง กล่าวคือ ประชาชนสามารถส่งผ่านข้อเรียกร้อง รวมถึงความคิดเห็นต่างๆ ที่มีต่อรัฐบาล นโยบายหรือผลงานของรัฐบาล ผ่านช่องทางการสื่อสารทางการเมืองไม่ว่าเป็นเป็นกลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง ผู้แทนของประชาชน

รวมถึงสื่อมวลชน ไปสู่รัฐบาลขณะที่ฝ่ายรัฐบาลเองสามารถนำเสนอ นโยบาย ข่าวสารจากทาง รัฐบาลไปสู่ประชาชนโดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่ สำหรับประเทศที่ปกครองในระบบเผด็จ การ รัฐบาลอาจใช้การสื่อสารทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าว หรือโฆษณาชวนเชื่อให้ ประชาชนเชื่อมั่นและยอมรับในรัฐบาล จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบใด การสื่อสารทางการเมืองก็มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาระบบการเมืองทั้งสิ้น สำหรับการ ปกครองในระบบประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองแบบสองทางเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความ สำคัญต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง ดังภาพต่อไป



ภาพที่ 2.1 ลักษณะการสื่อสารทางการเมืองแบบสองทาง

ที่มา: ฌัฐกานต์ กลุณรงค์ (2550, น. 28)

จะเห็นได้ว่าระบบการเมืองนั้นมีผลต่อลักษณะและรูปแบบการสื่อสารทาง การเมืองกล่าวคือ ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น รัฐบาล ประชาชน พรรคการเมือง กลุ่ม ผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมจะมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เรียกร้อง แสวงหา ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารทางการเมืองภายใต้บรรยากาศเช่นนี้ทำให้รูปแบบการสื่อสารทาง การเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นการไหลของข้อมูลข่าวสารทางการเมืองแบบสองทาง (Two-

ways Flow) ที่ประชาชนสามารถส่งผ่านความคิดเห็น ข้อเรียกร้อง หรือข้อมูลข่าวสารกลับไปยังรัฐบาลได้ และเป็นการไหลของข้อมูลข่าวสารทางการเมืองในแนวตั้งผสมกับแนวนอน ขณะที่ระบบการเมืองแบบเผด็จการนั้น ประชาชนจะมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการสื่อสารทางการเมืองที่จำกัด โดยรัฐบาลจะเป็นผู้ควบคุมการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนยอมส่งผลให้รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองที่พบนั้นเป็นการไหลของข้อมูลข่าวสารทางการเมืองแบบทางเดียว (One-way Flow) คือ รัฐบาลจะเป็นผู้ส่งข่าวสารให้ประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวและเป็นการไหลของข้อมูลข่าวสารทางการเมืองในแนวตั้งหรือแนวตั้ง คือ รัฐบาลจะเป็นผู้ส่งข่าวสารลงมาให้ประชาชนเพียงฝ่ายเดียว

2.3 องค์ประกอบการสื่อสารทางการเมืองและแบบจำลอง

ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) คือนักคิดคนสำคัญด้านการสื่อสารทางการเมืองที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารทางการเมืองว่าประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร สื่อ ผู้รับสาร และผลกระทบของการสื่อสาร ซึ่งองค์ประกอบหลังคือส่วนสำคัญในการสื่อสารทางการเมือง เพราะผลของการเมืองจะกระทบถึงปัจเจกชนและรัฐเสมอไม่ทางตรงก็ทางอ้อม องค์ประกอบของยุทธศาสตร์การสื่อสารตามแนวคิดของลาสเวลล์ (Lasswell) (สุรพงษ์ โสธรเสถียร, 2545, น. 153) มีดังนี้

1. ผู้ส่งสาร ในทางการเมือง ผู้ส่งสาร หมายถึง นักการเมือง พรรคการเมือง องค์กรสถาบัน และโครงสร้างการปกครองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และกิจกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นจากบุคคลเป็นหลัก ดังนั้นการสื่อสารทางการเมืองจึงถูกนำมาศึกษามากว่าการสื่อสารในอาชีพอื่น เพราะเกี่ยวข้องกับอำนาจและการรักษาอำนาจ สะท้อนให้เห็นได้จากการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันที่ขอบธรรมแตกต่างกัน เพื่อความสำเร็จของนักการเมืองจึงมีการดึงสื่อมวลชนให้มาสนับสนุนการหาเสียง หรือการรณรงค์ทางการเมืองได้ และในทางกลับกันก็เป็นการผลักดันฝ่ายตรงข้ามให้ตกอยู่ในมุมอับ หรือการนำเสนอภาพพจน์ตัวเองผ่านสื่อมวลชนก็จะยิ่งเพิ่มศักยภาพการสื่อสารให้ขยายวงกว้างออกไปอีก อย่างไรก็ตามการโฆษณาหาเสียงในตำแหน่งประธานาธิบดีและผู้ทำชิง ทั้งสหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส มีวิธีการนำเสนอที่คล้ายคลึงกัน คือ แบบแผนการหาเสียงเทคนิคการผลิต และการใช้บทสนทนา แต่ที่ต่างกันบางประการในเรื่องของยุทธศาสตร์การหาเสียงทางการเมืองของทั้งสองประเทศ โดยการเลือกตั้งในฝรั่งเศสจะเน้นถึงประเด็นการหาเสียง (issues) การนำเสนอนโยบาย การวางบุคลิกภาพ และการพัฒนาภาพพจน์ต่อผู้รับสาร ในขณะที่ในสหรัฐอเมริกา มักเน้นแต่เรื่องตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง การปรากฏตัวต่อหน้าสื่อมวลชน รวมไปถึงการกล่าวร้ายต่อผู้สมัครคนอื่น เป็นต้น

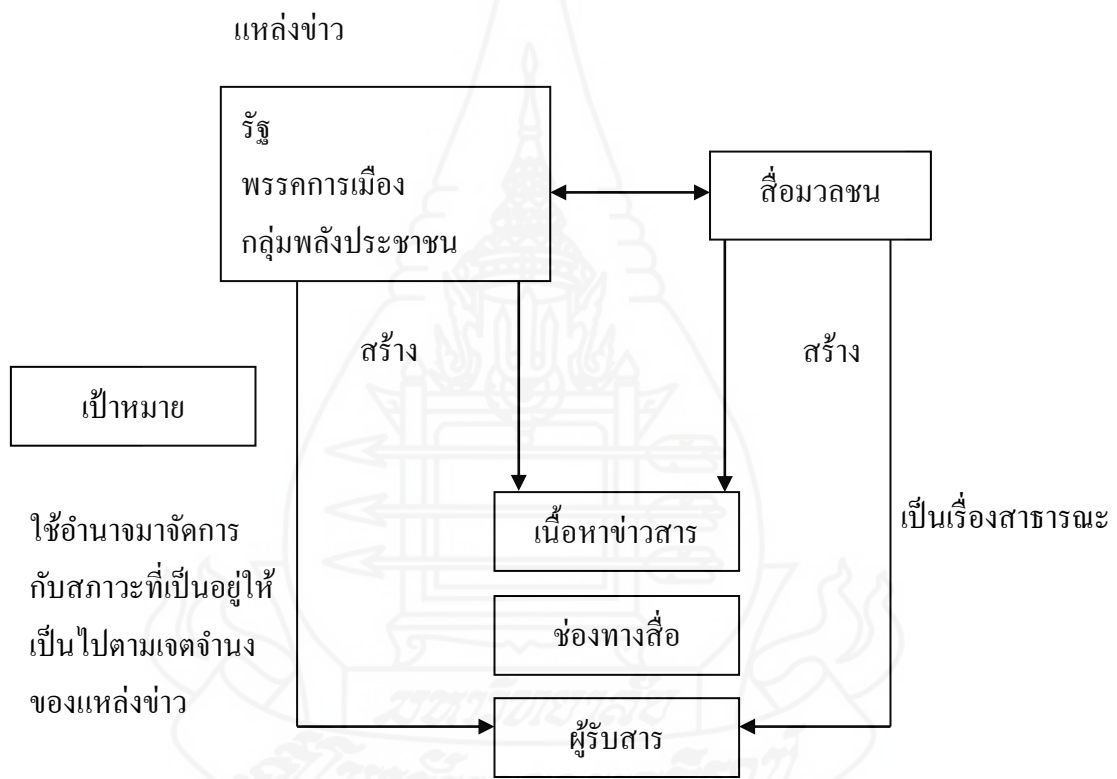
2. สารสนเทศทางการเมือง การวางยุทธศาสตร์การเมือง สารสนเทศจะเป็นทรัพยากรที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเนื้อหาสาระของการสื่อสารการเมืองโดยตรง สารสนเทศจะผ่านการกลั่นกรองจนเป็นความรู้ที่มีการจัดระเบียบพร้อมที่จะนำไปใช้ได้ด้วยเหตุนี้ สารจึงมีการปรับเปลี่ยน ขยายตัว หรือทดแทนสารสนเทศเก่าที่ล้าสมัย ตลอดจนสามารถเคลื่อนย้าย แพร่กระจายออกไป และแบ่งปันข้อมูลร่วมกันในยุคของสังคมข่าวสารซึ่งเป็นที่ต้องการของทุกฝ่าย สารสนเทศจึงมีพลัง และทำให้เกิดการซื้อสารสนเทศเพื่อการแข่งขัน ดังนั้น การซื้อหรือการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ จึงต้องมีการไตร่ตรองเพื่อการนำไปใช้ในการวางยุทธศาสตร์ต้องมีความละเอียดป้องกันข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น

3. ช่องทางการสื่อสาร จากอดีตจนถึงปัจจุบันช่องทางการสื่อสารทางการเมืองที่เป็นหลักนั้นได้แก่สื่อสารมวลชน รัฐบาล (พรรคการเมือง) ในหลายประเทศมักจะพยายามเข้าไปมีอิทธิพลเหนือระบบสื่อมวลชน โดยอาศัยสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือเพื่อผลักดันให้ประชาชนมีแนวความคิดที่ไม่แตกต่างไปจากรัฐบาลและยอมรับรัฐบาล ยุทธศาสตร์การสื่อสารทางการเมืองจึงอยู่ที่การสร้างอิทธิพลเหนือระบบสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามช่องทางการสื่อสารแบบใหม่ก็เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ในลักษณะของสื่อกึ่งมวลชน (quasi-mass media) เพื่อเข้าไปมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมนักรการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ตัวอย่างสื่อกึ่งมวลชน เช่น จดหมายข่าว วารสารวิชาชีพ บันทึกรายการวิทยุสมัครเล่น อีเมลล์ (E-mail) เป็นต้น อย่างไรก็ตามสื่อกึ่งมวลชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดการขยายตัวทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4. ผู้รับสาร ปัจจุบันโทรทัศน์เป็นสื่อการเมืองที่แพร่หลายมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสามารถรับได้ทั้งเสียงและภาพที่เคลื่อนไหวได้ เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนอื่นๆ แล้ว โทรทัศน์เป็นสื่อที่เหมาะสมกับบุคคลทุกระดับทุกภูมิภาค นอกจากนี้โทรทัศน์ยังมีพลังในการกระตุ้นหรือชักนำผู้รับสารได้โดยง่าย ปกติในการคัดเลือกข่าวสารและการจัดการวารสาร (agenda setting) ผู้เปิดรับสื่อมักจะอาศัยหลักเกณฑ์วัดความสำคัญของข่าวสารจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว (source credibility) หรือแม้แต่การเสนอข่าวที่กดดันต่ออารมณ์ของผู้เปิดรับสื่อ จนอาจกล่าวได้ว่าผู้เปิดรับสื่อโทรทัศน์เป็นผู้ให้เหตุผลในการจัดลำดับความสำคัญของข่าว

อย่างไรก็ตามในกรณีที่บุคคลมีความรอบรู้ทางการเมืองแตกต่างกันก็จะมีภาพความคิดในใจที่เกี่ยวกับการเมืองไม่เหมือนกัน กล่าวคือ คนที่มีความรู้ทางการเมืองก็จะมี ความเชื่อมั่นในระบบการเมืองมากกว่าผู้ที่เรียนรู้ทางการเมือง และผู้ที่รู้การเมืองก็มีความผูกพันและภักดีกับพรรคการเมืองที่ตนสังกัด ในขณะที่ผู้ที่เรียนรู้ทางการเมืองให้ความสำคัญกับหรือคำนึงถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งมากกว่า

แบบจำลอง (Model) คือสิ่งที่มนุษย์คิด และเขียนขึ้นโดยความคิดนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ และความชำนาญของแต่ละคน สำหรับแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองได้มีนักคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองหลายท่าน ได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ กัน อาทิเช่น John W.Ellsworth, Harold D.Lasswell, Karl W.Deutsch, Norman Nie เป็นต้น แน่แน่นอนว่าไม่มีแบบจำลองใดที่สมบูรณ์ที่สุด และไม่มีแบบจำลองใดที่ถูกหรือผิดโดยสิ้นเชิง ความสำคัญของแบบจำลองอยู่ที่แบบจำลองนั้นสามารถนำไปใช้ได้มากน้อยแค่ไหน ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองของ เกอร์วิทและบลัมเมอร์ (Gurevitch & Blumler:1977 อ้างในณัฐกานต์ กุลณรงค์, 2550, น. 30) ดังนี้



ภาพที่ 2.2 แบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองของ Gurevitch & Blumler

ที่มา: ณัฐกานต์ กุลณรงค์ (2550, น. 30)

1. จากแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองข้างต้นสามารถอธิบายได้ดังนี้ ในระดับผู้ส่งสาร จะประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 กลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มแรกคือ แหล่งข่าวซึ่งอาจจะเป็นรัฐบาล เจ้าหน้าที่รัฐ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันฝ่ายประชาชน ฯลฯ และอีกกลุ่มหนึ่งคือ

สื่อมวลชน ในบางกรณี สื่อมวลชนอาจจะทำหน้าที่เป็นเพียงช่องทางนำเสนอข่าวสารข้อมูลที่แหล่งข่าวส่งมาให้ แต่ในหลายกรณีสื่อมวลชนเองก็สามารถจะแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งข่าวสารทางการเมืองได้ เช่น ในรูปแบบของบทวิเคราะห์ทางการเมือง การตั้งฉายาเป็นต้น

2. เนื้อหาของข่าวสาร จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในความหมายของการจัดสรร การต่อสู้ แข่งชิง ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของเนื้อหาทางการเมืองก็คือ เป็นเรื่องราวที่อยู่ในปริมณฑลของสาธารณะ (Public Affairs) เช่น เรื่องการเลือกตั้ง การแก้ไขกฎหมาย การทำงานของหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ ตัวบุคคลที่อยู่ในข่าวสารจึงเป็นบุคคลสาธารณะ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม

3. ช่องทางสำหรับการได้มาซึ่งข่าวสารและการเผยแพร่ข่าวสารนั้น มีทั้งรูปแบบที่เป็นแบบฉบับ เป็นทางการ เช่น พรรคการเมืองเปิดแถลงข่าว นายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ ฯลฯ รวมทั้งรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งสื่อมวลชนสามารถควบคุมช่องทางได้มากขึ้น เช่น การเจาะข่าวด้วยการค้นคว้าเอกสารหรือเลือกสัมภาษณ์ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเหตุการณ์ เป็นต้น

คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารทางการเมืองก็คือ เป้าหมายของการส่งข่าวสาร ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การเมือง เป็นเรื่องของการใช้อำนาจมาจัดการกับสภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นไปตามเจตจำนงของผู้กระทำการ ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองย่อมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication) ด้วยคุณลักษณะดังกล่าว ทำให้ภาพลักษณ์ของการสื่อสารทางการเมืองในสายตาของประชาชนทั่วไปมักมีลักษณะเป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อการครอบงำ (Manipulative Purpose) ซึ่งคูคิดลยั้งไปกว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวเสียอีก และอาจมาจากคุณลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งมีปฏิกิริยาตอบโต้กับการสื่อสารทางการเมืองอยู่ 2 แบบ แบบแรกคือ กลัวและหลีกเลี่ยงที่จะสื่อสาร (เช่นกลุ่มผู้หญิงที่ไม่อยากยุ่งกับการเมือง เพราะเป็นเรื่องโหดร้าย สกปรก) อีกแบบหนึ่งคือทำให้คนเบื่อ และเลิกติดตามข่าวสารทางการเมือง ปฏิกิริยาทั้งสองแบบนี้ นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีเงื่อนไขแบบแรก คือ ประชาชนต้องตัดสินใจเองและปกครองตัวเองด้วยการติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างเพียงพอ

2.4 การสื่อสารทางการเมืองผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Interconnected-Network) นั้น หมายถึงเครือข่ายคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงคอมพิวเตอร์นับล้านๆ เครื่องทั่วโลกเข้าด้วยกัน โดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์ปลายทางในการรับส่งข้อมูลข่าวสารภายใต้มาตรฐานการรับส่งข้อมูลเหมือนกัน (Protocal) ซึ่งคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อินเทอร์เน็ตเหนือกว่าการสื่อสาร

ข้อมูลในยุคก่อนๆ คือ ความสามารถในการรับส่งข้อมูลได้หลายประเภทไม่ว่าจะเป็นในรูปของตัวอักษร ภาพกราฟฟิก รวมทั้งเสียงและภาพเคลื่อนไหว ซึ่งสิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่า สื่อประสม (Multimedia) และยังมีคุณสมบัติพิเศษอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การแสดงข้อมูลในลักษณะที่มีคำบางคำ หรือหลายคำในเอกสารที่เชื่อมโยง (Link) ไปยังเอกสาร หรือไฟล์อื่นได้ ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในซอฟต์แวร์ที่เรียกว่า world wide web หรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่า “เดอะเว็บ”

ในโลกปัจจุบันซึ่งเป็นโลกที่อยู่ภายใต้อำนาจอันยิ่งใหญ่ของรัฐบาล และโยงโยของธุรกิจขนาดใหญ่ อินเทอร์เน็ตเป็นเพียงสื่อเดียวที่ทำให้บุคคลธรรมดาสามารถแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากบุคคล หรือองค์กรใดๆ ก่อน หรือต้องใช้ทุนอย่างมหาศาลเหมือนสื่อโทรทัศน์ ผู้ที่เชื่อมต่อคอมพิวเตอร์ของตนเองเข้ากับระบบอินเทอร์เน็ตก็สามารถส่งสารใดๆ ออก หรือรับสารใดๆ เข้าได้อย่างอิสระ ดังนั้นการมีอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นจึงเป็นเสมือนกับการทำลายศักยภาพของชนชั้นนำในการที่จะควบคุมการไหลของข่าวสารไปสู่ประชาชนหรืออาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารยุคใหม่ เช่น การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้นอาจเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย และเสรีภาพที่มากกว่าเดิม กล่าวคือ ประชาชนสามารถที่จะนั่งอยู่ที่บ้านแล้วส่งความคิดเห็นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไปยังรัฐบาลหรือผู้แทนราษฎรของพวกเขา เพื่อที่จะบอกว่าพวกเขาู้สึกอย่างไรกับการทำงานของบุคคลเหล่านั้น ความเป็นประชาธิปไตยสำหรับประชาชนก็จะมีค่ามากกว่าการเข้าไปหย่อนบัตรลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแล้วก็ปล่อยให้ผู้ที่เราเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนราษฎรทำอะไรกับประเทศของเราก็ได้ จนกระทั่งครบ 4 ปี จึงมีการเลือกตั้งใหม่

นอกจากนี้แล้วอินเทอร์เน็ตยังเป็นสื่อที่ทำให้ง่ายต่อการมีส่วนร่วมในเรื่องเสรีภาพในการพูด และการปกครองตนเองของประชาชนมีบทบาทมากขึ้น และมันยังอาจเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มพลังทางสังคมกันได้ง่ายขึ้นอีกด้วย เนื่องจากการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น บุคคลสามารถที่จะมีการติดต่อสื่อสารกันได้ตลอดเวลา ทำให้เกิดสภาพที่ไม่คำนึงถึงสถานที่ทางกายภาพ และไม่คำนึงถึงเวลาขึ้น คนที่มีความเห็นคล้ายกัน หรือมีความสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกันก็จะไปเกาะกลุ่มกันเกิดเป็นกลุ่มของชุมชนเทียม ตัวอย่าง กลุ่มผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของการเมืองก็จะใช้ USENEWS GROUP หรือใช้กระดานข่าว (Web Board) ที่มีหัวข้อเกี่ยวข้องกับการเมืองในเว็บไซต์แห่งใดแห่งหนึ่งเข้าไปพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมด้วยกันตามเวลาที่ต้องการจนเกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชนเดียวกันทุกๆ ที่สังกัดอยู่ในสังคมที่ต่างกัน เช่น อยู่คนละประเทศ คนละเมือง เป็นต้น

โรเบิร์ต เอ คาห์ล (Robert A.Dahl อ้างในณัฐกานต์ ภูถนรงค์, 2550, น. 33) กล่าวว่า เทคโนโลยีทางการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยในประเทศ

ต่างๆ ซึ่งประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้บรรยากาศเช่นนี้โดยประเทศต่างๆ มีความก้าวหน้าในประเด็นสาธารณะโดยผ่านประชาธิปไตยทางเทคโนโลยี (Teledemocracy) ทางด้าน Lawrence Grossman มองว่าประชาธิปไตยในยุคคลื่นลูกที่สามถูกพัฒนาโดยเทคโนโลยี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ประชาธิปไตยแบบตัวแทนเปลี่ยนรูปแบบเป็นประชาธิปไตยทางตรง ซึ่งถือกำเนิดมากกว่า 2,000 ปีแล้ว ในนครรัฐกรีก แต่สมัยใหม่นี้สาธารณรัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Republic) อันมีการนำเทคโนโลยีทางการสื่อสารเข้าใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง และดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อมุ่งสู่ความเป็นประชาธิปไตยทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Democracy) ไม่เพียงเท่านั้น Nicholas Negroponte ยังคาดการณ์ว่า ความเป็นรัฐชาติจะสูญหายไปภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่

บรูซ บิมเบอร์ (Bruce Bimber อ้างในณัฐกานต์ กุลณรงค์, 2550, น. 33) นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซานตาบาร์บารา ได้ทำโครงการวิจัยในหัวข้อที่ว่าด้วยรัฐบาลและการเมืองผ่านเครือข่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะดูผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศว่าสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตสาธารณะ (Public Life) ของพลเมืองในสหรัฐอเมริกาได้อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าด้วยอิทธิพลของอินเทอร์เน็ตต่อโครงสร้างทางการเมือง ซึ่งจะเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเมืองในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งบิมเบอร์ (Bimber) ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ในเบื้องต้นว่า การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้นอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ใน 2 แนวทางคือ

แนวทางแรกนั้น คือแนวคิดที่เรียกว่า Populist คือการที่สื่ออินเทอร์เน็ตจะทำให้ปัจเจกชนมีอิทธิพลต่อรัฐบาล และระบบการเมืองมากขึ้น เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นสามารถที่จะติดต่อผ่านอินเทอร์เน็ตไปถึงบุคคลต่างๆ ในรัฐบาลได้โดยตรง โดยที่ไม่เพียงแต่พวกเขาจะสามารถติดตามข่าวสารการเมือง และแสดงความคิดเห็นของเขาไปยังรัฐบาลได้เท่านั้น แต่ยังทำให้เขาสามารถที่จะลดการพึ่งพาทั้งในระหว่างปัจเจกชนด้วยกัน และในระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางการเมืองอีกด้วย

หน้าที่และบทบาทของอินเทอร์เน็ตในแนวคิดนี้ก็คือ มันจะเป็นตัวช่วยอำนวยความสะดวกในการสำรวจประชามติระดับชาติ เพราะอินเทอร์เน็ตทำให้รัฐบาลได้รับปฏิกิริยาตอบกลับจากพลเมืองได้ในทันทีทันใด และในทางกลับกันรัฐบาลก็อาจชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสาร และการตัดสินใจของรัฐบาลได้ในทันทีทันใดเช่นกัน ประชาชนก็จะพึงพิงองค์กรที่ทำหน้าที่ในการผลิตข่าวสาร (เช่น สื่อมวลชน) กลุ่มผลประโยชน์ สมาคม สหภาพแรงงาน ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญ ข้าราชการ และชนชั้นนำอื่นๆ น้อยลง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า อินเทอร์เน็ตนั้นทำให้ปัจเจกชนมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองได้มากขึ้น และลดอิทธิพลของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร

ทางการเมืองในกระบวนการสื่อสารทางการเมืองแบบดั้งเดิมลงไป ซึ่งผู้ส่งสารเหล่านี้เปรียบเสมือนผู้ที่มีอำนาจรอบงำในการสื่อสารทางการเมือง ดังนั้นยิ่งพลเมืองมีศักยภาพมากขึ้นเท่าไรในการติดต่อกับรัฐบาลโดยตรง เขาก็ยิ่งจะมีอำนาจมากขึ้นในการจัดการทางการเมือง และยังเขามีอำนาจในการจัดการมากขึ้น ก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพวกเขาในฐานะปัจเจกชนชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งทุกวันนี้ถ้าในฐานะปัจเจกชนแล้วพวกเขาแทบจะไม่มีอำนาจต่อรองในทางการเมืองเลย ซึ่งสาระสำคัญของแนวคิด Populist คือความสามารถในการสื่อสารคือปัจจัยที่จะจำกัดการเข้าไปจัดการกับการเมือง และการมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองของแต่ละบุคคล ซึ่งในทรรศนะของแนวคิดนี้ การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะทำให้เกิดการกระจายอำนาจในการสื่อสาร และเพิ่มทางเลือกในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชน

สำหรับแนวทางที่สองที่เรียกว่า Community นั้น บิมเบอร์ตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นไว้ว่าบทบาททางการเมืองของสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น คือการสร้างสรรค์และการทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของ “ชุมชน” (Community) เทคโนโลยีทางการสื่อสารใหม่ๆ นั้น จะนำมาซึ่งการปรับปรุงระเบียบทางสังคม และเทคโนโลยีแบบใหม่นั้นจะทำให้กลุ่มชุมชนในระดับชาติ (National Polity) มีกิจกรรมร่วมกันได้ราวกับว่ามันเป็นชุมชนของคนบ้านใกล้เรือนเคียงที่กำลังพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้นทำให้ความห่างไกลทางกายภาพไม่มีผลต่อการเกิดขึ้นและการคงอยู่ของชุมชนอีกต่อไป “ชุมชน” นั้นสามารถที่จะเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อบุคคลหนึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ผ่านเครือข่ายเป็นระยะเวลาานพอที่พวกเขาจะพัฒนาความสัมพันธ์นั้นให้ยั่งยืนขึ้น โดยที่ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องระยะทาง พื้นที่ หรือแม้แต่ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่ก้าวข้ามเขตแดนทางการเมือง (Political Boundaries)

การเกิดขึ้นของชุมชนบนอินเทอร์เน็ต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ กล่าวคือ เกิดการยกระดับการสื่อสารแนวตั้งระหว่างสังคมและรัฐบาล เกิดการยกระดับการสื่อสารแนวนอนภายในสังคมด้วยกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ภายในเวลาอันรวดเร็ว

ที่ผ่านมารวมกลุ่มหรือการสร้างชุมชนทางการเมืองในทางกายภาพเป็นที่ยากลำบากในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดหลายด้าน อาทิ เงื่อนไขด้านเวลา, เงื่อนไขด้านสถานที่, เงื่อนไขด้านสภาพสังคม หรือค่านิยมในสังคม ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนทางการเมือง แต่เมื่ออินเทอร์เน็ตถือกำเนิดขึ้นทำให้ข้อจำกัดกล่าวลดลงไป การเกิดชุมชนทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถทำได้

เมื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากอินเทอร์เน็ตตามแนวคิดของบิมเบอร์ ทั้งสองแนวทางแล้ว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความแตกต่างของแนวคิด Populist และ แนวคิด Community ก็คือแนวคิดแรกนั้น เน้นที่การเปลี่ยนแปลงทางการสื่อสารจากพลเมืองไปยังรัฐบาล หรือเป็นผลกระทบในแนวคิดระหว่างสังคมกับสถาบันทางการเมือง ทำให้เกิดการสื่อสารสองทาง (Two-ways Communication) เกิดขึ้น ในขณะที่แนวคิดหลังเน้นที่การขยายขอบเขตทางการสื่อสารระหว่างพลเมืองด้วยกันเอง หรือเป็นผลกระทบของการสื่อสารในแนวนอนระหว่างปัจเจกชนกับปัจเจกชนในสังคม ซึ่งทั้งสองด้านนั้นต่างก็เป็นผลกระทบของเทคโนโลยีทางการสื่อสารแบบใหม่ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย จากการศึกษาของพัสนัย นุฑาลัย เรื่องการเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน พบว่า ช่องทางการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในประเทศไทยประกอบด้วยช่องทางการสื่อสารทางการเมืองหลัก ๆ อยู่ 4 ช่องทาง คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ รวมถึงอินเทอร์เน็ต ซึ่งถูกนำเสนอ ดังนี้



ภาพที่ 2.3 รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

ที่มา: พัทสนัย นุฑาลัย (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ 2547, น. 109-112)

จากแผนภาพ จะพบว่าแบบแผนของรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางแบ่งเป็น 4 แบบ คือ

1. แบบแผนของการเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว เป็นการรักษาสถานะของผู้รับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ โดยไม่มีเป้าหมายในการเป็นผู้ส่งสาร

2. แบบแผนของการเป็นผู้รับสาร และเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยเพิ่มเติมจากแบบแรกคือ มีบทบาทเป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง กลุ่มผู้สนใจร่วมกัน

3. แบบแผนของการเป็นผู้รับสาร และเป็นผู้ส่งในสื่อสารมวลชน โดยเพิ่มเติมจากกลุ่มแรก คือ เล่นบทบาทเป็นผู้ส่งสารช่องทางสื่อมวลชนด้วยการเขียนจดหมายบ้าง เป็นแหล่งข่าวบ้าง เขียนบทความไปลงตามหนังสือพิมพ์บ้าง

4. แบบแผนของการเป็นผู้รับสาร และเป็นผู้ส่งในการสื่อสารแบบเครือข่าย โดยเพิ่มเติมจากกลุ่มแรก คือ ได้เล่นบทเป็นผู้ส่งสารในระบบการสื่อสารแบบสมัยใหม่ที่สร้างกลุ่มเครือข่ายขึ้นมาด้วยความช่วยเหลือของเทคโนโลยีการสื่อสารแบบใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต

ซึ่งการสื่อสารผ่านเครือข่ายนั้นอาจจะเป็นทั้งเครือข่ายที่เป็นตัวบุคคลโดยตรง หรือเป็นการสร้างเครือข่ายที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารมาช่วย เช่น อินเทอร์เน็ต ในขณะที่เนื้อหาในการส่งสารผ่านเครือข่ายนั้นยังคงเหมือนกับการส่งสารผ่านสื่อมวลชน คือ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมือง และทิศทางการพัฒนาประเทศ (ประเด็นสาธารณะ) แต่เหตุผลที่มีการเลือกใช้การสื่อสารผ่านเครือข่ายนั้น ก็เนื่องมาจาก

1. เพื่ออุดช่องว่างของสื่อมวลชนในแง่มุมต่างๆ เช่น จากการเป็นสื่อทางเดียวให้กลายเป็นสื่อสองทาง (Interactive) จากการที่มีกลุ่มเป้าหมายกว้างขวาง ก็จำต้องเข้ามาให้แคบเข้าและเข้าเป้าหมายมากขึ้นเนื่องจากเข้าถึงแหล่งข่าวสารได้โดยตรง

2. เวทีของการสื่อสารผ่านเครือข่ายจะเป็นสถานที่สร้างวัฒนธรรมใหม่ของการสื่อสาร กล่าวคือ เพื่อฝึกฝนให้คนกล้าแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะในบรรยากาศที่เป็นกันเองและเป็นเวทีฝึกซ้อมที่เล็กกว่าสนามจริง คือสื่อมวลชน

3. ในบางกรณีที่เกิดจากการสื่อสารตีบตัน หรือชะงักงันในสื่อมวลชน การสื่อสารแบบเครือข่ายจะเป็นช่องทางเลือก (Alternative Channel) ได้อีกทางหนึ่ง เช่น ในกรณีเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535

2.5 การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสร้างยุติธรรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2553) กล่าวถึงยุติธรรมว่า ในสังคมประชาธิปไตยที่บุคคลเลือกจะขัดแย้งกันโดยไม่ใช้ความรุนแรงหรือการกระทำนอกกฎหมายได้ ต้องมีเงื่อนไขทาง

การเมืองที่เอื้อให้เลือกเช่นนั้น เพราะถ้าเลือกวิธีอื่นจะทำให้แพ้หรือไม่ประสบความสำเร็จ เงื่อนไขที่ว่านั้นประกอบด้วยกลไก ประชาธิปไตยสื่ออย่าง ซึ่งยุติติสาธาณะเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน โดยทั่วไปแล้ว ช่องทางดังกล่าวเกิดขึ้นได้จากพรรคการเมืองและสื่อ นักร่างรัฐธรรมนูญในเมืองไทย มักคิดถึงความสำคัญของพรรคการเมืองเพียงเป็นเครื่องมือให้นักการเมืองสามารถดำเนินการทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบต่อกฎหมาย แต่ไม่ค่อยคิดถึงการเชื่อมโยงของพรรคการเมืองกับคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพราะเมื่อวิเคราะห์ให้ถึงที่สุดแล้วหน้าที่สำคัญของพรรคการเมืองก็คือเป็นช่องทางใหญ่สำหรับการสร้างยุติติสาธาณะทางการเมืองของคนทุกกลุ่มในสังคม

พรรคการเมืองจะเป็นช่องทางของการสร้างยุติติสาธาณะของคนทุกกลุ่มในสังคมได้ ก็ต้องมีสื่อที่มีประสิทธิภาพ แต่สื่อสิ่งพิมพ์ไทยนั้นนับวันจะกลายเป็นเครื่องมือของนายทุนมากขึ้น การรักษาพื้นที่โฆษณาของบริษัทใหญ่ๆ หรือหน่วยงานรัฐที่มีงบประมาณสัมพันธสูงๆ ไว้ให้คงอยู่อย่างมั่นคง ก็ทำให้ต้องปิดตายข่าวและบทความบางประเภทไปถาวร ส่วนสื่ออิเล็กทรอนิกส์รัฐและนายทุนควบคุมไว้แน่นหนามานจนถึงปัจจุบัน ถึงจะมีทีวีสาธาณะ ความต่างของทีวีสาธาณะจากทีวีธรรมดาที่มีเพียง ทีวีสาธาณะสมัครใจจะสนับสนุนรัฐและนายทุนเองโดยไม่ต้องควบคุมเท่านั้น

การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน ได้มาจากกระบวนการสร้างวงจรไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารจากล่างไปสู่บน ข้อมูลข่าวสารที่ได้นำเสนอผ่านสื่อในปัจจุบันมักถูกกำหนดจากบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีอิทธิพลที่สามารถกำหนดพื้นที่ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารว่าเนื้อหาใดควรนำเสนอและไม่ควรนำเสนอ หรือควรนำเสนอในระยะเวลาเท่าไร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการกำหนดระเบียบวาระ (Agenda-setting theory) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการที่สื่อมวลชนเป็นผู้เลือกเน้นประเด็นสำคัญของหัวข้อ (Topic) หรือปัญหา (Issue) ในการรายงานข่าวสารกับการที่มวลชนตระหนักถึงความสำคัญ อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนในภาครัฐกิจบางแห่งหรือสื่อของรัฐกลับไม่ได้ให้สาระสำคัญกับมวลชนดังคำอธิบายของทฤษฎี แต่กลับให้ความสำคัญกับผู้สนับสนุนราชการ เจ้าของสื่อ รัฐบาล และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ เนื้อหาของข่าวสารที่นำเสนอจะเน้นส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มบุคคลต่างๆ เหล่านี้มากกว่าการอธิบายข้อเท็จจริงเพื่อสร้างคุณประโยชน์ให้กับมวลชนและสังคม กลุ่มบุคคลต่างๆดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น จึงเป็นผู้มีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของสังคมไทยอย่างแท้จริง ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับพีระมิด (Pyramid) โดยเริ่มจากยอดของพีระมิด คือรัฐในฐานะผู้ควบคุมและกำกับดูแลกลไกสาธาณะ ถัดมาคือเจ้าของธุรกิจสื่อ (ผู้รับสัมปทาน) ผู้สนับสนุนราชการและมวลชนตามลำดับ ผลของกระบวนการดังกล่าว

ทำให้มวลชนไม่มีบทบาทและส่วนร่วมในการตรวจสอบหรือสร้างปรากฏการณ์ต่างๆได้ นอกจากการเป็นผู้บริโภคข้อมูลข่าวสารเท่านั้น (ศุภศิลาปี กุลจิตต์เจือวงศ์, 2557)

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปสื่อที่ควรสร้างวงจรไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารรูปแบบใหม่เพื่อสร้างอุตสาหกรรมการสื่อสารที่มาจากมวลชน โดยส่งเสริมให้มวลชนเข้ามามีบทบาทในพื้นที่เพื่อการรายงานข่าวสารในมิติต่างๆมากขึ้น ด้วยวิธีการเชื่อมโยงสื่อกระแสหลักกับสื่อสมัยใหม่ ทำให้เส้นทางการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารย้อนกลับ มวลชนมีสิทธิในการร่วมกำหนดประเด็นสารและวาระทางสังคมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และกลายเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่สื่อกระแสหลักจะคัดเลือกเพื่อนำเสนอต่อไป เช่น รายการเรื่องเล่าเช้านี้ ทางสถานีไทยทีวีสีช่อง 3 ที่จะคัดเลือกสาระสำคัญจากผู้ชมทางบ้านมาออกอากาศในรายการผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างวิดีโอยูทูป (YouTube) เป็นต้น

ศุภศิลาปี กุลจิตต์เจือวงศ์ (2557) กล่าวว่าในปัจจุบันประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ได้ 4 ช่องทาง คือ ผ่านระบบภาคพื้นดิน (Terrestrial Television) ผ่านระบบดาวเทียม (Satellite Television) ผ่านระบบเคเบิล (Cable Television) และผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (Internet Protocol Television) ซึ่งจำนวนทั้ง 4 ช่องทางนั้นมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละประเภท ซึ่งสื่อออนไลน์ที่มีการนำเสนอเนื้อหาที่สร้างความแตกแยกให้กับสังคม ลักษณะของเนื้อหาที่สร้างความแตกแยกให้กับประชาชนในสังคมทำให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายออกเป็นหลายๆ กลุ่ม ด้วยวิธีการใช้เนื้อหาที่ไม่เหมาะสม เช่น การขู่ข่ม การใช้ภาษาที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกเกินจริง การนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว การใช้ภาษาหยาบคาย และการตอกย้ำสิ่งที่สร้างความแตกแยกให้กับคน 2 กลุ่ม เป็นต้น ด้วยรูปแบบการนำเสนอต่างๆ ทั้งการโฆษณาชวนเชื่อ รายการอภิปราย รายการข่าว และรายการสนทนา ฯลฯ ผลกระทบที่ตามมาเป็นผลกระทบในระยะยาวและแพร่ขยายออกไปในวงกว้าง ทำให้ผู้ชมที่ไม่รู้เท่าทันสื่อ เชื่อและคล้อยตามสิ่งที่สื่อได้นำเสนอ โดยปราศจากข้อสงสัยใดๆ เนื้อหาดังกล่าวจะหล่อหลอมและสร้างเป็นกรอบแนวคิดให้กับผู้ที่รับชมเป็นประจำต่อเนื่อง จนก่อให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมในด้านใดด้านหนึ่งอย่างฝังลึก และเกิดการปฏิเสธแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับทัศนคติของตนอย่างสิ้นเชิง สื่อใดก็ตามที่มีความคิดต่างกับสื่อที่ตนชื่นชอบและรับชมเป็นประจำต่อเนื่องคือสื่อที่ไม่ถูกต้อง จนกลายเป็นพฤติกรรมการเปิดรับสื่อด้านเดียว รับรู้ข้อมูลด้านเดียว เชื่อและมีพฤติกรรมในด้านใดด้านหนึ่งแพร่ขยายออกไปในวงกว้างด้วยวิธีการปลุกกระดมและชวนเชื่อท่ามกลางความขัดแย้งของสังคม

3. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ

การเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะ เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงสภาพของสังคมที่มีพื้นที่หนึ่งที่เปิดกว้างให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ถกเถียงในประเด็นต่างๆ ได้อย่างอิสระเสรี ซึ่งเป็นสภาพของสังคมที่เกิดขึ้นในราวศตวรรษที่ 18 ในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นช่วงของทุนนิยมที่เข้ามาแทนที่สังคมศักดินา เมื่อเริ่มมีชนชั้นกลางมากขึ้น ทำให้ผู้คนมีอิสระจากการครอบงำของคริสตศาสนา และระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ในยุคสมัยนั้นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนใช้จับกลุ่มพูดคุยกัน แสดงความคิดเห็นของตนต่อการบริหารงานของรัฐบาล ตลอดจนเรื่องอื่นๆ ในสังคม มักจะพบที่โรงแสดงละคร (Theatre) สถานที่แสดงงานศิลปะ (Art Gallery) ร้านกาแฟ (Coffee House) ห้องรับแขกในบ้านขนาดใหญ่ (Salon) นิยาย (Novels) และบทความวิจารณ์ (Critism) (รัตนาวลี เกียรตินิยมศักดิ์, 2543, น. 54)

3.1 ความหมายพื้นที่สาธารณะ

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2539, น. 15) กล่าวถึงพื้นที่ว่า พื้นที่เป็นคำหนึ่งที่มีความสำคัญมากในสมัยโบราณ พื้นที่ อาจจะหมายถึง ที่ว่าง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีที่ว่าง หรือขอบเขตสำหรับการเคลื่อนไหว ในปรัชญาตะวันออกโบราณ คำว่า พื้นที่ ถูกตีความหมายถึงความว่างเปล่าซึ่งถือว่าเป็นที่สุดแห่งความจริง (ไม่ต่างจากคำกล่าวที่ว่า ทุกอย่างมาจากความว่างและคืนกลับสู่ความว่าง)

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2543, น. 180-181) กล่าวถึง พื้นที่ ว่าบนพื้นที่ที่มีการสื่อความหมาย หรือสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นมา (Spatial Practices as Signifying Practices) สิ่งในพื้นที่ในฐานะที่เป็นตัวสร้างความหมายทำ คือการสร้างเอกลักษณ์ ความหมาย ตัวตน ให้กับคนในสังคมผ่านการสร้างพื้นที่เฉพาะแบบต่างๆ ขึ้นมาในสังคม ขณะเดียวกันพื้นที่ก็เก็บกด ปิดกั้น กดทับ บางอย่างไว้ด้วยเสมอ ในวันนี้พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งไร้เดียงสา เป็นกลาง เป็นธรรมชาติ ดายตัว และหยุดนิ่งอย่างที่วิชาภูมิศาสตร์กายภาพพยายามนำเสนอ แต่พื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเป็นเรื่องของการเมืองด้วย

สุรสม กฤษณะจุฑา (2547, น. 31) กล่าวถึง “พื้นที่สื่อ” (Media Space) หมายถึง พื้นที่ในการสื่อสารของคนในสังคม ที่ผู้คนเข้ามาแสดงความคิดเห็นหรือแสดงตัวตนให้ผู้อื่นได้รับรู้ ดังนั้น พื้นที่สื่อเป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายทางสังคม ที่ไม่ใช่ดำรงอยู่อย่างว่างเปล่าเดียวดาย แต่มีการแข่งขันการใช้ การสร้างความหมาย มีการเปิดโอกาสหรือกีดกันให้คนบางกลุ่มในการใช้ พื้นที่นี้แตกต่างกันไป “พื้นที่สื่อ” ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ “สื่อมวลชน” เพราะสื่อมวลชนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการเข้ามาใช้หรือสร้างความหมายในพื้นที่สื่อ แต่ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร

สื่อมวลชนได้ทวีความสำคัญในการแสดงบทบาทในการสร้าง “พื้นที่สื่อ” อย่างมาก จนทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่าสื่อมวลชนเป็นพื้นที่สื่อเพียงชนิดเดียวที่เป็นพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารของคนในสังคม

เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas อ้างใน มนทกานต์ ตปนียางกูร, 2545, น. 15) กล่าวว่า พื้นที่สาธารณะ หมายถึง เวทีของพลเมืองที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะต่างๆ ของสังคมสมัยใหม่บนเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองและเศรษฐกิจสังคม พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในรูปแบบดั้งเดิมที่สุดเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดในยุโรปตะวันตก ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ต่อเนื่องคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคแห่งเหตุผลและปัญญา การครอบงำจากรัฐและศาสนาเริ่มลดน้อยลง ระบบเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนไป เป็นยุคเริ่มต้นของระบบทุนนิยม (Capitalism) เข้ามาแทนที่ยุคศักดินา (Feudalism) ที่เดิมมีเพียงสถาบันกษัตริย์ขุนนางชั้นสูงและพระเท่านั้นที่มีบทบาททางการเมือง

3.2 พื้นที่สมัยใหม่บนอินเทอร์เน็ต

การปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารคมนาคมนับแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ทำให้ห้องครัวรวมและหน่วยทางกาลเทศะ (Temporal & Spatial Totalities and Units) ของการดำรงชีวิตอยู่และการทำงานของมนุษย์เรามีศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงไป มิติทางด้านกาลและเทศะ (Time and Space) ถูกย่อส่วนลงอย่างไม่น่าเชื่อ ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ความมหึมาของโลกมนุษย์ถูกย่อส่วนเหลือขนาดเพียงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง (Global Village) เท่านั้น (รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, 2540:21) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โลกาวัดรวบงบอถึงการย่อหรือการเชื่อมโยงระหว่างกาลและเทศะ (Time and Space) ให้ชิดติดกันมากขึ้น การสื่อสารคมนาคมที่รวดเร็วการถ่ายทอดผ่านดาวเทียมทำให้โลกกลายเป็นหมู่บ้านๆ หมู่บ้านเดียวกัน

พื้นที่สาธารณะที่ปรากฏในสื่อปัจจุบัน จะไม่ใช่การแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดข้อสรุป หรือเกิดความสอดคล้องกันดังเช่นในอดีตที่เกิดขึ้น แต่เป็นการแสดงความคิดเห็นที่ผู้แสดงความคิดเห็นต่างมีจุดยืนที่หลากหลาย และเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งท้ายที่สุดไม่จำเป็นต้องมีข้อสรุปที่เห็นพ้องตรงกัน ได้ แต่จะเป็นตัวแทนของคนในสังคมที่ทำให้เกิดเอกลักษณ์ในสังคม (Social Identity) และแสดงความสัมพันธ์แห่งอำนาจ (Power Relation) ซึ่งสื่อสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่สาธารณะจำลอง (Pseudo-Public Sphere) เพราะเป็นการแสดงเนื้อหาที่แท้จริงที่ผู้ชมไม่สนใจเรื่องเหตุผลในความคิดเห็นดังกล่าวมากนัก แต่เป็นเครื่องมือที่ทำให้รู้สึกน่าติดตาม โดยไม่สนใจเนื้อหาที่แท้จริงและผู้ชมจะรู้สึกตื่นเต้นน่าติดตามว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อไป

ยุคของการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ที่มาถึงได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่สาธารณะ ที่ก่อให้เกิดชุมชนเสมือน (Virtual Communities) ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นการสื่อสารแบบ

เผชิญหน้า (Face-to-Face Communications) ดังเช่นแต่ก่อน และการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตมักจะเป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันอย่างไม่ค่อยมีเหตุผล และไม่มีความสะดวกคล่องกัน ซึ่งมีสาเหตุจากลักษณะเฉพาะบางประการของรูปแบบการสื่อสารนี้ที่ผู้ใช้สามารถเลือกเอกลักษณ์ และเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ตามความต้องการตลอดเวลา

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2549, น. 5) กล่าวถึงพื้นที่บนอินเทอร์เน็ตว่าเป็นพื้นที่แบบใหม่ (home page, web site) ลักษณะสำคัญของอินเทอร์เน็ต คือมีอยู่ทุกที่และไม่มีสถานที่ไปพร้อมๆ กันอินเทอร์เน็ตไม่มีทั้งการดำรงอยู่เชิงกายภาพและไม่สนใจอาณาเขตของประเทศ อินเทอร์เน็ตจึงเป็นพื้นที่ของรัฐบาลแห่งชาติที่ไม่สามารถควบคุม ตรวจสอบ สอดส่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการควบคุม ตรวจสอบมักกระทำกับสิ่งที่มีตัวตน แต่อินเทอร์เน็ต คือเครือข่ายของข่าวสารที่ไม่มีตัวตนเป็นพื้นที่ของการไหลเวียน อินเทอร์เน็ตทำให้รัฐ-ชาติค้นพบขีดจำกัดในอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของตน การสื่อสารแบบอิเล็กทรอนิกส์มีผลกระทบโดยตรงต่อความคิดในเรื่องอาณาเขตในแบบยุคสมัยใหม่

อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ทางการสื่อสารอินเทอร์เน็ตจัดได้ว่าเป็นรูปแบบของสื่อใหม่เป็นพื้นที่นำเสนอข่าวสาร แนวคิด ความเห็น และบทวิพากษ์ได้อย่างเสรี เป็นการเพิ่มช่องทางให้ประชาชนมีอำนาจมากขึ้นในเวทีทางการเมือง เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตต้องแสดงตัวตน เป็นตัวกลางที่หลีกเลี่ยงการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าในการสื่อสารทุกลำดับขั้นตอนทำให้ประชาชนจำนวนมากอาศัยช่องทางสื่อสารนี้ในการแสดงความคิดเห็นทั้งที่ตามกระแสและที่ทวนกระแสแห่งสาธารณมติ การเกิดขึ้นของเวทีสาธารณะนี้เป็นการเพิ่มบรรยากาศและส่งเสริมสภาพของประชาธิปไตยในสังคมทั่วไป (นพดล อินนา, 2549, น. 42)

4. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบดิจิทัล

ประชาธิปไตยตามทรรศนะของ โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล (Robert A. Dahl) คือ ระบบการเมืองระบอบหนึ่งที่ทางรัฐบาลต้องตอบสนองความชอบของประชาชนที่ถือว่าเป็นความเท่าเทียมของการเมืองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของประชาธิปไตยความรับผิดชอบ ประชาชนต้องมีโอกาสในการกำหนดความพอใจของเขา นั่นคือ ต้องประกันว่าประชาชนมีเสรีภาพที่จะรวมตัวกัน มีเสรีภาพในการแสดงออก สิทธิในการลงคะแนน มีแหล่งทางเลือกของข้อมูล มีเสรีภาพ มีการเลือกตั้งที่ยุติธรรม ผู้นำทางการเมืองมีสิทธิในการแข่งขันเพื่อการเลือกตั้งและมีสถาบันในการดำเนินการตามนโยบายที่มาจากเลือกตั้ง และมีสถาบันในการดำเนินการตามนโยบายที่มาจากเลือกตั้งและ

การแสดงออกของประชาชน ดังนั้น ในความคิดของดาห์ล ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือเพื่อการมีอิสรภาพซึ่งมีหลายมิติ (จำลอง พรมสวัสดิ์, 2554, น. 26-27) กล่าวคือเป็นเรื่องของ

1. การแข่งขัน ซึ่งเป็นการแข่งขันระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม (โดยเฉพาะพรรคการเมือง)

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกผู้นำและนักการเมืองอย่างน้อยโดยการเลือกตั้งที่ยุติธรรมที่ไม่มีการละเว้นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

3. เสรีภาพของประชาชน และเสรีภาพของการเมืองเป็นเสรีภาพในการแสดงออก ประชาสัมพันธ์ทางสื่อ รวมตัวเป็นกลุ่ม เมื่อแน่ใจว่ามีการแข่งขันและมีการมีส่วนร่วมที่ตรงไปตรงมา

บวรศักดิ์ อุวรรณ โณ และ ถวิลวดี บุรีกุล (2548) ได้นำเสนอรูปแบบต่างๆ ของประชาธิปไตยไว้ 4 รูปแบบ ได้แก่

1. ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) เป็นระบบที่ทำให้ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยด้วยตนเอง หรือร่วมใช้อำนาจอธิปไตย โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ (1) ประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม โดยการริเริ่มนั้นต้องมีสภาพบังคับให้มีการเริ่มต้นกระบวนการ และ (2) ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย การขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมทำให้รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ๆ ไม่อาจเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ การตัดสินใจในขั้นสุดท้ายโดยประชาชนถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตยทางตรง ปัจจุบันมีการใช้ประชาธิปไตยทางตรงในเรื่องของการลงประชามติ (Referenda) การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (Initiative) การถอดถอนผู้แทนรายบุคคลหรือทั้งสภา (Recall) องค์กรที่ดี ในทางปฏิบัติเป็นเรื่องที่เป็นไม่ได้ในรัฐสมัยใหม่ที่ประชาชนทุกคนจะสามารถใช้อำนาจอธิปไตยทั้งนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการด้วยตนเองโดยตรง

2. ประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Representative Democracy) เป็นระบบที่ให้ประชาชนเลือกผู้แทนไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนเอง ประชาธิปไตยแบบผู้แทนอาจกล่าวได้ว่าเป็นประชาธิปไตยทางอ้อม (Indirect Democracy) องค์กรที่ดี ประชาธิปไตยแบบผู้แทนยังมีปัญหาอยู่ที่ว่าผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปนั้นจะทำหน้าที่สมกับการเป็นผู้แทนของปวงชนหรือไม่

3. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นการเรียกระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองและในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของการบริหารจัดการประเทศโดยผู้ที่ทำหน้าที่แทนประชาชน ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับวิธีการกระจายอำนาจและทรัพยากรต่าง ๆ

ดังนั้น จึงหมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนร่วม

4. ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ โดยทั่วไปประชาธิปไตยมักเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักกฎหมายและการออกกฎหมายอื่น ๆ รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรจึงเป็นเครื่องประกันต่อประชาชนว่ารัฐบาลจะปฏิบัติตามแนวทางที่แน่นอนและถูกต้อง จุดแข็งของการเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงขึ้นอยู่กับสิทธิขั้นพื้นฐานที่แน่นอนและเสรีภาพ ซึ่งในหลายประเทศได้ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ

และอีกหนึ่งรูปแบบของประชาธิปไตยในปัจจุบันที่พัฒนามาจากโลกาภิวัตน์นี้คือ ประชาธิปไตยแบบดิจิทัล คือการใช้ข้อมูลหรือการสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี (ICT) และการสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ (CMC) เพื่อเพิ่มความร่วมมือในการสื่อสารด้านประชาธิปไตยของประชาชน (รหัส แสงส่อง, 2555)

คำว่า ประชาธิปไตยดิจิทัล เพื่อจะได้สัมพันธ์กับการสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยีและการสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ โดยได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยดิจิทัล คือชุดสะสมของความตั้งใจที่จะฝึกปฏิบัติทางประชาธิปไตย โดยใช้การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยีและการสื่อสารทางคอมพิวเตอร์แทน แต่ก็ยังไม่ถึงกับเป็นการแทนที่ระบบประชาธิปไตยอนาล็อกโดยสิ้นเชิง

ริชาร์ด เดวิดและไดอาน่า โอเวน (รหัส แสงส่อง, 2555) ให้ความเห็นว่าผลกระทบของการเมืองของสื่อ การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยีและรูปแบบใหม่ต่างๆ นั้น ไปรวมเข้ากับผลกำไรและอุปสรรคต่างๆ ผู้ใช้การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี สามารถรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและรัฐบาลได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังสามารถร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มการสนทนาเกี่ยวกับกิจกรรมการเมืองต่างๆ กับผู้อื่นๆ ประชาชนสามารถติดตามการบัญญัติกฎหมายโดยเข้าผ่านบันทึกของคณะกรรมการ วิจัยเกี่ยวกับสถิติของการเลือกตั้ง การหาเสียงและนโยบาย ซึ่งง่ายกว่าการสืบค้นเอง เดวิดและโอเวน เห็นตรงกันว่าวิธีนี้เป็นวิธีที่ดี แต่มันอาจจะไม่เป็นประชาธิปไตยโดยตรงหรือเปล่า เพราะระบอบประชาธิปไตยแบบดิจิทัลอาจเข้าใจยากและละเอียดซับซ้อนในวิธีการนำเสนอ เทเลดิโมเครซี กล่าวว่า เพียงกดแป้นคีย์บอร์ดความคิดเห็นสามารถแสดงและสื่อสารได้ทั่วโลก แต่การตอบสนองอย่างต่อเนื่องแบบนี้ไม่น่าเป็นทางออกของนโยบายสาธารณะ

ความสนใจมีมากขึ้นเกี่ยวกับเทคโนโลยีการสื่อสารทางการเมือง เช่น อินเทอร์เน็ตและเวิร์ลไวด์เว็บ ไม่ว่าจะเห็นเป็นเทคโนโลยีรูปแบบใหม่ในการทำงานหรือใช้ทั่วไปที่ต่อต้านประชาธิปไตย นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารและการสื่อสารทางการเมืองนั้น

กำลังเปลี่ยนไป ซึ่งสัมพันธ์กับการสื่อสารรูปแบบใหม่ๆ ที่ออกมาทุกวันนี้ ผู้ใช้บางคนเชื่อว่าการสื่อสารในรูปแบบใหม่นี้เป็นประชาธิปไตยที่ฟื้นฟูขึ้นมาและคนอื่นๆ มองว่าเป็นความอันตราย

ผลกระทบของการสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี (ICT) และสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ต่อประชาธิปไตย การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี เพิ่มมาตราส่วนและความเร็วในการจัดหาข้อมูล สิ่งนี้ช่วยให้ประชาชนรู้มากขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นง่ายขึ้นและลดการมีอุปสรรค ความไม่สนใจ ความอัย พิการ(ไร้ความสามารถ) เวลาและอีกมากมาย การสื่อสารทางคอมพิวเตอร์สร้างสรรค์วิธีการต่างๆ ในการจัดการหัวข้อเรื่องโดยเฉพาะเจาะจง เป็นกลุ่มสำหรับปรึกษาหารือ อินเทอร์เน็ตทำให้สามารถเข้าไปใช้การสื่อสารทางการเมืองโดยไม่เสียเงินจากการแทรกแซงของรัฐ เพิ่มการเผยแพร่การสื่อสารทางการเมือง ประชาชนมีส่วนในการผลักดันร่างหรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติของรัฐบาล เป็นสื่อที่ได้รับข้อมูลข่าวสารโดยตรงไม่บิดเบือนจากความเป็นจริง การเมืองจะได้รับการโต้ตอบอย่างโดยตรงจากประชาชนโดยผ่านสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี (ICT) และสื่อสารทางคอมพิวเตอร์

รหัส แสงส่อง (2555) กล่าวว่า โอกาสและขีดจำกัดของประชาธิปไตยดิจิทัล ซึ่งหลายคนและพรรคการเมืองในสังคมมีความกั้นนั้น ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นหรือกรอบของประชาธิปไตย บทบาทหลักสำคัญก็คือรัฐบาล รัฐประศาสนศาสตร์การบริหารรัฐกิจ พรรคการเมือง สถาบันสาธารณะ องค์กรประชาชนบริษัทเอกชน สถาบันทางกฎหมายและองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งเส้นทางการสื่อสารระหว่างบทบาทเหล่านี้ จะถูกปรับเปลี่ยนโดยการใช้การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยี (ICT) และสื่อสารทางคอมพิวเตอร์

ภายหลังต่อมารูปแบบของการสื่อสารระหว่างความสัมพันธ์ของบทบาทที่กล่าวมานั้นจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยการใช้การสื่อสารสนเทศทางเทคโนโลยีและสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ คนส่วนใหญ่คิดว่า ประชาธิปไตยดิจิทัลหมายถึงการพูดคุยทางการเมือง ซึ่งถูกเพียงบางส่วนแต่อย่างไรก็ตามจริงๆ แล้ว การพูดคุยสื่อสารทางการเมืองนั้นอาจหมายถึงการสื่อสารแบบการกระจายเสียง การปรึกษาหารือ การโฆษณาทางการเมืองผ่านการพูดคุยทางทีวี ข้อมูลความคืบหน้าทางการเมืองผ่านอินเทอร์เน็ต ระบบการโหวตทางสายโทรศัพท์หรือการโหวตที่สาธารณะผ่านทางอินเทอร์เน็ตหรือสื่อใหม่ เป็นต้น

โดยชีวิตสาธารณะแบบทุกวันนี้ปรากฏในพื้นที่สาธารณะที่เชื่อมต่อกัน เช่น อินเทอร์เน็ต การสื่อสารผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ติดต่อสื่อสารกัน ไม่มีข้อจำกัดในทางอาณาเขตทางธรรมชาติหรือของรัฐและอิทธิพลอำนาจของสื่อส่วนใหญ่อย่างทีวีและวิทยุ นั้นจะหมดลง โดยพื้นที่สาธารณะขนาดเล็กประสานกับการสื่อสารทางการเมือง สามารถเกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นในร้านกาแฟ การพบปะในเมือง และพื้นที่อื่นๆ สังคมและการเมืองนั้นใช้การสื่อสารเป็นตัว

ขยายอำนาจและจำกัดพื้นที่ของตัวมันเอง มากกว่าการกำหนดหลักการทางประชาธิปไตยขึ้นมา ซึ่งประชาธิปไตยดิจิทัลจะทำงานได้ดีเมื่อฝ่ายค้านอนุญาตและส่งเสริมหรือกระตุ้นการสื่อสารทางประชาธิปไตยดิจิทัล

วรลักษณ์ สงวนแก้ว (2559) กล่าวว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ แนวคิดในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตยจึงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และพบว่าประสิทธิภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างแท้จริงนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมหลายประการที่มีส่วนเกื้อหนุนกระบวนการดังกล่าว ซึ่งประกอบไปด้วย ความตระหนักรู้ของพลเมือง กฎหมายและนโยบาย ตลอดจนประสิทธิภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้ อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลให้ภาคส่วนต่างๆ ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยดิจิทัล ได้อย่างเท่าที่ควรจะเป็นสืบเนื่องมาจากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมทางการเมืองและไม่สามารถตอบสนองต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ในประเทศที่ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งประชาชนมักจะใช้กระบวนการร้องเรียนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับภาคส่วนต่างๆ ของสังคมในประเด็นที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทั่วไปแล้วการยื่นข้อร้องเรียนมักกระทำเป็นลายลักษณ์อักษรต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในขณะที่การรับข้อร้องเรียนแบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-petitioning) จะใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการจัดการข้อร้องเรียนอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดส่งและเก็บข้อมูลการร้องเรียน การกำหนดขั้นตอนและเงื่อนไขในการร้องเรียนที่ชัดเจนเพื่อจัดกระบวนการเยียวยาประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในด้านต่างๆ ตลอดจนเป็นกลไกตรวจสอบการดำเนินงานของภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อได้เปรียบของการรณรงค์ออนไลน์ คือ ความสามารถในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยทั่วไปแล้วการรณรงค์ออนไลน์มักแบ่งประเภทตามลักษณะของการสื่อสารการรณรงค์ทางเดียว (Passive Campaign) หมายถึง การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะผ่านสื่อดิจิทัลประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ ในขณะที่การรณรงค์แบบมีส่วนร่วม (Active Campaign) มักเป็นการรณรงค์ที่ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีศักยภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหลากหลายกลุ่มได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เช่น สื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีสื่อสารประเภทต่างๆ

เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในฐานะตัวแสดงหลักของประชาธิปไตย ดิจิทัลอีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างคุณภาพประชาธิปไตยหลากหลายประการ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนช่วยในการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในการเข้าถึงกิจกรรมทางการเมือง อีกทั้งยังเป็นกลไกสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางสังคมของทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบตัวแทนได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยเพิ่มช่องทางการสื่อสารทางการเมืองให้กับภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดพื้นที่ทางการเมืองในรูปแบบใหม่ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่รัฐและภาคส่วนต่างๆ ของสังคม นอกจากนี้ข้อได้เปรียบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของประชาธิปไตยดิจิทัล คือ การปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองที่กระทำได้อย่างยาก เนื่องจากทุกภาคส่วนมีความเป็นเจ้าของพื้นที่ทางการเมืองร่วมกันและมีสถานะเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ในขณะที่ประชาธิปไตยในรูปแบบดั้งเดิมนั้นตัวแสดงหลักของประชาธิปไตยมักเป็นสถาบันทางการเมือง รัฐบาล และกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังอำนาจอยู่เบื้องหลังที่สามารถใช้มาตรการทางกฎหมายและนโยบายในการควบคุมพื้นที่ทางการเมืองได้อย่างสะดวก

5. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารบนสื่อสังคมออนไลน์

5.1 การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์

สังคมสารสนเทศหรือสังคมข้อมูลข่าวสารมีจุดเริ่มต้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน ข้อมูลข่าวสารมีความสำคัญและเปรียบเสมือนเป็นปัจจัยที่ 5 ในการดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคนโดยผู้ที่มีข้อมูลข่าวสารอยู่ในมือและสามารถควบคุมข่าวสารนั้นได้ก็จะถือว่าเป็นผู้ที่ได้เปรียบในสังคม

ศักยภาพด้านการสื่อสารในปัจจุบันนับว่ามีความรวดเร็ว สามารถจุข้อมูลข่าวสารได้ในปริมาณมาก สามารถโต้ตอบกลับได้อย่างปัจจุบันทันด่วน (Interactive) เชื่อมต่อโลกทั้งโลกให้เป็นหมู่บ้านโลก (global village) ทำให้สามารถตอบสนองการใช้งานของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดีรวมถึงประหยัดเวลาและต้นทุนการสื่อสารลงมาก

เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต มีจุดเริ่มต้นมาจากโครงการวิจัยทางการทหารของกระทรวงกลาโหมของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 ซึ่งต้องการสร้างเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อการวิจัยที่สามารถหลีกเลี่ยงภัยจากระเบิดนิวเคลียร์ได้ และเป็นการเตรียมพร้อม

สำหรับสงครามนิวเคลียร์โดยเป็นการเปิดโอกาสให้กับศูนย์บัญชาการกลางได้กระจายอำนาจเพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบเครือข่าย ในเวลาต่อมารัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ผ่อนคลายกฎระเบียบการควบคุม จนส่งผลให้อินเทอร์เน็ตขยายตัวเข้าสู่วงการธุรกิจและมีบทบาทอย่างสูงเชิงพาณิชย์นับตั้งแต่ปี 1987 เป็นต้นมา

ในทศวรรษที่ 1990 โลกเกิดการปฏิวัติทางเทคโนโลยีครั้งใหญ่เรียกว่า การปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) การส่งข้อมูลในระบบอนาล็อก (Analog) ที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตได้ถูกเปลี่ยนเป็นดิจิทัล ซึ่งทำให้ข้อมูลทุกชนิดสามารถผลิต เก็บบันทึกและแลกเปลี่ยนสู่กันได้โดยใช้ภาษาร่วมกันคือภาษาคอมพิวเตอร์ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลนี้เมื่อผสมผสานกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต จะทำหน้าที่เสมือนทางด่วนข้อมูล (Information Superhighway) ทำให้ทุกคนที่อยู่ในสถานที่ต่างๆ ในโลกสามารถเชื่อมต่อกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวนี้จะมีศักยภาพในการที่จะผลิตเนื้อหาสื่อรูปแบบต่างๆ ได้อย่างมากมายออกไปในวงกว้าง

ผลของการผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัลกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเทคโนโลยีการสื่อสารโดยสื่อส่วนตัว (Personnel Media) เช่น กล้องถ่ายรูป เครื่องเล่นวิดีโอ สามารถนำมาต่อเข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งเชื่อมกับโครงข่ายโทรคมนาคมและสามารถส่งสัญญาณข้อมูลออกไปได้ในวงกว้าง ทำให้ปัจจุบันเส้นแบ่งระหว่างสื่อส่วนตัวและสื่อมวลชนได้รับการตีกรอบแบ่งกลุ่มใหม่เป็นสื่อเก่า (Conventional Media) และสื่อใหม่ (New Media)

สำหรับสื่อเก่าจะหมายถึง เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับคอมพิวเตอร์หรือเครือข่ายโทรคมนาคม ส่วนสื่อใหม่ หมายถึงเทคโนโลยีการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นสื่อเสียง ตัวหนังสือ หรือตัวเลข ภาพกราฟฟิก วิดิทัศน์ ที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีเครือข่ายที่มีคอมพิวเตอร์หรือโทรคมนาคมเป็นองค์ประกอบหลัก

สุธี พลพงษ์ และคณะ (2551, น. 183) กล่าวว่าปัจจุบันเทคโนโลยีได้พัฒนาขึ้นจนทำให้โลกยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งนวัตกรรม ทุกๆ วันมีการเคลื่อนไหวทางเทคโนโลยีอยู่ตลอดเวลาและเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ควบคุมวิถีชีวิตของมนุษย์เรามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในทางเศรษฐกิจ การเมืองสังคม และธุรกิจทั้งในระดับระหว่างประเทศ ภูมิภาค และภายในประเทศ

การสื่อสารด้วยคอมพิวเตอร์หรือ CMC (Computer-Mediated Communication) หมายถึง ระบบการสื่อสารข้อมูลทั้งที่เป็นข้อความ ภาพ สัญลักษณ์และเสียงระหว่างเครื่องส่งสารเครื่องหนึ่งไปสู่อีกเครื่องหนึ่งหรือหลายๆ เครื่องโดยใช้สื่อกลางคือระบบโทรคมนาคม (Telecommunication System) เช่น โทรศัพท์ โทรสาร เคเบิลใยแก้ว หรือดาวเทียม เป็นต้น

สำหรับการสื่อสารด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน คือ การใช้สื่อในรูปแบบอินเทอร์เน็ต (Internet) ยุคแรกของการใช้สื่อผ่านอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นยุคของตัวอักษร (Text Mode) ซึ่งเป็นการสื่อสารกันผ่านตัวหนังสือล้วนๆเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ค่อนข้างจริงจัง เนื้อหาของการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคนั้นเป็นแหล่งรวมของข้อมูลทางวิชาการและวิจัยแม้จะมีการครอบคลุมประเด็นแต่ขาดสีสันลวดลายที่ดึงดูดใจ เนื่องจากการสื่อสารในอินเทอร์เน็ตยุคแรกนี้เป็นการสื่อสารที่จำกัดอยู่ในวงเฉพาะกลุ่มคนที่มีการศึกษาดียุคปัจจุบันการสื่อสารในอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนสู่ยุคไฮเปอร์เท็กซ์ (Hypertext Mode) หรือที่รู้จักกันในนามของเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) เป็นการสื่อสารผ่านรูปแบบของสื่อประสม (Multimedia) ผ่านรูปภาพ เสียง สีสัน ภาพเคลื่อนไหว และกราฟฟิกที่สวยงามดึงดูดตา และยังเอื้ออำนวยการเชื่อมโยง (link) ข้อมูลจากเว็บไซต์หนึ่งไปยังเว็บไซต์หนึ่งได้ด้วย ทำให้การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันนอกจากจะเป็นการรวบรวมแหล่งข้อมูลทางวิชาการและวิจัยที่สำคัญแล้ว ยังแผ่ขยายไปถึงแทบทุกหัวข้อยของความสนใจ หรือรูปแบบการสื่อสารกระดานข่าวให้ผู้สนใจส่งข้อความหรือสารใดๆ มาไว้บนกระดานให้ผู้สนใจอื่นได้อ่านและแสดงความคิดเห็น ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ นี้มีความหลากหลายของประเด็นในการสนทนา อาทิ ปัญหาสังคมหรือข่าวที่กำลังเป็นประเด็นที่สนใจเรื่องวงการบันเทิง ละครต่างๆ หรือแม้แต่เรื่องของศาสนาเองก็ตาม

พิมพ์เดือน จาตุรงค์กุล (2550, น. 1-5) จำแนกองค์ประกอบของสื่อต่างๆ ได้เป็น 5 ชนิดประกอบด้วย

1. ข้อความหรือตัวอักษร (Text)
2. ภาพนิ่ง (Still Image)
3. ภาพเคลื่อนไหว (Animation)
4. เสียง (Sound)
5. ภาพวิดีโอ (Video)

แล้วนำมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อใช้สำหรับการปฏิสัมพันธ์หรือโต้ตอบ (Interaction) ระหว่างระบบคอมพิวเตอร์กับผู้ใช้ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ผู้ใช้สามารถเลือกกระทำต่อมัลติมีเดียได้ตามต้องการ เช่น ผู้ใช้ได้ทำการเลือกรายการและตอบคำถามผ่านทางจอภาพของเครื่องคอมพิวเตอร์ จากนั้นระบบคอมพิวเตอร์ก็จะทำการประมวลผลและแสดงผลลัพธ์ย้อนกลับผ่านทางจอภาพให้ผู้ใช้เป็นอีกครั้ง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นๆ อีกมากมายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเครื่องมือและรูปแบบที่จะนำมาประยุกต์ใช้งาน ตัวอย่างเช่น การสร้างปุ่มเมนูหรือข้อความที่มีสีแตกต่างจากข้อความปกติ เมื่อผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์กับส่วนนี้ ระบบก็จะเชื่อมโยงไปยังส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจ

เป็นไปได้ทั้งข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียงหรือวิดีโอ ตามที่ได้มีการออกแบบไว้ล่วงหน้า แล้ว ดังนั้นจึงถือได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ในมัลติมีเดียเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าส่วนอื่นๆ

1. ข้อความตัวอักษร (Text)

ข้อความหรือตัวอักษรถือว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของมัลติมีเดีย ระบบมัลติมีเดียที่นำเสนอผ่านจอภาพของเครื่องคอมพิวเตอร์ นอกจากจะมีรูปแบบและสีของตัวอักษรให้เลือกมากมายตามความต้องการแล้วยังสามารถกำหนดลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ได้ตอบในระหว่างการนำเสนอได้อีกด้วย

2. ภาพนิ่ง (Still Image)

ภาพนิ่งเป็นภาพที่ไม่มีการเคลื่อนไหว เช่น ภาพถ่าย ภาพวาด และภาพลายเส้น เป็นต้น ภาพนิ่งนับว่ามีบทบาทต่อระบบงานมัลติมีเดียมากกว่าข้อความหรือตัวอักษร ทั้งนี้เนื่องจากภาพจะให้ผลในเชิงการเรียนรู้หรือการรับรู้ด้วยการมองเห็นได้ดีกว่า นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดความหมายได้ลึกซึ้งมากกว่าข้อความหรือตัวอักษรนั่นเองซึ่งข้อความและตัวอักษรจะมีข้อจำกัดทางด้านความแตกต่างของแต่ละภาษา แต่ภาพนั้นสามารถสื่อความหมายได้กับทุกชนชาติ ภาพนิ่งมักจะแสดงอยู่บนสื่อชนิดต่างๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือวารสารวิชาการ เป็นต้น

3. ภาพเคลื่อนไหว (Animation)

ภาพเคลื่อนไหว หมายถึง ภาพกราฟิกที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงขั้นตอนหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น การเคลื่อนที่ของอะตอมในโมเลกุล หรือการเคลื่อนที่ของลูกสูบในเครื่องยนต์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์จินตนาการให้เกิดแรงจูงใจจากผู้ชม การผลิตภาพเคลื่อนไหวจะต้องใช้โปรแกรมที่มีคุณสมบัติเฉพาะทางซึ่งอาจมีปัญหาก่อขึ้นอยู่บ้างเกี่ยวกับขนาดของไฟล์ที่ต้องใช้พื้นที่ในการจัดเก็บมากกว่าภาพนิ่งหลายเท่านั่นเอง

4. เสียง (Sound)

เสียงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของมัลติมีเดีย โดยจะถูกจัดเก็บในรูปของสัญญาณดิจิทัลซึ่งสามารถเล่นซ้ำกลับไปกลับมาได้ โดยใช้โปรแกรมที่ออกมาแบบมาโดยเฉพาะสำหรับทำงานด้านเสียง หากในงานมัลติมีเดียมีการใช้งานเสียงที่เร้าใจและสอดคล้องกับเนื้อหาในการนำเสนอ จะช่วยให้ระบบมัลติมีเดียนั้นเกิดความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความน่าสนใจน่าติดตามในเรื่องราวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากเสียงมีอิทธิพลต่อผู้ใช้มากกว่าข้อความหรือภาพนิ่งนั่นเองดังนั้นเสียงจึงเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับมัลติมีเดียซึ่งสามารถนำเข้าเสียงผ่านไมโครโฟน แผ่นซีดี ดีวีดี เทป และวิทยุ เป็นต้น

5. วิดีโอ (Video)

วิดีโอเป็นองค์ประกอบของมัลติมีเดียที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิดีโอในระบบดิจิทัลสามารถนำเสนอข้อความหรือรูปภาพ (ภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหว) ประกอบกับเสียง ได้สมบูรณ์มากกว่าองค์ประกอบชนิดอื่นๆ อย่างไรก็ตามปัญหาหลักของการใช้วิดีโอในระบบมัลติมีเดียก็คือการสิ้นเปลืองทรัพยากรของพื้นที่บนหน่วยความจำเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการนำเสนอวิดีโอด้วยเวลาที่เกิดขึ้นจริง (Real Time) จะต้องประกอบด้วยจำนวนภาพไม่ต่ำกว่า 30 ภาพต่อวินาที (Frame Per Second) ถ้าหากการประมวลผลภาพดังกล่าวไม่ได้ผ่านกระบวนการบีบอัดขนาดของสัญญาณมาก่อน การนำเสนอภาพเพียง 1 นาทีอาจต้องใช้หน่วยความจำมากกว่า 100 MB ซึ่งจะทำให้ไฟล์มีขนาดใหญ่เกินขนาดและมีประสิทธิภาพการทำงานที่ด้อยลง ซึ่งเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่สามารถบีบอัดขนาดของภาพอย่างต่อเนื่องจนทำให้ภาพวิดีโอสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและกลายเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบมัลติมีเดีย (Multimedia System)

ในขณะที่ Morris (1996, p. 21-23) ได้จำแนกรูปแบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกันได้แก่

1. การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่พร้อมกัน (One-to-one Asynchronous Communication) ตัวอย่างของการสื่อสารประเภทนี้ได้แก่ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-mail
2. การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่พร้อมกัน (Many-to-many Asynchronous Communication) ตัวอย่างของการสื่อสารประเภทนี้ได้แก่ Usenet, Electronic Bulletin Boards และ Listserv ซึ่งผู้รับสารจะต้องลงชื่อก่อนเข้าสู่ระบบ
3. การสื่อสารแบบพร้อมกันระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร (Synchronous Communication) ทั้งในแบบ One-to-one ไปถึง One-to-many โดยสามารถคุยกันได้หลากหลายหัวข้อที่ต้องการตัวอย่างของการสื่อสารประเภทนี้ได้แก่การ Chat (Internet Relay Chat หรือ IRC)
4. การสื่อสารแบบไม่พร้อมกันระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร (Asynchronous Communication) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีลักษณะที่ผู้รับสารต้องการที่ค้นหา Site เพื่อที่จะเข้าไปดูข้อมูลข่าวสารซึ่งอาจเป็นการสื่อสารแบบ Many-to-one, One-to-one หรือ One-to-many ตัวอย่างการสื่อสารแบบนี้ได้แก่ Website, Gopher และ FTP Sites

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์

ในปัจจุบันสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปมากนับตั้งแต่สื่อออนไลน์มีความเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว สังคมในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้า แต่สามารถสื่อสารได้ง่ายขึ้นทุกที่ทุกเวลาโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือหลัก

พิชิต วิจิตรบุญรักษ์, (2554, น. 99-100) ได้กล่าวถึงในบทความวิชาการสื่อสังคมออนไลน์ คืออะไร โดยมีเนื้อหาว่ามนุษย์เป็นสังคมที่ต้องมีการสื่อสารข้อมูลถึงกันและกันซึ่งในสมัยโบราณมนุษย์สื่อสารข้อมูลด้วยวิธีการที่ไม่ซับซ้อนนัก เช่นปากเปล่า ม้าเร็ว และนกพิราบสื่อสาร ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนการสื่อสารข้อมูลเป็นจดหมาย โทรเลข โทรศัพท์วิทยุจากนั้นเมื่อเข้าสู่ยุคที่มีเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเข้ามาเกี่ยวข้อง การสื่อสารข้อมูลของมนุษย์มีการปรับเปลี่ยนเป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น เช่น บริการ IRC (Internet Relay Chat) โปรแกรมพูดคุย (Chatprograms) จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronicmail หรือ Email) และเว็บบอร์ด(Webboard) จวบจนถึงปัจจุบัน มนุษย์เริ่มมีการสื่อสารข้อมูลในชีวิตประจำวันถึงกันและกันด้วยการใช้สื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์คือ สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่างๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์โดยสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารหรือผู้รับสารด้วยกันเอง ซึ่งสามารถแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็นประเภทต่างๆ ที่ใช้กันบ่อยๆ คือ บล็อก (Blogging) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

1. บล็อก (Blogging)

บล็อกมาจาก Web+Log แล้วย่อเหลือ Blog คือ ประเภทของระบบการจัดการเนื้อหาที่อำนวยความสะดวกให้ผู้เขียนบล็อกเผยแพร่และแบ่งปันบทความของตนเองโดยบทความที่โพสต์ ลงบล็อก เป็นการแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนบล็อก ซึ่งจุดเด่นของบล็อก คือ การสื่อสารถึงกันอย่างเป็นกันเองระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านบล็อกผ่าน การแสดงความคิดเห็น (Comment) ซึ่ง Blogger (<http://www.blogger.com>) และ WordPress (<http://wordpress.com>) เป็นสองเว็บไซต์ที่ผู้คนนิยมเข้าไปสร้างบล็อกของตนเอง ข้อมูลจาก <http://annnatarat.blogspot.com/> ได้ระบุข้อดีและข้อเสียของบล็อกไว้ดังนี้

1) ข้อดีของการทำบล็อก

(1) สร้างง่ายไม่เสียเงิน ไม่จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับภาษาคอมพิวเตอร์ต่างๆ ที่ใช้ในการสร้างเว็บไซต์ ไม่ต้องซื้อหนังสือเกี่ยวกับการสร้างเว็บไซต์เล่มใดซึ่งช่วยลดเวลาที่ใช้ในการสร้างเว็บไซต์ส่วนตัวของเราได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังไม่มีค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่บนอินเทอร์เน็ตอีกด้วย

(2) เป็นสื่อที่ใช้ในการแสดงความรู้สึกรักของผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพื่อเสนอให้สาธารณชนได้รับรู้

(3) เป็นเครื่องมือช่วยในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การเสนอข่าวสาร ความเคลื่อนไหวขององค์กร เป็นต้น

(4) เป็นแหล่งความรู้ใหม่ๆ ที่ถูกต้องและชัดเจนจากผู้นั้นเนื่องจากผู้เขียนบล็อกมักจะเขียนถึงเรื่องที่ตัวเองถนัด ชอบ และมีความรู้เฉพาะด้าน ความรู้ลึกในเรื่องนั้นๆ การค้นหาข้อมูลเฉพาะด้านในบล็อกต่างๆ จึงทำให้เราก็ค้นพบความรู้และผู้มีความรู้ ความชำนาญในด้านต่างๆ ได้รวดเร็วขึ้น

(5) ทันทต่อเหตุการณ์ใน โลกปัจจุบัน เพราะข่าวสารความรู้ มาจากผู้คนมากมายทั่วโลกและมักจะเปลี่ยนแปลงได้ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบันเสมอ

(6) เจ้าของบล็อกมีอิสระที่จะเสนอ อะไรก็ได้ ที่ไม่ไปก้าวล่วงบุคคลอื่นที่ไม่ผิดกติกาของผู้ให้บริการบล็อกที่เราทำอยู่ ที่ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ประเพณีที่ดีงาม

(7) เปิดโอกาสให้บล็อกเกอร์ได้รับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ได้โดยอิสระจะรับไว้ จะไม่อ่านจะตอบ จะลบก็ขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของเจ้าของบล็อก

(8) ผู้ที่สร้างบล็อกสามารถ ปรับแต่งบล็อกให้เป็นรูปแบบที่ตนต้องการได้ โดยไม่ต้องมีความรู้ในเรื่องภาษาคำสั่งของโปรแกรมมากมาย

(9) พอเจอเพื่อนใหม่ สามารถสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์ระหว่างบล็อกเกอร์ที่มีความคิดความสนใจ ความรู้ลึก ร่วมกันได้

(10) เป็นเหมือนบันทึกประจำวันเป็นที่เก็บข้อมูลขององค์กร

2) ข้อเสียของการทำบล็อก

(1) เจ้าของบล็อกมีอิสระในการนำเสนอบทความ โดยไม่ต้องมีการตรวจสอบจากใครก่อนอาจโพสต์เรื่องที่ไม่เหมาะสมได้ ซึ่งเจ้าของบล็อกต้องมึนคิดทำให้ตัวเองหรือใช้จริยธรรมของแต่ละบุคคล ความมีเหตุมีผล ความระมัดระวัง รอบคอบในการโพสต์ข้อความต่างๆ

(2) เนื้อหาที่อยู่ในบล็อก หากไม่ใช่ผลงานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ ที่ทำตามหลักวิชาการหรือตัวบทกฎหมายก็อาจมีความน่าเชื่อถือน้อย หากเกิดความผิดพลาดใดๆ ผู้ที่นำข้อมูลไปใช้อ้างอิงอาจประสบปัญหาได้

(3) เปิดโอกาสให้พวกที่ไม่หวังดี เข้ามาเปิดบล็อกก่อกวนหรือผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันมาอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกัน เพิ่มโอกาสให้มีการแสดงออกถึงการขัดแย้งอย่างไม่มึนเหตุผล สร้างความไม่สามัคคีทะเลาะกันได้

2. ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging)

ไมโครบล็อก คือ รูปแบบหนึ่งของบล็อกที่มีการจำกัดขนาดของการโพสต์ในแต่ละครั้งซึ่งทวิตเตอร์เป็นไมโครบล็อกที่จำกัดการโพสต์แต่ละครั้งพิมพ์ได้ไม่เกิน 140 ตัวอักษร

ในปัจจุบันทวิตเตอร์เป็นที่นิยมใช้งานของผู้คนเพราะใช้งานง่าย และใช้เวลาไม่มากนัก รวมทั้งเป็นที่นิยมขององค์กรต่างๆ ที่ใช้ทวิตเตอร์ในการแจ้งกิจกรรมต่างๆ และความเคลื่อนไหวของธุรกิจ เพื่อให้ไม่ให้เกิดการติดต่อกับสังคม ซึ่งหากต้องการมีเลขที่บัญชี (Account) สำหรับทวิตเตอร์สามารถเข้าไปสมัครได้ที่เว็บไซต์ของ Twitter (<http://twitter.com>) ส่วนข้อเด่น ข้อด้อยและข้อจำกัดของทวิตเตอร์และไม่โครบล็อกที่ระบุไว้ใน <http://thepyn.blogspot.com/2013/12/1.html> ดังนี้

- 1) ทวิตเตอร์สามารถแชร์ข้อมูลข่าวสาร รูปภาพได้รวดเร็ว เพียงแค่ทวิตข้อความ Follower ของคุณก็จะทราบทันที
- 2) ผู้ใช้สามารถอัปเดตเหตุการณ์ที่กำลังเป็นประเด็นที่ชาวทวิตเตอร์กำลังพูดถึงได้โดยดูจาก Trending เช่น การคิดแท็กไว้อาลัยให้เนลสัน แมนเดลา โดยใช้แท็ก #RIPNelson Mandela และยังมีอีกแท็กศิลปินเกาหลีสุดฮอตของวันนี้คือ #SuperJuniorTheLastManStanding
- 3) สามารถแบ่งปันทวิตที่เราชอบและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ได้โดยการใช้ทวิต
- 4) ทวิตเตอร์เป็นพื้นที่สื่อออนไลน์ที่สามารถแสดงความเป็นตัวเอง โดยจะทวิตตอบหรือแชร์เรื่องราวอะไรก็ได้
- 5) การอ่านข่าวในทวิตเตอร์จะสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่และยังได้รับรู้ความคิดเห็นของผู้ที่ใช้ทวิตเตอร์คนอื่นๆ

ด้านข้อเสีย คือ

- 1) เนื่องจากข่าวสารในทวิตเตอร์นั้นแพร่กระจายไปได้รวดเร็วมากเพียงแค่ครีทวิต ดังนั้นหากทวิตแล้วข้อมูลตกหล่นหรือผิดพลาด จะไม่สามารถแก้ไขได้
- 2) ทวิตเตอร์สามารถทวิตข้อความได้ไม่เกิน 140 ตัวอักษรจึงต้องทวิตให้สั้น แต่บางครั้งการทวิตสั้นๆอาจจะสื่อความหมายได้ไม่ดีพอทำให้เกิดการเข้าใจผิดและรับสารได้ไม่ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ
- 3) การรีทวิตข่าวสารที่ไม่มีที่มาหรือไม่ได้ตรวจสอบว่าเป็นเรื่องจริงหรือไม่ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้
- 4) หากทวิตข้อความหรือรีทวิตมากเกินไป อาจทำให้ฟอลโลเวอร์รำคาญได้

3. เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking)

เครือข่ายสังคมออนไลน์คือ เว็บไซต์ที่ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกับเพื่อนทั้งที่รู้จักมาก่อนหรือรู้จักภายหลังทางออนไลน์ซึ่งเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์แต่ละแห่งมีคุณลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนประกอบหลักที่มีเหมือนกันคือ โพรไฟล์ (Profiles - เพื่อแสดงข้อมูลส่วนตัวของเจ้าของบัญชี) การเชื่อมต่อ (Connecting - เพื่อสร้างเพื่อนกับคนที่รู้จักและ

ไม่รู้จักทางออนไลน์) และการส่งข้อความ (Messaging - อาจเป็นข้อความส่วนตัวหรือข้อความสาธารณะ) เป็นต้น โดยมี Facebook (<http://www.facebook.com>) เป็นเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดในปัจจุบัน ข้อดีของ Social Network <http://www.thaigoodview.com/library/contest2553/type1/tech03/26/benefit.html> ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

1) สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ในสิ่งที่สนใจร่วมกันได้
 2) เป็นสื่อในการนำเสนอผลงานของตัวเอง เช่น งานเขียน รูปภาพ วิดีโอต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นได้เข้ามารับชมและสามารถแสดงความคิดเห็นได้

3) เป็นสื่อในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ หรือบริการลูกค้าสำหรับบริษัทและองค์กรต่างๆ ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้า

4) ช่วยสร้างผลงานและรายได้ให้แก่ผู้ใช้งาน เกิดการจ้างงานแบบใหม่ๆ ขึ้น

5) คลายเครียดได้สำหรับผู้ที่ใช้ที่ต้องการหาเพื่อนคุยเล่นสนุกๆ

6) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีจากเพื่อนสู่เพื่อนได้

ข้อเสียของ Social Network ได้แก่

1) เว็บไซต์ให้บริการบางแห่งอาจจะเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวมากเกินไป หากผู้ใช้บริการไม่ระมัดระวังในการกรอกข้อมูล อาจถูกผู้ไม่หวังดีนำมาใช้ในทางเสียหาย หรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคลได้

2) Social Network เป็นสังคมออนไลน์ที่กว้าง หากผู้ใช้รู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดวิจารณญาณ อาจโดนหลอกลวงผ่านอินเทอร์เน็ต หรือการนัดเจอกันเพื่อจุดประสงค์ร้าย ตามที่เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์

3) เป็นช่องทางในการถูกละเมิดลิขสิทธิ์ ขโมยผลงาน หรือถูกแอบอ้าง เพราะ Social Network Service เป็นสื่อในการเผยแพร่ผลงาน รูปภาพต่างๆ ของเราให้บุคคลอื่นได้ดูและแสดงความคิดเห็น

4) ข้อมูลที่ต้องกรอกเพื่อสมัครสมาชิกและแสดงบนเว็บไซต์ในรูปแบบ Social Network ยากแก่การตรวจสอบว่าจริงหรือไม่ ดังนั้นอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับเว็บไซต์ที่กำหนดอายุการสมัครสมาชิก หรือการถูกลอกโดยบุคคลที่ไม่มีตัวตนได้

5) ผู้ใช้ที่เล่น social network และอยู่กับหน้าจอคอมพิวเตอร์เป็นเวลานานอาจสายตาเสียได้หรือบางคนอาจตาบอดได้

6) ถ้าผู้ใช้หมกมุ่นอยู่กับ social network มากเกินไปอาจทำให้เสียการเรียนหรือผลการเรียนตกต่ำลงได้

7) จะทำให้เสียเวลาถ้าผู้ใช้ใช้อย่างไร้ประโยชน์

4. การแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ เป็นเว็บไซต์ที่ให้ผู้ใช้งานสามารถทำการอัปโหลด (Upload) ไฟล์สื่อผสม (Multimedia) ขึ้นสู่เว็บไซต์เพื่อแบ่งปันข้อมูลแก่ผู้ใช้ทั่วไป ซึ่งในปัจจุบันได้รับความนิยมมากเพราะด้วยความที่เป็นสื่อผสมเอง ไม่ว่าจะเป็นรูป สไลด์หรือวิดีโอรวมทั้งการใช้งานง่ายขึ้นของกล้องดิจิทัลและกล้องวิดีโอ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่นำมาสู่การได้ไฟล์สื่อผสมแบบต่างๆ ออกมา เว็บไซต์ประเภทนี้ที่ได้รับความนิยม คือ YouTube (<http://www.youtube.com> - สำหรับแบ่งปันไฟล์วิดีโอ) flickr (<http://www.flickr.com> - สำหรับแบ่งปันไฟล์รูป) และ slideshare (<http://www.slideshare.net> - สำหรับแบ่งปันไฟล์พรีเซนเตชัน)

6. บริบทโครงการรับจำนำข้าว

6.1 ก่อนจะมาเป็นโครงการรับจำนำข้าว

ก่อนปี 2519 การแทรกแซงกลไกตลาดข้าวของภาครัฐได้ให้ความสนใจกับตลาดข้าวสารส่งออก และตลาดข้าวสารในประเทศเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดอัตราค่า “พรีเมียม” ซึ่งเป็นค่าธรรมเนียมที่เรียกเก็บจากผู้ส่งออกข้าวในทุกๆ ต้นข้าวที่ส่งออก การกำหนดโควตาการส่งออก การกำหนดให้ผู้ส่งออกจะต้องนำส่งข้าวสำรองให้กับรัฐและรัฐรับซื้อไว้ในระดับราคาที่ต่ำกว่าระดับราคาตลาด หรือมาตรการบังคับให้พ่อค้าผู้ส่งออกและพ่อค้าข้าวสารในประเทศต้องเก็บข้าวสำรองตามที่รัฐกำหนด การแทรกแซงราคาข้าวสารดังกล่าวเป็นไปเพื่อรักษาระดับราคาข้าวสารภายในประเทศให้อยู่ในระดับต่ำและเป็นช่วงยุคที่นโยบายข้าวไทยให้การสนับสนุนและเอาใจผู้บริโภคเป็นสำคัญ ทั้งนี้ รัฐบาลได้ใช้กลไกขององค์การคลังสินค้า ในการเข้าไปรับซื้อข้าวจากโรงสี เพื่อนำมาจำหน่ายให้ผู้บริโภคในราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาด ดังนั้น สำหรับการให้องค์การคลังสินค้า เข้าไปแทรกแซงกลไกตลาดข้าวเปลือกในช่วงเวลานั้น พบว่าเป็นโครงการเสริมเล็กๆ ใช้งบประมาณจำนวนเพียงเล็กน้อยและไม่มีผลใดๆ ต่อราคาข้าวเปลือก

การจัดตั้งองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ในปี 2517 นับได้ว่าเป็นก้าวสำคัญ เพราะการจัดตั้งองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรเพื่อทำหน้าที่ในการเป็นตลาดกลางให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรได้เป็นแหล่งในการนำสินค้ามาค้าขายแลกเปลี่ยน นับว่าจะเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองให้เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรแล้วยังมีวัตถุประสงค์ในการทำหน้าที่ดำเนินการพยุราคาผลิตผลเกษตรกรรม รวมทั้งการจัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร โดยในช่วงปี 2517-2523 รัฐบาลในขณะนั้น ได้ให้องค์การตลาดเพื่อเกษตรกรเข้าไปรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกร เพื่อพยุราคาข้าวเปลือกที่ไร่นาไม่ให้ตกต่ำจนเกินไป การเข้าไปแทรกแซงรับซื้อขององค์การตลาดเพื่อเกษตรกร

ในแต่ละปีไม่แน่นอน ทั้งนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยความร่วมมือขององค์การตลาดเพื่อเกษตรกรจะต้องจัดทำแผนการรับซื้อให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติการมีทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานจำกัดประกอบกับการขาดแคลนเจ้าหน้าที่และไม่มีสถานที่จัดเก็บที่เพียงพอ ทำให้โครงการพุงราคาข้าวเปลือกของรัฐไม่ประสบผลสำเร็จ การออกไปรับซื้อข้าวเปลือกขององค์การตลาดเพื่อเกษตรกรได้หยุดลงหลังจากปี 2525/26 เป็นต้นไป ยกเว้นโครงการเสริมที่ได้ดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เนื่องจากรัฐบาลมีภาระด้านงบประมาณที่จะนำมาใช้กับโครงการพุงราคาข้าวเปลือกเพราะหน่วยงานของรัฐ ทั้งองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรและองค์การคลังสินค้า ต่างประสบภาวะขาดทุนจำนวนมาก รัฐบาลในขณะนั้นจึงเริ่มตระหนักว่าไม่สามารถจะใช้นโยบายพุงราคาต่อไปได้ จึงได้หันมาผลักดันโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้เป็นโครงการสำคัญในการแก้ปัญหาราคาข้าวในต้นฤดูเก็บเกี่ยว

6.2 การก่อเกิดโครงการรับจำนำข้าวเปลือก

โครงการรับจำนำสินค้าเกษตรเป็นหนึ่งในมาตรการแทรกแซงตลาดสินค้าเกษตรของรัฐบาลชุดต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ไปจากเดิม โครงการจำนำข้าวเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ช่วงปี 2525/2556 โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือการจัดสรรสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำเพื่อให้ชาวนาชะลอการขายข้าวเปลือกนาปีในตอนต้นฤดู ซึ่งเป็นช่วงที่ราคาข้าวตกต่ำ หลังจากนั้นเกษตรกรจึงมาไถ่ถอนนำผลผลิตไปขายในตลาด รัฐบาลกำหนดราคารับจำนำต่ำกว่าราคาตลาด คือร้อยละ 80-90 ของราคาตลาด และรับจำนำในปริมาณที่จำกัด แม้จะมีการเพิ่มราคาเป้าหมายของการรับจำนำในเวลาต่อมา แต่ราคายังไม่สูงเกินกว่าระดับราคาตลาด ซึ่งที่จริงแล้วการจัดทำโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีหลักการเริ่มต้นของโครงการรับจำนำข้าวเปลือก คือ การให้เงินกู้แก่เกษตรกรโดยใช้ข้าวเปลือกเป็นหลักประกันในการชำระหนี้เงินกู้ ทั้งนี้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนทางการเงินแก่เกษตรกร และมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมืองที่กดดันให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรยกเลิกหนี้ให้กับเกษตรกรหรือมิฉะนั้นก็ให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เลื่อนกำหนดการชำระหนี้ของเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถเก็บข้าวไว้ขายในช่วงราคาดี ในปีการผลิต 2525/26 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จึงได้นำโครงการรับจำนำข้าวเปลือกมาใช้ โดยให้เกษตรกรนำข้าวเปลือกมาจำนำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ข้าวเปลือกที่นำมาจำนำ เกษตรกรต้องนำไปฝากไว้ที่หน่วยงานขององค์การคลังสินค้าในพื้นที่ ทั้งนี้เกษตรกรจะได้รับเงินกู้ยืมร้อยละ 80 ของมูลค่าข้าว ตามราคาตลาดหรือตามราคาขั้นต่ำที่กระทรวงเกษตรประกาศเกษตรกรแต่ละรายจะจำนำข้าวเปลือกได้ในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท โดย

เกษตรกรสามารถไถ่ถอนข้าวก่อนกำหนดได้พร้อมต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 13 แต่ถ้าเกษตรกรไม่มาไถ่ถอนตามกำหนด ข้าวเปลือกที่จำหน่ายไว้จะตกเป็นขององค์การคลังสินค้าเพื่อการจำหน่ายออกต่อไป อย่างไรก็ตาม โครงการรับจำนำข้าวเปลือกที่ริเริ่มโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรดังกล่าว เป็นโครงการภายในของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสภาพคล่องให้กับเกษตรกรที่เดือดร้อนเงินในช่วงเก็บเกี่ยว ได้มีโอกาสกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยวและขายผลิตผล การดำเนินงานในปีแรกพบว่ามีชาวนาในพื้นที่ 3 จังหวัด (สุพรรณบุรี ชุมพร และนครศรีธรรมราช) จำนวน 69 รายที่นำข้าวเปลือกมาจำหน่าย และมีปริมาณข้าวที่เข้าโครงการรับจำนำเพียง 410.56 ตัน ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่เข้าโครงการจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยตันละ 443.36 บาท (ค่าดอกเบี้ย ค่าขนส่ง ค่ากระสอบและค่าอื่นๆ) ในขณะที่ราคาข้าวปรับเพิ่มขึ้นมาเพียงตันละ 200 บาทเท่านั้น ความไม่สำเร็จของโครงการในปีแรกที่ดำเนินงานเป็นเพราะชาวนาไม่เข้าใจในประโยชน์ของโครงการที่มีต่อพวกเขาและกลัวสูญเสียประโยชน์มากกว่าการได้ประโยชน์

อย่างไรก็ตาม ในปีต่อๆ มาหลังจากที่ได้มีการปรับปรุงเงื่อนไขของโครงการ เช่น (1) เกษตรกรที่นำข้าวเปลือกมาจำหน่ายสามารถเก็บข้าวไว้ที่ยุ้งนางของตนเองได้เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในการขนย้าย (2) การลดอัตราดอกเบี้ยที่เกษตรกรจะต้องจ่ายให้ต่ำลง เป็นต้น เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกษตรกรเข้ามาใช้ประโยชน์จากโครงการมากขึ้นทั้งนี้พบว่า เมื่อสิ้นปีการผลิต 2527/28 มีจำนวนเงินสินเชื่อที่ให้เกษตรกรกู้ยืมในโครงการรวม 201.7 ล้านบาทและมีเกษตรกรจำนวน 12,547 รายที่มาขอใช้สินเชื่อ อย่างไรก็ตาม โครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้หยุดชะงักไปในปี 2528 ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลอยู่ในช่วงของการเตรียมการเพื่อจะนำโครงการรับจำนำข้าวเปลือกมาเป็นมาตรการรักษาเสถียรภาพราคาของภาครัฐในขณะนั้น

6.3 มาตรการแก้ปัญหาหาค่าข้าวเปลือกตกต่ำของภาครัฐ

ปัญหาหาค่าข้าวเปลือกตกต่ำ โดยเฉพาะในช่วงต้นฤดูเก็บเกี่ยว นับได้ว่าได้สร้างผลกระทบต่อรัฐบาลในขณะนั้น แม้จะมีการกำหนดมาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเปลือก ไว้หลายโครงการ เช่น โครงการยกระดับราคาข้าวเปลือกนาปีของกระทรวงพาณิชย์ โดยให้โรงสีเข้าร่วมโครงการรับซื้อข้าวเปลือกในราคาที่กำหนดไว้ โครงการรับซื้อข้าวเปลือกเพื่อแทรกแซงตลาดและชำระหนี้เป็นข้าวเปลือกของ องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร เป็นต้น แต่โครงการที่ได้จัดทำขึ้นก็ไม่สามารถทำให้เกิดประสิทธิผลในการแก้ปัญหาหาค่าข้าวเปลือกตกต่ำให้กับเกษตรกรในวงกว้างได้ ในปีการผลิต 2528/29 นายโกศล ไกรฤกษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในขณะนั้นได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ.2522 เพื่อแก้ปัญหาหาค่าข้าวเปลือกตกต่ำ โดยกำหนดราคาขั้นต่ำของข้าวเปลือกชนิดต่างๆ ที่โรงสีต้องรับซื้อ อย่างไรก็ตาม

ในการใช้พระราชบัญญัติดังกล่าว รัฐบาลมีอำนาจเพื่อกำหนดราคาข้าวเปลือกที่ผู้ขายจะต้องขายแต่ไม่มีอำนาจในการบังคับให้ผู้ซื้อต้องซื้อข้าวเปลือกในราคานี้ ซึ่งทำให้เกษตรกรไม่สามารถขายข้าวเปลือกได้ประกาศไว้ได้ จึงมีการประท้วงเกิดขึ้น ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นต้องยกเลิกมาตรการกำหนดราคาข้าวเปลือกตลอดจนการยกเลิกเก็บค่าพรีเมียม รวมถึงยกเลิกการกำหนดโควตาข้าวส่งออก

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้เกิดขึ้นในปลายปี 2529 เมื่อรัฐบาลในขณะนั้นได้ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำในวงเงิน 5,000 ล้านบาท เพื่อสนับสนุนให้ ธ.ก.ส. นำเงินดังกล่าวไปใช้ในโครงการรับจำนำข้าวเปลือก เพราะเห็นว่าหากสามารถจูงใจให้เกษตรกรเก็บข้าวไว้ขายปลายฤดูก็จะทำให้เป็นการชะลอผลผลิตข้าวออกสู่ตลาดในช่วงเก็บเกี่ยวและจะทำให้เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้นตามมา (อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณะระนอง, 2533: 270) พร้อมทั้งให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรปรับปรุงระเบียบสำหรับการรับจำนำใหม่ โดยคิดดอกเบี้ยกับเกษตรกรร้อยละ 3 ต่อปี ในช่วงเดือนมกราคมถึงมิถุนายน และร้อยละ 6 ต่อปีในช่วงเดือน กรกฎาคมถึงสิงหาคม พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการรับจำนำข้าวเปลือกจากที่เกษตรกรจะต้องนำข้าวไปส่งที่คลังของ องค์การคลังสินค้าก็ให้เกษตรกรที่จะจำนำข้าวเปลือกกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสามารถเก็บข้าวไว้ที่ยุ้งฉางของตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการขนย้ายข้าวเปลือกและค่าใช้จ่ายในการเก็บข้าวในขณะเดียวกัน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจะเป็นผู้ทำสัญญาเช่ายุ้งฉางของเกษตรกรรายนั้นๆ ให้เป็นที่เก็บข้าวเปลือกและจ้างเกษตรกรเป็นผู้ดูแล ผลของการรับจำนำในปีดังกล่าวได้ทำให้ราคาข้าวเปลือกชนิดต่างๆ ได้ขยับตัวสูงขึ้น และเมื่อถึงเวลาไถ่ถอนปรากฏว่าราคาข้าวเปลือกยังคงอยู่ในระดับทรงตัวค่อนข้างสูง คู่กับดอกเบี้ยที่จ่าย ทำให้เกษตรกรมาไถ่ถอนผลผลิตข้าวที่จำนำไว้จำนวนมาก

6.4 โครงการรับจำนำข้าวเปลือกในช่วงแรก (2529-2538)

การเปลี่ยนแปลงโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในปีการผลิต 2529/30 นับเป็นก้าวสำคัญเพราะได้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจากโครงการภายในของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และเป็นโครงการเสริม เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ขาดแคลนเงินทุนในฤดูกาลเก็บเกี่ยว มาเป็นโครงการของรัฐและเป็นโครงการหลัก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาระดับราคาข้าวไม่ให้ตกต่ำด้วยการชะลอการขายของเกษตรกร ทั้งนี้ ยังยึดวิธีการกำหนดสินเชื่อที่เกษตรกรจะได้รับจากการนำข้าวเปลือกมาจำนำให้ร้อยละ 80 ของมูลค่าข้าวเปลือก โดยในปีการผลิต 2529/30 มีเกษตรกรมาขอจำนำจำนวน 360,269 ราย มียอดเงินสินเชื่อรวม 3,809.6 ล้านบาท และมีปริมาณข้าวเปลือกที่นำมาจำนำประมาณ 2.27 ล้านตัน ราคาข้าวที่ปรับตัวดีขึ้น พร้อมกับการส่งออก

ที่ขยายตัวเพราะความต้องการจากต่างประเทศมีมากขึ้น ทำให้จำนวนเกษตรกรที่นำข้าวมาจำหน่ายลดลงพร้อมกับจำนวนสินค้าภายใต้โครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้ลดลงตามมาด้วยปริมาณการรับจำนำข้าวเปลือกได้ปรับตัวสูงขึ้นพร้อมกับจำนวนผู้มาขอใช้สินเชื่อ

ในปีการผลิต 2530/31 คณะกรรมการนโยบายและมาตรการข้าว (กนข.) ในขณะนั้นได้เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของอัตราดอกเบี้ยเสียใหม่ โดยกำหนดให้เกษตรกรเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปีตลอดระยะเวลาจำนำ โดยที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจะได้รับเงินชดเชยดอกเบี้ยเงินกู้จากกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร นอกจากนี้ในปีดังกล่าวคณะกรรมการ กนข. ยังได้กำหนดให้มีโครงการอื่นๆเป็นโครงการเสริมอีกด้วย เช่น โครงการรับซื้อข้าวเปลือกของกองทัพบก โครงการแทรกแซงตลาดข้าวเปลือกของกระทรวงมหาดไทย ตลอดจน โครงการเร่งระบายข้าวสารส่งออกเพื่อยกระดับราคาข้าวเปลือกตามฤดูกาลผลิตของกระทรวงพาณิชย์ สำหรับงบประมาณที่ใช้ในโครงการรับจำนำข้าวเปลือกจะอยู่ในวงเงินประมาณ 2-3 พันล้านบาทในช่วงระหว่างปีการผลิต 2531/32 ถึงปีการผลิต 2533/34

ในปีการผลิต 2534/35 รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนงานกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรที่ตั้งขึ้นในปี 2517 มาเป็นคณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร (คชก.) และได้จัดตั้ง “กองทุนรวมเพื่อเกษตรกร” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรทั้งระบบครอบคลุมสินค้าเกษตรทุกชนิด ทำให้โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแทรกแซงระดับราคาข้าวได้ขอใช้เงินจากกองทุนรวมฯ นี้ รวมทั้งโครงการรับจำนำข้าวเปลือกภายใต้การดำเนินงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรด้วย ดังนั้นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จึงได้รับเงินชดเชยดอกเบี้ยเงินกู้ที่ให้กับเกษตรกรจากกองทุนรวมนี้ ในปีเดียวกันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์จำนวนเงินสินเชื่อจากร้อยละ 80 ของมูลค่าข้าวเปลือกที่นำมาจำหน่ายเป็นร้อยละ 90 ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรได้รับสินเชื่อในจำนวนที่สูงขึ้น

บันทึก มาแสง (2537) ได้สรุปว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในปีการผลิต 2534/35 จะมีรายได้สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการรับจำนำ ทั้งนี้เพราะหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผ่านไปชาวนาจะขายข้าวได้ในระดับราคาที่เพิ่มขึ้น

ในปีการผลิต 2535/36 ได้มีการผ่อนคลายหลักเกณฑ์ในการรับจำนำข้าวเปลือกอีก โดยให้เกษตรกรสามารถยื่นอุทธรณ์ของเกษตรกรรายอื่นเพื่อเก็บรักษาข้าวเปลือกได้ ทำให้จำนวนการมาใช้สินเชื่อภายใต้โครงการรับจำนำเพิ่มขึ้นเป็น 10,550.2 ล้านบาท และธนาคารได้รับจำนำข้าวเปลือกเป็นจำนวนถึง 3.34 ล้านตัน มีเกษตรกรที่มาใช้บริการสินเชื่อจำนวน 465,744 ราย ส่วนในปีการผลิต 2536/37 ได้มีการกำหนดระยะเวลารับจำนำให้สอดคล้องกับระยะเวลาเก็บเกี่ยวมากยิ่งขึ้น กล่าวคือภาคอื่นๆ (ยกเว้นภาคใต้) รับจำนำตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 31 มีนาคม และ

กำหนดระยะเวลาให้สั้นลงจากที่เคยกำหนดไว้ 6-10 เดือน มาเป็น 5 เดือน นับจากวันรับเงินสินเชื่อ นอกจากนี้ยังได้กำหนดวิธีการรับจำนำขึ้นเป็น 2 รูปแบบ คือการรับจำนำข้าวเปลือกที่ยังฉาง และการรับจำนำใบประทวนสินค้า เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรที่ไม่มียุ้งฉางเป็นของตนเอง

6.5 โครงการรับจำนำข้าวเปลือกในช่วงที่สอง (2539-2548)

เมื่อก้าวเข้าสู่ทศวรรษ 2540 ราคาข้าวเปลือกได้มีแนวโน้มลดต่ำลงลงไปจากเดิมอีก อันเป็นผลสืบเนื่องจากการขยายการผลิตของเกษตรกร โดยใช้ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงที่ตอบสนองต่อปุ๋ยเคมีและให้ผลผลิตสูงในพื้นที่ชลประทาน การแพร่กระจายของข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงทำให้สามารถปลูกข้าวได้มากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี อีกทั้งในพื้นที่น่าน้ำท่วมเกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนามาปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงทำให้ปลูกข้าวได้มากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี ปริมาณผลผลิตข้าวของประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงกดดันต่อราคาข้าวเปลือกของเกษตรกรตามมา

เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. โดยใช้ข้าวเปลือกเป็นหลักประกันเงินกู้รัฐบาลได้ปรับเพิ่มราคาจำนำให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรสามารถนำมาใช้เป็นหลักประกันในการกู้เงินได้สูงถึงร้อยละ 95 ของราคาเป้าหมาย ในปีการผลิต 2541/42 และ 2542/43 และให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รับจำนำข้าวเปลือกเฉพาะข้าวเปลือกในยุ้งฉางของเกษตรกร ผลปรากฏว่าเมื่อพันธู์เก็บเกี่ยวไปแล้วระดับราคาข้าวเปลือกไม่ได้ปรับตัวดีขึ้น รัฐบาลจึงได้เพิ่มโครงการแทรกแซงตลาดข้าวเปลือก โดยให้องค์การคลังสินค้ากู้เงินจากธนาคารกรุงไทยไปปรับซื้อข้าวสารจากโรงสี โดยกำหนดให้โรงสีซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรในราคาที่กำหนด แต่สถานการณ์ราคาข้าวเปลือกกลับทรุดต่ำลงจากเดิมอีก คณะกรรมการนโยบายและมาตรการข้าว (กนข.) จึงได้มีมติให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่ไม่มียุ้งฉางให้นำข้าวเปลือกไปฝากไว้ที่เก็บหรือยุ้งฉางขององค์การตลาดเพื่อเกษตรกร หรือของโรงสีที่องค์การตลาดเพื่อเกษตรกรเช่าไว้และนำไปประทวนสินค้าที่องค์การตลาดเพื่อเกษตรกรออกให้ไปจำนำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เมื่อเข้าสู่ฤดูการผลิตปี 2543/44 ปรากฏว่าสถานการณ์ราคาข้าวเปลือกกลับตกต่ำไปอีก ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นตัดสินใจดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือกประจำปีไปพร้อมกับโครงการรับจำนำข้าวสารและมาตรการเสริมอื่นๆ และในปีนั้นเองไม่ได้กำหนดราคาเป้าหมายแต่ใช้กำหนดราคารับจำนำแทน นั้นหมายถึงว่าเกษตรกรสามารถนำข้าวเปลือกมาจำนำและกู้เงินได้ร้อยละ 100 ของราคาที่คณะกรรมการนโยบายและมาตรการข้าว (กนข.) กำหนด สำหรับหลักเกณฑ์อื่นๆ ยังคงถือปฏิบัติเช่นเดียวกับโครงการในปีที่ผ่านมา

6.6 จากโครงการของรัฐนำไปสู่นโยบายทางการเมือง

โครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้รับการออกแบบใหม่ เมื่อพรรคการเมืองอย่างพรรคไทยรักไทยได้เข้ามาบริหารประเทศในเดือนกุมภาพันธ์ 2544 โดยมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นผู้รับจำนำข้าวเปลือกในกลุ่มของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่มีอยู่จริงเป็นของตนเอง และให้องค์การคลังสินค้า เป็นผู้รับจำนำข้าวเปลือกในกลุ่มของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่ไม่มีอยู่จริงของตนเอง ทั้งนี้ องค์การคลังสินค้า จะเป็นผู้อภิปรายประทอนสินค้าให้กับเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรที่นำข้าวเปลือกมาปิ้งปี 2544 ไปฝากไว้กับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการแล้วนำไปประทอนไปจำนำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ในขณะเดียวกัน ได้ขยายวงเงินรับจำนำเป็นไม่เกินรายละ 350,000 บาท จากเดิมที่กำหนดไว้เพียง 100,000 บาท อีกทั้งได้กำหนดเงื่อนไขให้สามารถนำข้าวเปลือกมาปิ้งปี ที่องค์การคลังสินค้ารับฝากไว้ไปสีแปรสภาพเป็นข้าวสารและเก็บไว้ในคลังสินค้ากลาง ทั้งนี้ กำหนดระยะเวลาของโครงการจากเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม 2544 และมีกำหนดระยะเวลาไถ่ถอนไว้ไม่เกิน 5 เดือน ในกรณีนี้ได้แต่งตั้งคณะกรรมการระบายข้าวตามโครงการรับจำนำข้าวเปลือก เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการข้าวเปลือกที่องค์การคลังสินค้า ฝากไว้กับโรงสีไม่ให้เกิน 3 เดือน อีกทั้งได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์เพิ่มเติมไปจากเดิม โดยกำหนดปริมาณเป้าหมายการรับจำนำเพิ่มขึ้นจาก 2.5 ล้านตัน เป็น 8.7 ล้านตัน ในปีการผลิต 2544/45 และเป็น 9 ล้านตัน ในปีการผลิต 2545/46 โดยระยะเวลา ไถ่ถอนมีกำหนด 3 เดือนนับถัดจากเดือนที่จำนำ

โครงการรับจำนำข้าวเปลือกมาปิ้งปี 2544 ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของโครงการรับจำนำประทอนสินค้าข้าวเปลือกนับแต่นั้นมา เพราะได้มีมาตรการให้โรงสีเอกชนเข้ามาเป็นกลไกที่สำคัญในกระบวนการรับจำนำข้าวเปลือก เพิ่มเติมจากการใช้กลไกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและสถาบันสหกรณ์ที่ได้ดำเนินการรับจำนำข้าวเปลือกและฝากข้าวเปลือกไว้กับอยู่จริงของเกษตรกรแต่ละรายหรือสถาบันเกษตรกรในแหล่งการผลิต

ในช่วงปีการผลิต 2546/47 และ 2547/48 นโยบายการรับจำนำข้าวเปลือกของรัฐบาลในขณะนั้นนอกจากจะคงเป้าหมายของขนาดโครงการการรับจำนำข้าวเปลือกไว้ที่ 9 ล้านตันแล้ว ยังได้ปรับเพิ่มระดับราคาจำนำให้สูงกว่าระดับราคาตลาด ทั้งนี้ ได้ยกระดับราคาข้าวหอมมะลิสูงขึ้นจากเดิมตันละ 3,000 บาท หรือเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 43 สำหรับข้าวหอมจังหวัดได้เพิ่มขึ้นตันละ 2,000 บาท หรือประมาณร้อยละ 35 ข้าวเจ้าในปีได้ปรับราคาเพิ่มขึ้นอีกตันละประมาณ 1,240-1,440 บาท ขึ้นอยู่กับชนิดข้าวและเปอร์เซ็นต์ของการสีเป็นข้าวสาร สำหรับข้าวปทุมธานี เพิ่มขึ้นน้อยกว่าข้าวชนิดอื่นๆ หรือเพิ่มขึ้นตันละ 600 บาทหรือร้อยละ 10 ของระดับราคาเดิม

การปรับเพิ่มราคารับจำนำดังกล่าวได้ส่งผลให้เกษตรกรนำข้าวเปลือกที่ผลิตได้มาเข้าโครงการรับจำนำเพิ่มสูงมากขึ้นเรื่อยๆ จาก 2.7 ล้านตันในปีการผลิตปี 2546/47 เป็น 9.4 และ 9.5 ล้านตัน ในปีการผลิต 2547/48 และปีการผลิต 2548/49 ตามลำดับ ในขณะที่มูลค่าการรับจำนำเพิ่มได้เพิ่มจาก 12,429 ล้านบาทในปีการผลิต 2546/47 สูงขึ้นเป็น 71,773 ล้านบาท ในปีการผลิต 2548/49 อย่างไรก็ตามการที่ราคารับจำนำได้ปรับเพิ่มสูงกว่าระดับราคาตลาดทำให้เกษตรกรไม่มาไถ่ถอนคืนและมีข้าวหลุดจำนำตกเป็นของรัฐในจำนวนที่มากตามมา

การศึกษาช่องทางการตลาดข้าวเปลือกของศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ (2547) ได้รายงานไว้ว่านับจากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงการรับจำนำข้าวเปลือกจากการที่รับจำนำในราคาต่ำกว่าตลาดหรือใกล้เคียงกับราคาตลาด ไปสู่การยกระดับราคาจำนำให้สูงกว่าระดับราคาตลาด ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในช่องทางตลาดข้าวเปลือกจากเดิมที่เกษตรกรเคยขายผ่านพ่อค้าในหมู่บ้านและตลาดกลาง ไปสู่การนำข้าวมาจำนำที่โรงสี ตลาดกลางข้าวเปลือกทั้งที่เป็นของเอกชนและของสหกรณ์การเกษตรที่ได้เคยมีนโยบายการพัฒนาไว้ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 (2530-34) และ 7 (2535-2539) ก็ไม่สามารถพัฒนาให้ดำเนินการได้ต่อไป และต้องปิดกิจกรรมของการเป็นตลาดกลางลงและหันไปทำหน้าที่อย่างอื่นแทนการเป็นตลาดกลางข้าวเปลือก

6.7 โครงการรับจำนำข้าวเปลือกในช่วงที่สาม (2549-2555)

เมื่อขึ้นทศวรรษที่สามของการดำเนินโครงการรับจำนำในปี 2549 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลขึ้นใหม่ และได้มีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ในปีนั้นการดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในฤดูนาปีปีการผลิต 2549/50 ของรัฐบาลในขณะนั้น ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ไปจากเดิมที่รัฐบาลก่อนหน้านี้ได้กำหนดไว้เพียงแต่ได้ปรับลดเป้าหมายปริมาณการรับจำนำลงจาก 9 ล้านตันมาเป็น 8 ล้านตัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ข้าวไทย พร้อมกับปรับราคารับจำนำเป้าหมายในฤดูนาปรังให้ใกล้เคียงกับราคาตลาด พร้อมกับมีการจัดทำแผนการระบายข้าวในสต็อกออกเป็นระยะและสามารถระบายข้าวสารคงเหลือในสต็อกได้ลดลงเหลือเพียงจำนวน 2.1 ล้านตัน

ในปี 2551 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อพรรคพลังประชาชนได้รับการเลือกตั้งให้เข้ามาบริหารประเทศ การดำเนินนโยบายโครงการรับจำนำในระยะแรกของปีการผลิต 2550/51 ยังคงเป้าหมายและราคารับจำนำในฤดูนาปีไว้ตามเดิม แต่เนื่องจากในช่วงเดือนเมษายนถึงสิงหาคมของปี 2551 ระดับราคาข้าวในตลาดต่างประเทศได้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างมาก เนื่องจากสถานการณ์วิกฤตอาหารและพลังงานโลกพร้อมๆ กับการปรับตัวของราคาข้าวเปลือกในประเทศที่ระดับฟาร์ม ในเดือนมิถุนายน 2551 เกษตรกรได้เรียกร้องให้

รัฐบาลประกาศราคารับจํานำในฤดูนาปรังปี 2551 ให้เท่ากับราคาตลาดซึ่งในขณะนั้นราคาข้าวเปลือกที่ระดับฟาร์มได้ขึ้นไปสูงถึงตันละ 15,000 บาท ทำให้มีการปรับราคารับจํานำข้าวเปลือกนาปรังความชื้นไม่เกิน 15% ไปที่ตันละ 14,000 บาท จากเดิมที่เคยรับจํานำที่ราคา 7,100 บาทต่อตัน หรือราคาเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 97.18

เมื่อเข้าสู่ฤดูการรับจํานำข้าวเปลือกในปีการผลิต 2551/52 สถานการณ์ราคาข้าวในตลาดโลกได้ผ่อนคลายจากภาวะวิกฤตและราคาได้อ่อนตัวลงอย่างมาก การกำหนดราคารับจํานำข้าวเปลือกในฤดูนาปีปีการผลิต 2551/52 ได้ปรับระดับราคาข้าวเปลือกเจ้าลงจากระดับราคารับจํานำในฤดูนาปรังปี 2551 ทั้งนี้ ราคาที่รับจํานำข้าวเปลือกเจ้า 15% อยู่ที่ตันละ 12,000 บาท แต่หากจะเทียบระหว่างฤดูนาปีด้วยกันระหว่างปีการผลิต 2550/51 กับปีการผลิต 2551/52 ระดับราคาข้าวเปลือกเจ้า 15% ที่รับจํานำจะมีราคาสูงกว่าราคาข้าวในปีการผลิต 2550/51 ถึงร้อยละ 80 และประมาณร้อยละ 60 และ 66 สำหรับข้าวหอมมะลิและข้าวหอมจังหวัด

การปรับราคารับจํานำเพิ่มขึ้นแม้จะเป็นเหตุผลด้านนโยบายเพื่อการยกระดับรายได้ให้เกษตรกรมีระดับรายได้ที่สูงขึ้นก็ตาม แต่การยกระดับราคาที่สูงกว่าระดับราคาตลาดพร้อมกับปริมาณที่รับจํานำย่อมสร้างผลกระทบต่อกิจกรรมของตลาดกลางข้าวเปลือก ทั้งนี้เพราะรัฐได้กลายเป็นผู้รับซื้อข้าวเปลือกรายใหญ่ในท้องตลาด ในขณะที่เดียวกันการยกระดับราคารับซื้อข้าวเปลือกให้สูงกว่าราคาตลาดจึงเปรียบได้กับเป็นการประกันราคาการที่รัฐได้เข้าไปแทรกแซงกลไกตลาดข้าวเปลือกจนเป็นผู้รับซื้อรายใหญ่ในตลาดและได้ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการเก็บรักษาและราคาข้าวเปลือกในท้องตลาดหากจะมีการระบายข้าวออกจากสต็อกจำนวนมาก ในช่วงปีการผลิต 2552/53 ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่อีกครั้งหนึ่งพร้อมกับได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายการแทรกแซงตลาดโดยการรับจํานำข้าวเปลือกมาเป็นนโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำเกษตรกรผู้ปลูกข้าว โดยมีเป้าหมายเพื่อการรักษาระดับรายได้ให้กับเกษตรกรขนาดเล็กให้มีรายได้ในระดับที่เหมาะสมและในขณะเดียวกันรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงโดยการรับซื้อข้าวเปลือกในกลไกตลาดข้าวเปลือก ทั้งนี้รัฐจะเป็นผู้กำหนดราคาเป้าหมายพร้อมประกาศให้เกษตรกรได้รับทราบล่วงหน้า และเพื่อให้เกษตรกรรายเล็กได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จึงได้มีการกำหนดปริมาณข้าวที่เกษตรกรจะใช้สิทธิ์ไว้ตามประเภทของข้าว หากราคาอ้างอิงในตลาดต่ำกว่าราคาเป้าหมายก็ให้เกษตรกรได้รับชดเชยราคาข้าวส่วนต่าง ในการประกาศราคาอ้างอิงในระยะแรกได้ประกาศทุกวันที่ 1 และ 16 ของเดือน ต่อมาได้ปรับปรุงเป็นทุกวันจันทร์ของแต่ละสัปดาห์ ทั้งนี้เกษตรกรจะต้องมาขอรับการขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตรและทำสัญญาข้อตกลงในการของประกันรายได้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและช่วงเวลาที่ประสงค์จะขอใช้สิทธิ์ในกรอบระยะเวลาของโครงการ

นโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำเกษตรกร ผู้ปลูกข้าวได้ถูกยกเลิกไปเมื่อสิ้นสุดโครงการประกันรายได้ ฤดูนาปรังปี 2554 เมื่อพรรคเพื่อไทยได้เข้ามาเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ

6.8 โครงการรับจำนำข้าวเปลือกในช่วงรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (พ.ศ. 2554-2557)

นโยบายรับจำนำข้าวในราคา 15,000 บาทต่อเกวียน เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของการหาเสียงที่ช่วยให้พรรคเพื่อไทยและนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างท่วมท้นด้วยถ้อยคำหาเสียงที่ชัดเจนและเข้าใจง่ายกว่าฝ่ายหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งนโยบายรับจำนำข้าวในราคาที่สูงกว่าราคาดตลาดถึง 50% เป็นที่ถูกใจชาวนาทั่วประเทศว่าจะสามารถทำให้ชาวนาก้าวพ้นจากความยากจนได้

เมื่อเข้าสู่ฤดูนาปี ปีการผลิต 2554/55 เมื่อมีการเลือกตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่และพรรคเพื่อไทยได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศในเดือนสิงหาคม 2554 ได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายช่วยเหลือด้านราคาข้าวแก่เกษตรกรจากนโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไปเป็นนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกอีกครั้งหนึ่งในฤดูนาปี ปีการผลิต 2554/55 ทั้งนี้รัฐบาลได้ยกระดับราคา รับจำนำข้าวเปลือกที่ระดับความชื้น 15% สำหรับข้าวเปลือกหอมมะลิขึ้นเป็นตันละ 20,000 บาท ข้าวหอมจังหวัดตันละ 18,000 บาท ข้าวเปลือกปทุมธานีตันละ 16,000 บาท ข้าวเปลือกเจ้า ตันละ 15,000 บาท และข้าวเปลือกเหนียวตันละ 16,000 บาท ทั้งนี้เกษตรกรสามารถนำข้าวมาจำนำได้ไม่จำกัดจำนวน และมีเป้าหมายของการรับจำนำข้าวเปลือกนาปีจำนวน 25 ล้านตันข้าวเปลือก ทั้งนี้เกษตรกรจะต้องมีหนังสือรับรองจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และเป็นลูกข้าราชการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและสามารถนำข้าวไปฝากกับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการกับองค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรแล้วนำไปประทวนที่ ได้รับไปจำนำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทั้งนี้มีระยะเวลาของการรับจำนำจาก วันที่ 7 ตุลาคม 2554 ถึง 29 กุมภาพันธ์ 2555 ส่วนในภาคใต้เริ่มจากวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555 ถึงกรกฎาคม 2555 เมื่อสิ้นเดือน กุมภาพันธ์ 2555 พบว่าได้มีข้าวเปลือกที่นำมาจำนำจำนวน 6.7 ล้านตัน สำหรับในฤดูนาปรัง 2555 รัฐยังมีนโยบายที่จะดำเนินการจัดทำโครงการรับจำนำในฤดูนาปรังอีกด้วยเช่นกัน

นโยบายรับจำนำข้าวทุกเมล็ด ในราคา 15,000 บาท มีวัตถุประสงค์ของโครงการรับจำนำข้าว คือ (1) เพื่อยกระดับรายได้ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวนา (2) เพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และความมีเสถียรภาพ และการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยการขยายตัวของ การบริโภคภายใน เพราะเมื่อชาวนามีรายได้สูงขึ้นก็จะจับจ่ายมากขึ้น มีเงินหมุนเวียนภายในประเทศมากขึ้น (3) เพื่อดึงอุปทานข้าวเข้ามาอยู่ในความควบคุม ทำให้สามารถสร้างเสถียรภาพของราคาข้าวได้ (4) เพื่อยกระดับราคาข้าวไทยให้สูงขึ้นทั้งระบบ เนื่องจากข้าวไทยเป็นที่นิยมและเป็นที่ต้องการ

ของตลาดต่างประเทศ จึงควรขายได้ราคาสูงกว่าข้าวจากประเทศผู้ส่งออกรายอื่น (คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ, 2555)

กระบวนการรับจำนำข้าวเปลือก ให้เกษตรกรผู้มีสิทธิจำนำจะจำนำข้าวเปลือกได้ปีละไม่เกิน 2 ครั้ง/แปลง/ราย โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นการจำนำปีหรือนาปีหรือนาปรัง และจะต้องมีการดำเนินการดังนี้

1. มีหนังสือรับรองเกษตรกรจากกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งผ่านกระบวนการตามขั้นตอน

1) การรับคำร้องขึ้นทะเบียนจากเกษตรกรที่เป็นผู้เพาะปลูกข้าวในฤดูกาลผลิตปี 2555/2556

2) การประชาคมโดยเกษตรกรต้องเข้าร่วมประชาคม เพื่อรับการตรวจสอบข้อมูลและแสดงตนด้วยตนเอง

3) ต้องผ่านการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบระดับตำบลซึ่งประกอบด้วย ปลัดองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ผู้แทนสภาเกษตรกร กำนัน/หรือผู้ใหญ่บ้าน เกษตรตำบล

4) เกษตรกรลงชื่อรับรองตนเอง พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล หรือปลัดเทศบาล หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายลงชื่อรับรอง

5) มีข้อความระบุว่าข้าวเปลือกที่นำมาเข้าร่วมโครงการเป็นของเกษตรกรจริง กรณีนำข้าวเปลือกของบุคคลอื่นมาสวมสิทธิเข้าร่วมโครงการจะมีความผิดฐานฉ้อโกงมีโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และจะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไป กรณีข้ามเขตเกินกว่าระดับตำบลจะต้องได้รับอนุมัติจากจังหวัดพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรก่อนนำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการ

2. เป็นข้าวเปลือกที่เกษตรกรเพาะปลูกเองในปีการผลิต 2555/2556 และเกษตรกรต้องนำมาจำนำด้วยตนเอง โดยกำหนดปริมาณรับจำนำข้าวเปลือกของเกษตรกรแต่ละรายคำนวณตามพื้นที่เพาะปลูก ผลผลิตเฉลี่ยรายจังหวัดที่ได้จากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและผลผลิตรวมของเกษตรกรตามหนังสือรับรองที่กรมส่งเสริมการเกษตรออกให้เกษตรกรเป็นข้อมูลประกอบกรณีที่เกษตรกรนำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกปี 2555/2556 สูงกว่าปริมาณผลผลิตเฉลี่ย ให้ปรับเพิ่มได้อีกไม่เกิน 20% (ณ ความชื้น 15%) โดยให้เกษตรกรรับรองว่าเป็นข้าวเปลือกของเกษตรกรเองและแจ้งคณะกรรมการระดับจังหวัดใช้เป็นข้อมูลประกอบในการกำกับดูแลและตรวจสอบต่อไป ทั้งนี้ คณะอนุกรรมการระดับจังหวัดจะต้องตรวจสอบเกษตรกรที่มี

ผลผลิตเกินกว่า 20% ทุกราย รวมทั้งเกษตรกรที่มีวงเงินการรับจำนำข้าวเปลือกที่เกินกว่า 500,000 บาท/ราย/ครั้งด้วย ตลอดจนให้คณะทำงานจากส่วนกลางสุ่มตรวจสอบด้วย

การรับจำนำยุ่งฉาง ให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการรับจำนำที่ยุ่งฉางเกษตรกร โดยได้รับค่าบริหารและดำเนินการเช่นเดียวกับปี 2554/2555 โดยให้มีการรับจำนำเฉพาะในยุ่งฉางที่ได้มาตรฐานและมีการดูแลรักษาที่ดี ซึ่งในอดีตไม่เคยมีปัญหาสร้างความเสียหายให้กับภาครัฐโดยรับจำนำในยุ่งฉางเกษตรกรเฉพาะข้าวเปลือกหอมมะลิและข้าวเปลือกเหนียวเท่านั้น ซึ่งเกษตรกรจะได้รับราคาจำนำที่ยุ่งฉางตามที่กำหนดตามชนิดข้าว

การให้ความสำคัญกับโรงสีที่ได้รับการจัดเกรดว่าให้ความร่วมมือทางราชการสูงเป็นลำดับแรก โดยโรงสีต้องมีอุปกรณ์เครื่องชั่ง น้ำหนักครบทุก เครื่องวัดความชื้นข้าวอย่างน้อย 2 เครื่อง และมีเครื่องมือตรวจสอบคุณภาพข้าวเปลือกที่เพียงพอต่อการใช้งานรวมทั้งมีเครื่องอบลดความชื้น หรือลานตาก มีสถานที่เก็บข้าวอยู่ในบริเวณเดียวกันกับโรงสี และไม่มีภาระค้างส่งมอบข้าวในโครงการช่วยเหลือเกษตรกรของรัฐบาลที่ผ่านๆ มากเกินกรณีที่มีการผ่อนผันจากคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติหรือคณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าว

ทั้งนี้ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้สั่งการในคราวประชุมการแก้ไขปัญหาราคาสินค้าและมอบนโยบาย และตรวจเยี่ยมกรมการค้าภายใน เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ว่าให้คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดถือเป็นนโยบายที่ให้ขอความร่วมมือจากโรงสีที่มีศักยภาพในจังหวัดให้เข้าร่วมโครงการรับจำนำทุกราย

โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องติดตั้งกล้องวงจรปิดไว้ในบริเวณที่สามารถบันทึกภาพกิจกรรม การดำเนินการรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกรอย่างน้อย 2 จุด ได้แก่ การชั่ง น้ำหนัก การวัดความชื้นและสิ่งเจือปนรวมทั้งจุดอื่นๆ ที่สามารถดำเนินการได้ในการตรวจสอบคุณภาพข้าว การจัดทำเอกสารหลักฐาน และสถานที่เก็บข้าว ตามโครงการให้เห็นได้ชัดเจน ตลอดระยะเวลาโครงการโดยจะต้องบันทึกภาพกิจกรรม เป็นประจำทุก 15 วัน ลงแผ่น DVD/CD โดยให้จัดเก็บไว้ที่โรงสีเพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ และส่งจนกว่าจะสามารถเชื่อมโยงภาพกิจกรรมให้ศูนย์ Operation Room ของฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติได้

โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกรได้ไม่เกิน 50 เท่าของกำลังการผลิต ยกเว้นกรณีที่ได้รับการผ่อนผันจาก กชช. หรือคณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าว กรณีฝ่าฝืนให้หยุดรับจำนำทันที และกรณีการดำเนินการรับจำนำของโรงสีไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทำให้ องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรไม่สามารถออกไปประทวนให้เกษตรกรได้ภายใน 3 วันทำการ จะต้องจัดหาโรงสีนอกพื้นที่เข้ามาดำเนินการแทน

รวมทั้งโรงสีจะต้องหักสิ่งเจือปนและความชื้นให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดอย่างเคร่งครัด หากมีเกษตรกรร้องเรียน กรณีไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการถูกหักความชื้นและสิ่งเจือปน ข้อมูลเหล่านี้จะถูกบันทึกไว้เป็นประวัติการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเพื่อประกอบการพิจารณาเข้าร่วมโครงการในปีต่อไป

โรงสีจะต้องแจ้งสถานที่เก็บข้าวตามโครงการ ในห้องการค้าคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรทราบก่อนเข้าร่วมโครงการ โดยจะต้องแยกกองข้าวของโรงสีที่ดำเนินธุรกิจทางการค้าปกติจากกองข้าวที่รับจำนำตามโครงการอย่างชัดเจน รวมทั้งจัดทำป้ายแสดงกองข้าวไว้ด้วยตลอดเวลา

ห้ามโรงสีรับฝากข้าวเปลือกจากเกษตรกรไว้ก่อน แล้วเจ้าหน้าที่ขององค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรออกใบประทวนให้ในภายหลัง หากมีการรับฝากข้าวเปลือกไว้ก่อนให้ถือว่าเป็นข้าวของโรงสี มิใช่ข้าวที่รับจำนำของรัฐบาล โดยเกษตรกรจะต้องนำหนังสือรับรองเกษตรกรและข้าวเปลือกมาส่งมอบ ณ จุดรับจำนำพร้อมกันด้วย หรือเป็นไปตามมติคณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวที่จะพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ห้ามโรงสีที่เข้าร่วมโครงการนำข้าวที่องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรฝากเก็บไว้ ไปเก็บในสถานที่อื่นนอกบริเวณโรงสีที่เป็นที่ตั้งตามทะเบียนที่ระบุในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องสีแปรสภาพข้าวเปลือกที่รับจำนำ เมื่อองค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร มีคำสั่งให้สีแปรสภาพเท่านั้น และส่งมอบข้าวสารภายในระยะเวลาตามที่กำหนด ทั้งนี้ ห้ามโรงสีนำข้าวเปลือกที่รับจำนำไปสีแปรสภาพหรือจำหน่ายทางการค้าปกติโดยเด็ดขาด กรณีองค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร มีคำสั่งสีแปรสภาพแล้ว โรงสีไม่แปรสภาพข้าวเปลือกเป็นข้าวสารเพื่อส่งมอบเข้าโกดังกลางภายในเวลาที่กำหนด ให้องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรดำเนินการสั่งระงับการรับฝากข้าวเปลือกและออกใบประทวน และให้ติดป้ายประกาศให้เกษตรกรทราบ ณ หน้าโรงสีในทันที

โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องเก็บรักษาข้าวเปลือกที่รับจำนำไว้ในโกดังของโรงสีที่เข้าร่วมโครงการและดูแลรักษา พร้อมทั้งรับผิดชอบคุณภาพข้าวเปลือกดังกล่าวเช่นเดียวกับผู้ประกอบการดูแลรักษาคุณภาพสินค้าในทางการค้าปกติของตนเอง ห้ามโรงสีที่เข้าร่วมโครงการดำเนินการรับมอบข้าวเปลือกจากเกษตรกรนอกบริเวณโรงสีที่เป็นจุดรับจำนำ รวมทั้งห้ามเจ้าหน้าที่องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรออกใบประทวนและส่งมอบใบประทวนให้เกษตรกรนอกจุดรับจำนำโรงสี ทั้งนี้กรณีตรวจสอบพบ หรือมีการร้องเรียนแล้วตรวจสอบพบว่าเป็นไปตามคำร้องเรียน ให้องค์การคลังสินค้าและ องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ปฏิบัติให้เป็นไปตามสัญญาและบันทึกเป็นประวัติเพื่อประกอบการพิจารณาให้เข้าร่วมโครงการปีต่อไป

ห้ามโรงสีนำข้าวสารที่ไม่ได้แปรสภาพจากข้าวเปลือกที่จำหน่ายหรือข้าวสารของโรงสีอื่นมาส่งมอบ (เปาเกา) เข้าโกดัง/ไซโลขององค์การคลังสินค้า และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร และ/หรือส่งมอบให้ผู้ซื้อโดยตรง

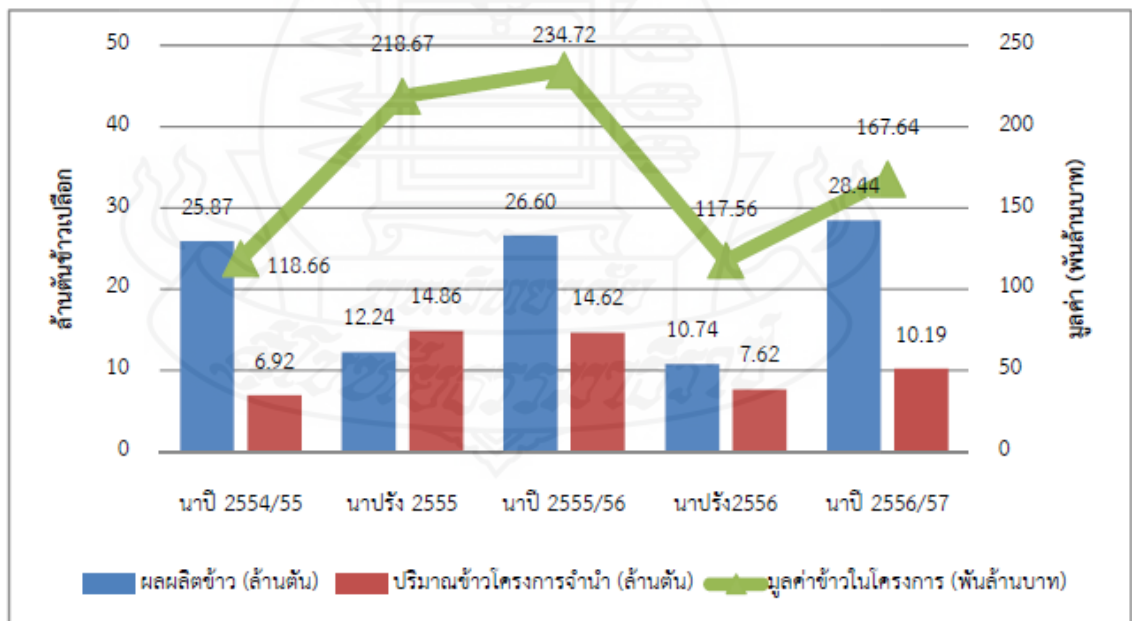
การเก็บรักษาข้าวสารที่แปรสภาพจากข้าวเปลือกที่รับจำหน่ายในคลังกลาง/ไซโลที่เช่าจัดเก็บโดย องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร โดยองค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรจะต้องรับผิดชอบปริมาณ ชนิดและคุณภาพข้าวสาร จนกว่าจะได้ส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อ หากเกิดปัญหาข้อโต้แย้งเรื่องคุณภาพข้าวสาร ให้องค์การคลังสินค้า และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรพิจารณาหาหน่วยงานที่มีความเป็นกลางเป็นผู้ตรวจสอบชี้ขาด ทั้งนี้ให้คัดเลือกโกดังกลาง/ไซโลที่ได้มาตรฐานไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย และให้มีการจัดเกรด จำแนกเป็นเกรด A (ดีที่สุด) เกรด B (ดีมาก) และเกรด C (พอใช้) โดยให้คัดเลือกโกดังกลาง/ไซโลที่ได้รับการจัดอยู่ในเกรด A มาใช้เก็บข้าวสารก่อนเป็นลำดับแรก และให้พิจารณาคัดเลือกเกรด B และเกรด C เป็นลำดับถัดไป

องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร และบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าวเป็นผู้จัดหาบุญแก่สำหรับใช้ปิดเปิดประตู โกดังกลาง จำนวน 3 ชุดต่อประตูทั้งนี้กำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องราชการฯ ระดับจังหวัดมอบหมายที่มีหน้าที่รับผิดชอบให้องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรและบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าวเป็นผู้เก็บรักษาบุญแก่ฝ่ายละหนึ่งชุด จนกว่าจะมีการส่งมอบข้าวให้กับผู้ซื้อ หรือให้คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดเป็นผู้พิจารณาแนวทางการปฏิบัติเปิดปิดโกดังกลางตามเหมาะสม โดยยึดหลักสามารถกำกับดูแลได้ และไม่เสี่ยงต่อการเกิดความเสียหายกับภาครัฐและแจ้งให้ฝ่ายเลขานุการ คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติทราบต่อไป องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรจัดหาบริษัทที่มีอาชีพดูแลรักษาคุณภาพข้าวในการมยาที่ได้มาตรฐานและมีการประกอบธุรกิจต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยแยกต่างหากจากบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าว กรณีมีโกดังข้าวสารในบริเวณเดียวกันให้ร่วมกันบริหารจัดการจัดหาบริษัทที่มีอาชีพดูแลรักษาคุณภาพข้าวในการมยาเป็นบริษัทฯ เดียวกันหรือให้มีการมยาในระยะเวลาเดียวกัน จะเห็นได้ว่าโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือกของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีกรอบแนวทางการดำเนินงานเหมือนๆ สมัยอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพียงแต่ต่างยุคต่างสมัย ประกอบกับสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำปัญหาบ้านเมืองที่เกิดความขัดแย้ง การเมืองเข้าแทรกแซงในทุกนโยบายของรัฐ เกิดการบริหารงานที่ผิดพลาดหลายประการ โดยเฉพาะโครงการรับจำหน่ายข้าวทุกเม็ด

นิพนธ์ พัวพงศกร และกัมพล ปั้นตะกั่ว (2557) ได้วิเคราะห์วัตถุประสงค์หลักของโครงการรับจำหน่ายข้าว ว่ามี 2 ประการ คือ (ก) วัตถุประสงค์ด้านการเมืองคือ รัฐบาลต้องการได้เสียง

สนับสนุนจากชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มใหญ่ที่สุด และ (ข) รัฐบาลต้องการผูกขาดตลาดข้าว โดยเฉพาะการซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา และจำกัดปริมาณการส่งออกข้าวเพื่อยกระดับราคาส่งออก ซึ่งเป็นต้นตอของนโยบายที่ล้มเหลว การบริหารจัดการนโยบายที่ปล่อยให้เกิดการทุจริตอย่างกว้างขวาง มีหน้าชี้รัฐบาลอาจมีส่วนรู้เห็นเป็นใจปล่อยให้พรรคพวกทุจริตในการระบายข้าว

นิพนธ์ พัวพงศกร และกัมพล ปั่นตะกั่ว (2557) ยังมีความเห็นว่าโครงการรับจำนำข้าวทุกเมล็ดในราคาที่สูงลิบเป็นนโยบายที่ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายอย่างมโหฬาร รัฐบาลคงไม่เคยประมาณการภาระค่าใช้จ่าย รายรับ และสภาพคล่องของโครงการฯ ตั้งแต่ตอนเริ่มต้นโครงการ หรือรัฐบาลอาจเชื่อว่าตนสามารถขายข้าวส่งออกได้ในราคาสูงทำให้สามารถควบคุมภาระขาดทุนให้อยู่ในระดับต่ำได้ เพราะในระยะต้นของการดำเนินโครงการ (ปลายปี 2554) รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ให้สัมภาษณ์ว่ารัฐบาลจะขายข้าวส่งออกในราคาอย่างน้อยเท่ากับต้นทุนการซื้อข้าวเปลือก (cost plus) แต่ปรากฏว่าหลังจากที่มีการดำเนินนโยบายโครงการรับจำนำทุกเมล็ดเพียง 2 โครงการแรก ข้อจำกัดด้านการเงินทำให้รัฐบาลต้องปรับลดวงเงินรับจำนำมาเหลือไม่เกินรายละ 5 แสนบาท ในฤดูนาปี 2555/56 และลดลงเหลือ 3.5 แสนบาทในฤดูนาปี 2556/57 ปริมาณและวงเงินที่ใช้ในการรับจำนำของแต่ละโครงการแสดงดังภาพที่ 2.4



ภาพที่ 2.4 ปริมาณและมูลค่าข้าวในโครงการจำนำ (พฤษภาคม 2557)

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2557)

ผลการดำเนินงานโครงการจํานํามีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการกว่า 1.778 ล้านราย (ตารางที่ 2.4) โรงสีจํานวน 826 ราย โกดัง 1,685 แห่ง ผู้ตรวจสอบคุณภาพ 20 บริษัท และใช้บุคลากรในหน่วยงานรัฐอีกเป็นจํานวนมาก อาทิ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการค้าภายใน กรมการค้าต่างประเทศ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การคลังสินค้า องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร รวมทั้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ตารางที่ 2.1 แสดงผลการจดทะเบียนเกษตรกรของกรมส่งเสริมการเกษตร เทียบกับจํานวนเกษตรกรที่นำข้าวมาขายให้โครงการรับจํานํตามใบประทวนที่ ธ.ก.ส. ได้รับ

| โครงการ | จํานวนเกษตรกรที่ออกใบรับรอง (ครัวเรือน) | เกษตรกรเข้าโครงการ (ราย) |
|--------------|---|--------------------------|
| นาปี 2554/55 | 3,490,483 | 1,127,571 |
| นาปรัง 2555 | 774,568 | 1,409,719 |
| นาปี 2555/56 | 3,499,921 | 1,777,996 |
| นาปรัง 2556 | 646,202 | 765,628 |
| นาปี 2556/57 | 2,603,347 | 1,663,438 |

หมายเหตุ: ข้อมูล ณ วันที่ 14 กรกฎาคม 2557

ที่มา: นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557, น. 2-4)

รูปแบบการดำเนินงานของโครงการจํานําในครั้งนี้ เริ่มจากเกษตรกรต้องมาแสดงตัวและจดทะเบียนเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลของกรมส่งเสริมการเกษตร โดยต้องนำหลักฐานการถือครองที่ดิน หรือหลักฐานการเช่าที่ดินมาแสดง หลังจากตรวจสอบเอกสารเสร็จสิ้นก็จะนัดวันทำประชาคมในหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อให้กรรมการและเพื่อนบ้านรับรองการเป็นเกษตรกร หลังจากนั้นจึงจะได้รับเอกสารยืนยันการขึ้นทะเบียน ซึ่งจะระบุขนาดถือครอง พันธุ์ที่ปลูก วันที่ปลูก วันที่คาดว่าจะเก็บเกี่ยวปริมาณที่คาดว่าจะได้รับ นำไปใช้ประกอบการจํานํา

ในขั้นตอนการจํานํา เกษตรกรต้องนำข้าวที่เกี่ยวแล้วมาส่งที่โรงสีในโครงการ ในระยะแรกมีการจำกัดว่าต้องเป็นโรงสีในอำเภอเดียวกันเท่านั้น ภายหลังได้ผ่อนผันโดยอนุญาตให้เกษตรกรที่อยู่ชายขอบอำเภอสามารถนำข้าวไปจํานําที่โรงสีที่ใกล้กว่าได้ เมื่อเกษตรกรมาถึงโรงสี ข้าวจะได้รับการชั่งน้ำหนัก ตรวจสอบความชื้น และทดสอบเปอร์เซ็นต์ต้นข้าว เพื่อใช้ประกอบการคำนวณราคาที่จะได้รับ โดยโรงสีจะมีการออกเอกสารรับข้าวที่เรียกว่า “ใบชั่ง” ให้

เกษตรกร ซึ่งเกษตรกรต้องนำใบซึ่งพร้อมเอกสารการจดทะเบียนเกษตรกรไปยื่นต่อเจ้าหน้าที่องค์การคลังสินค้า (อ.ค.ส.) หรือองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อ.ต.ก) ที่ประจำจุดรับจำนำ เจ้าหน้าที่จะออกเอกสารจำนำที่เรียกว่า “ใบประทวน” ให้ภายใน 3 วัน

เมื่อเกษตรกรได้ใบประทวน ก็จะนำใบประทวนไปขอขึ้นเงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ช.ก.ส.) โดยธนาคารจะให้เกษตรกรเปิดบัญชีของธนาคารเพื่อนำเงินเข้าบัญชี หากไม่มีปัญหาเงินจะเข้าบัญชีเกษตรกรภายใน 7 วันทำการ เงินที่ ช.ก.ส. จ่ายให้เกษตรกรเป็นเงินที่กระทรวงการคลังกู้จากตลาดเงิน และเงินทุนของ ช.ก.ส. โดย ช.ก.ส.คิดค่าป่วยการ 2.25% ต่อปี จากทุนการดำเนินงาน เป็นเวลา 5 เดือน

ขั้นตอนการดำเนินงานของโรงสี เมื่อโรงสีได้รับข้าวก็จะต้องบันทึกข้อมูลลงระบบของโครงการรับจำนำ เพื่อให้ระบบสรุปยอด โรงสีจะทำการสีแปรตามคำสั่งขององค์การคลังสินค้า หรือ องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ภายใน 7 วัน เพื่อนำส่งโกดังที่กำหนด โรงสีจะได้รับค่าจ้างสีข้าว ค่ากระสอบ และค่าขนส่งตามระยะทาง โดยกระทรวงพาณิชย์จะจ่ายค่าจ้างจากแถบ รำ และปลายข้าวเล็กให้โรงสี หากมูลค่าของแถบ รำ และปลายข้าวเล็กสูงกว่าค่าจ้างที่จะจ่าย โรงสีต้องคืนส่วนต่างเป็นต้นข้าว

ที่โกดังจะมีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพข้าว ของบริษัทเอกชนที่ว่าจ้างโดยรัฐบาล “เซอร์เวย์เยอร์” จะทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพและน้ำหนักของข้าวว่าตรงกับคำสั่งขององค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรหรือไม่ ถ้าตรงก็จะปล่อยผ่านไปเข้าไปเก็บในโกดัง โดยส่วนใหญ่เซอร์เวย์เยอร์จะรวบรวมหน้าที่กรมยารักษาสภาพข้าวด้วย โกดังเหล่านี้เป็นโกดังที่รัฐบาลเช่าหรือจ้างจากเอกชน โดยจ่ายค่าเช่า/ค่าจ้างเป็นเงิน ที่โกดังจะมีเจ้าหน้าที่ขององค์การคลังสินค้า และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรประจำโกดังคอยบันทึกปริมาณข้าวในโกดังแล้วส่งรายงานไปยังส่วนกลางเพื่อการบริหารจัดการทุกวัน เมื่อรัฐบาลระบายข้าวได้ก็จะออกเอกสารรับข้าวให้กับผู้ซื้อ ผู้ซื้อต้องนำเอกสารรับข้าวมายื่นต่อเจ้าหน้าที่ประจำ โกดัง จึงจะรับข้าวออกไปได้

การระบายข้าวของรัฐบาล รัฐบาลกำหนดวิธีการระบายในช่วงเริ่มต้นโครงการไว้ 5 วิธี ดังที่ปรากฏในเอกสารประชาสัมพันธ์ “รู้ลึก รู้จริง จำนำข้าว” ของคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ (กขช.) ประกอบไปด้วย การเปิดประมูลทั่วไป การประมูลผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า การเจรจาซื้อขายกับรัฐบาลต่างประเทศ การระบายผ่านโครงการช่วยเหลือค่าครองชีพ เช่น ข้าวธงฟ้า ข้าวถุงถูกใจ เป็นต้น และการขายข้าวในองค์กรสาธารณประโยชน์หรือหน่วยงานราชการ ต่อมาจึงมีการเปิดช่องทางใหม่ขึ้นอีก 1 ช่อง คือ ผู้ส่งออกรายใดที่มีคำสั่งซื้อจากลูกค้าต่างประเทศสามารถนำคำสั่งซื้อมายื่นขอซื้อข้าวจากรัฐบาลได้โดยตรง

จากโครงการรับจำนำข้าวสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ทำให้รัฐบาลเกิดปัญหาสภาพคล่อง ระบายข้าวไม่ทันต่อการรับจำนำ เกิดมวลหนี้สาธารณะเพิ่มขึ้นอย่างมาก อีกทั้งประชาชนในระดับรากหญ้าเกิดการทุจริตต่อโครงการรับจำนำข้าว กล่าวคือ หลังจากรัฐบาลเริ่มจำกัดมูลค่าการรับจำนำข้าวต่อเกษตรกรแต่ละครัวเรือนไม่เกิน 500,000 บาท ในปีการผลิต 2555/56 และ 350,000 บาท ในปี 2556/57 ปรากฏว่าเกษตรกรบางรายที่มีที่ดินจำนวนมากเริ่มแตกครัวเรือน โดยแบ่งที่ดินบางส่วนให้ลูกหลาน ญาติ พี่น้อง บางครอบครัวสามีภรรยาพากัน ไปจดทะเบียนหย่า เพื่อให้ได้โควตาในการรับจำนำข้าว

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ เกษตรกรบางรายนำข้าวมาขายให้รัฐบาลเกินกว่าปริมาณที่จดทะเบียน แต่ในการจำนำ 3 รอบแรกรัฐบาลอะลุ่มอล่วยยอมให้เกษตรกรขายข้าวส่วนเกินได้ไม่เกิน 20% ของปริมาณ อย่างไรก็ตามหลังจากที่รัฐบาลเริ่มมีปัญหภาพคล่องไม่เพียงพอต่อการจ่ายเงินให้เกษตรกร รัฐบาลจึงเริ่มจำกัดวงเงินการรับจำนำ และไม่ยินยอมให้ชาวนาขายข้าวเกินกว่าปริมาณที่จดทะเบียนไว้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีชาวนาบางคนขายข้าวเกินจำนวนให้แก่องค์การคลังสินค้า และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร โดยวิธีนำข้าวเปลือกไปส่งให้โรงสีมากกว่า 1 แห่ง ทำให้เจ้าหน้าที่องค์การคลังสินค้าและองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรที่มีได้ตรวจสอบปริมาณข้าวทั้งหมดของเกษตรกรแต่ละราย ออกใบประทวนเกินปริมาณการจดทะเบียนให้แก่เกษตรกรบางราย ในโครงการรับจำนำครั้งสุดท้าย (นาปี 2556/57) มีเกษตรกรที่ได้รับใบประทวนเกินกว่าปริมาณการจดทะเบียนกว่า 20,000 ตัน และการลักลอบซื้อข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาสวมสิทธิ์ของเกษตรกร โรงสีบางแห่งโดยเฉพาะ โรงสีที่อยู่ในเครือข่ายของผู้มีอิทธิพลทางการเมือง ได้ลักลอบนำข้าวสารของโครงการจำนำออกไปหมุนขายหาเงินก่อน แล้วจึงหาซื้อข้าวราคาถูกมาส่งคืนในภายหลัง การลักลอบดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาข้าวหายจากโกดังกลางถึง 2.9 ล้านตัน ตามรายงานของคณะกรรมการปิดบัญชี ที่ปรากฏเป็นข่าวในเดือนมิถุนายน 2556 (กรุงเทพธุรกิจ ออนไลน์ 18 มิถุนายน 2556) จนกระทั่งมีข่าวการทุจริตในขั้นตอนการระบายข้าว ซึ่งรูปแบบการทุจริตในการระบายข้าวมี 3 รูปแบบ ได้แก่ การทุจริตที่เกิดจากการขายข้าวแบบรัฐต่อรัฐ (government to government sale หรือ G-to-G) การทุจริตในการขายข้าวให้ผู้เสนอราคาซื้อแบบลับๆ และการทุจริตในโครงการข้าวถุงราคาถูกของกระทรวงพาณิชย์

การทุจริตทั้งสามรูปแบบมีวิธีการทุจริตที่เหมือนกัน คือ รัฐบาลขายข้าวให้ผู้ซื้อในราคาที่ต่ำกว่าราคาขายส่งในตลาดค่อนข้างมาก จากนั้นผู้ซื้อก็นำข้าวดังกล่าวไปขายต่อให้พ่อค้าส่งออกหรือพ่อค้าข้าวถุงในราคาตลาด (ราคาขายส่ง) ทำกำไรมหาศาลให้กับผู้มีสิทธิ์ซื้อข้าวจากรัฐบาล เพียงแต่วิธีการขายทั้งสามรูปแบบแตกต่างกัน ในกรณีทุจริต รัฐบาลจะปิดบังข้อมูลทั้งปริมาณขายและราคาที่ขายให้บริษัทหรือพ่อค้าบางรายโดยอ้างว่าเป็นความลับทางการค้า

การอภิปรายไม่ไว้วางใจของ สส.วงศ์ เดชกิจวิกรม (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2557, น. 2-12) พบหลักฐานว่าบริษัทจีน (GSSG) ผู้ทำสัญญาซื้อแบบ G-to-G จากรัฐบาลไทย จดทะเบียนในเซี่ยงไฮ้ เป็นบริษัทค้าเฟอร์นิเจอร์สำนักงานและไม่มีใบอนุญาตค้าข้าวในประเทศไทย แต่บริษัทมีคนไทยเป็นตัวแทนผู้มีอำนาจ ตัวแทนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับนักการเมืองในพรรครัฐบาล นอกจากนั้นหลักฐานการจ่ายเช็คให้กับกรมการค้าต่างประเทศ ซึ่งเป็นเช็คจากคนไทยผู้รับมอบอำนาจจากบริษัทผู้ซื้อ และเส้นทางการเงินของบริษัทดังกล่าวทำให้ สส.วงศ์ สรุปว่าสัญญาดังกล่าว ไม่ใช่การซื้อขายแบบจีทูจี แต่บริษัทผู้ซื้อนำข้าวมาขายในประเทศ อย่างไรก็ตามรัฐบาลต่างก็ยืนยันว่ามีการขายข้าวแบบจีทูจีถึง 1.76 ล้านตัน ในระหว่างปี 2555 และมีสัญญาจะขายข้าวเป็นจำนวน 7.3-8 ล้านตัน ในปี 2555-2556

หลังจากการอภิปรายไม่ไว้วางใจของพรรคประชาธิปัตย์ในเดือนพฤศจิกายน 2555 พฤติกรรมการทุจริตในการระบายข้าวก็เปลี่ยนไป แทนที่นักการเมืองจะตั้งบริษัทตัวแทนมาเป็นคู่สัญญาการขายข้าวแบบรัฐต่อรัฐ รัฐบาลก็พยายามนำเอารัฐวิสาหกิจระดับมณฑลของจีน เช่น บริษัทเปย์ต้าหวงกรุ๊ป มาเป็นคู่สัญญากับรัฐบาล ทั้งๆ ที่โดยข้อเท็จจริง รัฐวิสาหกิจที่ได้รับโควตาการนำเข้าข้าวจากรัฐบาลจีนมีเพียง บริษัทเดียว คือ บริษัท COFCO (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2557, น. 2-13)

การศึกษาของ คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ของวุฒิสภา สอบสวนพบว่าการทุจริตในโครงการข้าวดูราคาถูกมีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ในการจัดทำข้าวดูราคาถูกองค์การคลังสินค้า ต้องว่าจ้างโรงสีรวม 6 ราย ให้ปรับปรุงสภาพข้าว แบ่งบรรจุ และขนส่งไปยังร้านค้าในโครงการ โดยส่วนหนึ่งองค์การคลังสินค้า ได้ว่าจ้างบริษัทเอกชนอีกสามรายเข้ามารับหน้าที่ระบายข้าวดู บริษัทเอกชนเหล่านั้นซื้อข้าวดูจากองค์การคลังสินค้า ในราคา 65.6 บาทต่อถุง 5 กิโลกรัม เพื่อนำไปส่งมอบให้กับร้านค้าในโครงการ และให้ร้านค้าในโครงการขายในราคาไม่เกิน 70 บาทต่อถุง 5 กิโลกรัม

การทุจริตเกิดขึ้นภายหลังการปรับปรุงสภาพ โรงสีต้องส่งมอบข้าวให้กับองค์การคลังสินค้า แต่ในความเป็นจริงแล้ว องค์การคลังสินค้าไม่ได้รับข้าวจำนวนนี้ทั้งหมดมาไว้ที่คลังของตนเอง ส่วนใหญ่ยังฝากไว้ที่คลังของผู้ปรับปรุง แต่ให้ผู้รับจ้างระบายไปรับข้าวจากผู้ปรับปรุงนำข้าวดูไปกระจายให้ร้านค้าต่างๆ คณะอนุกรรมาธิการตรวจสอบการระบายข้าวดู ที่แต่งตั้งโดยคณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์วุฒิสภา ตรวจสอบพบว่า บริษัทที่รับจ้างระบาย ได้ทำสัญญาขายสิทธิ์ในการรับจ้างให้กับโรงสีผู้รับจ้างปรับปรุงทันที และมีกรณีที่บริษัทรับจ้างระบายให้ปากคำต่อคณะอนุกรรมาธิการว่าตนเอาเงินของ โรงสีที่รับจ้างปรับปรุงมาจ่ายเป็นค่าข้าวดูให้แก่ องค์การคลังสินค้า บริษัทรับจ้างระบายข้าวดู จึงไม่ได้รับข้าวออกจากโกดังของผู้ปรับปรุง ข้าว

จำนวนนี้จึงไม่ได้นำออกสู่ตลาดในนามของข้าวถุงราคาถูก แต่ถูกนำบริษัทปรับปรุงข้าวไปขายในรูปของข้าวถุงราคาปกติทั่วไปของโรงสีบางแห่งที่รับจ้างปรับปรุงข้าวความเสียหายที่เกิดขึ้น คือรัฐบาลขายข้าวจำนวนนี้ให้กับโรงสีผู้ปรับปรุงในราคา 65.60 บาท โดยที่จ่ายเงินค่าจ้างปรับปรุง 22.6-26 บาทต่อถุง ให้กับผู้ปรับปรุง เท่ากับผู้ปรับปรุงสามารถซื้อข้าวได้ในราคา 8.32 บาทต่อกิโลกรัม และยังได้รับเงินค่าปรับปรุงอีกต่อหนึ่ง แต่กลับนำข้าวส่วนใหญ่ไปขายในราคาตลาดที่สูงถึง 17-18 บาท ต่อกิโลกรัม ทำกำไรเข้ากระเป๋าเกือบ 100% แน่แน่นอนว่ากำไรบางส่วนคงต้องแบ่งปันปันส่วนให้นักการเมืองผู้อยู่เบื้องหลัง

ในกระบวนการขายข้าวของรัฐบาลตามปกติ เมื่อรัฐบาลจำหน่ายข้าวออกจากโกดังของรัฐบาล และได้รับชำระค่าข้าวจากผู้ซื้อ รัฐบาลโดยกระทรวงพาณิชย์จะนำส่งเงินจำนวนนั้นเพื่อชำระหนี้เงินกู้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยระบุรายละเอียดของข้าวที่จำหน่าย ได้แก่ เป็นข้าวจากโครงการรับจำนำฤดูกาลผลิตใด จำนวนปีหรือนาปีหรือนาปรัง ชนิดข้าว ปริมาณ และโกดังที่ขาย หลังจากนั้นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจะจัดส่งเอกสารใบประทวนในโครงการ จำนวนนั้นกลับไปยังกระทรวงการคลัง

แต่เมื่อเริ่มโครงการจำนำในปี 2554/55 เป็นต้นมา กระทรวงพาณิชย์นำส่งเงินค่าขายข้าวเพื่อชำระหนี้เงินกู้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยระบุเพียงรุ่นโครงการของข้าวที่จำหน่าย แต่ไม่ระบุชนิดข้าว ปริมาณและโกดังที่ขาย ภายหลังจากเดือนมิถุนายน 2556 การรายงานข้อมูลลดลงเหลือเพียงระบุปีของข้าวที่ขายโดยไม่ระบุโครงการว่าเป็นข้าวนาปีหรือข้าวนาปรัง ผลก็คือ ข้อมูลรายละเอียดการซื้อขายข้าวจากโกดังต่างๆ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องของธุรกรรมทั้งหมดได้ วิธีการแบบนี้เป็นการปกปิดข้อเท็จจริง ทำให้การสืบสวนหาผู้ทุจริตทำได้ยากหรือแทบทำไม่ได้เลย

หลังจากการรัฐประหารเมื่อ 22 พฤษภาคม 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบปริมาณและคุณภาพข้าวคงเหลือของรัฐ ผลการตรวจระหว่างวันที่ 3-24 กรกฎาคม 2557 พบว่ามีโกดังที่ปริมาณข้าวตรงตามบัญชีหน้าโกดัง 1,138 แห่ง (หรือร้อยละ 82.7 ของโกดังที่ตรวจทั้งหมด) มีข้าวผิดปกติ (คือ เสื่อมสภาพ มีสีเหลือง มีข้าวรุ่นอื่นปลอมปน มีมอด ไร ฯลฯ) ใน 308 คลัง และมีข้าวหายประมาณใน 75 โกดัง รวมข้าวหาย 2 แสนตันนับว่ามีข้าวหายจำนวนไม่มาก จึงเกิดคำถามว่าปัญหาข้าวหาย 2.9 ล้านตัน เป็นเรื่องจริงหรือไม่

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557) ได้ศึกษาวิจัยและมีความเห็นว่าข้าวหายเป็นเรื่องจริงตามหลักฐาน แต่สาเหตุที่ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ พบข้าวหายจำนวนน้อยก็เพราะปัญหาข้าวหาย 2.9 ล้านตัน เกิดขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคม 2556 หลังจากที่สื่อมวลชนรายงานข่าวข้าวหาย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบเริ่มเอาใจใส่กับปัญหานี้ มีการเร่งรัดให้โรงสีและโกดังกลางนำข้าวมา

คืน แต่ที่สำคัญ คือ นับตั้งแต่การยุบสภาเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556 รัฐบาลต้องเร่งระบายข้าวในสต็อกเพื่อหาเงินมาจ่ายคืนให้ชาวนา เนื่องจากรัฐบาลค้างจ่ายเงินค่าข้าวถึง 1.3 แสนล้านบาท การประกาศระบายข้าวเดือนละ 1 ล้านตัน ทำให้ราคาข้าวในตลาดลดลงอย่างรวดเร็ว จนราคาข้าวส่งออกของไทยต่ำกว่าเวียดนามเป็นครั้งแรก นอกจากการระบายข้าว โดยวิธีประมูลแล้ว รัฐบาลก็เริ่มระบายข้าวผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าเป็นครั้งแรก ข้อมูลการระบายข้าวที่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะในระหว่างเดือนธันวาคม 2556 ถึง เมษายน 2557 แสดงว่ารัฐบาลได้ระบายข้าวออกไปถึง 2.68 ล้านตัน ในราคาที่ต่ำมาก

โครงการรับจำนำสินค้าเกษตรเป็นหนึ่งในมาตรการแทรกแซงตลาดสินค้าเกษตรของรัฐบาลชุดต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ไปจากเดิม โครงการจำนำข้าวเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงปี 2525 วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ การจัดสรรสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้ชาวนาชะลอการขายข้าวเปลือกนาปีในตอนต้นฤดู ซึ่งเป็นช่วงที่ราคาข้าวตกต่ำ หลังจากนั้นเกษตรกรจึงมาไถ่ถอนนำผลผลิตไปขายในตลาด รัฐบาลกำหนดราคารับจำนำต่ำกว่าราคาตลาด คือร้อยละ 80-90 ของราคาตลาด และรับจำนำในปริมาณที่จำกัด แม้จะมีการเพิ่มราคาเป้าหมายของการรับจำนำในเวลาต่อมา แต่ราคายังไม่สูงเกินกว่าระดับราคาตลาด จนกระทั่งในปี 2543 พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มีนโยบายปรับราคารับจำนำโดยขยับราคารับจำนำสูงขึ้นเท่ากับราคาตลาด ต่อมาในปี 2546 ได้ยกระดับราคารับจำนำให้สูงกว่าราคาตลาดเป็นครั้งแรก โดยให้ราคาสูงกว่าตลาดร้อยละ 35-43 ตามชนิดข้าว แต่รัฐบาลยังคงใช้ชื่อโครงการรับจำนำข้าว ทั้งๆ ที่โครงการนี้เป็นการรับซื้อข้าวในราคาขั้นต่ำที่สูงกว่าตลาด (price support policy) อีกทั้งรัฐบาลยังเพิ่มวงเงินต่อรายจากเดิมที่ไม่เกิน 1 แสนบาท เป็น 3.5 แสนบาท และเพิ่มปริมาณรับจำนำจากเดิม 2.5 ล้านตัน เป็น 9 ล้านตัน การที่ราคารับจำนำสูงกว่าราคาตลาดทำให้เกษตรกรไม่สนใจมาไถ่ถอนคืน จึงมีข้าวหลุดจำนำตกเป็นของรัฐเป็นจำนวนมาก กลายเป็นภาระของรัฐในการระบายข้าว และจะก่อให้เกิดปัญหาทุจริตอย่างกว้างขวาง (นิพนธ์ และคณะ, 2553)

6.9 บทสรุปของโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในช่วงรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (พ.ศ. 2554-2557)

นโยบายรับจำนำข้าว “ทุกเม็ด” ในราคา 15,000 บาท เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของการหาเสียงที่ช่วยให้พรรคเพื่อไทย และนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งเพิ่งก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองไม่ถึงหนึ่งเดือนชนะเลือกตั้งอย่างท่วมท้น วัตถุประสงค์ของโครงการรับจำนำข้าว คือ (1) เพื่อยกระดับรายได้ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวนา (2) เพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และความมีเสถียรภาพ และการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยการขยายตัวของการบินไทย เพราะเมื่อชาวนามีรายได้สูงขึ้นก็จะจับจ่ายมากขึ้น มีเงินหมุนเวียนภายในประเทศมากขึ้น (3) เพื่อดึง

อุปทานข้าวเข้ามาอยู่ในความควบคุม ทำให้สามารถสร้างเสถียรภาพของราคาข้าวได้ (4) เพื่อยกระดับราคาข้าวไทยให้สูงขึ้นทั้งระบบ เนื่องจากข้าวไทยเป็นที่นิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ จึงควรขายได้ราคาสูงกว่าข้าวจากประเทศผู้ส่งออกรายอื่น (คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ, 2555)

จะเห็นว่าวัตถุประสงค์หลักของโครงการฯ มี 2 ประการ คือ (ก) วัตถุประสงค์ด้านการเมืองคือ รัฐบาลต้องการได้เสียงสนับสนุนจากชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มใหญ่ที่สุด และ(ข) รัฐบาลต้องการผูกขาดตลาดข้าว โดยเฉพาะการซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา และจำกัดปริมาณการส่งออกข้าวเพื่อยกระดับราคาส่งออก ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ปัญหาพื้นฐานของวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อนี้ว่าเป็นต้นตอของนโยบายที่ล้มเหลวในบทสุดท้าย นอกจากนี้ นักวิจัยจะบรรยายปัญหาความล้มเหลวของการบริหารจัดการนโยบายที่ปล่อยให้เกิดการทุจริตอย่างกว้างขวาง มีหน้าข้าวรัฐบาลอาจมีส่วนรู้เห็นเป็นใจปล่อยให้พรรคพวกทุจริตในการระบายข้าว

โครงการรับจำนำข้าวทุกเมล็ดในราคาที่สูงลิบเป็น นโยบายที่ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายอย่างมหาศาล ผู้วิจัยคาดว่ารัฐบาลคงไม่เคยประมาณการภาระค่าใช้จ่าย รายรับ และสภาพคล่องของโครงการฯ ตั้งแต่ตอนเริ่มต้นโครงการ หรือรัฐบาลอาจเชื่อว่าตนสามารถขายข้าวส่งออกได้ในราคาสูงทำให้สามารถควบคุมภาระขาดทุนให้อยู่ในระดับต่ำได้ เพราะในระยะต้นของการดำเนินโครงการ (ปลายปี 2554) รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ให้สัมภาษณ์ว่ารัฐบาลจะขายข้าวส่งออกในราคาอย่างน้อยเท่ากับต้นทุนการซื้อข้าวเปลือก (cost plus) แต่ปรากฏว่าหลังจากที่มีการดำเนินนโยบายโครงการรับจำนำทุกเมล็ดเพียง 2 โครงการแรก ข้อจำกัดด้านการเงินทำให้รัฐบาลต้องปรับลดวงเงินรับจำนำมาเหลือไม่เกินรายละ 5 แสนบาท ในฤดูนาปี 2555/56 และลดลงเหลือ 3.5 แสนบาท ในฤดูนาปี 2556/57

ก่อนที่จะเกิดการรัฐประหารยึดอำนาจในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 รัฐบาลสามารถดำเนินโครงการรับจำนำข้าวได้ 5 รอบ (หรือ 5 โครงการ) โดยรัฐบาลมีค่าใช้จ่ายทั้งตัวเงินและข้าวสารรวม 8.57 แสนล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 17.4 ของงบประมาณรายจ่ายในปี 2555/56-2556/57 ปริมาณข้าวเปลือกที่รับซื้อ 5 โครงการ คือ 54.21 ล้านตัน หรือร้อยละ 52.2 ของผลผลิตข้าวเปลือกตลอดฤดูการผลิต

ผลการดำเนินงานโครงการจำนำมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการกว่า 1.778 ล้านราย โรงสีจำนวน 826 ราย โกดัง 1,685 แห่ง ผู้ตรวจสอบคุณภาพ 20 บริษัท และใช้บุคลากรในหน่วยงานรัฐอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการค้าภายใน กรมการค้าต่างประเทศ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การคลังสินค้า องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร รวมทั้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (เทพกัญญา โศทรนนท์, 2557)

รูปแบบการดำเนินงานของโครงการจำหน่ายในครั้งนี้ เริ่มจากเกษตรกรต้องมาแสดงตัว และจดทะเบียนเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลของกรมส่งเสริมการเกษตร โดยต้องนำหลักฐานการถือครองที่ดิน หรือหลักฐานการเช่าที่ดินมาแสดง หลังจากตรวจเอกสารเสร็จสิ้นก็จะนัดวันทำประชาคมในหมู่บ้าน หรือตำบล เพื่อให้กรรมการและเพื่อนบ้านรับรองการเป็นเกษตรกร หลังจากนั้นจึงจะได้รับเอกสารยืนยันการขึ้นทะเบียน ซึ่งจะระบุขนาดถือครอง พันธุ์ที่ปลูก วันที่ปลูก วันที่คาดว่าจะเก็บเกี่ยวปริมาณที่คาดว่าจะได้รับ นำไปใช้ประกอบการจำหน่าย

ในขั้นตอนการจำหน่าย เกษตรกรต้องนำข้าวที่เกี่ยวข้องมาส่งที่โรงสีในโครงการในระยะแรกมีการจำกัดว่าต้องเป็นโรงสีในอำเภอเดียวกันเท่านั้น ภายหลังได้ผ่อนผันโดยอนุญาตให้เกษตรกรที่อยู่ชายขอบอำเภอสามารถนำข้าวไปจำหน่ายที่โรงสีที่ใกล้กว่าได้ เมื่อเกษตรกรมาถึงโรงสี ข้าวจะได้รับการชั่งน้ำหนัก ตรวจสอบความชื้น และทดสอบเปอร์เซ็นต์ต้นข้าว เพื่อใช้ประกอบการคำนวณราคาที่จะได้รับ โดยโรงสีจะมีการออกเอกสารรับข้าวที่เรียกว่า “ใบชั่ง” ให้เกษตรกร ซึ่งเกษตรกรต้องนำใบชั่งพร้อมเอกสารการจดทะเบียนเกษตรกรไปยื่นต่อเจ้าหน้าที่องค์การคลังสินค้า หรือองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ที่ประจำจุดรับจำหน่าย เจ้าหน้าที่จะออกเอกสารจำหน่ายที่เรียกว่า “ใบประทวน” ให้ภายใน 3 วัน

เมื่อเกษตรกรได้ใบประทวน ก็จะนำใบประทวนไปขอเงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) โดยธนาคารจะให้เกษตรกรเปิดบัญชีของธนาคารเพื่อนำเงินเข้าบัญชี หากไม่มีปัญหาเงินจะเข้าบัญชีเกษตรกรภายใน 7 วันทำการ เงินที่ชกส.จ่ายให้เกษตรกรเป็นเงินที่กระทรวงการคลังกู้จากตลาดเงิน และเงินทุนของชกส. โดยชกส.คิดค่าปฎิการ 2.25%ต่อปีจากทุนการดำเนินงาน เป็นเวลา 5 เดือน)

ขั้นตอนการดำเนินงานของโรงสี เมื่อโรงสีได้รับข้าวก็ต้องบันทึกข้อมูลลงระบบของโครงการรับจำหน่าย เพื่อให้ระบบสรุปยอด โรงสีจะทำการสีแปรตามคำสั่งของ องค์การคลังสินค้า หรือองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ภายใน 7 วัน เพื่อนำส่ง โกดังที่กำหนด โรงสีจะได้รับค่าจ้างสีข้าว ค่ากระสอบ และค่าขนส่งตามระยะทาง โดยกระทรวงพาณิชย์จะจ่ายค่าจ้างจากกลบร่า และปลายข้าวเล็กให้โรงสี หากมูลค่าของกลบ ร่า และปลายข้าวเล็กสูงกว่าค่าจ้างที่จะจ่าย โรงสีต้องคืนส่วนต่างเป็นต้นข้าวที่โกดังจะมีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพข้าวของบริษัทเอกชนที่ว่าจ้าง โดยรัฐบาล “เซอร์เวย์เยอร์” จะทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพและน้ำหนักของข้าวว่าตรงกับคำสั่งของ องค์การคลังสินค้า หรือองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร หรือไม่ถ้าตรงก็จะปล่อยผ่านให้เข้าไปเก็บในโกดัง โดยส่วนใหญ่เซอร์เวย์เยอร์จะควบรวมหน้าที่รมยารักษาสภาพข้าวด้วย โกดังเหล่านี้เป็นโกดังที่รัฐบาลเช่าหรือจ้างจากเอกชน โดยจ่ายค่าเช่า/ค่าจ้างเป็นเงิน (นิพนธ์ และคณะ, 2553)

ที่โกดังจะมีเจ้าหน้าที่ของ องค์การคลังสินค้า หรือองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ประจำโกดังคอยบันทึกปริมาณข้าวในโกดังแล้วส่งรายงานไปยังส่วนกลางเพื่อการบริหารจัดการทุกวัน เมื่อรัฐบาลระบายข้าวได้ก็จะออกเอกสารรับข้าวให้กับผู้ซื้อ ผู้ซื้อต้องนำเอกสารรับข้าวมาขึ้นต่อเจ้าหน้าที่ประจำโกดัง จึงจะรับข้าวออกไปได้ การระบายข้าวของรัฐบาล รัฐบาลกำหนดวิธีการระบายในช่วงเริ่มต้นโครงการไว้ 5 วิธี ดังที่ปรากฏในเอกสารประชาสัมพันธ์ “รู้ลึก รู้จริง จำนำข้าว” ของคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ ประกอบไปด้วย การเปิดประมูลทั่วไป การประมูลผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า การเจรจาซื้อขายกับรัฐบาลต่างประเทศ การระบายผ่าน โครงการช่วยเหลือค่าครองชีพ เช่น ข้าวธงฟ้า ข้าวถุงถูกใจ เป็นต้น และการขายข้าวให้องค์กรสาธารณประโยชน์หรือหน่วยงานราชการ ต่อมาจึงมีการเปิดช่องทางใหม่ขึ้นอีก 1 ช่อง คือ ผู้ส่งออก รายใดที่มีคำสั่งซื้อจากลูกค้าต่างประเทศ สามารถนำคำสั่งซื้อมายื่นขอซื้อข้าวจากรัฐบาลได้โดยตรง

ในระหว่างปี 2554-2557 โครงการจำนำข้าวทุกเมล็ดถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งจากนักวิชาการ นักการเมืองฝ่ายค้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชนทั้งในและนอกประเทศประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ ได้แก่ การขาดทุนจำนวนมาก การสร้างภาระหนี้สาธารณะ ผลกระทบต่อคุณภาพข้าวไทย การส่งออก เป็นต้น ประเด็นที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคงหนีไม่พ้นปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน แม้แต่รัฐบาลและนักวิชาการผู้สนับสนุนนโยบายจำนำข้าวก็ยอมรับว่าโครงการนี้มีการทุจริต จึงมีความพยายามวางมาตรการป้องกันการทุจริต แต่จากคำอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลโดยพรรคประชาธิปัตย์เมื่อเดือน พฤศจิกายน 2555 ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าโครงการจำนำข้าวมีการทุจริตในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะปัญหาทุจริตในการระบายข้าวซึ่งแสดงให้เห็นว่ามาตรการในการป้องกันการทุจริตตามข้อกล่าวอ้างของรัฐบาลไม่ได้ผล แม้กระทั่งหลังการอภิปรายไม่ไว้วางใจ หรือในช่วงที่รัฐบาลจำเป็นต้องประมูลข้าว เพื่อหาเงินให้หนี้ชานาในต้นปี 2557 รัฐบาลก็ยังปล่อยให้มีการระบายข้าวแบบลับๆ ผ่านบริษัทพรรคพวก จนทำให้พ่อค้าส่วนใหญ่เชื่อว่าราคาข้าวที่ตนประมูลได้แพงกว่าราคาข้าวที่รัฐบาลขายให้พรรคพวก (นิพนธ์ และคณะ, 2553)

นอกจากความเสียหายจากการทุจริต (ที่เป็นการ โอนเงินหรือทรัพย์สินจากผู้เสียหายไปยังผู้ทุจริตแล้ว) การจำนำข้าวทุกเมล็ดในราคา 15,000 บาทต่อตัน (ซึ่งสูงกว่าราคาตลาดถึง 50%) ยังก่อให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (economic rent หรือ กำไรส่วนเกิน หรือ “กำไร”) อย่างกว้างขวาง โดยพฤติกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายในรูปของการถูกลดทรัพย์สินที่มีค่าของประเทศ โดยที่ประเทศไม่ได้ผลผลิต (output) เพิ่มขึ้น เช่น การที่เกษตรกรขายพื้นที่เพาะปลูกข้าว เพิ่มการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวมาจำหน่ายแก่รัฐบาล ความเสียหายคือทรัพย์สินที่ถูกดึงจากกิจกรรมอื่นๆ ในสังคมมาใช้ในการปลูกข้าว นั่น เป็นการ

ทรัพยากรที่สูญเปล่าข้าวที่ผลิตเพิ่มขึ้นกลับถูกนำมาเก็บกักในโกดังเป็นเวลาแรมปีทำให้เสื่อมมูลค่า ขณะเดียวกันสังคมก็ต้องสูญเสียผลผลิตในกิจกรรมอื่นๆ เช่น การลดผลผลิตอาหารอื่นๆ โรงสีห่มเงินลงทุนสร้างกำลังการผลิตมากขึ้นเพื่อให้ได้สิทธิ์ในการรับจ้างสีข้าวให้รัฐมากขึ้น เพราะการรับจ้างสีข้าวให้รัฐมีกำไรมากกว่ากำไรปกติที่เกิดขึ้นในธุรกิจสีข้าวที่มีการแข่งขันกัน ประมาณการว่าในปัจจุบัน โรงสีสมัยใหม่ทั่วประเทศไทยมีกำลังสีข้าวปีละ 90-100 ล้านตันข้าวเปลือกต่อปี ขณะที่ ผลผลิตข้าวให้สีมีเพียงปีละ 35 ล้านตันข้าวเปลือกกำลังการสีข้าวส่วนเกินนี้ จึงเป็นการถลุงทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ เพราะกำลังการสีที่เพิ่มขึ้น มิได้ทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ 2557)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐกานต์ กุลณรงค์ (2550) ศึกษาเรื่องการสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ มีวัตถุประสงค์การศึกษาสามประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารทางการเมือง และปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางทางการเมือง ในช่วงที่เกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ, ประการที่สองเพื่อศึกษา และวิเคราะห์ห้วงทศวรรษทางการเมืองที่ปรากฏบนพื้นที่อินเทอร์เน็ต ในช่วงที่เกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ และประการสุดท้ายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวโน้มการใช้พื้นที่การสื่อสารทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต

ผลการศึกษาพบว่าในยุคโลกาภิวัตน์อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองอย่างสูง โดยเฉพาะในช่วงเกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณกลุ่มทางสังคมรวมถึงประชาชนต่างใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองทั้งจากกลุ่มที่สนับสนุนและคัดค้านรัฐบาลทักษิณ โดยมีรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองผ่านเว็บไซต์ (Web Site), กระดานสนทนา (Web Board) และเว็บล็อก (Blog) ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว คือ สื่อมวลชนกระแสหลัก (โทรทัศน์, วิทยุ และหนังสือพิมพ์) ถูกควบคุมการนำเสนอข่าวสาร และการแทรกแซงการทำงานจากรัฐบาล ทำให้สื่อมวลชนกระแสหลักนำเสนอข่าวสารทางการเมืองด้านเดียว คือ ข่าวสารหรือความคิดเห็นที่มาจากรัฐบาล หรือจากกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลเท่านั้น, การขยายตัวของสื่อสารผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต, การเติบโตของสื่อทางเลือก และคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เอื้อต่อสิทธิและเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ความสามารถในการสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพที่สำคัญคือ อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองที่เอื้อต่อการสื่อสารทาง

การเมืองแบบสองทาง (Two-ways Communication) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

นอกจากการพิจารณาอินเทอร์เน็ตในฐานะเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองแล้ว ยังพบว่าอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการสื่อสารทางการเมืองแห่งใหม่ นอกเหนือจากการรวมตัวบนท้องถนนและตามสถานที่สำคัญ ในช่วงเกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณพื้นที่สาธารณะบนอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร, การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พื้นที่บนกระดานสนทนาในเว็บไซต์ต่างๆ จากคุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตที่เปิดกว้างสำหรับทุกความคิดเห็นทั้งที่สนับสนุน และคัดค้านรัฐบาลทักษิณ ทำให้ความคิดเห็นบนพื้นที่กระดานสนทนาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลาย นำไปสู่การปะทะกันของวาทกรรมทางการเมือง โดยวาทกรรมหลักคือ วาทกรรมว่าด้วยผู้นำการเมือง มีวาทกรรมนายภคพระราชทาน (มาตรา 7) และวาทกรรมเสื้อสีเหลือง เป็นวาทกรรมสนับสนุน เมื่อวิเคราะห์แนวโน้มการใช้พื้นที่การสื่อสารทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต พบว่า ในยุคโลกาภิวัตน์อินเทอร์เน็ตจะคงบทบาทสำคัญต่อการเมืองไทยต่อไป ทั้งด้านการสื่อสารทางการเมือง, การเป็นพื้นที่สาธารณะ, การเคลื่อนไหวทางการเมือง, การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ตลอดจนการให้บริการของภาครัฐแก่ประชาชนโดยผ่านทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และเป็นการขยายตัวทั้งด้าน ปริมาณ และคุณภาพ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลในการดำเนินนโยบายด้านอินเทอร์เน็ต และการใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์ และเท่าเทียมกัน

อัญชุลี วงษ์บุญงาม และดารณี ธัญญศิริ (2554) ศึกษาเรื่อง การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง ความรู้ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร เก็บข้อมูลกับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 420 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่ารวม และทดสอบคำถามวิจัยด้วยสถิติสหสัมพันธ์ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติคือ .05 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1. นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร สนทนาประเด็นข่าวสารทางการเมืองกับเพื่อนมากที่สุด และเปิดรับสื่อ โทรทัศน์เพื่อใช้ติดตามเหตุการณ์ ข่าวสารทางการเมืองมากที่สุด รวมถึงนักศึกษามีความรู้ทางการเมืองในระดับมาก โดยมีความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนมากที่สุด และนักศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับท้องถิ่นมากที่สุด 2. การเปิดรับสื่อที่ใช้สนทนาประเด็นข่าวสารทางการเมือง มีความสัมพันธ์ทางลบกับความรู้ทางการเมือง เรื่องความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ความรู้เกี่ยวกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งและความรู้เกี่ยวกับสิทธิในระบอบประชาธิปไตย และการเปิดรับสื่อที่ใช้ติดตามเหตุการณ์ ข่าวสารทางการเมือง มีความสัมพันธ์ทางลบกับความรู้ทางการเมือง

เมือง เรื่องความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันแต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้เกี่ยวกับพรรคการเมือง ความรู้เกี่ยวกับสิทธิในการถอดถอนผู้แทนและความรู้เกี่ยวกับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

สะดิระ เผือกประพันธุ์ (2554) เรื่อง การสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน: ศึกษาในห้วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2512-2549 ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อศึกษาถึงบริบททางการเมืองที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน 2) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน ในช่วงปี พ.ศ. 2512-2549 การศึกษาครั้งนี้ให้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายอุทัย พิมพ์ใจชน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยนักการเมือง ผู้ใกล้ชิด สื่อมวลชน นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 คน เพื่อนำไปสู่ทฤษฎีพื้นฐาน (grounded theory) เสนอให้เห็นถึงความสามารถและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์แบบบทบรรยาย (narrative) วิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อเท็จจริง และเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลตามข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ 3 ขั้นตอน คือ การลดทอนข้อมูล (data reduction) การแสดงข้อมูล (data display) การสร้างข้อสรุปและการยืนยันผลสรุป (conclusion & verification)

ผลการวิจัย พบว่า บริบททางการเมืองที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน สามารถแยกบริบทออกเป็น 4 ช่วง คือ บริบทในช่วงปี พ.ศ. 2512- พ.ศ. 2516 ยุคของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ช่วงปี พ.ศ. 2517-2520 ยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน ช่วงปี พ.ศ. 2521-2531 ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ช่วงปี พ.ศ. 2531-2543 ยุคประชาธิปไตยของประชาชนและช่วงปี พ.ศ. 2544-2549 ยุคประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2540 เกิดความขัดแย้งทางการเมืองค่อนข้างรุนแรง ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (พ.ศ.2540) กระบวนการสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน ในห้วงปี พ.ศ. 2512-2549 ในฐานะตัวผู้ส่งสารนายอุทัย พิมพ์ใจชน เป็นผู้มีรู้ความสามารถทางการเมืองมีอุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองที่รักความเป็นประชาธิปไตย อยู่บนหลักของความถูกต้องชอบธรรมต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง รู้และเข้าใจในกฎระเบียบเป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์สุจริต สิ่งเหล่านี้คือตัวตนและภาพลักษณ์ที่ประชาชนได้รับรู้เกี่ยวกับนายอุทัย พิมพ์ใจชน ในฐานะผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร เนื้อหาของสารที่นายอุทัย พิมพ์ใจชน ได้สื่อสารออกสู่สาธารณะชน เช่น การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ความเป็นกลางทางการเมือง ความเด็ดขาดและกล้าตัดสินใจ ความซื่อสัตย์และยุติธรรม การกระจายอำนาจสู่ประชาชนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และการตอบอภิปรายในสภา เป็นต้น ช่องทางการสื่อสารได้ใช้กลยุทธ์การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล สื่อมวลชน และสื่อในช่วงการหาเสียงเลือกตั้ง เช่น แผ่นพับ ป้าย

โฆษณา การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ผู้รับสารมีหลายระดับทั้งประชาชนทั่วไป นักการเมือง ข้าราชการและสื่อมวลชน เพราะนายอุทัย พิมพ์ใจชน มีตำแหน่งทางการเมืองที่หลากหลาย

ข้อสังเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน สรุปได้ดังนี้ 1. แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง: การที่จะเป็นผู้ที่ยืนหยัดอยู่บนถนนการเมืองที่ยาวนานได้นั้น ต้องมีจุดยืนและอุดมการณ์ทางการเมืองบนหลักการของความถูกต้องเที่ยงธรรมตามวิถีแห่งประชาธิปไตยต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง มีความเป็นกลางทางการเมืองและทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ อย่างมีความรับผิดชอบ 2. ภาพลักษณ์ทางการเมือง: นักการเมืองที่จะเป็นที่ยอมรับของประชาชนต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำสูง ไม่ว่าจะเป็นการให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชน โดยควบคุมอารมณ์ และใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา มีลักษณะของภาวะผู้นำตามแบบผู้นำประชาธิปไตย ทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ มีความแม่นยำในการตัดสินใจ โดยเฉพาะการทำหน้าที่ประธานรัฐสภาที่มีความแม่นยำในกฎระเบียบการประชุม ทำให้เป็นที่ยอมรับ และต้องสื่อสารภาพลักษณ์ไปยังประชาชน อันจะก่อให้เกิดภาพที่ดีต่อผู้รับสาร 3. กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง: นายอุทัย พิมพ์ใจชน ได้ใช้กลยุทธ์การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล โดยเฉพาะช่วงแรกๆ สื่อบุคคลจะมีความสำคัญมากเพราะข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่พัฒนาเท่าทุกวันนี้ ผู้นำชุมชน และหัวหน้างานจึงเป็นสื่อบุคคลที่จำเป็น รองลงมา คือ สื่อมวลชน และสื่อเพื่อการหาเสียงเลือกตั้งหรือสื่อเฉพาะกิจ โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ต้องเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้าน 4. การให้ความสำคัญกับประชาชนในพื้นที่ฐานเสียง และมีระบบการเมืองท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการเมืองในระดับชาติ การมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพราะวิถีชีวิตสังคมไทยยังต้องการระบบอุปถัมภ์ค้ำชูกัน นักการเมืองต้องพึ่งพาได้ จึงจะทำให้ นักการเมือง ได้รับความนิยมนตลอดไป ซึ่งในกรณีของนายอุทัย พิมพ์ใจชน ในระยะหลังได้ห่างเหินกับประชาชนในพื้นที่ที่เป็นฐานเสียงทำให้คู่แข่งทางการเมืองที่รักษาพื้นที่ฐานเสียงได้ดีกว่า แย่งชิงความนิยมในหมู่ประชาชนไป

ธีรยุทธ ทองสุข (2555) ศึกษาการเมืองในพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต (2) การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต (3) การใช้อำนาจรัฐในการกำกับดูแลพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรวิจัย คือ เว็บไซต์ที่เปิดให้บริการกระดานสนทนาการเมือง จำนวน 3 เว็บไซต์ คือ www.pantip.com www.manager.co.th, www.prachatai.com วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า (1) กระดานสนทนาการเมืองมีลักษณะความเป็นพื้นที่สาธารณะและเป็นการสื่อสารทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเมืองปัจจุบัน และยังมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคม (2) การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การสนับสนุน การต่อต้าน และยังมีกรหยิบ

ยกวาทกรรมทางการเมืองเข้ามาใช้ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (3) รัฐมีการใช้อำนาจโดยการปิดกั้นการเข้าถึงและใช้มาตรการทางกฎหมาย โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีผลกระทบต่อกระดานสนทนาการเมืองและผู้ใช้งานทั่วไป

อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล (2555) การเมืองบนเฟซบุ๊ก: วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายออนไลน์ไทย พ.ศ.2553-2555 ตั้งคำถามว่า การเคลื่อนไหวออนไลน์เปิดพื้นที่ทางการเมืองใหม่ๆ มากน้อยแค่ไหน สังคมออนไลน์แยกขาดจากออฟไลน์เพียงใด ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขทางวัฒนธรรมและโครงสร้างทางการเมืองของสังคมที่เครือข่ายออนไลน์ตั้งอยู่ มีส่วนสำคัญในการกำกับทิศทางความเคลื่อนไหวทางการเมืองออนไลน์ วิทยานิพนธ์นี้จึงต้องการค้นหาว่า วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ของไทยเป็นอย่างไร เชื่อมโยงกับพื้นที่ทางการเมืองออฟไลน์อย่างไร และอะไรคือข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว การศึกษานี้อาศัยการสัมภาษณ์ทั้งผ่านอินเทอร์เน็ตและนอกอินเทอร์เน็ต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือนักศึกษาและคนทำงานที่ใช้เฟซบุ๊กอายุ 20-35 ปี การศึกษานี้พบว่า การเคลื่อนไหวออนไลน์ในประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยทุนเช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวออฟไลน์ แต่เครือข่ายสังคมออนไลน์อนุญาตให้คนทั่วไปสะสมและแปลงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมได้สะดวกขึ้น แม้สิ่งที่เกิดขึ้นบนเครือข่ายสังคมออนไลน์จะไม่หายไปเสียทั้งหมด แต่ก็เกิดการขยายวงของการสื่อสาร อำนาจในการควบคุมพื้นที่เคลื่อนไปอยู่ในมือคนธรรมดามากขึ้น ความคิดสร้างสรรค์และทุนทางวัฒนธรรมก็ช่วยในการแสดงออกเรื่องที่โดยทั่วไปทำได้ยากในสังคม ซึ่งท้ายที่สุดแล้วทำให้มีเสรีภาพมากขึ้นในการแสดงออกและรวมตัว

อย่างไรก็ดี ในบริบทของวัฒนธรรม-การเมืองไทย การเคลื่อนไหวออนไลน์เรียกกร้องให้ต้องรักษาความสัมพันธ์ในลักษณะหนึ่ง การเป็นเพื่อนเฟซบุ๊กจึงมีเงื่อนไขของความเป็นเพื่อนแบบสังคมไทยเคลือบแฝงอยู่ ส่วนการแสดงออกทางการเมืองซึ่งอาศัยทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงจำกัดกลุ่ม ทำให้คนที่มีทุนเหล่านั้นอยู่เดิมสามารถเข้าถึงและแสดงออกได้ง่ายกว่า กระนั้นก็ตาม ความเข้าถึงง่ายโดยเปรียบเทียบของเครือข่ายออนไลน์ในประเทศไทย ก็ทำให้การแสดงออกทางการเมืองเปิดกว้างขึ้น ผู้เสนอความเห็นทางการเมืองที่ไม่ได้มีทุนทางสังคมมาก่อนสามารถเข้าร่วมได้มากขึ้น

เทพกัญญา โคตรนนท์ (2557) ศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลในโครงการรับจำนำข้าว: กรณีศึกษารัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาธรรมาภิบาลในกระบวนการบริหารโครงการรับจำนำข้าว (2) ศึกษาประสิทธิผลของโครงการรับจำนำข้าว และ (3) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาโครงการรับจำนำข้าวให้เกิดประโยชน์สูงสุดของประเทศ รวมถึงการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของโครงการ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในโครงการรับจำนำข้าว ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2556 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มข้าราชการ องค์กร ช่างนา เซอร์

เวเยอร์ ผู้ส่งออก ที่ดำเนินธุรกิจสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบโดยสรุป ดังนี้

1. ขั้นตอนการขึ้นทะเบียนและออกไปรับรองเกษตรกร พบว่า มีหลักธรรมาภิบาลด้านการมีส่วนร่วม ด้านความโปร่งใส ด้านนิติธรรม ด้านความสำนึกรับผิดชอบ ในขณะที่การนำเข้าเปลือกมาจำหน่ายโรงสี และการรับจำหน่ายไปประทวนขององค์การคลังสินค้า (อ.ค.ส.) / องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร(อ.ต.ก.) พบว่ามีหลักธรรมาภิบาล ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความโปร่งใส ด้านความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนขั้นตอนการเก็บข้าวเปลือก และขั้นตอนการสีแปรสภาพข้าวเปลือก พบว่ามีธรรมาภิบาลครบทุกด้าน สำหรับขั้นตอนการส่งมอบและการเก็บข้าวสารในโกดังกลาง พบว่า มีหลักธรรมาภิบาล ด้านการมีส่วนร่วม ด้านนิติธรรม และด้านคุณธรรม

2. การบริหารโครงการรับจำนำข้าวขาดประสิทธิผล การบริหารงานไม่บรรลุเป้าหมาย มีการขยายสัญญาการชำระเงินคืนแก่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เนื่องจากโครงการรับจำนำข้าวไม่มีทรัพยากรที่เพียงพอ ต้องกู้เงินในวงเงินเพิ่มขึ้นตามปริมาณข้าวที่มารับจำนำ (ตามนโยบายที่จะรับจำนำทุกเมล็ด) การระบายข้าวขาดความเป็นมืออาชีพ นโยบายและหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติไม่ชัดเจน รวมทั้งมีช่องทางที่เอื้อต่อการทุจริตในขั้นตอนต่างๆ อย่างมาก

3. แนวทางการพัฒนาการรับจำนำข้าวให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในระดับนโยบาย โครงการรับจำนำข้าวไม่ควรใช้นโยบายรับจำนำข้าวทุกเมล็ด และควรกำหนดราคารับจำนำให้สอดคล้องกับราคาตลาดโลก ในระดับการดำเนินการ ควรหามาตรการเสริมลดต้นทุนการผลิต มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน และควรมีระบบฐานข้อมูลที่สมบูรณ์พร้อมก่อนเพื่อลดอุปสรรคในการดำเนินการ

ข้อเสนอแนะ มีดังนี้ ปรับรูปแบบไม่ต้องส่งมอบข้าวเปลือกให้กับคลังกลาง การส่งมอบข้าวสารควรให้จับคู่หรือขายตรงไปให้กับผู้ส่งออกข้าว หรือโกดังข้าวที่มีความต้องการซื้อโดยตรงควรมีระบบในการป้องกันการขึ้นทะเบียนเกษตรกร และตรวจสอบการทุจริตการนำเข้าเปลือกมาจำหน่าย การควบคุมการออกไปประทวนก่อนเข้าร่วมโครงการของโรงสีการปรับปรุงฐานข้อมูลให้พร้อมก่อนดำเนินการ มีการประชาสัมพันธ์ เพิ่มช่องทางกรร้องเรียนกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม รวมถึงมีระบบในการจัดการต่อข้อร้องเรียน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ และข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงพรรณนาข้อมูลที่ปรากฏอยู่บนสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ส่วนที่ 1 สื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดให้บริการพื้นที่การสนทนาทางการเมืองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

ส่วนที่ 2 บุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ 1 ได้แก่ เว็บไซต์บล็อก (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) ยูทูป (YouTube) ที่มีการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมือง และการสนทนาทางการเมืองเพื่อเป็นสื่อในการตั้งกระทู้และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยใช้แบบบันทึก

1.2.1 เว็บไซต์ ได้แก่ โอเคเนชั่น (Oknation), ทีวี่สี่สิบสี่ (TV24), กรุงเทพธุรกิจ (Bangkokbiznews), บล็อกแก๊ง (Bloggang), ผู้จัดการ (Manager), สถานีประชาชน, บล็อกการเมืองไทย จำนวน 28 โปส

1.2.2 ทวิตเตอร์ ได้แก่ ทวิตเตอร์ Hashtag โครงการรับจํานำข้าว, ทวิตเตอร์ Chaturon จำนวน 20 ทวิต

1.2.3 เฟซบุ๊ก ได้แก่ องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน, Kittiratt Na-Ranong จำนวน 10 โปส

1.2.4 ยูทูบ ได้แก่ ที่ต่อต้านและต่อต้านการบริหารงานของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จำนวน 10 คลิป

ส่วนที่ 2 ได้แก่ บุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น โครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยใช้แบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ในการสัมภาษณ์บุคคลที่ไม่ปรากฏชื่อผู้ให้ข้อมูลจำนวน 72 ท่าน และใช้แบบสัมภาษณ์เอกสารสัมภาษณ์บุคคลที่ปรากฏชื่อผู้ให้ข้อมูล จำนวน 21 ท่าน ดังนี้

| | | |
|--|---|------|
| 1. นักวิชาการกระทรวงพาณิชย์ | 2 | ท่าน |
| 2. นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน | 2 | ท่าน |
| 3. นักวิชาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ | 2 | ท่าน |
| 4. ผู้แสดงความคิดเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ที่ต่อต้านโครงการฯ | 5 | ท่าน |
| 5. ผู้แสดงความคิดเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ที่สนับสนุนโครงการฯ | 5 | ท่าน |
| 6. ตัวแทนเกษตรกรที่เคยเข้าร่วมโครงการรับจํานำข้าวฯ | 5 | ท่าน |

และเป็นผู้ที่เคยสื่อสารข่าวสารโครงการฯดังกล่าว

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบบันทึก

การค้นคว้าวิจัยเอกสาร (documentary research) จากหนังสือ งานวิจัยและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ที่ปรากฏอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ตามกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.2 แบบสัมภาษณ์

ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น โครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์

ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 แบบสัมภาษณ์เตรียมไว้ล่วงหน้า กำหนดคำถามสำหรับแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จำแนกข้อมูลเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบบันทึกและแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) และทำการบันทึกข้อมูลการสนทนาและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 ในสื่อสังคมออนไลน์ตามกลุ่มตัวอย่าง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตการณ์ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อตอบคำถามการวิจัยในแต่ละข้อ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎี มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลการวิเคราะห์แบบพรรณนา

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์และข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในกระดานสนทนาการเมือง ได้แก่ เว็บบล็อก(blog) ทวิตเตอร์(Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป(YouTube) ที่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมือง และมีกระดานสนทนาทางการเมือง มีการตั้งกระทู้และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557 ดังนี้

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557
2. การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557
3. ข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

1. บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

โครงการจำนำข้าวทุกเมล็ด ในระหว่างปี 2554-2557 ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งจากนักวิชาการ นักการเมืองฝ่ายค้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชนทั้งในและนอกประเทศ ประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ ได้แก่ การขาดทุนจำนวนมาก การสร้างภาระหนี้สาธารณะ ผลกระทบต่อ

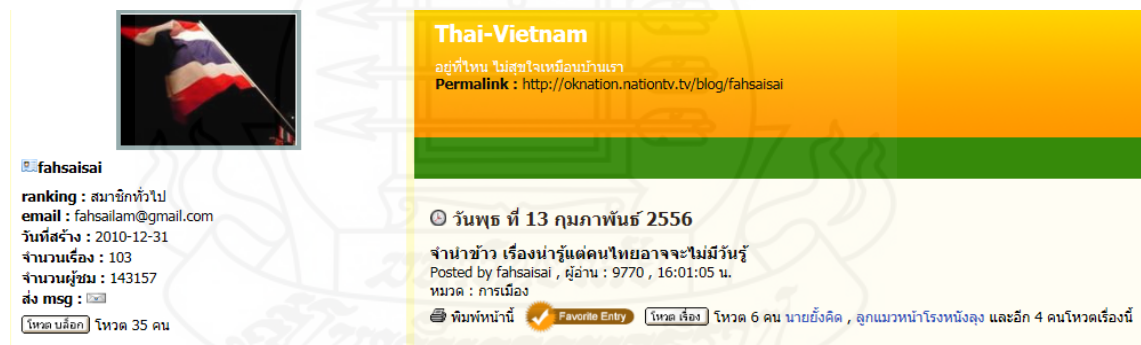
คุณภาพข่าวไทย การส่งออก เป็นต้น ประเด็นที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคงหนีไม่พ้นปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน จนเกิดกระแสสังคมออนไลน์ในการติดตามข้อมูลข่าวสาร การวิพากษ์วิจารณ์ และการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ทั้งในแง่สนับสนุนรัฐบาลและต่อต้านรัฐบาล โดยผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เว็บบล็อก (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) ดังนี้

1.1 บล็อก (blog)

ในเว็บบล็อก มีบล็อกต่างๆ ที่มีการแสดงความคิดเห็นทั้งที่สนับสนุนและคัดค้าน ต่อนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักการเมือง นักเขียน คอลัมนิสต์ ที่เขียนบทความขึ้น และมีประชาชนเข้าไปแสดงความคิดเห็น ดังนี้

จำนำข้าว เรื่องน่ารู้แต่คนไทยอาจจะไม่มีวันรู้¹

เขียนโดย fahsaisai ในเว็บบล็อก oknation โพสต์เมื่อวันพุธ ที่ 13 กุมภาพันธ์ 2556 มีผู้อ่านจำนวน 9,770 คน โดย fahsaisai มีจำนวนผู้ชมหรือผู้ติดตามจำนวน 143,157 คน ได้เขียนแสดงความคิดเห็นนโยบายรับจำนำข้าวทุกเม็ดของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในลักษณะเห็นแบนม ประชดประชัน ไว้ว่า



ภาพที่ 4.1 การแสดงจำนวนผู้อ่านและผู้ติดตามบล็อก blog/fahsaisai


“คุณรู้หรือไม่ว่า นโยบายรับจำนำข้าวทุกเม็ด ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ช่วยส่งเสริมให้ประเทศเพื่อนบ้านไทย ส่งออกข้าวได้มากยิ่งขึ้น ไม่นานมานี้ เวียดนามได้ขอบุคณนโยบายรับจำนำข้าว ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ส่งผลให้เวียดนามได้ขึ้นมาเป็นผู้ส่งออกข้าวมากที่สุดแซงหน้าประเทศไทย ในปี 2012 เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์นี้ถึงคิวของ

¹ สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.oknation.net/blog/fahsaisai>

เขมร ที่แม้จะไม่ชอบคุณตรงๆ แต่ก็ชื่นชมกับนโยบายนี้ เพราะยอดส่งออกข้าวในปี 2012 ของเขมร สูงถึง 187,119 ตัน มากกว่าปี 2011 ที่ส่งออกได้ 170,772 ตัน คาดว่าในปี 2015 จะส่งออกข้าวได้ประมาณ 1 ล้านตัน เพราะขณะนี้ผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่อันดับสองและอันดับสามของไทยที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรับจำนำข้าว ได้เข้าไปลงทุนทำธุรกิจค้าข้าวเพื่อส่งออกในประเทศเขมรเรียบร้อยแล้ว”


“คุณรู้หรือไม่ว่า นโยบายรับจำนำข้าวทุกเม็ด ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ทำให้ไทยต้องเสียตำแหน่งประเทศผู้ส่งออกข้าวมากที่สุดให้แก่เพื่อนบ้าน และขณะนี้เงินที่จะใช้ในการรับจำนำข้าวอยู่ในระดับวิกฤติ นโยบายรับจำนำข้าวทุกเม็ด โดยเสนอราคารับจำนำสูงกว่าราคาขายในตลาด จนทำให้ ยิ่งลักษณ์ก้าวขึ้นสู่อำนาจในปี 2011 และนโยบายได้ถูกนำไปปฏิบัติจนขณะนี้ มีข้าวอยู่ในสต็อกประมาณ 17 ล้านตัน หรือมีปริมาณสต็อกเป็นสองเท่าของการส่งออกในแต่ละปี ซึ่งสร้างปัญหาในการจัดเก็บและอาจจะต้องขายระบายออกในราคาขาดทุน ในขณะที่เจ้าหน้าที่และนักการธนาคารกล่าวว่า รัฐบาลได้ชำระเงินค่าจำนำข้าวให้แก่ธนาคารของรัฐที่รับผิดชอบในการรับจำนำข้าวเพียงแค่ 1 ใน 6 จากที่ต้องจ่ายจริง รวมทั้งมีปัญหาเกษตรกรในหลายจังหวัดไม่สามารถที่จะได้รับการชำระเงินได้ทันทีหลังจากขายข้าวให้กับรัฐบาล เกษตรกรบางรายต้องคอยถึง 4-5 เดือนถึงจะได้รับเงิน เรื่องนี้นายบุญส่ง เตริยภิรมย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ได้กล่าวหลายครั้งหลายหนว่า รัฐบาลไทยได้ขายข้าวให้แก่รัฐบาลต่างประเทศในปริมาณ 7.3 ล้านตัน และกระทรวงพาณิชย์จะทยอยชำระหนี้ให้แก่ ธ.ก.ส ภายในสิ้นปี 2013 การที่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ได้ให้สัญญาที่จะจ่ายค่าข้าวให้แก่ชาวนาในราคา 15,000 บาทต่อตัน นั้นจะทำให้ราคาส่งออกข้าวมาตรฐานของไทยอยู่ในระดับราคาประมาณ 570 เหรียญสหรัฐ ต่อ ตัน ซึ่งสูงกว่าราคาขายของประเทศผู้ส่งออกข้าวคู่แข่งอันดับหนึ่งของไทย คือ อินเดียและเวียดนาม ประมาณ 170 เหรียญสหรัฐ ต่อ ตัน”

หลังจากผู้เขียนในโพสต์ลงในบล็อกก็มีผู้มาแสดงความคิดเห็น ซึ่งความคิดเห็นที่แสดงทั้งหมดเป็นไปในลักษณะเดียวกันคือ รัฐบาลไม่มีความโปร่งใส รู้ทั้งรู้ว่านโยบายดังกล่าวจะสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศ แต่ก็ยังปล่อยให้มีการดำเนินการ โครงการต่อไป ดังภาพที่ 4.2, 4.3




ความคิดเห็นที่ 12

นายยังคิด วันที่ : 01/02/2015 เวลา : 14.10 น.
<http://www.oknation.net/blog/political79>


 (0)

รัฐบาลยิ่งลักษณ์แก่ล่งโง่ แล้วทำหน้าที่ด้านยอมให้คนกันต่า เพื่อโกงกินชาติทุกระบ



ความคิดเห็นที่ 11

Rearmthai วันที่ : 06/01/2014 เวลา : 08.08 น.
<http://www.oknation.net/blog/energycrop>


 (0)

ทำสวน เป็นไหมกาปู(สำเนียงทางภาคใต้ ที่ผู้ใหญ่บ่นกับสาว ๆ ชื่อ ปู)

จำนำข้าวทำดีๆ ชาวคนไทยได้เงินครบ ประชาชนไทยพอใจกับเงินภาษีที่จ่ายไปอุดหนุนชาวนาอย่างมีสาระ และประเทศคู่แข่งก็ไม่ได้ประโยชน์


ถ้ามองออกไปจากมุมมองการจัดการทรัพยากรเกษตรที่เป็นธรรม ให้ชัดเจนแล้วละก็ จะมองเป็นข้าว คือ น้ำมันของมนุษย์ ไม่มีขายหรือไม่มีกินก็ตายกันเป็นประเทศไทยแล้ว ทำไมเราไม่ทำให้น้ำมันของมนุษย์มีการซื้อขายล่วงหน้าแบบน้ำมันดิบ ที่ไม่ขายหรือไม่มีใช้ก็ไม่ถึงตาย และเมืองไทยก็มีบ่อน้ำมันบนดินด้วย "มองดีๆ ทำดีๆ เป็นไหมกาปู"

ภาพที่ 4.2 การแสดงความคิดเห็นของผู้อ่านในบล็อก blog/fahsaisai



ความคิดเห็นที่ 8

ส.สจ.รติ วันที่ : 07/05/2013 เวลา : 21.11 น.
<http://www.oknation.net/blog/honest1>

 (0)

แล้วรัฐบาลส่งออกไปประเทศใดบ้าง จำนวนเท่าใด แล้วเมื่อใดจะเก็บเงินได้ เพื่อจะสรุปได้ว่าการรับจำนำข้าวแล้วเอาไปขายหักลบกลบหนี้แล้วขาดทุนหรือกำไร จะได้นำมาเปรียบเทียบกับรัฐบาลที่แล้วที่ใช้นโยบายประกันราคาว่ารัฐบาลไหนใช้เงินมากกว่ากันหลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว ผมมองว่าการจะเป็นผู้ส่งออกสูงสุดหรือต่ำสุดไม่ใช่สิ่งสำคัญแต่สิ่งสำคัญคือขาดทุนหรือกำไรจากการดำเนินการ เพราะมันคือเงินของประชาชน

ภาพที่ 4.3 การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อสงสัยในการระบายข้าวตามโครงการรับจำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

ในขณะที่เว็บไซต์ของ TV24 สถานีประชาชน มีบล็อกเกี่ยวกับการเมืองที่มีผู้ติดตามอ่านจำนวน 997,561 คน ได้นำเสนอบทความเพื่อสนับสนุนนโยบายโครงการรับจำนำข้าวทุกเม็ดของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยเป็นบทความที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้โพสต์ลงในเฟซบุ๊กส่วนตัว ซึ่งมีผู้ถูกใจจำนวน 225,207 คน และโพสต์ดังกล่าวยังมีผู้แชร์ จำนวน 7,484 ครั้ง โดยส่วนใหญ่มีผู้เข้าไปแสดงความคิดเห็นในลักษณะให้กำลังใจนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นเหตุให้ผู้เขียนที่ใช้ชื่อ [chirasak tong²](#) นำเสนอบทความดังกล่าวลงในเว็บบล็อกของ TV24 เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2558

² สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.tv24.in.th/>

“ตามที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้มีคำสั่งประทับรับฟ้องคดีที่อัยการสูงสุดเป็น โจทก์ฟ้องดิฉันในคดีเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายโครงการรับจำนำข้าวในวันนี้ นั่น ตลอดระยะเวลาที่ดิฉันปฏิบัติหน้าที่นายกรัฐมนตรีนั้น ดิฉันทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อประชาชนตามที่ได้รับมอบหมายเข้ามา ด้วยอุดมการณ์ที่เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และได้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างครบถ้วนถูกต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ข้อกฎหมาย ตลอดจนกฎระเบียบ ข้อบังคับ ของทางราชการทุกประการ และต้องการเห็นประเทศชาติเจริญก้าวหน้า ทุกคนมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไร่ชาวนาที่ถูกเอารัดเอาเปรียบมาโดยตลอด

ดิฉันขอยืนยันอีกครั้งว่า คดีโครงการรับจำนำข้าวเปลือกที่กล่าวหาดิฉันนี้ ถือเป็นคดีแรกที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำนโยบายเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ อันเป็นนโยบายที่ประชาชนได้มอบหมายความไว้วางใจตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย ให้ดิฉันมาดำเนินการ และเมื่อมีการเสนอนโยบายดังกล่าวต่อประชาชนและเกิดเป็น “ฉันทามติ” ของประชาชนที่ต้องการให้ “กลไกตลาด” เป็นธรรม สะท้อนความเป็นจริงและยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวนา เพราะที่ผ่านมาชาวนาเป็นผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองในตลาดได้ การกำหนดราคาตกอยู่ในมือของผู้ซื้อโดยสิ้นเชิง คดีนี้จึงเป็นคดีที่จะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนเกษตรกรและประชาชนอย่างกว้างขวาง ทั้งยังมีผลต่อบรรทัดฐานและการตัดสินใจในการจัดทำนโยบายที่จะช่วยเหลือประชาชนในอนาคต

ดิฉันขอตั้งข้อสังเกตต่อเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะ “หลักนิติธรรม” ที่พึงต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาเพื่ออำนวยความยุติธรรมนั้น ได้ขาดหายไป ในคดีที่เกี่ยวกับตัวดิฉัน เห็นได้จากรายงานและสำนวนคดีพร้อมความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เองก็ระบุอย่างชัดเจนว่า “ไม่มีพยานหลักฐานว่าดิฉันกระทำการทุจริตหรือสมยอมให้ผู้อื่นทุจริต” แต่ก็มีกรณีย์มูลความผิดกับดิฉัน และก่อนหน้าที่อัยการสูงสุดจะฟ้องคดี อัยการสูงสุดได้ชี้ข้อไม่สมบูรณ์ของคดีนี้หลายเรื่องตามที่เป็นข่าวทราบกันโดยทั่วไป และต่อมาทั้งที่ทางอัยการยังไม่ได้มีการสืบพยานหลักฐานให้เสร็จสิ้นก่อนที่จะฟ้องคดีนี้ แต่กลับมีการเร่งรีบที่จะส่งฟ้อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นไปตามกระบวนการปกติที่ควรให้ความเป็นธรรมกับผู้ถูกกล่าวหาอย่างไรก็ดี แม้เมื่อศาลฎีกาฯ มีคำสั่งประทับฟ้องคดีนี้ ดิฉันมั่นใจในความบริสุทธิ์และเชื่อมั่นในพยานหลักฐานที่จะนำมาพิสูจน์ความจริงต่อศาลตามขั้นตอนกระบวนการ

พิจารณาคดีของศาลตามที่กฎหมายกำหนดว่า คดีฉันมิได้กระทำความผิดใดๆทั้งสิ้น คดีฉันเพียงหวังว่าในการพิจารณาคดีในชั้นศาลฎีกาฯ คดีฉันจะมีสิทธิที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง และมีโอกาสเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของคดีฉันในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ ที่สำคัญคดีฉันขอให้มีการพิจารณาอย่างถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรม ปราศจากอคติใดๆ เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา คดีฉันเห็นว่า คดีฉันยังไม่ได้รับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในชั้นที่ถูกกล่าวหา และมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองที่จะทำลายคดีฉันเข้ามาแทรกซ้อน โดยตลอดคดีทำนี้ คดีฉันขอเรียกร้องให้ทุกฝ่ายได้โปรดยุติการวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ หยุดกดดัน หรือชี้้นำเพื่อประโยชน์ทางการเมือง จนกว่ากระบวนการพิจารณาคดีของศาลฎีกาฯ จะเสร็จสิ้น เพื่อให้ความเป็นธรรมกลับคืนสู่สังคมไทยต่อไป”



ภาพที่ 4.4 ผู้เขียนนำข้อความที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โพสต์ในเฟซบุ๊กส่วนตัวมาเผยแพร่ในบล็อก TV24

ซึ่งหลังจาก chirasak tong ผู้เขียน ได้เผยแพร่บทความดังกล่าว ก็มีผู้ไปแสดงความ
 คิดเห็น แต่ผู้เขียน ได้ลบข้อความดังกล่าวออก จะเห็นได้จากภาพที่ 4.5

e sermsawat 19 มีนาคม 2558 15:51

ชวานา และเกษตรกรทุกคน (ยืนยันว่าทุกคน) แม้แต่ผู้ดีเลวๆ ยังรู้เลยครับ ว่าช่วยเกษตรกรจริงๆ
 ตอบ

e sermsawat 19 มีนาคม 2558 15:52

ความคิดเห็นนี้ถูกผู้เขียนลบ

ภาพที่ 4.5 ผู้ใช้ชื่อ sermsawat ได้เข้าไปแสดงความคิดเห็นในบล็อกดังกล่าว แต่ถูกลบข้อความทิ้ง
 โดยผู้เขียนบทความ

ยังมีบทความที่ให้การสนับสนุน โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์
 ชินวัตร เขียนโดยแอดมินของเว็บ TV24³ เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558

“ผู้สื่อข่าว TV24 สถานีประชาชน ลงพื้นที่ไปตรวจสอบสภาพบ้านของนายสมทรง
 ประทุมทอง เกษตรกรบ้านดอนแก้ว ตำบลบ่อกรู อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัด
 สุพรรณบุรี ที่การก่อสร้างต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากขาดเงินค่าจ้างและค่าวัสดุอุปกรณ์
 เมื่อปี 2557 นายสมทรง ระบุว่า บ้านหลังนี้เกิดจากผลกำไรที่ได้จากการขายข้าว ตาม
 โครงการรับจำนำข้าวเพียงไม่กี่ครั้งในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งมา
 บัดนี้ แม้จะเห็นข้าวออกรวงอยู่ในที่นาฝั่งตรงข้ามบ้านหลังนี้ แต่เงินในกระเป๋าทั้งเนื้อ
 ทั้งตัวมีไม่ถึง 200 บาท ถือได้ว่าเป็นช่วงชีวิตที่ตกต่ำที่สุดของชวานาทั้งประเทศ จึงไม่รู้
 ว่าหากไม่มีโครงการรับจำนำข้าว ต้องรออีกกี่สิบปี ถึงจะสร้างบ้านเสร็จ นอกจากนี้
 ชวานาสุพรรณบุรีรายนี้ กล่าวถึงกระแสข่าวการเตรียมเอาผิดรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์
 โดยให้ชดเชยเงินโครงการรับจำนำข้าวกว่า 5 แสนล้านบาทว่า ตั้งแต่เกิดมาจนอายุหก
 สิบกว่าปี ยังไม่เคยเห็นนายกรัฐมนตรี หรือรัฐบาลชุดใด ต้องจ่ายเงินชดเชยให้กับ
 โครงการรัฐบาลมาก่อน ถ้าหากนางสาวยิ่งลักษณ์ต้องชดใช้เงินจำนำข้าว นายอภิสิทธิ์
 เวชชาชีวะ ก็ต้องชดใช้เงินที่หมดไปกับโครงการประกันราคาข้าวเช่นกัน กรณีนี้
 ชวานาจึงไม่เห็นด้วยและเห็นใจนางสาวยิ่งลักษณ์ แต่ไม่รู้จะช่วยเหลืออย่างไร เพราะ
 เข้าใจว่านางสาวยิ่งลักษณ์ ต้องทำตามนโยบายที่สัญญาไว้กับประชาชนเมื่อตอนหา

³ ชวานา เผย “ยิ่งลักษณ์” ถูกกลั่นแกล้งจำนำข้าว สืบค้นเมื่อ วันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.tv24.in.th/>

เสียง อีกทั้งจากการพูดคุยกับเพื่อนเกษตรกรพบว่า ทุกคนมีความเห็นตรงกันว่าเรื่องดังกล่าวเป็นคดีการเมือง ซึ่งอดีตนายกรัฐมนตรีกำลังถูกกลั่นแกล้ง”

จะเห็นได้ว่าเว็บไซต์ TV24 สถานีประชาชน มีการแสดงความคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลในทางให้การสนับสนุน โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยนำเสนอข้อมูลจากเกษตรกรที่เดือดร้อนจากการยกเลิกโครงการรับจำนำข้าว แต่ไม่มีการนำเสนอข้อมูลที่รัฐเสียหายจากการดำเนินโครงการรับจำนำข้าว เป็นการนำเสนอด้านดีเพียงอย่างเดียว และเป็นการโฆษณาชวนเชื่อทำให้ประชาชนเกิดความสับสนไม่สามารถแยกแยะข้อมูลจริงหรือเท็จอาจทำให้ประชาชนเลือกที่จะเชื่อข้อมูลเฉพาะฝ่ายตนเอง เกิดความแตกแยกทางความคิดจะเห็นได้จากเมื่อบล็อก TV24 ลงบทความที่ให้การสนับสนุนโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ก็จะมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยหรือคิดต่างจากเจ้าของบล็อก เข้ามาแสดงความคิดเห็นในเชิงตำหนิและไม่สนับสนุนจนทำให้เจ้าของบล็อกลบข้อความที่แสดงความคิดเห็น ซึ่งลักษณะการนำเสนอของเว็บไซต์ TV 24 ในฐานะสื่อมวลชน เป็นการสื่อสารประเภทชักจูงใจ การเผยแพร่ปลุกฝังความเชื่อทางการเมืองให้สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยไม่สนใจต่อความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินโครงการรับจำนำข้าว

ในด้านสื่อออนไลน์อย่างกรุงเทพธุรกิจ ได้มีนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ ดร.อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร ได้เขียนบทความวิเคราะห์โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งมีผู้อ่านจำนวน 15,811 ครั้ง เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2557 ว่าเป็นจุดจบโครงการรับจำนำข้าว⁴

“ในภาคอีสานและภาคเหนือ ในการเรียกร้องเงินค่าข้าวที่นำไปจำนำไปกับรัฐบาล ซึ่งเป็นความเดือดร้อนของชาวนาที่ได้จำนำข้าวปีเพาะปลูกฤดู 2556/2557 ที่รัฐบาลโดยธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรฯ หรือ ธ.ก.ส. คิดค้างเงินชาวนามาเป็นระยะเวลาประมาณ 4 เดือน (ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2556 เป็นต้นมา) คิดถึงหัวอกพี่น้องชาวนาแล้วน่าเห็นใจยิ่ง เพราะข้าวที่ผลิตได้และนำไปจำนำก็คาดหวังว่าจะมีเงินมาใช้จ่ายทั้งที่เป็นค่าใช้จ่ายในการผลิตประเภทปุ๋ย ค่าเช่าที่นา ค่าแรง ฯลฯ และยังมีค่าใช้จ่ายประจำวัน ชาวนาไม่มีเงินสายป่านยาว จึงก่อให้เกิดความเดือดร้อนดังกล่าวกดดันทำให้มีชาวนาในจังหวัดบุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ผูกคอตายไปแล้ว ดังนั้น จึงทำให้ชาวนาชุมนุมกันและปิดถนนทั้งในภาคเหนือและภาคอีสานและกำลังขยายวงกว้างออกไป ความเจ็บช้ำน้ำใจของชาวนาอีกประการนั้นก็เกิดจากความโง่ที่ถูกรัฐบาลผลักดันมาครั้งแล้วครั้งเล่ามาเป็นเวลากว่า 4 เดือนและบางรายอาจจะยาวนานกว่านั้น ในปัจจุบันมีใบประทวนหรือสัญญาจำนำข้าวระหว่าง ธ.ก.ส. และชาวนาอยู่รวมประมาณ

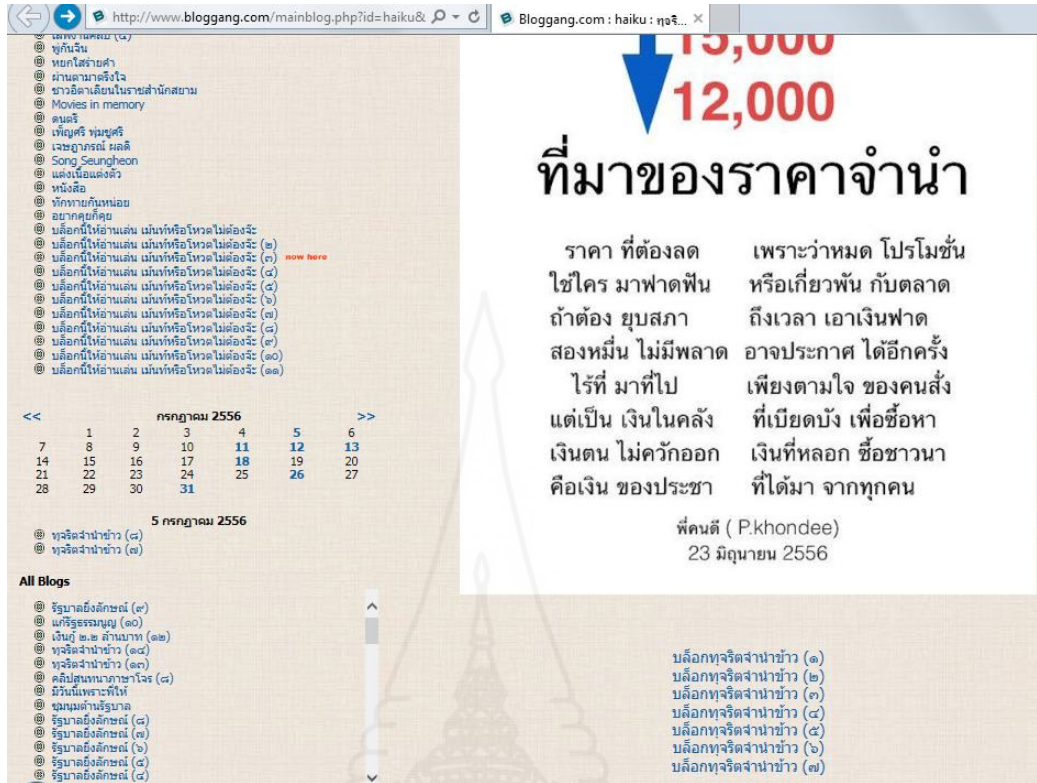
⁴ สืบค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/559638>

1.4 ด้านสัญญา คิดเป็นวงเงินที่รัฐบาลจะต้องหาเงินมาจ่ายเงินคืนชานาประมาณ 130,000-140,000 ล้านบาท และในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 50 เป็นชานาในภาคอีสาน และอีกเกือบร้อยละ 30 เป็นชานาในภาคเหนือ และอีกร้อยละ 15 เป็นชานาในภาคกลาง เนื่องจากภาคอีสานและภาคเหนือเป็นฐานเสียงที่สำคัญของพรรคเพื่อไทย ดังนั้น จึงทำให้รัฐบาลมีความเร่งรีบที่จะหาเงินมาจ่ายให้ชานาโดยเร็ว และก่อนกำหนดวันเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 กุมภาพันธ์นี้ หากพิจารณาจำนวนใบประทวนและวงเงินแล้วจะเห็นได้ว่าวงเงินต่อใบประทวนจะอยู่ประมาณใบละเกือบ 1 ล้านบาท และชานาทำอะไรในช่วงเวลา 4 เดือนเศษที่ผ่านมา ที่ชานาทำคือ หนึ่ง การกู้เงินจากนอกระบบซึ่งต้องจ่ายดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 10 ต่อเดือน และสอง นำใบประทวนไปขอกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ซึ่งได้เงินไม่เต็มจำนวนและต้องจ่ายดอกเบี้ยด้วยเช่นกัน ซึ่งไม่ยุติธรรมกับชานาเพราะข้าวของตนเองอยู่ในมือรัฐบาลไม่มีดอกเบี้ย ทั้งๆ ที่รัฐบาลควรจะต้องรับผิดชอบต่อใบประทวนที่นำไปกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ซึ่งหากต้องจ่ายดอกเบี้ยกู้แล้วชานาก็คงจะไม่แทบจะไม่ได้รับประโยชน์จากการจำหน่ายเลย แถมยังไม่รู้ว่าจะได้รับเงินเมื่อไร รัฐบาลจึงเดือดร้อนจัดในการหาเงินมาคืนให้กับชานาก่อนที่สถานการณ์จะบานปลายและเลวร้ายยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเห็นความพยายามที่ขอกู้เงินจำนวน 130,000 ล้านบาทที่เริ่มจากจะขอใช้เงินสภาพคล่องหรือเงินสำรองของ ธ.ก.ส. ซึ่งก่อนหน้านี้ ธ.ก.ส. เองก็ใช้เงินสภาพคล่องจำนวนประมาณ 91,000 ล้านบาทให้รัฐบาลยืมในโครงการนี้อยู่แล้ว และเมื่อเกิดข่าวแพร่หลายก็มีการคัดค้านจากพนักงานและเจ้าหน้าที่ของธนาคารฯ ดังนั้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายมาเป็นธนาคารของรัฐอีกแห่งคือ ธนาคารออมสิน ก็เผชิญการประท้วงคัดค้านจากพนักงานอีกเช่นกัน ต่อมาแม้ข่าวจะมีการติดต่อกับธนาคารกรุงไทย ซึ่งก็เผชิญการคัดค้านด้วยเช่นกันจากพนักงาน ทั้งนี้ เพราะหากคณะกรรมการหรือผู้บริหารธนาคารเหล่านี้จะคือดึงปล่อยกู้ออกไป ก็อาจจะประสบกับปัญหาการแห่ถอนเงินจากประชาชน อันเกิดจากความไม่ไว้วางใจของผู้ฝากเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่สถาบันการเงินกลัวที่สุดเพราะสถาบันการเงินอยู่ได้ด้วยความเชื่อถือเชื่อมั่นของประชาชน และหากเกิดปรากฏการณ์แห่ถอนเงินแล้วธนาคารหรือสถาบันการเงินนั้นล้มได้ เมื่อหาเงินจากสถาบันการเงินของรัฐไม่ได้จึงได้หันเหิมมายังสำนักงานประกันสังคม ซึ่งเป็นเงินกองทุนขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทยที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการคลัง ซึ่งเงินกองทุนนั้นเป็นเงินของผู้ประกันตนของแรงงานทั่วประเทศจำนวนประมาณ 12 ล้านคน ย้ำนะคะว่าเงินดังกล่าวเป็นที่มิใช่ของไม่ใช่ว่าจะให้พนักงานเมืองมาหยิบไปใช้ตามอำเภอใจได้ และ

เช่นเดียวกันเกิดการคัดค้านจากสหพันธ์แรงงานที่ประกาศปกป้องเงินของตนเอง และ ยังเปิดเผยว่ารัฐบาลเองก็ยังติดค้างเงินจ่ายสมทบในส่วนของรัฐบาลเองอยู่หลายหมื่น ล้านบาท ความล้มเหลวความผิดพลาดของโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลดังกล่าว เกิดจากความมาสมเหตุสมผลของโครงการที่กำหนดเงินจำนำสูงเกินกว่าราคาตลาดสูง ถึงร้อยละ 40 เกิดจากการทุจริตคอร์รัปชันในขั้นตอนดำเนินงาน และความไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ที่รัฐบาลจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทั้งทางแพ่งและ ทางอาญาเพื่อเป็นมาตรฐานในอนาคตต่อไป และเหนืออื่นใดโครงการรับจำนำข้าวนี้ ได้มีคำเตือนและคำแนะนำจากฝ่ายต่างๆ ทั้ง ฝ่ายค้าน นักวิชาการ นักธุรกิจหรือ องค์การระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลกหรือกองทุนการเงินระหว่างประเทศ บริษัท จัดลำดับความน่าเชื่อถือระหว่างประเทศ ถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นที่ไม่ใช่จะมี ผลกระทบเฉพาะกับชาวนา แต่กระทบต่อการส่งออก การพัฒนาพันธบัตรข้าว และที่สำคัญ คือ โครงการดังกล่าวไม่มีความยั่งยืน ที่คนไทยจะต้องจ่ายค่าบทรียนด้วยราคาแพง ในขณะที่นักการเมืองและคนที่โกงกลับลอยหน้าลอยตาอยู่ในสังคมนี้ต่อไป”

จากบทความที่ถูกนำเสนอในสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นมุมมองของนักวิชาการ ด้านเศรษฐศาสตร์แล้วยังมีบทความของคอลัมน์นิสต์หลายๆ คน ได้ถูกรวบรวมไว้ในเว็บไซต์ blogging.com ซึ่งมีผู้อ่านจำนวน 163,410 ครั้ง มีบล็อกที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำ ข้าวหลายบล็อก ดังภาพที่ 4.6





ภาพที่ 4.6 การสร้างบล็อกเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในส่วนของเว็บบล็อก ซึ่งมีการสร้างบล็อกเพื่อแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน และรวบรวมคำสัมภาษณ์ของนักวิชาการ คอลัมน์นิสต์ ได้แก่ เปลว สีเงิน⁵

"กระสอบข้าว 'ไกล้ทับ' ยิ่งลักษณ์"

เปลว สีเงิน

“ลงท้าย...เมื่อรัฐบาลยิ่งลักษณ์ "คืนไม่หูลุด" จากตัวเลข "คณะกรรมการปิดบัญชี" กระทรวงการคลังที่ว่า การรับจำนำข้าวมีผลขาดทุนกว่า 2.6 แสนล้าน ถึงพาณิชย์ จะออกมาปฏิเสธว่าไม่ถึง แต่ก็ไม่สามารถนำตัวเลขซื้อ-ขายข้าวในมือตัวเองมา แสดงได้ว่า "แล้วที่ว่าถึงนั้น...มันคือเท่าไร?" เมื่อถูกต้อนจนหลังชนฝา รัฐบาลยิ่งลักษณ์ก็เผยหลายระบอบทักษิณ

"... โกงไม่เป็นไร แบ่งปันให้ชาวนาได้ด้วย!"

นี่แหละจุดประสงค์นักการเมืองใช้ประชานิยมเป็นยาเสพติดมอมประชาชนก็อยู่ตรงนี้ เมื่อจนเต็ม รัฐบาลก็จะจับชาวบ้านเป็นตัวประกัน ซึ่งเห็นชัดในกรณีนี้

⁵ สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>

คือเมื่อรัฐบาลยังลักษณะถูกจับได้ว่า โครงการรับจำนำข้าวส่วทุจริต ก็จับชวานาเป็น
ตัวประกัน พลิกประเด็นที่โก่งกินกันมาพูดในอีกด้าน "ไม่ว่ารัฐบาลไหนก็ทำอย่าง
นี้ เพราะเป็นนโยบายช่วยเหลือชวานา รู้กันอยู่แล้วว่ามันต้องขาดทุน แต่มันเป็น
การขาดทุนที่ชวานาได้" ก็ถลึงถลึงกันไป...กะให้ควายหลงเชื่อ ที่ว่าขาดทุน 2.6
แสนล้านนั้น มันไปอยู่ในกระเป๋าชวานา!"

ครับ...มันด้านจนผมอายแทน ในหลักการช่วยเหลือชวานานั้น ไม่มีใครค้าน แต่เขา
ไม่เห็นด้วยในวิธีการ "รับจำนำทุกเมล็ดเกี่ยวนละ 15,000 บาท ซึ่งสูงเกินจริง เป็น
ความสูงที่ซ่อนเร้นเจตนาไม่สุจริตของรัฐบาลไว้ ขนาดนายกสมาคมชวานายังออก
ปาก "แค่เกี่ยวนละ 10,000 ก็พอใจแล้ว"

ในขณะที่ชวานาได้เกี่ยวนละ 10,000 ก็พอใจ แต่รัฐบาลยังลักษณะต้อง 15,000 ถึง
พอใจ เพราะอย่างนี้ เพื่อนเก่าผมทางฝั่งปอยเปตถึงได้มาถาม "รู้จักคนชื่อสุณีย์มัย?"
ผมงงว่าสุณีย์ไหน ร้อยวันพันปีไม่เคยมาถาม ไหงมาถามตอนนี้ เขาก็บอกว่า "เจ้
สุณีย์ที่รับส่งสินค้าชายแดนทางปอยเปตนี่ไง" ผมบอกไม่รู้จัก และถามกลับไปว่า...
ทำไม มีอะไรหรือ เพื่อนก็ว่า

"ไม่มีอะไร นึกว่ารู้จัก เห็นเจ้สุณีย์เข้ามาปลูกข้าวฝั่งเขมรตั้งร่วม 10,000 เฮกเตอร์
ลำเลียงเข้ามาขายฝั่งไทยรวยไม่รู้เรื่อง"! ใครคือเจ้สุณีย์ผมก็ไม่ทราบ ถ้ายังลักษณะ
อยากทราบ ให้ออนความอยากไปให้นายชาริตรับเป็นคดีพิเศษก็ได้ แต่ฟังที่เพื่อน
เก่าเล่าให้ฟัง แล้วย้อนไปดูข่าวที่รัฐมนตรีเขมรแถลงวันก่อนที่ว่า ปีนี้...ส่งข้าวขาย
ไทยได้สูงเป็นประวัติการณ์

อืมมมม มันก็เข้าค่านะ!? ความจริงทางปฏิบัติ ที่ว่ารับจำนำทุกเมล็ดของรัฐบาล
คือเป็นพ่อค้ารับซื้อข้าวทุกเม็ด "ด้วยราคาเหนือตลาด" ซื้อแล้วขายกระทั่งราคาทุน
ก็ยังไม่ได้ เก็บไว้เน่าล้น โกดัง เวียนเทียนกันเองบ้าง มุมมิบส่งเข้า-ส่งออกกันเอง
บ้าง คุยว่าโปร่งใส-ตรวจสอบได้ แต่ทุกอย่างกลับเป็นความลับดำมืด
เป็น "กระทรวงพาณิชย์" ล้านปีที่แล้ว! งบประมาณซื้อข้าว 6 แสนกว่าล้าน เอาไป
ทำอะไรกันบ้าง ถึงมือชวานาซึกก็บาท ขายจืทุจึกับประเทศไหน ขายไปที่ต้น ขาย
ราคาเท่าไร การค้าเสรียุคยังลักษณะกลับเป็นความลับทั้งหมด กระทั่งกำไร/
ขาดทุน แะไหน-อย่างไร ในรอบปี-รอบบัญชี ก็ไม่มี อังภาษากวายนูกโบ "ต้องรอ
อีก 2-3 ปี ขายข้าวหมดแล้วถึงจะรู้!"

จากคอลัมน์ "เปลว สีเงิน คนปลายซอย"

นสพ.ไทยโพสต์ 11 มิ.ย. 2556

"คนไทยไม่โง่-โง่งงจำนำข้าว"⁶

เกียรติ สิทธิอมร

“การดำเนิน โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลในขณะนี้ ถือว่าล้มเหลว ไร้ประสิทธิภาพ และมีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน แต่ยังไม่มีการแก้ไข ชาวนาไม่ได้รับราคาที่สัญญาไว้ ทำให้เกิดการขาดทุนถึง ๒.๖ แสนล้านบาท สุดท้ายกลายเป็นหนี้ที่พี่น้องประชาชนทั่วประเทศต้องแบกรับ จึงขอเรียกร้องให้ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น กรม.จะทำไมเป็นไม่รู้ไม่ได้ เพราะได้รับทราบถึงคำเตือนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องล่วงหน้าอย่างชัดเจนแล้วว่า โครงการรับจำนำข้าวจะก่อความเสียหายอย่างรุนแรง”

ในบล็อกนอกจากจะเขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำข้าวแล้ว ยังมีภาพประกอบพร้อมบทกลอนที่ล้อเสียดรัฐบาล ดังภาพที่ 4.7



ภาพที่ 4.7 บทกลอนล้อเสียดรัฐบาล

⁶ สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>

"นายกฯ ปู่ต้องรับผิดชอบรู้เห็นผลาญ-ทุจริตงบจํานำข้าว"⁷

ทีมข่าวการเมืองนสพ.แนวหน้า จากคอลัมน์ "ฝ่าประเด็นร้อน" นสพ.แนวหน้า 13 มิ.ย. 2556

“รัฐบาลหุ่นเชิดระบอบทักษิณภายใต้การนำของนายกฯ นกแก้วยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กำลังทำทุกวิถีทางคั้นเอาตัวรอดด้วยการหาทางปกปิดบิดเบือนข้อมูลตัวเลข นโยบายสุดอภัยศโครงการรับจํานำข้าวที่ผลาญเงินแผ่นดินไปแล้วกว่า 6 แสนล้านบาทและเปิดช่องโง่งกินกันมโหฬาร โดยเฉพาะนายกฯ นกแก้วยิ่งลักษณ์ที่ขณะนี้ดูเหมือนจะเครียดหนักและเอาตัวรอดด้วยการซึ่งหนีปิดความรับผิดชอบอ้างไม่รู้ไม่เห็นอย่างเดี๋ยวจึง ๆ ที่เป็นนโยบายหลักของรัฐบาลและพรรคเพื่อไทยแต่สร้างความเสียหายลุ่มจมแก่ชาติบ้านเมือง ล่าสุด นายเกียรติ สิทธิอมร ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคประชาธิปัตย์ เปิดเผยหลักฐานเด็ดเปรียบเสมือนใบเสร็จมัดจับโกหกหลวงโลกของ นายกฯ นกแก้วยิ่งลักษณ์ นั่นคือรายงานผลดำเนินโครงการรับจํานำข้าวที่จัดทำโดยกระทรวงการคลังลงนามโดย นายธนศักดิ์ เล็กอุทัย รมช.คลัง และเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 3 ต.ค. 2555 ระบุชัดเจนว่าโครงการรับจํานำข้าวในปี 2555/2556 จะระบายข้าวที่รัฐรับซื้อไว้ออกทั้งหมดได้ภายในเวลา 3 ปีโดยรัฐจะมีภาระขาดทุนเฉลี่ยปีละ 224,553 ล้านบาท นั่นแสดงว่า นายกฯ นกแก้วยิ่งลักษณ์ และคณะรัฐมนตรีทุกคนต่างรู้อยู่แก่ใจตั้งแต่ปีที่แล้วว่า ผลการดำเนินโครงการรับจํานำข้าวรัฐต้องขาดทุนปีละไม่ต่ำกว่า 2 แสนล้านบาท ทั้งๆที่รู้ว่าโครงการรับจํานำข้าวขาดทุนมโหฬารสร้างความเสียหายต่อแผ่นดิน แต่นายกฯ นกแก้วยิ่งลักษณ์ ทั้งในฐานะผู้นำรัฐบาลและประธานคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติกลับไม่ทบทวนโครงการเพื่อไม่ให้สร้างความเสียหายต่อประเทศบานปลายมากขึ้น ซ้ำยังตะบี้ตะบันเดินหน้าโครงการโดยล่าสุดคณะรัฐมนตรีเพิ่งอนุมัติกรอบวงเงินรับจํานำข้าวรอบใหม่เพิ่มอีก 5 แสนล้านบาทซึ่งส่งผลให้เห็นพิธีกรรมโครงการรับจํานำข้าวที่รัฐตั้งข้อสังเกตว่าออกแบบมาเพื่อทุจริตในทุกขั้นตอน หลากหลายรูปแบบ โดยรับซื้อข้าวในราคาแพงตันละ 15,000 บาท แต่ต้องขายระบายข้าวออกต่ำกว่าราคาตลาดเกือบเท่าตัวโดยขายได้ตันละไม่ถึง 10,000 บาทจึงไม่แปลกที่รัฐขาดทุนมโหฬาร แต่ที่เลวร้ายก็คือเปิดช่องให้มีการทุจริต อาทิ การตั้งบริษัทซึ่งเป็นคนของผู้มีอำนาจทางการเมืองได้โควตาซื้อข้าวจากรัฐในราคาถูกแล้วเวียนเทียนกลับมาขายให้รัฐในราคาจํานำกินส่วนต่างกำไรถึงตันละ

⁷ สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>

6,000-7,000 บาท หรือไม่ก็ใช้วิธีการนำข้าวราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกัมพูชาเข้ามาสวมสิทธิ์ขายข้าวราคาปรับจํานำให้รัฐเพื่อหากินกับส่วนต่างกำไรมูลค่ามหาศาล สำหรับรัฐบาลหุ่นเชิดยิ่งลึกลับขณะนี้ถือว่าล้มละลายในความน่าเชื่อถือไปแล้ว เพราะที่ผ่านมามีพฤติกรรมโกหกสีขาวย ลวงโลก อําพรางบิดเบือนมาตลอดสะท้อนพิรุณส่อปิดบังเงื่อนงําการโกงบ้านกินเมืองมาตลอด แนวโน้มที่ต้องจับตาจากพิษโครงการสุดอภัยศรีรับจํานำข้าวที่สร้างความฉิบหายล่มจมแก่ชาติบ้านเมืองก็คือบทสรุปการสอบสวนปมทุจริตและความเสียหายจากโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลหุ่นเชิดยิ่งลึกลับโดยคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่มีนายวิชา มหาคุณ เป็นประธานซึ่งกำลังเร่งปิดสำนวนการสอบสวนแม้ว่านายบุญทรง เตริยาภิรมย์ รมว.พาณิชย์จะพยายามเตะถ่วงไม่ยอมมาให้การต่อคณะอนุกรรมการของป.ป.ช. ซึ่งจากหลักฐานชิ้นล่าสุดที่เป็นรายงานของกระทรวงการคลังที่เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 ต.ค. 2555 ซึ่งระบุตัวเลขการขาดทุนในโครงการรับจํานำข้าวอย่างชัดเจนน่าจะเป็นใบเสร็จมัดคานายกชนกแก้วยิ่งลึกลับที่ยากจะปฏิเสธมีส่วนรู้เห็นกับการผลาญหรืออาจรวมทั้งทุจริตในโครงการรับจํานำข้าว”

ในด้านสื่อออนไลน์อย่างเว็บไซต์ผู้จัดการ ก็มีการนำเสนอเกี่ยวกับโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เช่น

ปัญหาและทางออกโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์⁸

โดย ASTVผู้จัดการออนไลน์ 10 สิงหาคม 2555

วิฑูรย์ เลี่ยนจําริญ ผู้อำนวยการมูลนิธิชีวิตวิถี ซึ่งติดตามนโยบายด้านการเกษตรของรัฐบาลมาอย่างต่อเนื่อง วิพากษ์วิจารณ์โครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลชุดปัจจุบัน ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินการครบรอบหนึ่งปีแล้วว่าทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ดังนี้

- 1. การทำลายกลไกตลาดและความไร้ประสิทธิภาพของการผูกขาดของรัฐ** ประเด็นนี้มีการวิเคราะห์ของนักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำของประเทศหลายคนว่าระบบเช่นนี้ได้ทำลายระบบการค้า โดยคนที่กุมกลไกรัฐบาลบางคนและผู้ประกอบการที่ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจ เช่น โรงสีขนาดใหญ่บางราย ผู้ส่งออกบางรายได้ประโยชน์จากระบบ

⁸ สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.manager.co.th/SpecialScoop/>

ดังกล่าว ในขณะที่เดิวก่อนก็เกิดผลกระทบต่อโรงสีขนาดเล็กและผู้ประกอบการขนาดเล็กทั้งหมดเพราะไม่สามารถซื้อข้าวแข่งกับรัฐได้

2. นำไปสู่การทุจริตมหาศาล ตั้งแต่การเลือกโรงสีเข้าร่วมโครงการ และผู้ส่งออกที่ใกล้ชิดกับรัฐจะได้ประโยชน์จากการผูกขาดข้าว การขายข้าว ฯลฯ

3. สร้างผลกระทบและสร้างความไม่เป็นธรรมต่อชาวนาเป็นจำนวนมากที่เก็บข้าวไว้กินเอง โดยเฉพาะชาวนาในภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคเหนือเกือบทั้งหมด และภาคกลางบางส่วน ส่วนใหญ่เป็นรายเล็กๆ ชาวนาที่ปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงตัวเองจะไม่ได้ประโยชน์ใดๆ เพราะไม่ได้นำข้าวไปขาย

ประเมินว่ามีชาวนาที่ได้รับผลกระทบกลุ่มนี้ไม่ต่ำกว่า 50% ของชาวนาทัวประเทศ ซึ่งตัวเลขของ ดร.นิพนธ์ พัวพงศกร ประธานสถาบันทีดีอาร์ไอ ประมาณว่าอยู่ที่ 2.6 ล้านครัวเรือน จากครัวเรือนชาวนาทั้งหมด 4 ล้านครัวเรือน คำถามคือ “ทำไมชาวนากลุ่มนี้ถึงไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเหมือนกลุ่มชาวนากลุ่มอื่น? “รัฐบาลใช้เงิน 200,000 ล้านบาทไปกับชาวนากลุ่มเดียวที่เข้าโครงการรับจำนำ ทำไมไม่เอาเงินนี้ไปช่วยชาวนากลุ่มนี้บ้าง?”

นอกจากนั้น ยังกระทบเกษตรกรและผู้ประกอบการที่ทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งโดยปกติได้ประโยชน์จากส่วนต่างราคาจากการรับซื้อประมาณ 30-50% จากข้าวทั่วไป แต่นโยบายนี้ทำให้ผู้ประกอบการต้องรับภาระหนักมากในการต้องตั้งราคาข้าวอินทรีย์สูงอีกมากจนแข่งขันกับต่างประเทศไม่ได้ เกษตรอินทรีย์ที่กำลังขยายตัวก็ชะงักและถดถอย ตอนนี้สถานการณ์อยู่ในขั้นวิกฤตแล้ว ถึงขนาดที่เจ้าหน้าที่พาณิชย์ระดับท้องถิ่นที่เห็นปัญหาและต้องการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ต้องค้นร่นหาทางช่วยชาวนาอินทรีย์ในระดับจังหวัดกันตามมีตามเกิด เรื่องนี้เครือข่ายเกษตรอินทรีย์อีสานจะรวมพลังกันวันที่ 20 สิงหาคมนี้ที่สุรินทร์ เพื่อจัดทำข้อเสนอและเคลื่อนไหวเพื่อให้กระบวนการนี้อยู่รอด

4. เม็ดเงินที่ใช้ในการรับจำนำจะตกแก่เกษตรกรไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งนี้ จากการสำรวจในจังหวัดนครสวรรค์ เกษตรกรได้รับเงินจริงประมาณต้นละ 10,500-1,1000 บาทเท่านั้นในโครงการรับจำนำ เกษตรกรที่ต้องรับใช้เงินก่อน ต้องขายสิทธิให้โรงสีจะได้น้อยกว่านี้อีกประมาณเกวียนละ 500-1,000 บาท ส่วนเกษตรกรในภาคอีสาน เช่น ยโสธร และสุรินทร์ ซึ่งปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพดีจะได้รับเงินค่าข้าวเพียง 15,000-17,000 บาทเท่านั้น แต่ไม่ถึง 20,000 บาท

“ประมาณการว่าชาวนาทั่วประเทศที่เข้าโครงการรับจำนำได้รับเงินต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ 30% ดังนั้น ถ้ารัฐบาลใช้จ่ายเงินไปแล้วประมาณ 200,000 ล้านบาท จะมีเงินที่รั่วไหลออกไปประมาณ 60,000 ล้านบาทเข้ากระเป๋าใครก็ไม่ทราบ”

5. เงินของรัฐไหลไปสู่บริษัทขายปุ๋ยและสารเคมีที่ใช้ในนาข้าว จะมีเงินของรัฐจากโครงการรับจำนำข้าวประมาณ 2,400 บาท/ไร่ ไหลไปสู่กระเป๋าของบริษัทค้าปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือคิดเป็นเงินประมาณ 72,000 ล้านบาท/ปี การรับจำนำหรือแม้แต่การ “ประกันรายได้” เท่ากับการเอางบประมาณของรัฐไปสนับสนุนธุรกิจเคมีเกษตร โดยเฉพาะพวกบริษัทเคมีเกษตรข้ามชาติ

6. ระบบการผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพและไม่อาจแข่งขันได้ระยะยาว เกษตรไทยอยู่ได้เพราะเงินรับจำนำ การใช้จ่ายเงินเช่นนี้ทำให้ไปสนับสนุนระบบการทำนาที่ไร้ประสิทธิภาพให้ดำรงอยู่ต่อไป ดังข้อมูลของ IRRI ที่บอกว่าชาวนาไทยในเขตชลประทานมีต้นทุนค่าสารเคมีสูงที่สุดเมื่อเทียบกับชาวนาในเอเชีย ทมิฬนาฑู ลูซอน ลุ่มน้ำโขง ลุ่มแม่น้ำแดง และชวา แต่ผลผลิตกลับต่ำกว่า

7. ปัญหาการอุดหนุนเกษตรกรภายใต้ WTO ตามข้อตกลงเดิมของ WTO ประเทศพัฒนาแล้ว เช่น อียูได้ให้การอุดหนุนแก่เกษตรกรภายในโดยผูกพันไว้ปีละ 3.3 ล้านล้านบาท ญี่ปุ่นปีละ 1.4 ล้านล้านบาท ขณะที่ไทยได้ให้การอุดหนุนเกษตรกรภายใน โดยผูกพันไว้ปีละประมาณ 20,000 ล้านบาท ดังนั้น ภายใต้กลไกโครงการรับจำนำขณะนี้เราได้ใช้เงินเกินเพดานที่เราผูกพันไว้มากแล้ว นี่เป็นที่มาของข่าวว่าสหรัฐฯ และหลายประเทศกำลังจับตาโครงการนี้ของไทย ที่จริงสหรัฐฯ เป็นประเทศที่อุดหนุนเกษตรกรตัวเองเป็นจำนวนมหาศาล แต่ได้ใช้ระบบ “สนับสนุนรายได้โดยตรงแก่เกษตรกร” ทำให้หลีกเลี่ยงหรือลดการถูกกดดันจากประเทศคู่แข่งได้ นโยบายของรัฐบาลที่แล้วเรื่อง “ประกันรายได้” ก็มาจาก “แรงบันดาลใจ” มาจากสหรัฐฯ นั่นเอง ปัญหาที่ไทยยังไม่ถูกกดดันเรื่องนี้เป็นเพราะกลไกที่เราทำขณะนี้แทนที่จะทำให้ข้าวไทยสามารถแข่งขันได้หรือขายแข่งได้ แต่กลับเป็นว่ากลับทำให้คู่แข่งขายข้าวได้มากขึ้นจึงยังไม่ทำให้มีการฟ้องร้ององค์การการค้าโลก แต่เมื่อใดก็ตามที่ไทยทุ่มข้าวไปขายในราคาถูกและตัดราคา ประเทศไทยจะเป็นเป้าที่จะถูกฟ้องร้อง

ผู้อำนวยการมูลนิธิชีววิถีมีข้อเสนอต่อรัฐบาลให้ทบทวนและยกเลิกโครงการรับจำนำข้าวด้วยเหตุผลต่างๆ ดังนี้

1. พิสูจน์ว่ารัฐบาลควรเลิกโครงการนี้ได้แล้ว เพราะเป็นการทำร้ายประเทศ ทำร้ายเกษตรกร ทำร้ายการพัฒนาการเกษตรในระยะยาว เงินมหาศาลที่ใช้ได้อย่างไร ประสิทธิภาพและเกิดผลข้างเคียงมากมาย เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการของรัฐบาลที่แล้ว โครงการนั้นมีผลข้างเคียงน้อยกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่เข้าไปทำลายกลไกตลาด พ่อค้าและกลไกตลาดทำงานได้ สร้างความเป็นธรรมต่อชาวนาทุกกลุ่ม ได้มากกว่า แต่ข้อเสียของโครงการประกันรายได้ก็คือ การไม่ได้ทำอะไรที่เป็น การปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตหรือลดต้นทุนการผลิตเลย

2. เสนอให้เอาระบบสนับสนุนรายได้โดยตรงแก่เกษตรกรมาใช้ แต่เอามาใช้โดยอย่าตั้งราคาส่วนต่างให้สูงกว่าตลาดมาก เอาให้เกษตรกรอยู่ได้ โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ต้องได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และตั้งเงื่อนไขให้เกษตรกรที่สามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มคุณภาพผลผลิต ได้รับการสนับสนุนมากกว่าเกษตรกรทั่วไป เช่น ชาวนาอินทรีย์ควรได้รับเงินสนับสนุนมากกว่าชาวนาทั่วไป 30% แต่ระบบที่วันนี้ไม่ใช่ให้รัฐเป็นคนดำเนินการแบบรวมศูนย์ แต่กระจายให้พื้นที่ กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่ทำตลาดสินค้าอินทรีย์เป็นผู้ดำเนินการแทนรัฐ รัฐเพียงแต่ทำหน้าที่สนับสนุนให้กลุ่มเหล่านี้ทำงานของเขาต่อไป ถ้านึกไม่ออกว่าควรทำเรื่องนี้อย่างไร ให้ไปขอคำแนะนำจาก โครงข่ายชาวนาสุพรรณ ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างหอการค้าไทย มูลนิธิชาวนา และชาวนาที่ จ.สุพรรณบุรี หรือขอแนวทางการทำงานนี้จากเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และยโสธรก็ได้

หากทำได้แบบที่เสนอ เงินส่วนเกิน 30% นั้นรัฐแทบจะไม่ต้องควักกระเป๋าเพิ่มขึ้นเลย เพราะเงินประมาณ 70,000-80,000 ล้านบาทที่เคยไหลออกนอกประเทศจากค่าปุ๋ยและสารเคมีจะไหลเข้ามาชดเชยแทน รวมไปถึงผลตอบแทนในรูปแบบต่างๆ

3. หากรัฐบาลนี้ต้องการไปให้ไกลกว่าทุกรัฐบาลที่เคยผ่านมา และแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการเกษตร ก็ควรนำเอาเงินที่ต้องใช้ 200,000-300,000 ล้านบาทจากการใช้ในโครงการรับจำนำนั้นมาทำโครงการปฏิรูปที่ดินให้เกษตรกรที่ขาดที่ดินทำกิน และสนับสนุนการจัดการชลประทานจะสอดคล้องมาก วิธีนี้จะช่วยแก้ปัญหาโครงสร้าง ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างถึงราก ซึ่งแน่นอนต้องทำควบคู่ไปกับการปฏิรูปภาคเกษตรดังที่ได้พูดถึงในหัวข้อ 2.2 ด้วย ไม่เช่นนั้นวงจรหนี้สินและการสูญเสียที่ดินทำกินจะวนมาเกิดขึ้นอีกรอบอยู่ดี จากการสำรวจความเห็นโดยสอบถามจากเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ทั่วประเทศ ประมาณการว่า

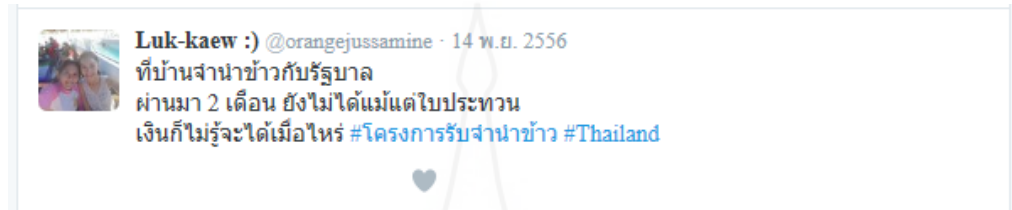
ชานา 65-70% ที่เห็นว่าโครงการรับจำนำของรัฐบาลนี้แยกว่าโครงการประกัน รายได้ของรัฐบาลที่แล้ว มีส่วนน้อยที่คิดว่ารับจำนำดีกว่า แต่มีอีกกลุ่มก้อนใหญ่ที่ ยังสับสนและไม่อาจตัดสินใจได้ในขณะนี้ว่าจะเลือกนโยบายแบบไหนดี รัฐบาลควรใช้โอกาสครบรอบหนึ่งปีของโครงการรับจำนำข้าวมาทบทวนเรื่องนี้ อย่างรอบคอบ ไม่เช่นนั้นผลกระทบในแง่ลบทั้งระยะสั้นและระยะยาวจะทำลาย ความนิยมของรัฐบาลลงอย่างรวดเร็ว

การสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในสถานะไม่อยู่นิ่งของระบบการเมือง ส่วนประกอบของระบบสื่อสารทางการเมือง ประกอบไปด้วย (1) แหล่งที่มาของข่าวสาร (2) ตัว เนื้อหาหรือข่าวสาร (3) เส้นทางที่ข่าวสารถูกส่งออกยังผู้รับ และปฏิกริยาตอบโต้ จากการศึกษาเห็น ได้ง่าย ๆ คือในระบบการสื่อสารทางการเมืองนั้น แหล่งที่มาของข่าวสารอาจจะเป็นนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองขณะนั้น ส่วนเนื้อหาหรือข่าวสารก็ ได้แก่ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นต่างๆ ที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พยายามแสดงออกไป เส้นทางที่ใช้เป็นโทรทัศน์ สื่อสังคมออนไลน์ เฟซบุ๊ก หรือทวิตเตอร์ ซึ่งมีผู้สนับสนุนที่นำบทความ ที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โพสต์ลงในเฟซบุ๊กส่วนตัวเกี่ยวกับการชี้แจงนโยบายรับจำนำข้าวที่ ไม่ได้ทำให้รัฐเสียหายมาลงบล็อกสาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อีกทางหนึ่ง ผู้รับก็คือประชาชนทั่วไปที่บังเอิญอ่านเจอในบล็อกดังกล่าว และปฏิกริยาตอบโต้ก็คือ การแสดง ความคิดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ของเขา ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เห็น ด้วยกับนโยบายการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เห็นได้จากการสร้างบล็อก เพื่อแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบการดำเนินโครงการรับจำนำข้าว การนำเสนอการทุจริตใน การรับจำนำข้าว มูลค่าความเสียหายที่รัฐต้องรับภาระไว้ และความเดือดร้อนของเกษตรกร ซึ่งมี คอลัมน์นี้สัปดาห์หลายคนรวบรวมข้อมูลและเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริตในโครงการรับจำนำ ข้าวจำนวนหลายบล็อกด้วยกัน

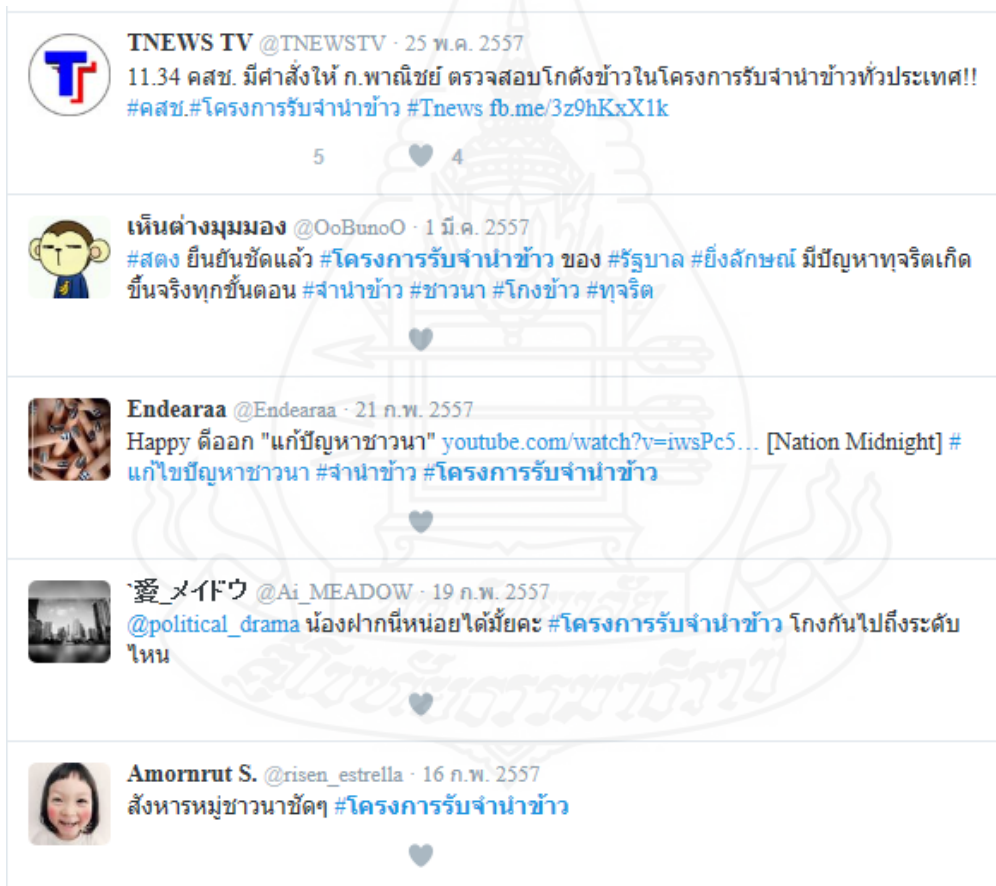
1.2 ทวิตเตอร์ (Twitter)

ในส่วนทวิตเตอร์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของบล็อกที่มีการจำกัดขนาดของการโพสต์ ในแต่ละครั้ง ซึ่งทวิตเตอร์เป็นไมโครบล็อกที่จำกัดการโพสต์แต่ละครั้งพิมพ์ได้ไม่เกิน 140 ตัวอักษร ในปัจจุบัน ทวิตเตอร์เป็นที่นิยมใช้งานของผู้คน เพราะใช้งานง่ายและใช้เวลาไม่มากนัก รวมทั้งเป็นที่นิยมขององค์กรต่างๆ ที่ใช้ทวิตเตอร์ในการแจ้งกิจกรรมต่างๆ และความเคลื่อนไหว ของธุรกิจ เพื่อไม่ให้ ขาดการติดต่อกับสังคม ซึ่งหากต้องการมีเลขที่บัญชี (Account) สำหรับทวิตเตอร์สามารถเข้าไปสมัครได้ที่เว็บไซต์ของ Twitter ซึ่งทวิตเตอร์ที่ติด hashtag โครงการรับจำนำข้าว

มีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายเช่นเดียวกับบล็อก คือมีทั้งที่สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการรับจำนำข้าว อย่างเกษตรกรรายหนึ่งที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว ก็ใช้สื่อออนไลน์อย่างทวิตเตอร์ระบายความในใจเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว โดยติด hashtag #โครงการรับจำนำข้าว# ดังภาพที่ 4.8 และ ภาพที่ 4.9



ภาพที่ 4.8 การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว



ภาพที่ 4.9 การใช้ทวิตเตอร์ในการสื่อสารการตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว

ในการใช้ทวิตเตอร์ยังมีการเชื่อมโยงข้อมูลโครงการรับจำนำข้าวไปยังยูทูป (youtube) ซึ่งมีรูปแบบสื่อผสม (Multimedia) ขึ้นสู่เว็บไซต์ เพื่อแบ่งปันข้อมูลแก่ผู้ใช้ทั่วไป ซึ่งใน

ปัจจุบันได้รับความนิยมมาก เพราะด้วยความที่เป็นสื่อผสมเองไม่ว่าจะเป็นรูป สไลด์ หรือวิดีโอ รวมทั้งการใช้งานง่ายขึ้นของกล้องดิจิทัล และกล้องวิดีโอ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่นำมาสู่การเปิดโปงปมทุจริตโครงการรับจำนำข้าว หรือผู้จัดทำได้ทำขึ้นเพื่ออธิบายสถานการณ์ของโครงการรับจำนำข้าว ดังภาพที่ 4.10



ภาพที่ 4.10 การ์ตูนล้อเลียนโครงการรับจำนำข้าวที่ถูกเชื่อมโยงไปยังทวิตเตอร์



ภาพที่ 4.11 ทวิตเตอร์มูลนิธิเพื่อคนไทย

จากภาพที่ 4.11 จะเห็นได้ว่ามูลนิธิเพื่อคนไทย ได้นำวิดีโอต่อต้านโครงการรับจํานำข้าวที่นักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพได้จัดทำขึ้น มาเผยแพร่ในทวิตเตอร์

ในส่วนของทวิตเตอร์นักการเมืองอย่างนายจตุรงค์ ฉายแสง อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อดีตรองนายกรัฐมนตรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและรักษาการหัวหน้าพรรคไทยรักไทย เขาได้รับการคัดเลือกจากนิตยสารเอเชียวิกให้เป็น 1 ใน 20 ผู้นำชาติเอเชียที่มีบทบาทโดดเด่นในศตวรรษที่ 20⁹ ได้ใช้ twitter.com/chaturon ในการทวิตเตอร์เกี่ยวกับการเมืองที่มีผู้ติดตามถึง 250,000 กว่าคน และได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายรับจํานำข้าวเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2557 ว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ใกล้จะชี้มูลโครงการรับจํานำข้าวว่า จะยิ่งทำให้พรรคประชาธิปัตย์ไม่มีทางชนะการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะลงเลือกตั้งในครั้งนี้หรือครั้งหน้าก็ตาม เพราะประชาชนจะรู้สึกว่าการเลือกปฏิบัติอย่างชัดเจน กรณีโครงการจํานำข้าว เพราะยังไม่มีมีการพิสูจน์ให้ถึงที่สุดว่าในระดับผู้ปฏิบัติหรือผู้รับผิดชอบโดยตรงใครทำผิดหรือทุจริตอย่างไร แต่กลับจะเอาผิดกับนายกรัฐมนตรีในข้อหาปล่อยปละละเลยหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ การตั้งข้อกล่าวหาที่มาแบบไม่มีปีไม่มีชื่อยุ่ เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและรวบรัดอย่างมาก การดำเนินการของ ป.ป.ช.จึงเข้าลักษณะใช้อำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาแก้ปัญหาการเมือง หาทงลงให้นายสุเทพ เทือกสุบรรณ เลขาธิการ กปปส.กับพวกเสียมากกว่า

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าข้อมูลการตรวจสอบโครงการรับจํานำข้าวรัฐบาลนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในรูปแบบทวิตเตอร์ที่จำกัดการโพสต์แต่ละครั้งพิมพ์ได้ไม่เกิน 140 ตัวอักษร เป็นการโพสต์ลักษณะในเชิงสัญลักษณ์ของข้อความหรือที่เรียกว่าแฮชแท็ก เพื่ออำนวยความสะดวกค้นหาและเชื่อมโยงข้อมูลไปยังสังคมออนไลน์อื่นๆ อย่างเฟซบุ๊กและยูทูป เพราะด้วยข้อจำกัดของทวิตเตอร์ จึงทำให้ได้ข้อความที่ตรวจสอบโครงการรับจํานำข้าวเพียงสั้นๆ

1.3 เฟซบุ๊ก (facebook)

ทางด้านเฟซบุ๊กอย่างเพจองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน¹⁰ ที่มีผู้ติดตามกว่า 322,000 คน ก็ใช้สื่อออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็น นำเสนอข้อมูลโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาลนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยเฉพาะคลิปวิดีโอที่สร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่การทุจริตโครงการรับจํานำข้าว มีผู้เข้าชมคลิปดังกล่าวจำนวนกว่า 2 ล้านครั้ง มีผู้แชร์คลิปจำนวน 84,000 กว่าครั้ง และมีผู้แสดงความคิดเห็นกว่า 6,000 ความคิดเห็น ซึ่งถือว่าเป็นคลิปที่มีคนกล่าวถึงเป็นจำนวนมาก ดังภาพที่ 4.12 และ

⁹ สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>

¹⁰ สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2559 จาก <https://www.facebook.com/act.anticorruptionThailand/videos>

มีผู้เข้าไปแสดงความความคิดเห็นโดยส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะเห็นด้วยกับการนำเสนอของเพจองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน

The image shows two screenshots from a mobile device. The left screenshot is a Facebook post from the 'องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน' (Anti-Corruption Center) dated 12 ตุลาคม 2015. The post text reads: 'ในหุฯ อดีตนายกกึ่งยื่นจดหมายเปิดผนึกเรียกร้องความเป็นธรรมถึงนายกรัฐมนตรีไป... เราก็คงขอยื่น VDO เปิดโปง "กลโกงชาติคดียานาข้าว" ให้ประชาชนทั่วประเทศได้เรียนรู้เช่นกันครับ รับผิดชอบ... รับผิดชอบ... เพื่อไม่ให้ประเทศเราต้องเจ็บช้ำแบบนี้อีกครับ #พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ' Below the text is a video player with a play button and the text 'ขอคืน 519,000 ล้านบาท'. The video has 2.2 ล้าน ครั้ง views, 79 พัน คน likes, 6.7 พัน reactions, and 84 พัน shares. The right screenshot is a search result for the video, showing the title 'ค้นหาโพลสดบนเพจนี้', 322,304 views, and a YouTube player interface with 218 พัน likes and 8.9 พัน shares.

ภาพที่ 4.12 ข้อความบรรยายก่อนจะนำเสนอคลิปเปิดโปงกลโกงชาติคดียานาข้าว

ทางด้านผู้สนับสนุนรัฐบาลอย่างนายกิตติรัตน์ ณ ระนอง รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทย อดีตรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก Kittiratt Na-Ranong ในการแสดงความความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2557 ว่า

“ในฐานะหัวหน้าทีมเศรษฐกิจรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผมขอยืนยันว่าโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของรัฐบาล นอกจากไม่ได้สร้างความเสียหายแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อชาวนาและเศรษฐกิจไทยอีกด้วย (ปล. ต้องขอเรียนว่าวิดีโอนี้ใช้เวลาไม่ถึง 2 นาทีครึ่ง ท่านจะเข้าใจได้ดีทีเดียวครับ)” ดังภาพที่ 4.13



ภาพที่ 4.13 เฟซบุ๊กนายกิตติรัตน์ ณ ระนอง ที่แสดงความคิดเห็นว่าโครงการรับจำนำข้าวเกษตรกรได้ประโยชน์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พื้นที่สาธารณะบนสื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สำหรับการสื่อสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง กล่าวคือ พื้นที่ในสื่อสังคมออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) เป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มิได้หยุดนิ่งตายตัว อีกทั้งสื่อสังคมออนไลน์มีคุณสมบัติในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ การไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ในการสื่อสารความสามารถในการเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่ผู้สื่อสารต้องการ การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยและการใช้นามแฝงหรือการปิดบังชื่อจริง จึงทำให้พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะสมัยใหม่ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถสื่อสารหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ทำให้บนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เกิดวาทกรรมในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557 ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ถูกใช้เป็นช่องทางและเป็นพื้นที่การสื่อสารทางการเมือง ห้วงเวลาดังกล่าวกระแสการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารทางการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เว็บไซต์ (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) เป็นอีกพื้นที่บนอินเทอร์เน็ตที่ถูกใช้เพื่อการสื่อสารทั้งฝ่ายที่สนับสนุน และต่อต้านรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร รวมถึงฝ่ายที่มีความเห็นแตกต่างออกไป ซึ่งความสามารถในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีบนอินเทอร์เน็ตทำให้พื้นที่แห่งนี้ เป็นพื้นที่

สำหรับความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย กระทั่งเกิดวาทกรรมทางการเมือง เกิดบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 ซึ่งประเด็นที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของโครงการรับจำนำข้าว ประชาชนมีการติดตามข้อมูลข่าวสาร การวิพากษ์วิจารณ์ และการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ที่แม้แต่เกษตรกรผู้เป็นชนชั้นรากหญ้าก็ยังสามารถเข้าถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการออกมาแสดงความคิดเห็นผ่านทางทวิตเตอร์หรือเฟซบุ๊กถึงขั้นตอนการรอรับเงินจากการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ล่าช้า การเปิดโปงวิธีการรับซื้อข้าวในราคาแพงตันละ 15,000 บาท แต่ต้องขายระบายข้าวออกต่ำกว่าราคาตลาดเกือบเท่าตัวโดยขายได้ตันละไม่ถึง 10,000 บาท จึงไม่แปลกที่รัฐขาดทุนมหาศาล แต่ที่เลวร้ายก็คือเปิดช่องให้มีการทุจริต อาทิ การตั้งบริษัทผีซึ่งเป็นคนของผู้มีอำนาจทางการเมืองได้โควตาซื้อข้าวจากรัฐในราคาถูกแล้วเวียนเทียนกลับมาขายให้รัฐในราคารับจำนำกินส่วนต่างกำไรถึงตันละ 6,000-7,000 บาท หรือไม่ก็ใช้วิธีการนำข้าวราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกัมพูชาเข้ามาสวมสิทธิ์ขายข้าวราคารับจำนำให้รัฐเพื่อหากินกับส่วนต่างกำไรมูลค่ามหาศาล การเผยแพร่ภาพการตรวจค้น โกดังข้าว ที่ทำให้ประชาชนเห็นถึงการทุจริตคอร์รัปชันต่างๆ มากมาย ดังนั้น ประชาชนผู้ใช้ช่องทางสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการเสนอข้อเรียกร้อง แสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการทำงานของรัฐบาล จึงทำให้สิทธิการผูกขาดวาระข่าวสารที่เคยอยู่ในมือรัฐบาลและสื่อมวลชน ถูกกระจายสู่ประชาชนมากขึ้น การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในสื่อสังคมออนไลน์ช่วยเพิ่มบทบาททางการสื่อสารให้กับประชาชนอีกบทบาทหนึ่ง คือ บทบาทการเป็นผู้ส่งสาร อีกทั้งการสื่อสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์เป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ขึ้นมาด้วย

จากการศึกษาการตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว สื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าระบบการเมืองนั้นมีผลต่อลักษณะและรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง กล่าวคือ รัฐบาล ประชาชน พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมจะมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เรียกร้อง แสวงหาข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสารทางการเมืองภายใต้บรรยากาศเช่นนี้ทำให้รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นการไหลของข้อมูลข่าวสารทางการเมืองแบบสองทาง(Two-ways Flow) ที่ประชาชนสามารถส่งผ่านความคิดเห็น ข้อเรียกร้อง หรือข้อมูลข่าวสารกลับไปยังรัฐบาลได้ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการเรียกร้องให้เกษตรกรที่เดือดร้อนออกมาชุมนุมกดดันรัฐบาล และข้อเรียกร้องนั้นก็มักจะมีผลต่อรัฐบาลเช่นกัน

2. การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ โครงการรับ จำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557

ศึกษาจากบุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนโลกออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 โดยวิธีการสัมภาษณ์ตามประเด็น ดังนี้

2.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหว ตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีการสื่อสารข่าวสารทางการเมืองบนโลกออนไลน์เกี่ยวกับ โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ได้แก่ นักวิชาการกระทรวงพาณิชย์ นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน นักวิชาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้แสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์ที่ต่อต้านและสนับสนุน โครงการฯ และตัวแทนเกษตรกรที่เคยเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว โดยใช้แบบสัมภาษณ์เอกสารและแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เคยรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) และข่าวสารนั้นมีผลต่อการรับรู้ของตนเองอย่างมาก

ในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยมีเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์เกษตรกรเป็นลำดับแรกเนื่องจากเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จากโครงการรับจำนำข้าว จากการสัมภาษณ์คุณประสิทธิ์ สงวนนามสกุล จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เคยทำงานบริษัทเอกชนในกรุงเทพมหานคร แล้วกลับมาสานงานทำนาต่อจากครอบครัว ในอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ กล่าวไว้ว่า “เชื่อว่าการทุจริตบ้าง สำหรับที่ ได้รับข่าวสารมา แต่ไม่เคยเข้าไปอ่านหรือศึกษาข้อมูลอย่างจริงจัง เช่น ข้าวข้าวเน่า ก็เชื่อบ้างว่าการทุจริตจริงเพราะรัฐบาลซื้อข้าวราคาสูง แต่การขายออกไปยังขายราคาต่ำทำให้ไม่คุ้มทุน จึงมีการกักเก็บข้าวไว้เยอะส่งผลต่อข้าวที่อาจจะเน่าได้” (ประสิทธิ์ สัมภาษณ์ 2559) เช่นเดียวกับคุณคำรณ เกษตรกรในอำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดกำแพงเพชร เกษตรกรหนุ่มไฟแรงที่ได้สะท้อนความคิดเห็นที่เกิดจากผลกระทบโครงการรับจำนำข้าวได้ยุติลงว่า “รับข่าวสารจากหน้าเฟซบุ๊ก ยูทูปที่แชร์ลงบนหน้าเฟซบุ๊ก รู้สึกว่าเมื่อ ไรกฎหมายไทยจะลงโทษผู้ที่โกงชาติเสียที มันไม่ยุติธรรมเลย ราคาข้าว 15,000 บาท ทำให้สินค้าทุกอย่างแพง

ไปหมดเลย พอหมดโครงการ 15,000 บาท เอาเงินนี้เงินชวานาก็หมด ข้าวของก็แพง ไม่ลดลงอีก” (คำรณ สัมภาษณ์ 2559)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรทั้งสองท่านที่รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวทางสื่อสังคมออนไลน์เชื่อว่าโครงการดังกล่าวมีส่วนต่อการรับรู้ของตน สอดคล้องกับคุณนิรุจน์ ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้รับการแนะนำให้ผู้รู้จัก โดยผ่านบุคคลท่านอื่นมาอีกที คุณนิรุจน์เปิดร้านขายปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชเป็นรายใหญ่ในตำบลวังบัว จังหวัดกำแพงเพชร ได้กล่าวว่า “รับข่าวสารจากคนที่เขาแชร์กันออกมาจากกลุ่มสาธารณะต่างๆ ที่มันดึงขึ้นมาในหน้าเฟซบุ๊ก ว่าคนพวกนี้เขาโกงอย่างไร ก็ชอบเข้าไปอ่านบทความ และชอบมูมมองคอมเม้นท์ของแต่ละคนครับ มีให้สัมผัสได้ในหลายๆ มุม ทั้งต่อต้านและสนับสนุน เหมือนกับการได้เวทีกันเลยทีเดียว ซึ่งข่าวสารนั้นเราก็มานพวกับชีวิตจริงของพวกเราที่อยู่รอบข้างเรา ชุมชนวังบัวบ้านเราทำนากัน 90% ได้มั่งครับ อย่างเช่นข้าวข้าวที่ฝากไว้ในโรงสีหาย ผมก็มีวงในเป็นเพื่อนที่อยู่ในโรงสีนั้นเช่นกัน ส่วนมากผมก็จะไม่เชื่อเลยทันที ต้องพินิจข้อมูลรวมๆ กันมาถึงจะเชื่อครับ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559) และพอสัมภาษณ์ลึกลงไปว่าเชื่อข่าวสารที่ประกอบบนโลกออนไลน์หรือไม่อย่างไร คุณนิรุจน์ได้กล่าวถึงสิ่งที่เขาทราบมาจากประสบการณ์ดังนี้ “ก็ทราบมานะครับที่เขาใช้วิธีสวมสิทธิ์กันครับ เช่นบ้านผมทำนาได้ 60 ไร่ แต่รัฐบาลให้โควตาเราแค่ 30 ไร่ เหลืออีก 30 ไร่ผมจะทำอย่างไรละ ที่เขาทำกันก็ไปใช้สิทธิ์คนที่เขาทำนาไม่ถึง 30 ไร่แล้วจ่ายค่านายหน้าเขาไปตามที่สมยอมกัน เรื่องแบบนี้พวกที่อยู่สหกรณ์จะรู้ที่สุด เพราะเขามีข้อมูลว่าใครทำนาได้เท่าไร คงเหลือสิทธิ์เท่าไร สามารถชิงแซกได้ เรื่องแบบนี้มีให้เห็นจริง และบนโลกอินเทอร์เน็ตก็มีจริง ผมก็เชื่อสิ แต่จะให้ผมทำอะไรได้ผมไม่ได้ทำนา แต่ผมขายปุ๋ยขายยาให้ชวานา ชินผมไปต่อต้านพวกเขาผมก็คงจะช่วยเหลือครับ ผมก็ได้แต่มีการพูดคุยกันในวงเหล้าเท่านั้น เพื่อนฝูงผมก็ทำนา ทุกคนล้วนแต่ทำแบบนี้กันทั้งนั้นครับ มันก็เลยทำให้รู้ว่าเอ่อข้อมูลบนโลกอินเทอร์เน็ตมันก็เป็นข้อมูลจริงนะ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559)

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของคุณประทีภย์ ข้าราชการประจำที่ทำงานเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวโดยตรงว่า “ทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลจากเฟซบุ๊กออนไลน์ โดยส่วนตัวก็ทำงานเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว รับขึ้นทะเบียนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ก็จะทราบข่าวพวกนี้จากสื่อต่างๆ บางครั้งรู้ก่อนเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกแต่ไม่รู้ละเอียดคนละ บางคนก็ฟังจากลูกหลานอ่านให้ฟัง ผมคิดว่าข่าวสารของโครงการรับจำนำข้าวที่ปรากฏให้เห็นทางสื่อออนไลน์ไม่ว่าจะในแง่ดีหรือแง่ทุจริต เราต้องพิจารณาข้อเท็จจริงประกอบด้วย แต่ถ้าในความรู้สึกเล็กๆ แล้วคิดว่าโครงการประกันราคาพืชผลทางการเกษตรดีกว่าโครงการรับจำนำข้าวครับ” (ประทีภย์ สัมภาษณ์ 2559) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์คุณณัฐชนกานต์ นักข่าวท้องถิ่น จังหวัดอุทัยธานี ที่สามารถพูดถึงตัวเลขความเสียหายของโครงการนี้ได้แบบทันทีว่า

“เคยได้รับข่าวสาร โครงการรับจำนำข้าวปี 2554-57 เป็นโครงการแทรกแซงตลาดข้าวไทย ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ โดยรัฐบาลใช้เงิน 9.85 แสนล้านบาทซื้อข้าว 54.4 ล้านตัน ขาดทุนทั้งสิ้น 5.4 แสนล้านบาท นโยบายรับจำนำข้าวก่อให้เกิดประโยชน์ “น้อยกว่า” ต้นทุนและความเสียหายจากการแทรกแซงตลาด” (ณัฐชนกานต์ สัมภาษณ์ 2559) เช่นเดียวกับคุณมนัส เกษตรกรผู้ทำไร่ที่รับข่าวสารมาจากหลายๆ สื่อด้วยกัน กล่าวว่า “มีการรับข่าวสารมาจากทั้งทีวี เฟซบุ๊กและยูทูป ที่เสนอการช้อนแอบพลังข่าวสาร โดยการใช้นั่งร้านมาต่อกันเป็นกล่อ่งสี่เหลี่ยม ทำให้เชื่อว่าการทุจริตโครงการรับจำนำข้าวจริงๆ มากถึง 95 เปอร์เซ็นต์” (มนัส สัมภาษณ์ 2559) ซึ่งการที่คุณมนัส ระบุเปอร์เซ็นต์การเชื่อว่าการทุจริตโครงการรับจำนำข้าวจริงๆ มากถึง 95 เปอร์เซ็นต์ ก็ล้วนมาจากการรับรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาโดยตรง เช่นเดียวกับคุณนพพล ที่ได้กล่าวถึงที่ไปที่มาของโครงการนี้ โดยผ่านประสบการณ์ของเพื่อนสนิทตนเองว่า “เชื่อว่าการทุจริตจริง เนื่องจากรับข่าวสารมาจากเพื่อนสนิทผมในเฟซบุ๊กที่ทำงาน ธกส. โดยเพื่อน ทหาร ตำรวจ นายอำเภอที่ไปตรวจโกดังข้าวต่างๆ เพื่อน ได้นำเสนอว่ามีข้าวเน่า การยัดข้าวจากที่อื่นเข้ามาในระบบ เขาถ่ายรูปออกมาขึ้นกรเอะ ซึ่งเราให้เห็นความเป็นมาเป็นไปของโครงการผ่านเพื่อนคนนี้ เราได้รู้ว่าเขาทำจริงหรือไม่จริง ซึ่งมันมาจากคนที่เรารู้จักเลยทำให้เชื่อว่าการทุจริตในโครงการนี้จริงๆ เสมือนว่าเราได้ร่วมตรวจสอบกับเขาเลยแหละครับ ” (นพพล สัมภาษณ์ 2559)

ในส่วนแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ ที่ไม่ปรากฏชื่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่เคยทราบข่าวผ่านทางสื่อออนไลน์ เกิดการติดตามข่าวสารเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเนื่องจากกระบวนการในการดำเนินโครงการรับจำนำข้าวค่อนข้างสลับซับซ้อน เข้าใจยากจนเกิดกระแสข่าวการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าว มีสื่อออนไลน์จัดทำขึ้นตอนการทุจริตในโครงการฯ ออกมาเผยแพร่ตามยูทูปหรือเฟซบุ๊ก ทำให้ประชาชนเข้าใจง่ายขึ้นและเกิดกระบวนการเปิดโปงการทุจริตจากเกษตรกรที่ไม่ได้รับใบประทวน และมีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์บางรายที่เคยรับทราบข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์แต่ไม่มีผลกระทบต่อความรู้สึกเพราะตนเองไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา ไม่ได้เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว และหากโครงการรับจำนำข้าวสามารถรับจำนำข้าวกับเกษตรกรได้ในราคา 15,000 บาทต่อเกวียนจริงก็คงจะดีมาก โดยไม่สนใจว่าโครงการดังกล่าวจะมีการทุจริตหรือไม่

จะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีมุมมองต่อโครงการรับจำนำข้าวในลักษณะติดตามข่าวสารการทุจริตมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ อาจเป็นเพราะว่าโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในระยะแรกของโครงการสามารถนำเงินหมุนเวียนจ่ายให้แก่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึง เกษตรกรได้รับเงินจำนำข้าวในราคาเกวียนละ 15,000 บาท ตามที่รัฐบาลได้นำเสนอ นโยบายไว้ จนกระทั่งรัฐบาลขาดสภาพคล่องทางการคลัง ทำให้ไม่สามารถนำเงินจ่ายให้แก่เกษตรกรที่ถือใบประทวนได้ จึงเกิดการชุมนุม

ประท้วงจากเกษตรกรในภาคอีสานซึ่งเป็นฐานเสียงของรัฐบาล เกิดการโจมตีจากฝ่ายค้านรัฐบาลถึงโครงการรับจำนำข้าวที่เกิดการทุจริต ระบายข้าวไม่ทัน การสวมสิทธิ์ของเกษตรกร เป็นต้น ข้าวสารเหล่านี้เป็นไปในเชิงลบจึงทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว ติดตามข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นเนื่องจากเป็นสื่อที่ทันเหตุการณ์ ประชาชนสามารถเข้าถึงง่าย ดังนั้นเมื่อถามถึงโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จะให้ข้อมูลในลักษณะการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าวเป็นอันดับแรก

ในส่วนการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์และการแสดงความคิดเห็นนั้นมีวัตถุประสงค์ต่อการเปลี่ยนแปลงหรือต้องการให้รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไรนั้น ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เคยแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยคุณนพพล ได้ให้ข้อมูลว่า “แหมพี่ เคยแสดงความคิดเห็นต่อข้าวดังกล่าวสิ ถ้าใครได้เห็นภาพที่ผมได้เห็นนะเป็นใครใครก็ต้องคอมเมนต์ (แสดงความคิดเห็น) สภาพขนาดนั้น (พร้อมกับพยายามหาภาพในเฟซบุ๊กที่คุณนพพลเคยโพสมาให้ดู) ใจที่คอมเมนต์ไปก็อยากให้คนที่เขามาอ่านต่อหรือมาแสดงความคิดเห็นต่อจากผมให้เขาได้รับรู้อะไรเล็กๆ น้อยๆ ที่ผมแสดงความคิดเห็นไป เรียกได้ว่าผมก็หยังเชิงว่ามีใครมาเห็นด้วยกับผมหรือไม่ แต่ก็มีนะมีคนมากดไลค์ (ถูกใจ) แสดงความคิดเห็นผมเยอะเหมือนกัน ทำให้ผมรู้สึกว่าจะอยากค้นข้อมูลแล้วเอาออกมาเผยแพร่อีก รู้สึกภูมิใจเหมือนกันนะ” (นพพล สัมภาษณ์ 2559) เช่นเดียวกับคุณมนัสที่ได้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “ช่วงแรกๆ ของโครงการไม่เคยแสดงความคิดเห็นเพราะที่บ้านทำไร่ ไม่ได้ปลูกข้าวแต่อย่างใด พอหลังจากมีข่าวการทุจริตโครงการรับจำนำข้าวจึงเกิดความสนใจว่ามีการโกงกันอย่างไรบ้างผ่านเฟซบุ๊ก และเคยแสดงความคิดเห็นผ่านเฟซบุ๊ก เชื่อว่าข้าวหายไปจากโกดังจริงๆ อยากให้ผู้ที่มิอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้หลายๆองค์กรผลักดันทำการตรวจสอบไม่ใช่รัฐบาลตรวจสอบกันเองและจับกุม คนขายชาติ พวกนี้เข้าคุกเสียให้หมดสิ้น เพราะทำให้ประเทศชาติเสียหายเป็นจำนวนมาก..” (มนัส สัมภาษณ์ 2559) จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์สองท่านนี้พยายามค้นคว้าข้อมูลต่างๆ และมีการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องการให้รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ออกมาตรวจสอบและเอาผิดเกี่ยวกับโครงการดังกล่าวด้วยตัวของพวกเขาเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างไปจากคุณนิรุจน์ และคุณประทีป ที่แสดงความคิดเห็นในมุมมองของตนเองผ่านการใช้เฟซบุ๊กในลักษณะใช้นามแฝงดังนี้ “เคยครับ แต่ผมใช้เฟซบุ๊กอีกหนึ่งอันแสดงความคิดเห็นนะครับ ก็อยากให้เขาออกมาตรวจสอบพวก โรงสีกันครับ ผมก็อาจมีชื่อตำแหน่งบ้างว่าที่ไหนแอบโกงกันอย่างไร ส่วนเฟซบุ๊กจริงที่ผมใช้ผมจะไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครับ ผมอยู่ภายใต้วงล้อมของคนทำนาครับ..” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของคุณประทีป ได้กล่าวว่า “จริงๆ ก็เคยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคม

ออนไลน์นะ แต่ใช้นามแฝงเพราะผมก็ใกล้ชิดกับโครงการรับจำนำข้าว เข้าใจกระบวนการและเห็นช่องโหว่ของโครงการที่เกษตรกรบางราย รวมถึงพ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงสี มีการสวมสิทธิ์ใช้วิธีทุจริตเพื่อให้ได้ใบประทวนมาแลกเงินกับธนาคาร ธ.ก.ส. แต่ผมก็ไม่สามารถพูดอะไรได้ เพราะเรื่องแบบนี้ทำกันเป็นขบวนการ จะว่าปลายน้ำโก่งก็ไม่ได้เพราะต้นน้ำอย่างเกษตรกรก็โก่ง เรียกได้ว่าโก่งตั้งแต่ระดับรากหญ้าจนถึงระดับรัฐบาล แต่ผมว่าเรามีสื่อสังคมออนไลน์ก็คินะ ทุกคนเริ่มแบ่งปันเริ่มกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นว่าโครงการรับจำนำข้าวมีการทุจริตจริงๆ ” (ประทักษ์ สัมภาษณ์ 2559) จากการสัมภาษณ์บุคคลทั้งสองท่านนี้แสดงถึงข้อดีของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่สามารถใช้นามแฝงได้ ทำให้ผู้ใช้เฟซบุ๊กสองท่านนี้มีความอิสระต่อการแสดงความคิดเห็นในโครงการดังกล่าว

และผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ให้ข้อมูลว่าไม่เคยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แต่ติดตามข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์และในส่วนแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ ที่ไม่ปรากฏชื่อผู้ให้ข้อมูลพบว่าส่วนใหญ่เคยแสดงความคิดเห็นในลักษณะอยากให้เกิดการตรวจสอบอย่างจริงจัง

จะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลที่ติดตามข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการทุจริตตั้งแต่รากหญ้าจนถึงรัฐบาล แต่ก็ยังไม่กล้าจะเปิดเผยตัวตนของตนเองเนื่องจากปัจจัยทางสังคมของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เองด้วย ทำให้เกิดวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้นามแฝงแต่สามารถให้ข้อมูลที่เกิดการทุจริตจริงๆ ได้ ดังนั้นสื่อสังคมออนไลน์จึงอาจมีผลให้หน่วยงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ได้ข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อสามารถสืบหาเบาะแสการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าวนี้

ในประเด็นการส่งต่อ (แชร์ข้อมูล) ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์และต้องการสื่อสารต่อบุคคลอื่นให้รับรู้หรือตอบสนองต่อสิ่งนั้น

คุณมนัสได้กล่าวว่า “ไม่เคยแชร์ต่อ แต่จะเข้าไปสนับสนุนกดไลค์ (ถูกใจ) กับคอมเมนต์ (แสดงความคิดเห็น) ที่มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือ บุคคลที่น่าเชื่อถือรวมถึงไปถูกใจเพจในเฟซบุ๊กต่างๆ ที่เพื่อนฝูง สำนักข่าวต่างๆ รวมถึงนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามทำการแสดงความคิดเห็น พอเราไปกดถูกใจเพื่อนในเฟซบุ๊กของเราก็จะเห็นว่าเรากดถูกใจและมีส่วนหนึ่งที่กดถูกใจตามเราก็มี” (มนัส สัมภาษณ์ 2559) สอดคล้องกับคุณนพพล ที่มีการแสดงความคิดเห็นว่าการแชร์ข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์มีผลต่อการรับรู้ของครอบครัว “มีการแชร์ต่อครับ แต่ผมจะแชร์เฉพาะข้อมูลที่ผมมั่นใจว่ามันมีมูลความจริงครับ ต้องการสื่อสารให้คนอื่นได้รับรู้เหมือนที่ผมได้สัมผัสมา ในโลกสังคมออนไลน์มันเป็นการสื่อสารข้อมูลที่ไวมากนะครับ อย่างคนแก่ที่บ้านผมตอนนี้เริ่มเขี่ยมือถือกันละ กดแชร์กดไลค์ได้แล้วครับ ผมว่าสิ่งที่ผมแชร์ไปครอบครัวผมก็คงได้อ่านบ้างแหละ เป็น

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนะครับ” (นพพล สัมภาษณ์ 2559) ซึ่งแตกต่างจากคุณนิรุจน์ที่จะเน้นการใช้เฟซบุ๊กที่สองในการสื่อสารเพื่อเจาะลงไปในกลุ่มชุมชนทางการเมืองเฉพาะเท่านั้น ดังนี้ “ก็ใช้เฟซประจำผมแฮร์เลยครับ แต่จะไม่ได้แสดงความคิดเห็นอะไรลงไป แฮร์ใช้ไปครับ ส่วนเฟซที่สองก็แฮร์ ก็แสดงความคิดเห็นเต็มๆ ไปเลยครับ เฟซนี้จะมีแต่เพื่อนต่างถิ่นด้วยกันทั้งสิ้น เพื่อนจากกลุ่มก็ดี จากที่เราโพสต์แล้วเขาแฮร์ไปแล้วจึงมีคนมาขอเป็นเพื่อนครับ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559)

ส่วนผู้ให้ข้อมูลในแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ ส่วนใหญ่ไม่เคยแฮร์ข้อมูลและไม่แน่ใจว่าเคยแฮร์หรือไม่ แต่รู้ว่าทุกคนที่อยู่ในโซเซียลย่อมรู้ว่าสารของโครงการรับจ่านำเข้านี้ และมีบางคนที่ไม่แฮร์ข้อมูลเหล่านี้ เนื่องจากยังไม่แน่ใจว่าข้อมูลที่ตนเองได้รับมานั้นถูกต้องหรือไม่ จึงได้แต่อ่านและติดตามเท่านั้น

2.2 การแสดงความคิดเห็นการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจ่านำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557

การที่เคยรับข่าวสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของโครงการรับจ่านำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557 จนนำมาสู่กิจกรรมทางการเมืองออฟไลน์ด้วยตัวเองในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการดังกล่าว เช่น การพูดคุยถกเถียงทางการเมือง, การร่วมชุมนุม, การรณรงค์ต่อต้านในรูปแบบต่างๆ มีความคิดเห็นที่หลากหลายดังนี้

จากการสัมภาษณ์คุณมนัส ได้มีการนำข้อมูลที่ได้จากเฟซบุ๊กไปสู่วงสนทนาทางการเมือง เช่นเวลากลับบ้าน ได้คุยกับคนแถวบ้านเรื่องการทุจริตโครงการดังกล่าว และคุณมนัสยังกล่าวหาชอบเอารูปหรือข่าวการตั้งนั่งร้านเพื่อปิดบังมาให้ชาวบ้านดูเฉพาะคนที่สนิทเท่านั้น พร้อมทั้งยังสะท้อนให้รัฐบาลสนใจอาชีพเกษตรกรอื่นๆ ด้วย “อาชีพชาวนาได้ราคาที่ดีกว่าอาชีพเกษตรกรอื่นๆ เช่นชาวไร่อ้อยเช่นเดียวกับผม อยากให้รัฐบาลสนใจบ้าง สนใจให้เท่าเทียมกัน ไม่ใช่ราคาข้าวสูงปรี๊ด แต่ราคาอ้อย/มัน ต่ำยวบยาบ มันเป็นไปได้หรือที่อยู่ที่ใดราคาข้าวจะสูงปรี๊ดขึ้นไป โดยไม่คำนึงถึงราคาที่เขาซื้อขายกันทั่วโลก รัฐบาลซื้อไปแพงยัง ใจขายก็ขาดทุน ทำให้ราคาข้าวสารแพงไปด้วยซึ่งมันกระทบกับชีวิตผม ผมซื้อข้าวกิน” (มนัส สัมภาษณ์ 2559) ซึ่งสอดคล้องกับคุณนพพลที่เคยรับข่าวสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของโครงการรับจ่านำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557 จนนำมาสู่กิจกรรมทางการเมืองแบบออฟไลน์โดยการพูดคุยถกเถียงเกี่ยวกับโครงการดังกล่าวในลักษณะคนที่สนิทเป็นหลัก ดังนี้ “มีบ้างครับ ก็คุยกับคนรู้จัก เครือญาติ ยังไม่กล้าคุยกับคนที่เขาทำงานจริงๆ ครับ แต่จะมีน้ำผมครับที่เขาสนิทกับลุงข้างบ้าน แกก็จะได้รับข่าวสารที่ผมกดไลค์หรือแฮร์นี้ละครับแล้วเอาไปคุยกับลุงแก สงสารลุงแคะครับแกน้อยใจว่ารัฐบาลตั้งเป้าที่เกวียนละ 15000 แต่ชีวิตจริงลุงแกได้มากที่สุดก็เกวียนละ 9000 เองครับ มันไม่ยั่งยืนเลย..” (นพพล สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณประสิทธิ์ ที่ผันตัวเองจากพนักงานบริษัทผู้ชีวิตชวานานัน ได้กล่าวว่า “มีการนำข้อมูลไปพูดคุยกันในครอบครัวเท่านั้นครับ เนื่องจากที่บ้านทำนา ก็รู้ว่ามีภาระ โกงกันเกิดขึ้น แต่โกงยังไงไม่ค่อยอยากจะรับรู้เท่าไร รัฐบาลมาช่วยเราก็ดีมากแล้วแม้ว่าจะไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย หมิ่นทำเหมือนที่เขาสนใจเราไว้ แต่มันก็คิดว่าที่เราไม่ได้ หรือได้ราคาเดิมๆที่มันไม่คุ้มทุนชีวิตครับ เราเป็นชวานาเราต้องการแต่เงินเพราะนั่นมันคือรายได้ของครอบครัวเราครับ” (ประสิทธิ์ สัมภาษณ์ 2559) เช่นเดียวกับคุณทองไชย ชวานาอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ อีกหนึ่งท่านที่ได้สะท้อนปัญหาที่ชวานาคุณนั้นต้องแบกรับภาระต่างๆ จากการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว ว่า “หากย้อนไปในเวลานั้นที่เขาเรียกร้องกัน ช่วงนั้นติดแค่พวกเราได้เงินจำนำข้าวแสนห้า ครอบครัวเราก็ต้องใช้เงินเราแทบแยเหมือนกันครับ ก็มีคนมาชวนให้ไปปิดถนนที่ตลาดหนองเบน จังหวัดนครสวรรค์ นะครับ ตอนนั้นสองจิตสองใจอยู่เหมือนกัน แต่ก็ให้โอกาสรัฐบาลเขาหาเงินมาก่อน ถามว่าได้มีใครชวนทางเฟสไทม์ ก็พอมีนะครับผมอยู่ในกลุ่มเฟสอำเภอลาดยาว เขาก็ตั้งกระทู้ชวนกัน ไปปิดถนนชุมนุมนี้แหละ มีทางหมอนามัยแถวบ้านที่บ้านเขาทำนาด้วยเป็นตัวตั้งตัวตี ชาวบ้านไปกันเยอะอยู่สามารถปิดถนนสายเอเชียขาขึ้น บริเวณตลาดหนองเบนได้เลยทีเดียวครับ” (ทองไชย สัมภาษณ์ 2559) และนี่คือเสียงสะท้อนจากชวานาจำนวนหนึ่งที่ต้องอยู่กับปัญหา และยังมีความหวังเสมอว่าโครงการดังกล่าวจะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากความยากจนได้

ต่างกับคุณคำรณ ชวานารุ่นใหม่ที่ไม่เห็นด้วยต่อการที่รัฐบาลผิดสัญญาต่อกับพวกตน จนนำไปสู่การเมืองแบบออฟไลน์ปิดถนนบริเวณแยกไฟแดง ต.สลกบาตร อ.ขาณุวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร ดังนี้ “การร่วมชุมนุมหรือครับ ไปสิผมนี้แหละแกนนำปิดถนนเส้นสลกบาตรเลย ผมไม่กลัวใคร รัฐบาลทำผิดสัญญาต่อกับพวกผม รัฐบาลยังไม่เห็นกลัวเลย การร่วมชุมนุมก่อตัวจากแกนนำในหมู่บ้านไปก่อน ไม่ได้เริ่มจากโซเชียล แต่พอการชุมนุมเริ่มขึ้นเราก็มีการถ่ายรูปลงเฟซบุ๊กเราเชิญชวนให้คนที่เดือดร้อนมาช่วยกันชุมนุม ก็ได้ผลดีนะครับ วัยรุ่นวัยกลางคนมากันเยอะดีครับ ส่วนคนแก่ก็มาจากคนหนุ่มๆ พวกนี้แหละครับบอกต่อๆ กันมา ” (คำรณ สัมภาษณ์ 2559)



ภาพที่ 4.14 ภาพบนเฟซบุ๊กของคุณคำรณ ที่เรียกร้องให้ชานาออกมาชุมนุม

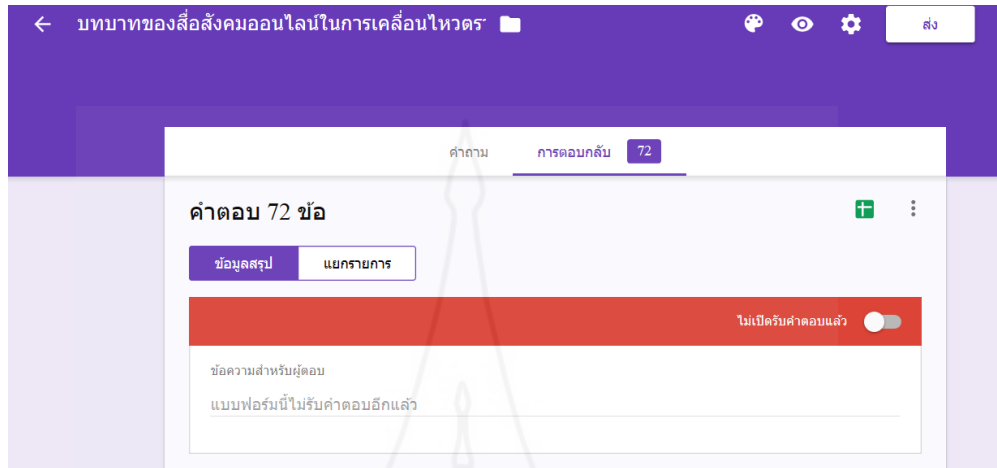
สอดคล้องกับคุณนิรุจน์ ผู้ที่ใช้เฟซบุ๊กที่สองในการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อโครงการดังกล่าว ดังนี้ “สำหรับผมก็จะคอยส่งข่าวสารหรือปลุกระดมคนที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ในแถบจังหวัดกำแพงเพชรร่วมกับจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้เฟซบุ๊กที่สองนี้แหละครับในการสื่อสารภายใต้กลุ่มลับชื่อกลุ่มประชาชนคนกำแพงเพชรต่อต้านยิ่งลักษณ์ ซึ่งเป็นกลุ่มลับ ปัจจุบันเราได้ทำการเปลี่ยนชื่อไปแล้วครับ จะมีเครือข่ายให้สมาชิกแต่ละสายดึงคนที่มีความเห็นตรงกันเข้ามา โดยมีกฎว่าต้องรู้จักคนที่ดึงมา สมาชิกเรามีไม่มากหรอกครับ หลักร้อยกว่าคนเอง แต่ก็สนุกดีครับมีการแชร์ข้อมูลกันที่ตรงไปตรงมา และก็ต้องขอบคุณพี่ๆจากสายนครสวรรค์ที่เป็นตัวตั้งตัวตีให้กลุ่มนี้ปรากฏขึ้นมาครับ ไปไหนไปกันครับ ชุมนุม กปปส. ก็ไปครับ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณมนัสที่เป็นเกษตรกรชาวไร่กล่าวว่า “ไม่เคยเข้าร่วมการชุมนุมกับเขาแต่ดูข่าวแล้วถ้าชีวิตเราทำนา เราก็คงออกมาต่อต้านโครงการนี้เช่นกัน เพราะโง่งกันเหลือเกิน” (มนัส สัมภาษณ์ 2559)

และจากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบอิเล็กทรอนิกส์ ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 72 คน เคยเข้าร่วมชุมนุมเพื่อกดดันรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ให้ดำเนินการจ่ายเงินจำนำข้าวแก่เกษตรกรตามโครงการรับจำนำข้าว จำนวน 38 คน โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบอิเล็กทรอนิกส์ ระบุว่า

“วันที่ 4 มกราคม 2557 เรากลุ่มชวานาออกมารวมตัวกันให้ได้มากที่สุด เจอกันบริเวณถนนหน้าวัดสังข์คาราม ตลาดสกลบาตร อำเภอขามวรุณบุรี จังหวัดกำแพงเพชร”

“ออกมาชุมนุมประท้วงรัฐบาล ไม่ได้เงินจากการรับจ่านำเข้าวนาปี ณ บริเวณสี่แยกโพธิ์ไทรงาม อ.บึงนาราง จ.พิจิตร”



ภาพที่ 4.15 แบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีผู้เข้ามาตอบจำนวน 72 คน

เข้าร่วมในเพจที่สื่อสารข้อมูลต่างๆ กดติดตามเพื่อทราบข้อมูลข่าวสาร
 เคยครับ ทั้งสองฝ่าย เหลืองแดง อยากรู้ว่าเค้าคุยกันอย่างไร
 เคย
 เคยเข้าไปอยู่ในกลุ่ม
 วันที่ 4 มกราคม 2557 เรากลุ่มชวานาออกมารวมตัวกันให้ได้มากที่สุด
 เจอกันบริเวณถนนหน้าวัดสิงห์คาราม ตลาดสลกบาตร อำเภอขามเฒ่า
 ลักษณะบุรี จังหวัดกำแพงเพชร จำได้ไม่ลืม
 ออกมาชุมนุมประท้วงรัฐบาล ไม่ได้เงินจากการรับจ่านำเข้าวนาปี ณ
 บริเวณสี่แยกโพธิ์ไทรงาม อ.บึงนาราง จ.พิจิตร

ภาพที่ 4.16 คำตอบจากแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เคยออกมาชุมนุม

และจากข้อมูลในเฟสบุ๊กของสำนักข่าวไทยพีบีเอส ที่ได้นำเสนอข่าวของ
 เครือข่ายชวานา 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เตรียมระดมชวานาปีดถนนมิตรภาพ
 เพื่อกดดันรัฐบาลหลังค้างจ่ายเงิน โครงการรับจ่านำเข้ามานานกว่า 3 เดือน ซึ่งมีคนออกมาแสดง
 ความคิดเห็นในเชิงของการให้กำลังใจชวานาและการเร่งรัดให้รัฐบาลจ่ายเงินให้กับเกษตรกรโดยเร็ว



พัฒนรัชพงศ์ กมลยะบุตร ชาวนาสุๆ แสดงพลังหน่อย ป้านกแสมมันเหยย
ว่าที่ออกมาเป็นชวานาปลอม ชวานาจริงได้หมดแล้ว
ถูกใจ · ตอบกลับ · 9 · 27 มกราคม 2014 เวลา 15:54 น.



Yuwadee Baramee ออกมาเยอะๆ เลยชวานาไทย อย่าให้พวกมันมาตุถูก
ว่าโดนจ้าง เพราะไม่ใช่พวกควายแดง มีอบเค็มเงิน!!!!
ถูกใจ · ตอบกลับ · 9 · 27 มกราคม 2014 เวลา 17:25 น.



Pat Pat-s Saen ออกมากันเข้าไปหรือป่าวพี่น้อง... พวกท่านยังหวังสิ่งใดอี
กรี้?
ออกมาเถิด ออกมาช่วยกันไล่ รัฐบาลไม่มีเงินจ่ายพวกเราแล้ว....
ถูกใจ · ตอบกลับ · 4 · 28 มกราคม 2014 เวลา 8:07 น.



Apisit Somjit เจ้าเดือนร้อน เจ้าก็ต้อออกมาประท้วง เพราะจริงๆแล้วมัน
ควรจะได้เงิน มาตั้งนานแล้ว มีวไปทำอะไรกันอยู่จึงไม่มีเงินจ่ายชวานา ทำนา
ต้องใช้เงินนะครึบ ถ้าไม่มีเงินก็ต้อกูเอามาทำนา ทำนาเสร็จก็หวังที่จะเอาเงิน
มาใช้เลี้ยงชีวิตและครอบครัว และใช้หนี้ ญาติผมอยู่นครสวรรค์ เอาข้าวไป
จำหน่ายแล้วไม่ได้เงิน หน้าแห้งไปตามๆ กัน สงสารครึบ ใ้พวกที่ว่าทำไม่
ต้อมาประท้วง ลองถามตัวเองดูบ้าง ถ้าเจ้านายไม่จ่ายเงินเดือนคุณแค่ ๑
เดือนก็พอ คุณจะอยู่เฉยๆ ใช้ไหม ไม่เรียกเรื่องอะไรใช้ไหม อีกรายหนึ่งคนแถว
บ้านผม (สองพ่อลูก ทำนาหลายไร่) ยังไม่ได้เงินจำหน่ายข้าวรวมแล้วประมาณ
สองล้านบาท เงินเดือนคุณอย่างมากไม่เกินหมื่นห้า คุณยังต้อรอนเลย
เอาใจเจ้ามาใส่ใจเราด้วย โง่แล้วยังมาแสดงความคิดเห็นอีก
ถูกใจ · ตอบกลับ · 17 · 27 มกราคม 2014 เวลา 20:00 น. · มีการแก้ไข

ภาพที่ 4.18 ภาพการแสดงความคิดเห็นส่วนหนึ่งบนเฟซบุ๊กของสำนักไทยพีบีเอส

โดยส่วนหนึ่งของการแสดงความคิดเห็นเชิงขวณให้ออกมาชุมนุมมีแรงกระตุ้นมา
จากวะทกรรมของนางชิดา ถาวรเศรษฐ รักษาการประธานแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ
แห่งชาติ ที่ออกมาให้สัมภาษณ์ว่ากลุ่มชวานาที่ออกมาชุมนุมปิดถนนเรียนร้องรัฐบาลขณะนั้น
เป็นผู้ที่โดนว่าจ้างให้มาชุมนุม หรือเรียกว่า **ชวานาปลอม** นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการติดตามข่าวสาร โครงการรับจำข้าวของ
รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการเข้าร่วมชุมนุมเพื่อกดดันรัฐบาลให้จ่ายเงินแก่เกษตรกรที่เข้า
ร่วมโครงการรับจำนำข้าว มีการนัดรวมตัวเกษตรกรที่ประสบปัญหาเดียวกันให้ได้จำนวนมากเพื่อ
เป็นข้อต่อรองกับรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยแกนนำของกลุ่มเกษตรกรให้ข้อมูลผ่าน
สื่อสังคมออนไลน์ที่มีความอิสระสามารถกระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลายเป็น
ช่องทางในการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วม เป็นการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่
สังคมออฟไลน์อย่างได้ผล

จะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลหลายคนแสดงความคิดเห็นการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์ ผู้สังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 เริ่มจากในระดับครัวเรือนและสังคมเล็กๆ ในหมู่เครือญาติ ออกไปสู่สังคมภายนอกโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการติดต่อประสานงานหาข้อมูลของโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งการได้รับเงินจำนำข้าวที่ล่าช้าเป็นสาเหตุให้เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรเดือดร้อน จนเกิดการพบปะกัน ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เกิดการแสดงความคิดเห็นในสังคมออนไลน์และนำไปสู่สังคมออนไลน์โดยผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วมชุมชนเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล

ซึ่งปัจจัยที่ทำให้กลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ประสบความสำเร็จในการใช้สื่อสังคมออนไลน์จนนำไปสู่ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554 – 2557

จะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของคุณนิรุจน์ กล่าวว่า “การรวมกลุ่มของคนที่มีความคิดเดียวกัน มาอยู่รวมกันมันมีพลังมากเลยนะครับ จากที่ผมคิดว่ามันไม่มีอะไรเลย แต่หาเป็นแบบนั้นไม่ คุณจากการออกเงินควักตัดกันเองของพวกเราสิครับ เหมารถบัสสองชั้น ไปชุมนุม กปปส.กันเองเลยครับ หลังจากนั้นก็มีกองทุนจากคุณสุเทพมาช่วยเราบ้าง แต่เราก็ยินดีจ่ายค่าน้ำ ค่าอาหารระหว่างเดินทาง แต่คุณรู้ไหมหลังจากทุกคนเตรียมมาเองและเตรียมมาเพื่อกันบนรถด้วยครับ คุณแล้วมันอบอุ่นจังครับ ไม่น่าเชื่อว่าอินเทอร์เน็ตจะทำให้พวกเรารู้จักกันและสนิทใจกันได้มากอย่างนี้ครับ ปัจจุบันลูกหลานใครบวชแต่ง พวกเราก็ยังไปมาหาสู่กันอยู่ครับ และยังสื่อสารกันบนกลุ่มในเฟซบุ๊กครับ ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559)

สอดคล้องกับคุณนพพล ที่ได้กล่าวถึงผู้นำชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์ ดังนี้ “ยกตัวอย่างผู้ใหญ่บ้านที่บ้านผมนะครับ แกจบ ป.ตรี เกษตรแม่โจ้ มาครับ จัดว่าเป็นผู้นำชุมชนรุ่นใหม่เลยแหละ แกก็จะใช้สังคมออนไลน์พวกนี้แหละครับในการชักจูงกลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านให้เป็นเครือข่ายในการส่งข่าวสารต่อภายในหมู่บ้าน วัยรุ่นพอได้รับข่าวก็จะบอกต่อคนแก่ คนเฒ่าอีกทีครับ โดยผ่านกลุ่มเฟซบุ๊กของหมู่บ้านวังตะเคียนของผมครับ ผมว่ามันเจ๋งนะ แกใช้ประโยชน์จากกลุ่มนี้ในการสื่อสารกับลูกบ้านเยอะเลยครับ แจ้งข่าวสารจากอำเภอก็ดี แจ้งคนเจ็บ คนป่วยก็ดี ผลงานต่างๆที่แกทำก็จะประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อนี้ บางทีผมก็ไม่ค่อยได้เปิดเฟสเท่าไรหรอกเพราะทำงานเอกชน ผมว่าปัจจัยด้านความไวการเข้าถึงของโซเชียลนี่แหละครับ ผมว่ามันทำให้อะไรๆเปลี่ยนแปลงไปเยอะครับ วัยรุ่นจะเป็นกลุ่มที่มีพลังในชุมชนเยอะขึ้นครับ..” (นพพล สัมภาษณ์ 2559) สอดคล้องกับคุณประสิทธิ์ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านความรวดเร็วของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ดังนี้ “มันง่ายมันสะดวก ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วครับ เพราะฉะนั้นการ

จะใช้สื่อนี้เพื่อนัดแนะชุมนุมประท้วงของคนที่มีความคิดเหมือนกัน ก็คงจะมีประสิทธิภาพดีครับ เดียวนี้ใครไม่มีเฟซบุ๊ก ล้าสมัยละครับ ” (ประสิทธิ์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณมนัส เชื่อในเรื่องของการเคลื่อนไหวทางการเมืองบนโลกออนไลน์ในลักษณะการผลิตซ้ำและภาพลักษณ์ของตัวบุคคลที่ผลิตซ้ำ ดังนี้ “ จากที่สังเกตนะ การออกมาเคลื่อนไหวซ้ำๆ แชร้อะไรๆ กดไลค์กันไปเรื่อยๆ มันส่งผลต่อการรับรู้ของผมนะ คุณตัวอย่างพวกครูแถวบ้านผมที่ออกไปชุมนุมกับเขาสิ เขามีการโพสต์ซ้ำๆ ในหน้าเฟซเขา แล้วครูก็เป็นคนที่มีคนนับหน้าถือตาด้วย ก็ต้องมีคนที่เชื่อในสิ่งที่ครูพวกนี้ทำด้วยแหละว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องพวกครูถึงต้องออกไปชุมนุมกัน นี่ดูจากที่แถวชนชาวยุโรปออกไปประท้วงจำนวนหนึ่ง ได้นะครับ ตาสีตาสายยังเชื่อเลยแต่พวกเขาทำอะไรไม่ได้ ไม่มีเงินไปประท้วงกับเขา ” และได้กล่าวถึงท้ายต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนโลกออนไลน์ของคุณมนัสไว้ดังนี้ “ การกดไลค์ การแชร์ของผมขอเป็นแรงกระตุ้นให้รัฐบาลใส่ใจกระท่อร้อนเกษตรกรให้มากกว่านี้ การมีโครงการต่างๆ ขอให้คิดถึงความเป็นไปได้บวกกับต้นทุนที่แท้จริงของเกษตรกรที่แท้จริงครับ ” (มนัส สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณประทีภย์ ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีผลต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์จนนำไปสู่ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการดังกล่าว “ ผมคิดว่าการพัฒนาโครงข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่องทำให้โอกาสในการเข้าถึงสื่อออนไลน์มีมากขึ้น ประกอบกับค่าใช้จ่ายบริการอินเทอร์เน็ตหรือค่าโทรศัพท์มือถือที่มีราคาถูกลงกว่าเดิม เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการขยายตัวของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตและส่งผลให้กลุ่มต่างๆ ที่กำลังตรวจสอบการทำงานของโครงการรับจำนำข้าว ใช้ช่องนี้ในการจัดทำสื่อออนไลน์ชักจูงให้เกิดการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ” (ประทีภย์ สัมภาษณ์ 2559)

และจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ให้ข้อมูลในแบบสัมภาษณ์อิเล็กทรอนิกส์ ส่วนใหญ่มีความคิดว่ามาจากหลายปัจจัยที่ทำให้กลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ประสบความสำเร็จในการใช้สื่อสังคมออนไลน์จนนำไปสู่ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรพ.ศ. 2554 – 2557 ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ได้ง่ายสะดวกรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารสืบค้นได้ไว เป็นเหตุให้มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข่าวสารการดำเนินโครงการ แม้กระทั่งการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าวที่ถูกนำมาเสนอในสื่อสังคมออนไลน์ จนเกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ และนำไปสู่การเสนอข้อเรียกร้องโดยการปลุกระดมให้มีการออกมาชุมนุมประท้วงการทำงานของรัฐบาล ซึ่งถือว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวเป็นอย่างมาก

3. ข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557

ในประเด็นข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 มีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ดังนี้

“ ถ้าเป็นในเชิงรัฐบาลกลุ่มอย่างพวกผมนี้ก็น่าจะเป็นอันตรายต่อรัฐบาลนะครับถ้ามีกันเยอะๆ ถ้ารัฐบาลดำเนินโครงการ *single gateway* ก็น่ากลัวสำหรับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนะครับ ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559) จะเห็นได้ว่าคุณนิรุจน์ตระหนักถึงเรื่องสิทธิ และเสรีภาพในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นสำคัญ ซึ่งก็ถือว่าเป็นหลักการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

เช่นเดียวกับคุณณัฐชานันต์ สื่อสารมวลชนระดับท้องถิ่นที่ได้มีการกล่าวถึงข้อจำกัดของการใช้สื่ออื่นๆ ที่ผ่านมาจากประเทศไทย และแนวคิดโครงการ *single gateway* ของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ดังนี้ “ มีข้อจำกัด เนื่องจากรัฐบาลในยุคนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับบทบาทของสื่ออยู่มากพอสมควร ตัวอย่าง เช่น สูตรสำเร็จยุคชินวัตรครองเมือง, “แทรก-ซื้อ-สร้าง-คุกคาม” สื่อกระแสหลักใช้อำนาจรัฐ-ธุรกิจในอาณัติสกัดสื่อรอง, พร้อมปูนบำเหน็จ “คนเด็ดหัวสื่อ” ขึ้นชั้นอำมาตย์, ส่วนพวกหัวสื่อใหม่อยากได้ดี เดินตามรุ่นพี่กดดันสื่อ, เผยโฉมคนจัดการสื่อ..ถึงวันนี้ผู้พูดหัวหน้า ความพยายามในการจัดการกับสื่อที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล ถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุกยุคสมัยเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาล พลันที่พรรคเพื่อไทยชนะการเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาล ได้สำเร็จ พร้อมด้วยนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของประเทศไทย รายการ “คลายปม” ถูกแบนโดยถอดออกจากผังรายการช่อง 11 NBT ทั้งหมดที่มี 4 รายการ คือ “คลายปม” “ลงเอยอย่างไร” “คนวงใน” และ “เวทีชาวบ้าน” ตามมาด้วยรายการในสถานีวิทยุ FM 92.25 และทีวี่ดาวเทียมช่องสุวรรณภูมิ ที่แม้จะเป็นของเอกชนแต่ด้วยแรงบีบของรัฐบาล ย่อมต้องถอดรายการออกขณะออกอากาศ

ปฏิบัติการส่งอีเมลข่มขู่นักข่าวช่อง 7 ของแกนนำเสื้อแดงจังหวัดเพชรบุรี ที่เป็นเค็ดคือเป็นเค็ดแทน หลังจากที่นักข่าวสาวตั้งคำถามจนยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีหญิงต้องเดินหนีนักข่าว นอกจากนี้ยังจัดทัพคนเสื้อแดงไปกดดันให้ผู้บริหารช่อง 7 ปลดนักข่าวคนดังกล่าวออกหรือแม้แต่ค่ายสิ่งพิมพ์คุณภาพอย่างมติชน ยังพร้อมเลิกจ้างประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ หลังจากที่เจ้าของค่ายเลิกจุดยืนในการนำเสนอข่าวอีกแนวทางหนึ่ง มีขุดคุ้ยข่าวระดับรางวัลอย่างประสงค์เลยต้องถูกย้ายไม่ให้คุมสื่อหลัก จนท้ายที่สุดก็ต้องจ้างออก รายการ “เจาะข่าวร้อนล้วงข่าวลึก” ของค่ายทีนิวส์ ก็ต้องหยุดการออกอากาศระยะหนึ่ง เมื่อศาลปกครองมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวก็ได้กลับมาออกอากาศอีกครั้ง และเมื่อหมดสัญญาอยู่กับทางช่อง 11 รายการนี้ก็หายไปจากจอ เป็นต้น

นี่คือตัวอย่างข้อจำกัดที่ผ่านมา ขวอนรัฐบาลอย่าได้มาล่วงเกินสื่อสารมวลชนพวกเรา ในช่องทางอินเทอร์เน็ตอีกเลย หากประเทศไทยเปลี่ยนวิธีการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตเป็นแบบ single gateway ข้อมูลไหลเข้าออกในช่องทางเดียว ก็เห็นจะไม่ต่างกับการคุกคามสื่อในแต่ครั้งก่อนคะ” (ณัฐชนกานต์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณนพพล ได้กล่าวถึงข้อจำกัดของการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ผ่านมุมมองของการเป็นผู้ส่งสารที่ดี ดังนี้ “ การสื่อสารบนโลกออนไลน์เป็นคาบสองคมนะบางที่รับข่าวสารมา 3 ระดับ การแพร่ออกไปอาจจะตอกใจต่อเติมเป็น 5 ระดับ ก็ได้ครับ มันอันตรายต่อการรับรู้ของคนที่จะอาจจะขาดวิจารณญาณก็ได้ครับ ยิ่งตอนนี้มีกฎหมายเอาผิดย้อนหลังด้วย ข้อดีคือกฎหมายนี้แหละที่ช่วยกรองคนให้ยังคิดก่อนโพสต์ก่อนแชร์อะไรออกไป ส่วนข้อจำกัดผมเห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องที่ใครๆ เป็นผู้สืบข่าวได้แต่การเป็นผู้สืบข่าวที่ดีในการเผยแพร่ข่าว ผมว่ายังมีน้อยนะ ส่วนมากคนรับมาก็ส่งต่อเลย ขาดการยังคิดครับ ” (นพพล สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณประสิทธิ์ ได้ชี้ถึงเรื่องข้อจำกัดทางด้านการปิดกั้นการรับรู้ข้อมูล และข้อจำกัดระหว่างวัยกับเทคโนโลยี ดังนี้ “ อย่างแรกนะครับ เด็กๆ รุ่นใหม่เดี๋ยวนี้เล่นโซเชียลกันแทบทุกคน อย่างหลานผมก็เล่นก็อ่านข่าวพวกจ่าน้ำข้าวแบบนี้มา รับอิทธิพลจากครูในห้องมาด้วยว่ามีภารกิจเกิดขึ้น แล้วมาบอกให้พ่อแม่ทราบ ก็คือพี่ชายผมนี่แหละ พี่ชายผมก็ไม่ค่อยสนใจไม่รับรู้ไม่รับฟังอะไรจากลูก บอกจะโกงกันอย่างไร ตนเองไม่สนใจอยากได้เงินจ่าน้ำข้าวอย่างเดียว ผมก็ว่ามันคือข้อจำกัดที่คนนะครับ อาจเป็นเพราะนี่คือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเขาก็เป็นไปได้ ไม่เคยมีรัฐบาลไหนให้สูงเท่านี้ครับ อีกเรื่องก็คนสูงอายุครับ อย่างบ้านผมทำน่านี้อย่างที่ก็อยากให้พ่อแม่ปรับเปลี่ยนการทำน่านี้นั้นเป็นแนวใหม่ครับ เลิกใช้สารเคมีอะไรอย่างนี้ แต่คนแก่เขาจะมีวิถีเขา เขาจะไม่ยอมเปลี่ยนอะไรแม้ผมจะหาคลิปในยูทูป หรือ ข่าวอื่นๆ ให้ฟังให้อ่านก็ดี พวกเขาปิดกั้นตัวเอง ขอทำแบบเดิมๆ ผลมันก็เลยได้แบบเดิมๆ ผมว่านี่คือข้อจำกัดระหว่างวัยกับเทคโนโลยีครับ ” (ประสิทธิ์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณประทักษ์ ได้ให้ความเห็นในประเด็นข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจ่าน้ำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในลักษณะของการใช้วิจารณญาณในการเสพข่าว ดังนี้ “ ข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจ่าน้ำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 ผมว่าเกิดจากการสร้างกระแสทั้งต่อต้านและสนับสนุนมากกว่า ทำให้ประชาชนผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เกิดความสับสนเพราะวันนี้เสนอข้อมูลการทุจริตในโครงการรับจ่าน้ำข้าว อีกวันผู้ที่สนับสนุนก็ออกมาชี้แจงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ว่าไม่เป็นความจริง คราวนี้ก็สร้างความสับสนให้กับประชาชน ถ้าเป็นคนที่คิดวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายๆ ที่ก็ดีไป แต่ถ้าคนที่ไม่พิจารณาความคิดวิเคราะห์อะไรเลยใครบอกอะไรก็

เชื่อ อันนี้ก็อาจถูกชักจูงได้ง่าย ทำให้เกิดการโต้เถียงกันระหว่างคนสองกลุ่มในสังคมออนไลน์” (ประทักษ์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณมนัส ได้ให้ความเห็นทั้งข้อดีและข้อจำกัดของการใช้สื่อสังคมออนไลน์อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้ “ สื่อสังคมออนไลน์ดีมากนะ เห็นได้จากคนที่มารวมกลุ่มกันกดไลค์แชร์(กดถูกใจ) แสดงความคิดเห็นที่เป็นแนวเดียวกัน ซึ่งนั่นมันจะนำไปสู่การรวมกลุ่มกันที่ดี ถ้าสมมุติว่าคนในกลุ่มแสดงตัวตนออกมาชุมชนจริงๆ และเป็นกรเคลื่อนไหวทางบนท้องถนนอะไรอย่างนี้เสร็จเลย คนที่มีแนวความคิดเดียวกันมารวมตัวกันก็พอจะทำให้รัฐบาลสั่นคอนได้บ้างไม่มากก็น้อยเลย แต่การรวมกลุ่มกันในเฟซบุ๊กถ้าจะนัดมารวมกลุ่มกันในโลกออนไลน์จริงก็เห็นว่าจะยากอยู่ แต่ผมว่ามันก็สามารถทำได้นะ ดูจากเฟซบุ๊กของกลุ่มนกหวีดสี อันนั้นเด็ดเลยละ ” (มนัส สัมภาษณ์ 2559)

จะเห็นได้ว่าข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ที่เคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554 – 2557 มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่การทุจริตมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการรับจำนำข้าว เห็นได้จากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นในลักษณะเกิดการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งในความเป็นจริงสถานการณ์ในขณะนั้นการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าวก็ถูกเปิดโปงเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะจากทั้งฝ่ายค้ำรัฐบาลข้าราชการ และเกษตรกร จึงทำให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มองในด้านเดียว และอีกประการหนึ่งคือข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์จะมีเฉพาะกลุ่มคนหรือประชาชนที่ประสบภาวะความคับข้องใจในการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล หากคนที่ไม่เดือดร้อนก็อาจจะแค่อ่านข้อมูลแต่ไม่มีการเคลื่อนไหวในการเผยแพร่ข้อมูล ไม่รวมเคลื่อนไหวชุมนุม ไม่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริต อีกทั้งสื่อสังคมออนไลน์สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเผยแพร่อย่างรวดเร็ว การจำกัดหรือปิดกั้นข้อมูลทำได้ยาก การแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์เป็นแบบไม่เผชิญหน้า ทำให้พื้นที่ในสื่อสังคมออนไลน์ไม่ใช่การแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดข้อสรุป แต่เป็นพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นที่ผู้แสดงความคิดเห็นต่างมีจุดยืนที่หลากหลายและเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น

ในประเด็นหากสมมุติได้เป็นผู้บริหาร รัฐบาลหรือเป็นผู้ที่มีอำนาจ สามารถตัดสินใจปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย จะพัฒนาหรือลดข้อจำกัดในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศรวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประเทศไทยได้อย่างไรนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นหลายๆมุมมองดังนี้

“ เฟซบุ๊ก ผมมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว แต่พระราชบัญญัติที่ออกมาควบคุมการโพสต์การแชร์นี้ก็ดีนะ ทำให้ผมยังคิดเสมอก่อนโพสต์ก่อนแชร์อะไรออกไป ขอให้จริงจังกับกฎหมายพวกนี้ละกันครับ ” (มนัส สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณ นิรุจน์ให้ข้อคิดเห็นในลักษณะของการรวมกลุ่มของชุมชนในการใช้เทคโนโลยีและการจัดการผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชน ดังนี้ “ ส่งเสริมให้มี WiFi ชุมชนใช้ครบ คิดตั้งให้ชุมชน แล้วก็ให้ชุมชนบริหารจัดการกันเองครับ เงินเหลือก็เอาไว้บริหารภายในหมู่บ้าน เราจะได้ไม่ต้องไปเสียเงินให้พวกค้ามือถือกันครับ เสียกันทุกคนๆ เราเสียจุดเดียวแล้วเอากำไรกลับมาพัฒนาบ้านเราจะดีกว่าครับ ” (นิรุจน์ สัมภาษณ์ 2559)

ด้านคุณ นพพล เสนอข้อคิดเห็นให้รัฐบาลมีการนำเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมาใช้ประโยชน์ในทางการเมืองมากขึ้น ดังนี้ “ อยากให้นำเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เช่น การลงประชามติที่ผ่านมาน่าจะใช้โซเชียลเข้ามาทำนะครับ หรืออาจแค่การสำรวจข้อมูลต่างๆ ก็ได้ครับให้ประชาชนไปกดไลค์กดแชร์ (กดถูกใจและเผยแพร่) ก็น่าจะดี เพราะปัจจุบันคนที่มีอายุไม่ถึง 60 ปี ผมว่าเขามีโซเชียลกันทุกคนแล้วละครับ ” (นพพล สัมภาษณ์ 2559)

ในส่วนผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ปรากฏชื่อผู้ให้ข้อมูลนั้น ส่วนใหญ่มีมุมมองในด้านการพัฒนาและการให้เสรีในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็น การเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ของชนชั้นเกษตรกร และอาจรวมไปถึงการจำกัดเฉพาะกลุ่มอายุในการเข้าถึงข้อมูล ซึ่งการที่เราเปลี่ยนแปลงได้เพียงองค์กรหรือประเทศเดียว แต่ต่างประเทศไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้นทุกคนที่ใช้สื่อต้องเรียนรู้ถึงผลเสียไปพร้อมๆ กับทั่วโลกที่เป็นอยู่ เราต้องเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามกระแสสังคมโลก หากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเรื่องใดส่งผลเสีย ประชาชนผู้ใช้นั้นก็จะได้รับผลกระทบและเกิดการเรียนรู้ รวมทั้งให้ผู้อื่นได้ร่วมเรียนรู้ไปด้วยว่าการใช้สื่อควรจะใช้อย่างไรให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

ดังนั้นการที่พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มิได้หยุดนิ่งตายตัว อีกทั้งสื่อสังคมออนไลน์มีคุณสมบัติในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ การไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ในการสื่อสาร การสื่อสารแบบไม่พร้อมกัน ความสามารถในการเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่คุณสื่อสารต้องการ การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย และการใช้นามแฝงหรือการปิดบังชื่อจริง จึงทำให้พื้นที่บนสื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะสมัยใหม่อย่างแท้จริง ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถสื่อสาร หรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ทำให้บนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เกิดประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554 – 2557 ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ถูกใช้เป็นช่องทางและเป็นพื้นที่การสื่อสารทางการเมือง ห้วงเวลาดังกล่าวกระแสการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารทางการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัย เรื่อง “บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์และเพื่อศึกษาข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เว็บบล็อก (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) ที่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมือง และมีการตั้งกระทู้ และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 ผู้วิจัยนำเสนอผลจากการวิจัยที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. สรุปผลวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ ศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์และข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

1.1 บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการดังกล่าวในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันอย่างหลากหลายตามสื่อต่างๆ ซึ่งเดิมเราต้องติดตามข่าวสารผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุหรือสื่อสิ่งพิมพ์ที่ถูกนำเสนอจากรัฐบาลหรือผู้รับผิดชอบโครงการ จนกระทั่งในช่วงที่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารมากขึ้น ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีการนำเสนอข้อมูลของโครงการรับจำนำข้าว และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวมากขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์หลังจากรัฐบาลไม่สามารถหาเงินมาจ่ายให้แก่เกษตรกรที่เข้า

ร่วมโครงการได้ โดยผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความเป็นอิสระอย่างมากในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจำนำ แม้กระทั่งเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ได้รับผลกระทบกับการเข้าร่วมโครงการ ก็ยังมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการออกมาแสดงความคิดเห็นถึงการทุจริต มีการแสดงความคิดเห็นในลักษณะโครงการดังกล่าวสร้างผลกระทบต่อการส่งออกข้าวของไทย เกิดการทุจริต การสวมสิทธิ์ในการจำนำข้าว การนำข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านมาหมุนเวียนในโกดังเก็บข้าวของรัฐ โดยมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ได้แก่ เว็บบล็อก (blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีสองลักษณะคือ ลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงให้การสนับสนุนโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงต่อต้านโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งอย่างหลังมีผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการแสวงหาข้อเท็จจริงให้ปรากฏในสังคมไทย มีการขุดคุ้ยเปิดโปงประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันจากโครงการดังกล่าวอย่างกว้างขวาง การเผยแพร่บทความในเว็บบล็อก (blog) ของฝ่ายไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้มีผู้เข้าไปแสดงความคิดเห็นให้การสนับสนุนความคิดของผู้เขียนเป็นจำนวนมาก ซึ่งข้อดีของเว็บบล็อกที่เป็นสื่อที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกของผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพื่อเสนอให้สาธารณชนได้รับรู้ อีกทั้งมีการแชร์บทความไปลงในเฟซบุ๊ก (facebook) ซึ่งข้อดีของเฟซบุ๊กที่สามารถนำเสนอผลงานของตัวเองตลอดจนการแชร์งานต่างๆ เช่น งานเขียน รูปภาพ วิดีโอ จากเว็บไซต์อื่นๆ เพื่อให้ผู้อื่นได้เข้ามารับชมและแสดงความคิดเห็นได้ ซึ่งก็มีฝ่ายให้การสนับสนุนรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นำข้อความที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ชี้แจงถึงโครงการรับจำนำข้าว มาเผยแพร่ในเว็บบล็อกและเฟซบุ๊ก จนเกิดการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งผู้ใช้เว็บบล็อกหรือเฟซบุ๊กก็ได้ลบข้อความที่แสดงความคิดเห็นแตกต่างไปจากความคิดของตนเองออก ในส่วนทวิตเตอร์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของบล็อกที่มีการจำกัดขนาดของการโพสต์ในแต่ละครั้ง ซึ่งทวิตเตอร์เป็นไมโครบล็อกที่มีข้อจำกัดการโพสต์แต่ละครั้งพิมพ์ได้ไม่เกิน 140 ตัวอักษร จึงมีลักษณะเป็นการเขียนข้อความเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวในเชิงเสียดสี ล้อเลียนมากกว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริง โดยบทความเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำข้าวที่ถูกถ่ายทอดในสื่อสังคมออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นมุมมองของนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์แล้วยังมีบทความของคอลัมน์นิสต์หลายๆ คน ได้ถูกรวบรวมไว้ในเว็บไซต์เพื่อให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้เข้าไปอ่านและเผยแพร่ต่อ จนมีผู้นำไปทำเป็นการ์ตูนล้อเลียนการทุจริตรับจำนำข้าวเผยแพร่ในสื่อยูทูป (YouTube) ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้าใจง่ายมีทั้งภาพและเสียงที่สามารถนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของวิดีโอได้ จึงเกิดกระแสการเผยแพร่วิดีโอการทุจริตรับจำนำข้าวพร้อมแสดงความคิดเห็นของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามมา

1.2 การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

จากการศึกษา พบว่า ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่เคยรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (facebook) และยูทูป (YouTube) และข่าวสารนั้นมีผลต่อการรับรู้ของตนเองอย่างมาก โดยได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำข้าวที่มีการเผยแพร่และส่งต่อกันมาทางเฟซบุ๊ก ผู้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ปักใจเชื่อเสียทีเดียวมีการคิดวิเคราะห์ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์จากแหล่งอื่นด้วย จะเห็นได้ว่ากระบวนการในการดำเนินโครงการรับจำนำข้าวค่อนข้างสลับซับซ้อน เข้าใจยากจนเกิดกระแสข่าวการทุจริตในโครงการรับจำนำข้าว มีสื่อออนไลน์จัดทำขั้นตอนการทุจริตในโครงการฯ ออกมาเผยแพร่ตามยูทูปหรือเฟซบุ๊ก ทำให้ประชาชนเข้าใจง่ายขึ้น และเกิดกระบวนการเปิดโปงการทุจริตจากเกษตรกรที่ไม่ได้รับใบประทวน เมื่อมีการส่งต่อข้อมูลเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวในสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเข้าร่วมโครงการ ออกมาแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เกิดการนำเสนอข้อมูลการทุจริตการรับจำนำข้าว การสวมสิทธิของเกษตรกร การนำข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาสวมสิทธิในประเทศไทยและที่มีการแสดงความคิดเห็นเป็นอย่างมากก็คือการไม่รับเงินจากการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว เกษตรกรออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งจ่ายเงินให้กับเกษตรกรที่ถือใบประทวน จนเกิดการชุมนุมของเกษตรกรในหลายพื้นที่ มีการนำเสนอและเรียกร้องให้เกษตรกรออกมาชุมนุมกดดันรัฐบาลให้มากขึ้น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลบางรายก็เคยรับรู้ข่าวสารการชุมนุมทางสื่อสังคมออนไลน์และบางรายก็ทำหน้าที่ในการสนับสนุนชักจูงให้บุคคลอื่นออกมาชุมนุมบนสื่อสังคมออนไลน์ จนไปเข้าร่วมการชุมนุมนั้นด้วย บางคนก็มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำข้าวโดยใช้นามแฝงในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ด้วยภายใต้ข้อจำกัดของสถานภาพตนเอง เพื่อให้การแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลการทุจริตรับจำนำข้าวเป็นไปอย่างอิสระ เห็นได้ว่าผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีการแสดงความคิดเห็นและต้องการจะสื่อสารกับบุคคลทั่วไปไม่เป็นการเฉพาะให้ได้รับรู้และเกิดกระแสความรับผิดชอบจากรัฐบาล จนนำไปสู่การเชื่อมโยงให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองแบบออฟไลน์ ด้วยผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีการพูดคุยถกเถียงทางการเมืองกับบุคคลในครอบครัว ในชุมชนและสังคมที่เป็นอยู่ เกิดการเข้าร่วมชุมนุมเพื่อกดดันรัฐบาลให้เร่งจ่ายเงินแก่เกษตรกร ซึ่งผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มองว่าปัจจัยการใช้สื่อสังคมออนไลน์นี้ทำให้พวกตนได้เปรียบรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถจำกัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่อย่างรวดเร็วในอินเทอร์เน็ตได้ สะดวกในการเข้าถึงข้อมูลไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวได้

1.3 ข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

ในส่วนข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 พบว่า หากมีการจำกัดการเข้าถึงสื่อออนไลน์ของรัฐบาลในการดำเนินโครงการ Single Gateway อาจกระทบถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งในช่วงรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ก็มีการแทรกแซงบทบาทของสื่อในการนำเสนอข้อมูลการทุจริตรับจำนำข้าว อีกทั้งการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อาจได้ข้อมูลที่ถูกบิดเบือนจากความเป็นจริงจนเกิดความสับสนซึ่งจะเป็นผลเสียแก่ที่รับข้อมูลนั้นหากไม่มีการพิจารณาข้อมูลให้ถี่ถ้วน อีกทั้งมีข้อจำกัดในด้านวัยของผู้รับข้อมูลข่าวสารซึ่งผู้ที่สูงวัยมักจะเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารของโครงการรับจำนำข้าวได้ยากกว่าวัยแรงงานหรือวัยรุ่นและอีกประการหนึ่งคือข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์จะมีเฉพาะกลุ่มคนหรือประชาชนที่ประสบภาวะความคับข้องใจในการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล หากคนที่ไม่เดือดร้อนก็อาจจะแค่อ่านข้อมูลแต่ไม่มีการเคลื่อนไหวในการเผยแพร่ข้อมูล ไม่ร่วมเคลื่อนไหวชุมนุม ไม่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทุจริต อีกทั้งสื่อสังคมออนไลน์สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเผยแพร่อย่างรวดเร็ว การจำกัดหรือปิดกั้นข้อมูลทำได้ยาก การแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์เป็นแบบไม่เผชิญหน้า ทำให้พื้นที่ในสื่อสังคมออนไลน์ไม่ใช่การแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดข้อสรุป แต่เป็นพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นที่ผู้แสดงความคิดเห็นต่างมีจุดยืนที่หลากหลายและเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายดังนี้

2.1 บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557 พบว่าส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันในการรับจำนำข้าว มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารการทุจริตในโครงการดังกล่าวตามสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เว็บบล็อก(blog) ทวิตเตอร์(Twitter) เฟซบุ๊ก(facebook) และยูทูป(YouTube) ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีสองลักษณะคือ ลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงให้การสนับสนุนโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์

ในเชิงต่อต้านโครงการรับจำนำข้าว โดยทั้งสองกลุ่มนี้มีการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์แบบโต้เถียงกัน คืออีกฝ่ายหนึ่งโจมตีการทำงานของรัฐบาลอีกฝ่ายก็เข้ามาให้การสนับสนุน จนบางครั้งมีการลบข้อความที่โพสต์ดังกล่าวจากฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ดังนั้นสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นเวทีที่เปิดกว้างที่มีศักยภาพสูง มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีอำนาจในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและก่อตั้งกลุ่มเครือข่ายต่างๆบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันนำไปสู่การแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์และนำไปสู่การเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้

อย่างอิสระ สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัฐกานต์ กุลณรงค์ (2550) ได้ศึกษาเรื่องการสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณผลการศึกษาพบว่าในยุคโลกาภิวัตน์อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองอย่างสูง โดยเฉพาะในช่วงเกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณกลุ่มทางสังคมรวมถึงประชาชนต่างใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองทั้งจากกลุ่มที่สนับสนุนและคัดค้านรัฐบาลทักษิณ โดยมีรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองผ่านเว็บไซต์(Web Site), กระดานสนทนา(Web Board) และเว็บบล็อก(Blog) และยังพบว่าอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการสื่อสารทางการเมืองแห่งใหม่นอกเหนือจากการรวมตัวบนท้องถนนและตามสถานที่สำคัญ เป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พื้นที่บนกระดานสนทนาในเว็บไซต์ต่างๆ คุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตที่เปิดกว้างสำหรับทุกความคิดเห็นทั้งที่สนับสนุน และคัดค้านรัฐบาลทักษิณ ทำให้ความคิดเห็นบนพื้นที่กระดานสนทนาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลาย

2.2 การเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 พบว่า ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตรับจำนำข้าวที่มีการเผยแพร่และส่งต่อกันมาทางเฟซบุ๊ก(facebook) และยูทูป(YouTube) มีสื่อออนไลน์จัดทำขั้นตอนการทุจริตในโครงการฯ ออกมาเผยแพร่ตามยูทูปหรือเฟซบุ๊ก ทำให้ประชาชนเข้าใจง่ายขึ้นและเกิดกระบวนการเปิดโปงการทุจริตจากเกษตรกรที่ไม่ได้รับใบประทวน เมื่อมีการส่งต่อข้อมูลเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวในสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นและเกิดการเรียกร้องให้เกษตรกรออกมาชุมนุมกดดันรัฐบาลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จนนำไปสู่การเชื่อมโยงให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองแบบออฟไลน์ ด้วยผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีการพูดคุยถกเถียงทางการเมืองกับบุคคลในครอบครัว ในชุมชนและสังคมที่เป็นอยู่ เกิดการเข้าร่วมชุมนุมเพื่อกดดันรัฐบาล ซึ่งผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มองว่าปัจจัยการใช้สื่อสังคมออนไลน์นี้ทำให้พวกตนได้เปรียบรัฐบาลเนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่อย่างรวดเร็วในอินเทอร์เน็ตสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวได้ ดังนั้น การรับ

ข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์สามารถทำให้เกิดสังคมการแลกเปลี่ยนทางความคิด ทำให้เกิดชุมชนเสมือนจริงที่มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นกันบนสื่อสังคมออนไลน์ จนกลายเป็นการออกมาพบปะพูดคุยในสังคมภายนอก เพื่อให้มีผลต่อการทำงานของรัฐบาลได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของธีรยุทธ ทองสุข (2555) ได้ศึกษาการเมืองในพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาพบว่า กระดานสนทนาการเมืองมีลักษณะความเป็นพื้นที่สาธารณะและเป็นการสื่อสารทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเมืองปัจจุบันและยังมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกด้วย และยังสอดคล้องกับสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล (2555) ได้ศึกษาการเมืองบนเฟซบุ๊ก: วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายออนไลน์ไทย พ.ศ.2553-2555 ผลการศึกษาพบว่า “การเคลื่อนไหวออนไลน์ในประเทศไทย จำเป็นต้องอาศัยทุน เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวออฟไลน์ แต่เครือข่ายสังคมออนไลน์อนุญาตให้คนทั่วไปสะสมและแปลงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมได้สะดวกขึ้น ความเข้าถึงง่าย ก็ทำให้การแสดงออกทางการเมืองเปิดกว้างขึ้น ผู้เสนอความเห็นทางการเมืองที่ไม่ได้มีทุนทางสังคมมาก่อนสามารถเข้าร่วมได้มากขึ้น

2.3 ข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ.2554-2557 พบว่า มีข้อจำกัดในการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อาจได้ข้อมูลที่ถูบิดเบือนจากความเป็นจริงจนเกิดความสับสน และข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์จะมีเฉพาะกลุ่มคนหรือประชาชนที่ประสบภาวะความคับข้องใจในการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล และข้อจำกัดของผู้รับข้อมูลข่าวสารซึ่งผู้ที่สูงวัยมักจะเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารของโครงการรับจำนำข้าวได้ยากกว่าวัยแรงงานหรือวัยรุ่น เกิดการแทรกแซงข้อมูลจากรัฐ และข้อจำกัดในเรื่องการใช้อำนาจของรัฐ ถ้าหากมีการจำกัดการเข้าถึงสื่อออนไลน์ของรัฐบาลในการดำเนินโครงการ Single Gateway อาจกระทบถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของธีรยุทธ ทองสุข (2555) ได้ศึกษาการเมืองในพื้นที่สาธารณะบนระบบอินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาพบว่า “รัฐมักจะมีการใช้อำนาจโดยการปิดกั้นการเข้าถึงและใช้มาตรการทางกฎหมาย โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีผลกระทบต่อกระดานสนทนาการเมืองและผู้ใช้งานทั่วไปบนระบบอินเทอร์เน็ต”

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการนำเสนอข้อมูลที่ปรากฏข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อให้ผู้รับสื่อออนไลน์ สามารถแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์และพิจารณา

ข้อมูลที่ได้รับจากหน่วยงานของรัฐไปประกอบการตัดสินใจ เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะที่ใครก็สามารถเข้าไปใช้นำเสนอและแสดงจุดยืนของตนเองได้ อาจมีการนำเสนอข้อมูลที่มีการบิดเบือนจากข้อเท็จจริงเพื่อวัตถุประสงค์ในเชิงลบแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้

3.1.2 รัฐบาลควรสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างจริงจัง เพื่อลดช่องว่างในการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ เนื่องจากอุปสรรคและค่าใช้จ่ายที่มีราคาสูงทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ควรมีแนวทางในการลดค่าใช้จ่ายในการใช้อินเทอร์เน็ต

3.1.3 รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเลือกและตัดสินใจที่จะรับข้อมูลข่าวสารออนไลน์ได้ โดยรัฐบาลมีหน้าที่ในการดูแลสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผิดกฎหมายหรือมีเนื้อหาที่อาจสร้างความแตกแยกในหมู่ประชาชนเป็นหลัก แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นตามหลักสิทธิเสรีภาพแต่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

3.1.4 ควรมีการสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชนในการรับข้อมูลข่าวสารออนไลน์ ต้องพิจารณาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ อย่าหลงเชื่อในทันทีและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมตรวจสอบกิจกรรมโครงการของรัฐบาลในสื่อสังคมออนไลน์ตามขอบเขตที่ประชาชนสามารถกระทำได้

3.1.5 ควรมีการจัดเวทีเพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้การทำงานของรัฐเกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ตามนโยบายของรัฐ และยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งในการเมืองระบอบประชาธิปไตยแบบยั่งยืนด้วย

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จากการศึกษาวิจัยโครงการรับจํานำเข้าของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

3.2.2 ควรมีการศึกษาคณะเคลื่อนไหวของชุมชนทางการเมืองบนโลกออนไลน์ ของกลุ่มการเมืองเฉพาะด้าน เช่น เพจลุงจู่, เพจเสื้อแดง, เพจ กปปส.

3.2.3 ควรมีการศึกษาผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศ ว่าสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนไทยได้อย่างไรบ้าง



บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2547). *การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory): แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: Higher Press.
- เกียรติ สิทธิอมร. (2559). *คนไทยไม่โง่-โง่งงนำข่าว*. สืบค้นจาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>
- คณะกรรมการนโยบายข่าวแห่งชาติ. (2555). *รู้ลึก รู้จริง นำข่าว*. นนทบุรี: กรมการสื่อสารในกระทรวงพาณิชย์.
- จำลอง พรสวัสดิ์. (2554). *พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางกับการเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลช่วงพุทธศักราช 2551 – 2553*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารการเมือง ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยา.
- _____. (2549). *รัฐ-ชาติกับ(ความไร้)ระเบียบโลกชุดใหม่*. กรุงเทพฯ: วิทยา.
- ณัฐกานต์ กลุณรงค์. (2550). *การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เทพกัญญา โคลรนนท์. (2557). *ธรรมาภิบาลในโครงการรับนำข่าว: กรณีศึกษารัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2539). *Global Vision: สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ธีรายุทธ ทองสุข. (2555). *การเมืองในพื้นที่สาธารณะบนอินเทอร์เน็ต*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง ไม่ได้ตีพิมพ์). นนทบุรี, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นพดล อินนา. (2549). *ไอทีกับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์.
- นุกูล สัจฉิตเสวี. (2555). “บทบาททางการเมืองของชุมชนไซเบอร์” *รัฐสภาสาร* 60, 9 (กันยายน): 60 – 68.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2553). *เงื่อนใยทางสังคมของความรุนแรง*. สืบค้นจาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1263440945&grpId=&catid=02

- นิพนธ์ พัวพงศกร และกัมพล ปั้นตะกั่ว. (2557). *โครงการเรื่องการทุจริตกรณีการศึกษา: โครงการรับจำนำข้าวทุกเม็ด*. รายงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2557). *โครงการเรื่องการทุจริตกรณีการศึกษา: โครงการรับจำนำข้าวทุกเม็ด*. รายงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2553). *โครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อป้องกันการทุจริต: การแสวงหาคำตอบแทนส่วนเกินและเศรษฐศาสตร์การเมืองของโครงการรับจำนำข้าวเปลือก*. สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ปป.ช.). มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- นิรุจน์ สวงนามสกุล. (2559, กรกฎาคม). [สัมภาษณ์]
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และฉวีลวดี บุรีกุล (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- บล็อกโอเคเนชั่น. (2559). *จำนำข้าว เรือนำผู้แต่คนไทยอาจจะไม่มีวันรู้*. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/fahsaisai>.
- บุญเรือง บุรภักดิ์. (2529). “การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย.” *รัฐสภาสาร* 34, 10 (ตุลาคม): 52-71.
- บันเทิง มาแสง. (2537). “การประเมินผลความเหมาะสมของรูปแบบโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในฤดูการผลิตปี 2534/35.” *วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์* 1, 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 11-12.
- ประชาธิปไตย. (2553). *ผลงาน 2 ปี รัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ*. สืบค้นจาก <http://www.democrac.or.th/th/policies/progress-report/2-year-Governmentof-Abhisit>.
- เปลว สีเงิน. (2559). *กระสอบข้าวใกล้ทับยิ่งลักษณ์*. สืบค้นจาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>.
- พฤทธิสถาน ชุมพล. (2540). *ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์เดือน จาตุรงค์กุล. (2550). *มัลติมีเดียเพื่องานนิเทศศาสตร์*. เอกสารประกอบการสอน คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พิชิต วิจิตรบุญยรักษ์. (2554). *สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ภัทรินทร์ สว่างดี. (2553). *กลยุทธ์การสื่อสารของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย*. รายงานโครงการ วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- มณฑกานต์ ตปนียางกูร. (2545). *พัฒนาการของสื่อประชาสัมพันธ์ไทยบนอินเทอร์เน็ต*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มติชนออนไลน์. (2557). *เกมลีก แพนด้า ลบแผล เสียของ ตอน เปิดปลายคาง*. สืบค้นจาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1407938499
- รหัส แสงส่อง. (2555). *ประชาธิปไตยแบบดิจิทัลคืออะไร*. สืบค้นจาก <http://rahas2012.blogspot.com/2012/08/what-is-digital-democracy.html>
- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. (2540). *สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550: ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2.) กรุงเทพฯ: ไร่เลย์.
- รัตนาวลี เกียรตินิยมศักดิ์. (2543). *มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์: กรณีศึกษา www.pantip.com และ www.sanook.com*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ลิขิต ชีรเวทิน. (2549). *การสื่อสารกับประชาธิปไตยในปัจจุบัน สื่อสารอย่างไรให้การเมืองสร้างสรรค์*. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000158553>.
- วรลักษณ์ สงวนแก้ว. (2559). *แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล*. สืบค้นจาก <http://164.115.25.150/media/pdf/KPI%20Congress18/PPT>.
- วัฒนา พุทธางกูรานนท์. (2531). *สื่อสารมวลชนกับสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศุภชัย ยาวะประภาส และปิยากร หวังมหาพร. (2551). *นโยบายสาธารณะไทย : กำเนิดพัฒนาการและสถานภาพของศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฑทอง.
- ศุภศิลป์ กุลจิตต์เจือวงศ์. (2557). “การปฏิรูปสื่อสู่การปฏิรูปสังคม.” *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจ บัณฑิต 8, 1*(มกราคม): 16.
- ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์. (2547). *ช่องทางการกระจายข่าวเปลือก เอกสารวิจัยเสนอต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์*. จัดเตรียมโดยศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ และอุษา ศิลป์เรืองวิไล. (2553). *สื่อสารการเมืองยุคดิจิทัล*. สืบค้นจาก <http://precadet26.org/msgboard/MsgView.php?page=137&msgid=1079916>.
- สมควร กวียะ. (2545). *การสื่อสารมวลชน : บทบาทหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ ความรับผิดชอบ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.

- สะถิระ เผือกประพันธุ์. (2554). การสื่อสารทางการเมืองของนายอุทัย พิมพ์ใจชน: ศึกษาในห้วง
เวลาระหว่างปี พ.ศ.2512-2549. (ดุสิตนิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต สื่อสารการเมือง
ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- สถิต นิยมญาติ. (2524). สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สถานีประชาชน. (2559). การสนับสนุนโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์
ชินวัตร. สืบค้นจาก <http://www.tv24.in.th/>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). สถานการณ์สินค้าเกษตรที่สำคัญและแนวโน้มปี 2557.
กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม. (2558). สสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
ในครัวเรือน พ.ศ.2558. กรุงเทพฯ: สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม.
- สุธี พลพงษ์ และคณะ. (2551). สื่อและเทคโนโลยี. (บทความ) ในชุดความรู้วิทยาศาสตร์
โครงการตำรา. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ โสชนะเสถียร. (2545). การสื่อสารกับการเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 6), กรุงเทพฯ:
ประสิทธิ์ภักดิ์ แอนด์ พริ้นติ้ง.
- สุรสม กฤษณะจู่ทะ. (2547). การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่สื่อ: การต่อสู้ทาง
วาทกรรมว่าด้วยพลังงาน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
พัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2537). การประยุกต์ทฤษฎีในการสื่อสาร หลักและทฤษฎีการสื่อสาร.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสถียร เขยประทับ. (2551). การสื่อสารการเมืองและประชาธิปไตยในสังคมพัฒนาแล้ว.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หนังสือพิมพ์แนวหน้า. (2559). นายกฯ ปู่ต้องรับผิดชอบรู้เห็นผลาญ-ทุจริตงบบำนำข้าว.
สืบค้นจาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month>
- อมร รักษาศักดิ์. (2544). การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ:
วิ.เจ.พริ้นติ้ง.
- อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล. (2555). การเมืองบนเฟซบุ๊ก: วัฒนธรรม-การเมืองบนเครือข่ายสังคม
ออนไลน์ไทย พ.ศ.2553-2555. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
มานุษยวิทยา ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร. (2559). บทความวิเคราะห์โครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์
ชินวัตร. สืบค้นจาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/559638>.

- อัมมาร สยามวาลา. (2559). *ระคมสมองเนะรัฐหาทางออกโครงการรับจํานำข้าว*. สืบค้นจาก <http://www.dailynews.co.th/Content/economic>
- อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณ ระนอง. (2533). *ประมวลความรู้เรื่องข้าว*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพัฒนาแห่งประเทศไทย.
- อัญชุลี วงษ์บุญงาม และคารณี รัชญญศิริ. (2554). *การเปิดรับข้าวสารทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร*. งานวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). *เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น ปัญหาการเมืองการปกครองระดับชาติที่มีสาเหตุมาจากการปกครองท้องถิ่นที่ไม่พอเพียง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอเอสทีวี ผู้จัดการออนไลน์. (2559). *ปัญหาและทางออกโครงการรับจํานำข้าวของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์*. สืบค้นจาก [http://www.manager.co.th/SpecialScoop/chirasak tong](http://www.manager.co.th/SpecialScoop/chirasak_tong).
- _____. (2559). *บทความสนับสนุนนโยบายโครงการรับจํานำข้าวทุกเม็ดของรัฐบาลนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร*. สืบค้นจาก <http://www.tv24.in.th/>.
- Morris, Merrill and Ogan Christie. (2007). "The Internet as Mass Medium (World Wide Web)" [Online]. Available: <http://www.usc.edu/dept/annenberg/vol1/issue4/morris.html> (4 April 2007)
- Pool, Ithiel de Sola. (1968). "communication, Political." in David Shills (ed.). *International Encyclopedia of Social Science Vol.3*, pp. 90-92. New York : The Macmillan Company and The Free Press.
- Rush, Michael and Althoff, Phillip. (1971). *An Introduction to Political Sociology*. London: Thomas Nelson and Sons Limited.



ภาคผนวก



ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์ประกอบการศึกษาวิจัย

แบบสัมภาษณ์ประกอบการศึกษาวิจัย**เรื่อง**

“บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557”

คำชี้แจง

1. การศึกษาวิจัยนี้ดำเนินการโดยผู้เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
 - 2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557
 - 2.2 เพื่อศึกษาการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557
 - 2.3 เพื่อศึกษาข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557
3. แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ส่วนประกอบด้วย
 - ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557
 - ส่วนที่ 3 ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557
 - ส่วนที่ 4 ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวดูตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557
4. หากเป็นการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าทางผู้สัมภาษณ์ต้องขออนุญาตบันทึกเสียงด้วยทุกครั้ง

วัน/เดือน/ปี ที่ทำการสัมภาษณ์.....

เวลาสัมภาษณ์.....สถานที่ของผู้ให้สัมภาษณ์.....
ผู้สัมภาษณ์.....ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ () ชาย () หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา.....
4. อาชีพ..... รายได้ต่อเดือน.....
5. ประสบการณ์ในการทำงาน.....ปี

ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ
โครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554-2557

ท่านเคยรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์บ้าง
หรือไม่และข่าวสารนั้นมีผลต่อการรับรู้ของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านเคยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์
บ้างหรือไม่และการแสดงความคิดเห็นของท่านนั้นมีวัตถุประสงค์ต่อการเปลี่ยนแปลงหรือต้องการ
ให้รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านเคยส่งต่อ(แชร์)ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ บ้างหรือไม่ และท่านต้องการสื่อสารต่อบุคคลอื่นให้รับรู้หรือตอบสนองอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลการแสดงความคิดการเชื่อมโยงของสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการ เคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557

ท่านเคยรับข่าวสารทางสื่อสังคมออนไลน์ของโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557 จนนำมาสู่กิจกรรมทางการเมืองออฟไลน์ด้วยตัวท่านเองในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการดังกล่าว อย่างไรบ้าง เช่น การพูดคุยถกเถียงทางการเมือง, การร่วมชุมนุม, การรณรงค์ต่อต้านในรูปแบบต่างๆ

.....
.....
.....
.....

ท่านเคยเข้าร่วมกลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมออฟไลน์ในการ เคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจํานำเข้ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554 – 2557 หรือไม่ ท่านมี บทบาทอย่างไรในกลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองนั้น

.....
.....
.....
.....

หากท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมของทางกลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคม
ออฟไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554 – 2557
เช่น การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออฟไลน์ต่างๆ, การลงชื่อเพื่อร่วมยื่นข้อเรียกร้อง,
การเดินขบวนประท้วง, การเผชิญหน้าต่อสู้ในรูปแบบต่างๆ จนกระทั่งการละเมิดกฎระเบียบของ
สังคม บ้างหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

ท่านคิดว่า ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ท่าน, กลุ่มหรือชุมชนทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ของท่าน
ประสบความสำเร็จในการใช้สื่อสังคมออนไลน์จนนำไปสู่ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับ
จำนำข้าวทำรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2554 – 2557

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นข้อจำกัดของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวตรวจสอบ
โครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ.2554-2557

ท่านคิดว่าการเคลื่อนไหวตรวจสอบโครงการรับจำนำข้าวรัฐบาลยิ่งลักษณ์พ.ศ.2554-2557 ขอสื่อ
สังคมออนไลน์มีข้อจำกัดหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

หากสมมุติท่านได้เป็นผู้บริหาร, รัฐบาลหรือเป็นผู้ที่มีอำนาจ สามารถตัดสินใจปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย ท่านจะพัฒนาหรือลดข้อจำกัดในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศรวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของประเทศไทย อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้ทำการวิจัยใคร่ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูล





ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สืบราชสันตติวงศ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. คำรณ สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
2. ณัฐชนกานต์ สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
3. ทองไชย สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
4. นพพล สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
5. ประทีภย์ สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
6. ประสิทธิ์ สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)
7. มนต์ สงวนนามสกุล. (2559, กรกฎาคม)



ประวัติผู้ศึกษา

| | |
|------------------|--|
| ชื่อ | นายกัมปนาท ระมั่ง |
| วัน เดือน ปีเกิด | 18 พฤษภาคม 2524 |
| สถานที่เกิด | อำเภอสามเงา จังหวัดตาก |
| ประวัติการศึกษา | ค.อ.บ. (วิศวกรรมไฟฟ้า) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี พ.ศ.2547 |
| สถานที่ทำงาน | บริษัทเบียร์ไทย (1991) จำกัด มหาชน จังหวัดกำแพงเพชร |
| ตำแหน่ง | ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกซ่อมบำรุงไฟฟ้า ฝ่ายวิศวกรรมและโครงการ |

